

T.C.
Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

ÜRÜN DEVRELERİ ANALİZİ VE
TÜRKİYE ÜZERİNE BİR DENEME

(Doktora Tezi)

Osman Küçükahmetoğlu

İstanbul - 1986

İ Ç İ N D E K İ L E R

	<u>Sayfa</u>
GİRİŞ	1
1. DIŞ TİCARET KURAMLARININ GELİŞİMİ	3
1.1. KLASİK DIŞ TİCARET KURAMI	3
1.1.1. Mutlak Üstünlükler Kuramı	4
1.1.2. Karşılaştırmalı Üstünlükler Kuramı	5
1.1.3. Karşılıklı Talep Yasası	5
1.2. NEOKLASİK DIŞ TİCARET KURAMI	6
1.3. GELİR KURAMI	7
1.4. TEKNOLOJİ ÖNCELİKLİ KURAMLAR	10
1.4.1. Teknolojik Açık Analizi	11
1.4.2. Ürün Devreleri Analizi	14
1.5. DIŞ TİCARET KURAMLARININ GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ	21
2. DÜNYA TİCARETİNİN YAPISI	25
2.1. ÜLKE GRUPLARINA GÖRE İHRACATIN GELİŞİMİ	27
2.1.1. Gelişmiş Ülkelerin İhracat Yapısı	31
2.1.2. Azgelişmiş Ülkelerin İhracat Yapısı	34
2.1.3. Sosyalist Ülkelerin İhracat Yapısı	42
2.1.4. Grup içi ve Gruplararası Ticaret	45
2.2. ÜLKE GRUPLARINA GÖRE İHRACAT BAŞARIMI VE İHRACAT YOĞUNLAŞMASI	58
2.2.1. Ülke Gruplarına Göre İhracat Başarımı	58
2.2.2. Ülke Gruplarına Göre İhracatın Ürün Yoğunluğu	66
2.3. AZGELİŞMİŞ ÜLKELERİN İHRACATI VE ÇOKULUSLU ŞİRKETLER	70
2.4. AZGELİŞMİŞ ÜLKELER VE ÜRÜN DEVRELERİ ANALİZİ	78

	<u>Sayfa</u>
3. TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARETİNİN YAPISI	84
3.1. İHRACATIN YAPISI	84
3.1.1. İlksel Ürünler İhracatı	85
3.1.2. Sınai Ürünler İhracatı	90
3.1.3. İhracatta Yapısal Değişme	99
3.1.4. İmalat Sanayiinde Sermaye Yoğunluğu ve İhracat	108
3.1.5. Çokuluslu Şirketler ve İhracat	114
3.2. İTHALATIN YAPISI	118
3.2.1. İlksel Ürünler İthalatı	119
3.2.2. Sınai Ürünler İthalatı	123
3.2.3. İthalatta Yapısal Değişme	129
4. ÜRÜN DEVRELERİ ANALİZİNİN SINANMASI	136
4.1. İTHALAT VE İHRACATTA ÜRÜN PAYLARI	136
4.2. SINAI ÜRÜNLERDE STANDARTLAŞMA	142
4.3. KARŞILAŞTIRMALI ÜSTÜNLÜKLER	148
4.3.1. İlksel Ürünlerde Karşılaştırmalı Üstünlükler	148
4.3.2. Sınai Ürünlerde Karşılaştırmalı Üstünlükler	150
ÖZET VE SONUÇ	158
EKLER	165
YARARLANILAN KAYNAKLAR	209

G İ R İ Ő

Bu çalışmanın amacı dünya ticaretini ve Türkiye'nin dış ticaret yapısını "rn Devreleri Analizi" erevesinde değerlendirmektir. Bu amaca yönelik olarak tez dört bölümden oluşmaktadır.

İlk bölümde dış ticaret kuramları toplu bir biçimde ele alınmış, klasik ve neoklasik yaklaşımlar açıklandıktan sonra, dış ticareti açıklamaya yönelik yeni kuramsal yaklaşımlar kısaca değerlendirilmiştir. Çalışmanın temelini oluşturan rn Devreleri Analizi'ne ise özel bir ağırlık verilmiştir.

İkinci bölümde dünya ticaretindeki genel eğilimler araştırılmıştır. Dünya ticaretinde ülke gruplarının payları, sınai ve ilksel ürün ticaretindeki artış hızları, ülke gruplarına göre ihracat başarımı ve ihracat yoğunlaşması incelenmiştir. rn Devreleri Analizinin dünya ticaretini açıklamada çokuluslu şirketlere yer vermesine dayanarak, çokuluslu şirketlerin azgeleşişmiş ülkelerdeki yatırımları ve bu ülkelerin ihracatlarına katkıları araştırılmaya çalışılmıştır. Bu bölümün sonunda geleşişmiş ve azgeleşişmiş ülkelerin ihraç ettiği ürünler sahip oldukları özelliklere göre Ricardo rnleri, Heckscher-Ohlin rnleri ve rn Devresi rnleri olarak üç bölümde ele alınmıştır. Böylece bu üç ürün grubunun geleşişmiş ve azgeleşişmiş ülkelerin toplam ihracatları ve sınai ürün ihracatları içindeki payları araştırılmıştır.

Üçüncü bölümde Türkiye'nin dış ticaret yapısı analitik olarak değerlendirilmiştir. Standart Uluslararası Ticaret Sınıflandırmasına (SITC) göre düzenlenmiş ihracat ve ithalat verileri 1969-1985 temel dönem ve (1969-1979), (1980-1985) alt dönemler göz önüne alınarak oluşturulan doğrusal ve yarı logaritmik trendlere göre incelenmiştir. Sınai ürün ihracatının toplam ihracat içindeki payı üzerinde önemle durulmuş ve sınai ürün ihracatının bileşimindeki değişimler araştırılmıştır. Bu bölümde ayrıca ihracatta yapısal değişimin olup olmadığı irdelenmiştir. Ürün Devreleri Analizi ile bağlantılı olarak imalat sanayiinde sermaye yoğunluğunun ihracat ile ilişkisi ve çokuluslu şirketlerin ihracata katkısı incelenmiştir. İthalatta yapısal bir değişikliğin ortaya çıkıp çıkmadığı araştırılmıştır.

Dördüncü bölümde Ürün Devreleri Analizinin Türkiye'nin dış ticaretini açıklayabilme gücü araştırılmıştır. Bu amaçla önce toplam ihracat ve ithalat ile sınai ürün ihracat ve ithalatını oluşturan ürünler özelliklerine göre Ricardo ürünleri, Heckscher-Ohlin ürünleri ve Ürün Devresi ürünleri olarak üç grupta toplanmıştır. Böylece bu ürün gruplarının Türkiye'nin dış ticaretindeki payları ortaya konulmuştur.

İkinci olarak sınai ürün ihracatını oluşturan SITC sistemine göre düzenlenmiş 100 sınai ürün kesiminin herbiri için standartlaşma düzeyi hesaplanmıştır. Daha sonra, karşılaştırmalı üstünlüklerin bir göstergesi olan ihracat başarımları (Export Performance) sınai ve ilksel ürün kesimleri için ayrı ayrı hesaplanmıştır. Sınai ürünler için hesaplanan standartlaşma oranları ve bu ürünlerin karşılaştırmalı üstünlük düzeyleri iki aşamada ele alınmıştır. İlk aşamada yalnızca standartlaşmış ürünlerin, ikinci aşamada ise hem standartlaşmış hem de karşılaştırmalı üstünlüğü olan ürünlerin ihracat içindeki payları araştırılmıştır. Bölüm sonunda elde edilen sonuçlar toplu biçimde verilmiştir.

1. DIŞ TİCARET KURAMLARININ GELİŞİMİ

Dünya ticareti son derece karmaşık bir yapıdadır. Her kuram bu karmaşık yapının ancak bir bölümünü açıklayabilmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası çokuluslu şirketlerin Dünya ticaretinde daha yoğun bir biçimde yer alması ve 1960 sonrası bazı az gelişmiş ülkelerin sınai ürün ihracatındaki artışlar geleneksel dış ticaret kuramlarıyla açıklanamamaktadır.

Dünya ticaretini bu yeni oluşumlar çerçevesinde açıklayabilmek için geleneksel kuramlardan farklı analizlere gerek duyulmuştur. Bu kuramsal eksiklik Teknolojik Açık ve Ürün Devreleri Analizi ile giderilmeye çalışılmıştır. Dünya ticaretini firma düzeyinde değerlendiren ve teknolojik gelişmeleri Dünya ticaretinin yönlendiricisi olarak kabul eden bu analizler çalışmanın ağırlığını oluşturduğu için ayrıntılı bir biçimde incelenecektir.

1.1. KLASİK DIŞ TİCARET KURAMI

Klasik okul yazarları (Adam Smith, David Ricardo, John Stuart Mill) ekonominin doğal nitelikli yasalar çerçevesinde işlediğini ileri sürmüşlerdir. Klasiklere göre ekonomiye dışarıdan yapılacak müdahaleler ekonomik rasyonelliği azaltır. Klasik iktisatçılar bireyin çıkarları ile toplumun çıkarları

arasında belirli bir uyum olduğu görüşündedirler(1). Birey kendi çıkarları peşinde koşarken aynı zamanda toplumun çıkarlarına da hizmet etmiş olur. Klasiklere göre bireylerarası uyum serbest ticaret mekanizması ile sağlanır. Klasiklerin bu temel görüşleri dış ticaret alanında da geçerliliğini korur. Buna göre uluslararası ürün değişiminin serbest ticaret ilkelerine göre yapılması, ticarete katılan tüm ülkeler için yararlı olur. Aşağıda klasik iktisatçıların görüşleri ayrı ayrı temel çizgileriyle değerlendirilecektir.

1.1.1. Mutlak Üstünlükler Kuramı

Adam Smith Merkantilist dış ticaret politikasına karşı çıkmaktadır. A.Smith'e göre zenginliğin temel kaynağı üretimdir. Ülke içinde işbölümünün gelişmesi üretimin bir bütün olarak artmasını sağlar. Böylece hem toplam gelir artar hem de uzmanlaşma sağlanmış olur. Ülke içinde geçerli olan bu durum ülkeler arasında da geçerliliğini korur. A.Smith'e göre uluslararası işbölümü mutlak maliyetlere göre biçimlenmelidir. Böylece her ülke üretiminde mutlak üstünlüğe sahip olduğu üründe uzmanlaşır. "Bu üstünlüklerin ülkenin birinde bulunup diğerinde bulunmadığı sürece üstünlüğü olmayan ülkenin üretim yapmaktansa o ürünü diğerinden satın alması daha yararlı olur"(2). Smith'in serbest ticaret yanlısı olması İngiltere'nin sanayidevrimindeki konumu ile yakından ilgilidir. "Serbest ticaret doktrini İngiliz ulusal çıkarlarının savunulmasından ibarettir"(3).

-
- (1) Klasik İktisatçılar için Bakanız Erol Zeytinoglu, Ekonomik Doktrinler, İ.İ.T.İ.A. Yayınları, No:324-557, İstanbul 1980, s.88-107.
 - (2) Adam Smith, An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations, Ed. Edwin Cannan, Vol. I, Methuen and Co. Ltd., London 1950, s.480.
 - (3) Joan Robinson, İktisat Felsefesi, Çev. Vural Savaş, Marmara Üniversitesi Yayın no: 417, İstanbul 1985, s.114.

1.1.2. Karşılaştırmalı Üstünlükler Kuramı

David Ricardo bir dizi varsayımdan hareketle serbest ticaretin ticarete katılan tüm ülkeler için yararlı olacağını söylemektedir. "Tam olarak serbest ticaretin geçerli olduğu bir sistemde her ülke doğallıkla emek ve sermayesini kendisine en çok kazanç sağlayacak alanlarda kullanır. Böylece bireysel çıkarlarla evrensel çıkarlar arasında bir uyum sağlanır"(1). Ricardo'ya göre uluslararası işbölümü karşılaştırmalı üstünlüklere göre belirlenmelidir. Karşılaştırmalı üstünlükler emek değer kuramına dayalı olduğundan üretim maliyetleri yalnız emek faktörü tarafından belirlenir. Buna göre üretim sürecinde emek verimliliğindeki farklılaşma değişik üretim maliyetlerinin ortaya çıkmasına neden olur. Uluslararası ticaret farklı üretim maliyetlerine göre biçimlenir. "Her ülke bir yandan mukayeseli üstünlüğe sahip olduğu malda ihtisasslaştığı ve ihraç ettiği, öbür yandan da mukayeseli üstünlüğe sahip olmadığı malı ithal ettiği sürece dış ticaret her ülke için faydalı olmaktadır"(2).

1.1.3. Karşılıklı Talep Yasası

John Stuart Mill uluslararası ticaretin analizinde arz ve talep koşullarını birlikte değerlendirmiştir. "Mill, ülkelerarası ticareti mukayeseli üstünlüğün değil uluslararası arz ve talep ilişkilerinin uyarağını söylemiştir"(3). Mill, yapmış olduğu analizde eşit miktarda emek kullanımı sonucunda iki ayrı ülkede elde edilen ürün miktarlarını değerlendirmektedir. Buna göre iki ülkede emek verimliliklerinin farklı olması uluslararası fiyatın belirlenmesi için yeterli değildir. Uluslararası fiyat, iki ülkenin birbirlerinin ürünlerine olan karşılıklı talebi sonucu belirlenir. Mill'e göre ticaret sonucunda uluslararası talep eşitlenir(4). Böylece ithalat yapan ülkenin almak istediği ürün miktarı ihracat yapan ülkenin satmak istediği ürün miktarına eşit olur.

- (1) David Ricardo, "On the Principles of Political Economy and Taxation", The Works and Correspondence of David Ricardo, Vol. I içinde, Ed. Pierro Sraffa, London 1975, s.133-134.
- (2) Erol Zeytinoğlu, Genel Ekonomi-II, İ.İ.T.İ.A. Yayınları No: 322-555, İstanbul 1980, s.232.
- (3) Erdoğan Alkin, Uluslararası Ekonomik İlişkiler, İstanbul Üniversitesi Yayınlarından No: 2389, İstanbul 1978, s.41.
- (4) John Stuart Mill, Principles of Political Economy, Ed. W.L.Ashley, New York 1920, s.592.

kenin almak istediği ürün miktarı ihracat yapan ülkenin satmak istediği ürün miktarına eşit olur.

1.2. NEOKLASİK DIŞ TİCARET KURAMI

Neoklasik analiz, klasik analiz gibi serbest ticaret ilkesine dayanmaktadır. Ülkelerarasındaki emek verimliliğindeki farkların nedeni klasik analizde belirtilmemiştir. Neoklasik analizde ise ülkelerarasındaki emek verimliliğinin farklılığı faktör donanımından kaynaklanmaktadır.

Neoklasik dış ticaret kuramı genel denge kuramı çerçevesinde oluşturulmuştur. "Ohlin, genel denge teorisini dış ticarete uygulayarak uluslararası faktör dağılımındaki farkların, nispi maliyetlerin de farklılaşmasına yol açacağını göstermiştir"(1). Heckscher-Ohlin kuramının ülkelerin faktör donanımlarına göre uluslararası ticarete katılacağı önerisi W.Leontief tarafından sınanmıştır(2). Leontief'in bulguları kuramın yapısına ters düşmektedir. Bu çelişki işgücünün heterojen olmasına bağlanarak ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır.

Faktör Donanımı Kuramının, faktör oranlarının ülkeler arasında eşitleneceği teoremi önce Eli Heckscher(3) sonra Bertil Ohlin(4) tarafından ileri sürülmüştür. Ohlin'e göre

-
- (1) Tamer İşgüden, Pür Dış Ticaret Teorisi ve Azgelişmiş Ülkeler, Doktora Tezi, İstanbul 1973, s.60.
 - (2) Wassily Leontief, "Factor Proportions and Structure of American Trade: Further Theoretical and Amprical Analysis", Review of Economics and Statistics, Vol. 38, 1956, s.392.
 - (3) Eli Heckscher, "The Effects of Foreign Trade on the Distribution of Income", Readings in the Theory of International Trade içinde, 1949, s.273-300.
 - (4) Bertil Ohlin, Interregional and International Trade, Harvard University Press, 1957.

faktör fiyatlarının eşitlenmesi için üretim faktörlerinin serbestçe dolaşımı gereklidir. P.A.Samuelson faktör fiyatlarının kısmi eşitliği tezini eleştirmektedir(1). P.A.Samuelson ve W.F.Stolper çok kısıtlayıcı varsayımlar altında faktör fiyatlarının tam olarak eşitleneceğini ileri sürmüşlerdir(2). Bununla birlikte Gottfried Haberler, Stolper-Samuelson teoreminin varsayımlarının gerçek dışı olduğunu ileri sürmektedir(3). Bir başka çalışmada da faktör fiyatlarının eşitliği görüşüne karşı çıkmaktadır(4). Heckscher-Ohlin kuramının faktör fiyatlarının eşitlenmesi teoremi uluslararası ticaretin hiçbir kısıtlama olmadan sürdürülmesi durumunda ülkeler arasında birbirinin zararına bir kaynak aktarımının olmayacağını ileri sürmektedir.

1.3. GELİR KURAMI

Gelir kuramı S.B.Linder tarafından geliştirilmiştir. Linder'e göre ülke içi üretim dış ticaret için bir başlangıç oluşturur, dış talebin ortaya çıkışı ise ürün ihracatını başlatır. "Uluslararası ticaret, bir ülkenin iktisadi faaliyetlerini ulusal sınırlar dışına yaymasıdır"(5). Linder uluslararası ticareti faktör donanımına göre değil ülkelerin talep

-
- (1) Paul A.Samuelson, "International Trade and the Equalisation of Factor Price", The Collected Scientific Papers of Paul A.Samuelson, Ed. Joseph Stiglitz, MIT Press içinde, s.851-852.
 - (2) Paul A.Samuelson-Wolfgang F.Stolper, "Protection and Real Wages", The Collected Scientific Papers of Paul A.Samuelson içinde, Ed. Joseph E.Stiglitz, MIT Press, 1966, s.831-839.
 - (3) Gottfried Haberler, Dış Ticaret Teorisine Genel Bir Bakış, Çev. Necati Mumcu, İstanbul Üniversitesi Yayın no: 1503, İstanbul 1970, s.44.
 - (4) John S.Chipman, "A Survey of the Theory of International Trade", Econometrica, Vol.34, No 1, January 1956, s.40-41.
 - (5) Staffan Burenstam Linder, An Essay on Trade and Transformation, Almquist-Wiksell, Uppsala 1961, s.88.

yapılarına göre açıklamaya çalışmıştır. Buna göre gelir düzeyi benzer olan ülkelerin talep yapıları da birbirine benzer niteliktedir. Bu nedenle gelir düzeyi aynı olan ülkeler daha çok birbirleriyle ticarete bulunacaklardır. "Talep yapısı birbirine çok benzeyen iki ülkenin aralarındaki potansiyel ticaret çok yoğundur"(1). "Linder'in ana tezi şudur: bir ülkenin diğer bir ülkeyle olan sınai mamul ticaretinin hacmi bu ülkelerin milli gelirlerinin bir oranı olarak alınır, bu ülkelerin tercih dizileri arasındaki benzerlik arttıkça ticaret de artacaktır"(2).

Linder ileri sürdüğü tezini doğrulamak için gelir düzeyi birbirinden farklı 32 gelişmiş ve azgelişmiş ülke üzerinde bir araştırma yapmış ve ülkelerin gelir düzeyleri ile ithalat eğilimlerini diyagram üzerinde göstermiştir. Böylece gelir düzeyi yüksek olan ülkelerin gelir düzeyi yüksek olan ülkelere, gelir düzeyi düşük olan ülkelerin gelir düzeyi düşük ülkelere ithalat yaptığını ortaya koymuştur(3). Linder'e göre azgelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkelerle olan ticaretinin yoğunluğu düşük düzeydedir. Gelişmiş ülkeler arasındaki ticaret ürün farklılaşması çerçevesinde oluşmaktadır. Ürün farklılaşması daha çok tüketim malları, makinalar, ulaşım araçları ve ara mallar kesiminde ortaya çıkmaktadır. Bela Balassa Linder'in bu analizini sınamak amacı ile AET ülkeleri arasındaki endüstri içi ticaret oranlarını hesaplamıştır.

Balassa'nın hesaplamalar için kullandığı yöntemle göre belirli bir endüstri kesimindeki ihracat ile ithalat arasındaki mutlak fark aynı kesimdeki ihracat ve ithalat toplamına oranlan-

(1) a.g.e., s.94.

(2) Necati Mumcu, Pür Dış Ticaret Teorisi ve İktisadi Gelişme, İstanbul Üniversitesi Yayın no: 1477, İstanbul 1969, s.41.

(3) S.B.Linder, An Essay ..., s.110-123.

maktadır. Bu oran aşağıdaki gibi gösterilmektedir(1):

$$\frac{X_i - M_i}{X_i + M_i}$$

X_i → i endüstrisi ihracat değeri

M_i → i endüstrisi ithalat değeri

Yukarıdaki oran endüstri içi uzmanlaşma düzeyini göstermektedir. Bir ülkenin belirli endüstri kesiminde hem ithalatçı hem de ihracatçı ülke olması durumunda endüstri içi uzmanlaşma ortaya çıkmaktadır. Çünkü aynı endüstri kesiminde hem ithalat hem de ihracat yapılmaktadır.

Endüstriler arasındaki uzmanlaşmanın tam olması durumunda katsayı (oran) sıfır olmakta, hiç uzmanlaşma olmaması durumunda katsayı 1 olmaktadır. Balassa'nın yapmış olduğu hesaplamalara göre 1958 ile 1963 yılları arasında AET ülkelerinde endüstri içi uzmanlaşma düzeyi yükselmiştir.

Herbert Grubel ve P.J.Lloyd, Balassa'nın analizine benzer bir biçimde endüstri içi ticaret analizini ele almışlardır. Bu analize göre ülkelerin aynı endüstri kesiminde ithalat ve ihracat ilişkisine girmeleri endüstri içi ticareti oluşturur. Grubel ve Lloyd endüstri içi ticareti ölçmek için aşağıdaki formülü geliştirmişlerdir(2):

-
- (1) Bela Balassa, "Tariff Reductions and Trade in Manufactures Among the Industrial Countries", American Economic Review, Vol. 61, Number 3, June 1966, s.471.
 - (2) Herbert G.Grubel, Intra Industry Trade The Theory and Measurement of International Trade in Differentiated Products, John Wiley, New York 1975, s.21.

$$B_i = \frac{\sum_i^n (X_i + M_i) - \sum_i^n |X_i - M_i|}{\sum_i^n (X_i + M_i)} \cdot 100$$

- B_i = Endüstri içi ticaret oranı
 X_i = i endüstrisi ihracat değeri
 M_i = i endüstrisi ithalat değeri
 n = Endüstri sayısı

$B_i = 100$ olduğu zaman bir endüstrideki ithalat ihracata eşit olmakta ve tam uzmanlaşma ortaya çıkmaktadır. $B_i = 0$ olduğu zaman hiç uzmanlaşma olmamaktadır. Endüstri içi ticaret katsayısı 0 ile 100 arasında değişmektedir. Katsayının yükselmesi uzmanlaşma artışını, düşmesi ise uzmanlaşmanın azaldığını göstermektedir.

Grubel ve Lloyd sanayileşmiş ülkelerin ithalat ve ihracat miktarlarını SITC ürün kesimlerine göre incelemiştir. İnceleme sonucunda ABD, Japonya, Belçika, Lüksemburg, Hollanda, Almanya, Fransa, İngiltere ve Avusturya'da 1959 - 1967 döneminde endüstri içi ticaretin giderek yükseldiğini ortaya koymuşlardır(1).

1.4. TEKNOLOJİ ÖNCELİKLİ KURAMLAR

Teknoloji öncelikli kuramlar geleneksel kuramlardan farklı bir biçimde Dünya ticaretini teknoloji faktörüne dayalı olarak açıklamaya çalışmaktadır. Buna göre teknolojik gelişmeler Dünya ticaretine yön vermektedir. Bununla birlikte teknoloji tüm ülkelere bilinmeyen, yalnız sanayileşmiş ülkelerin tekelinde olan bir ürün olarak ele alınmaktadır.

(1) a.g.e., s.42.

Neoklasik analizde karşılaştırmalı üstünlüklerin statik bir nitelikte olmasına karşılık teknoloji öncelikli kuramlar karşılaştırmalı üstünlüklere dinamik bir yaklaşım getirmektedir. Teknoloji öncelikli kuramlar birbirini tamamlar nitelikte olan Teknolojik Açık Analizi ve Ürün Devreleri Analizinden oluşmaktadır.

1.4.1. Teknolojik Açık Analizi

Teknolojik açık analizi ilk kez M.V.Posner tarafından ortaya konulmuştur. Teknolojik açık analizine göre uluslararası ticaret teknolojik yenilikler doğrultusunda gelişim göstermektedir. Yeni bir ürünü ilk kez üreten bir ülke başlangıçta bu ürünün tek üreticisi olduğu için tekelci ülke konumundadır. Bu analize göre yeni ürünler zaman içinde oluşmakta ve yenilikler tüm ülkelerde aynı anda gerçekleşmemektedir. Bu nedenle yenilik sahibi olan ülke yeni ürünü ilk önce iç piyasada satarak tekelci kâr elde eder. İkinci aşamada ise yeni ürün diğer ülkelere ihrac edilir.

Yeni ürünü bulan ülke belirli bir süre o ürünün tek ihracatçısı durumundadır. Ancak zaman içinde ürünün ithalatçısı olan ülkeler söz konusu ürünün niteliklerini öğrenerek aradaki teknolojik açığı kapamaya başlarlar. Herhangi bir ülkenin tekelinde bulunan teknolojik üstünlüğün zaman içinde diğer ülkeler tarafından öğrenilip taklit edilmesi üç temel değişkene bağlıdır(1).

1- Dış tepki gecikmesi: Yabancı bir firmanın ürettiği yeni bir ürünün yurtiçi piyasadaki yerli üreticiler tarafından rakip olarak görülmesi için geçen süredir.

(1) M.V.Posner, "International Trade and Technical Change", Oxford Economic Papers, Vol.13, October 1961, s.331-333.

2- Yurtiçi tepki gecikmesi: Yeni ürünün yurtiçi pazarda yerli ürünlerle rekabet için tepki görmesine kadar geçen süredir.

3- Öğrenme süresi: Yeni ürünün niteliklerinin yerli üreticiler tarafından öğrenilmesi için geçen süredir. Bu süre ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir.

Yukarıdaki üç değişken toplam taklit gecikmesini oluşturmaktadır. Teknolojik bilginin yayılma biçimi ve süresi bu değişkenlere bağlı olmaktadır.

Modele göre taklit gecikmesinin yanısıra bir de talep gecikmesi söz konusudur.

Talep gecikmesi: Yeni ürünü dış piyasaya ihraç eden bir ülke belli bir süre sonra dış piyasayı ele geçirir. Yeni ürünün tüketiciler tarafından tam olarak benimsenmesi için belirli bir süre geçmesi gerekir. Bu süreye talep gecikmesi adı verilir.

Posner'in analizindeki parametreler aşağıdaki biçimde gösterilmektedir(1).

Dış tepki gecikmesi L_1
Yurtiçi tepki gecikmesi L_2
Öğrenme süresi L_3
Toplam taklit gecikmesi $L = L_1 + L_2 + L_3$
Talep gecikmesi λ
Net taklit gecikmesi $(L - \lambda)$

Her endüstri ve ülkede toplam taklit gecikmesi (L) ve talep gecikmesi λ farklı farklıdır. Net taklit gecikmesinin

(1) a.g.e., s.334.

büyük ya da küçük olması karşılaştırmalı üstünlüklerin sürelerini belirlemektedir. Net taklit süresinin küçük olması ürünün kısa zamanda diğer ülkeler tarafından üretilebileceği anlamına gelmektedir.

Neoklasik dış ticaret kuramında varsayım gereği teknoloji her ülkede benzer niteliktedir. Teknolojik açık analizi temelde neoklasik analizden önemli ölçüde farklılıklar göstermektedir. Teknolojik açık analizi zaman faktörünü göz önünde tutan dinamik bir yaklaşımdır. Bu analize göre teknolojide bir üretim faktörüdür.

Teknolojik açık analizine göre belirli bir endüstrideki teknolojik ilerleme araştırma geliştirme harcamalarının yoğunluğuna bağlıdır. Araştırma geliştirme harcamalarının yoğun olduğu endüstrilerde üretim maliyetleri düşer. Bunun sonucunda söz konusu endüstri kesiminde rekabet üstünlüğü ortaya çıkar. Maliyet üstünlüğü ise ihracat artışına yol açar.

Araştırma geliştirme harcamalarının miktarı ile ihracat arasında olumlu bir ilişki bulunduğu tezi çeşitli çalışmalarda ortaya konulmaya çalışılmıştır. ABD ekonomisi üzerinde yapılan araştırmalar bu tezi doğrular niteliktedir. William Gruber, Dileep Metha ve Raymond Vernon ortak bir çalışmada çeşitli sanayi dallarını iki ölçüte göre değerlendirmişlerdir. Elde edilen sonuçlara göre toplam araştırma geliştirme harcamalarının satışlara oranı, Bilim Adamı ve mühendislerin toplam işgücüne oranı ile söz konusu sanayi dallarında yapılan ihracat arasında pozitif korrelasyon vardır(1).

Araştırma Geliştirme harcamalarını kapsayan bir diğer

(1) William Gruber, Dileep Metha, Raymond Vernon, "The R-D Factor in International Trade and International Investment of United States Industries, Journal of Political Economy, February 1967, s.22-23.

çalışmada Donald B.Keesing tarafından gerçekleştirilmiştir. Keesing'e göre ABD sanayi dallarındaki araştırma geliştirme harcamalarının yoğunluğu ile bu sanayi dallarının ihracatı arasında güçlü bir korrelasyon vardır(1). G.C.Hufbauer ürünlerin ilk bulunuş tarihleri ile kişi başına gelir düzeyi arasındaki ilişkiyi araştırmış ve iki değişken arasında yüksek düzeyde korrelasyon olduğunu göstermiştir(2).

1.4.2. Ürün Devreleri Analizi

Uluslararası ticaret'i neoklasik analizden farklı bir biçimde ele alan çalışmalardan biri de Ürün Devreleri Analizi'dir. Bu analiz ilk kez Raymond Vernon tarafından ortaya konulmuştur. Vernon yapmış olduğu çalışmada(3) öncelikle standart uluslararası ticaret kuramından oldukça farklı varsayımlara dayanan bir analiz geliştirmiştir. Vernon'un analizi ile ilgili varsayımlar daha sonra Louis T.Wells tarafından özlü bir biçimde sunulmuştur(4). Ürün Devresi Analizinin temel varsayımları şunlardır:

- 1- Üretim fonksiyonu zaman içinde değişiklik gösterir. Yenilik aşamasında diğer aşamalara göre daha çok nitelikli emek kullanılır.

-
- (1) Donald B.Keesing, "The Impact of Research and Development on United States Trade", Journal of Political Economy, Vol. 75, Number I, February 1967, s.45.
 - (2) G.C.Hufbauer, "The Impact of National Characteristics Technology on the Commodity Composition of Trade in Manufactured Goods" The Technology Factor in International Trade içinde, Ed. Raymond Vernon National Bureau of Economic Research, New York, 1970, s.188.
 - (3) Raymond Vernon, "International Investment and International Trade in the Product Cycle", Quarterly Journal of Economics, Vol. 80; May 1966, s.191-207.
 - (4) Louis T.Wells, "International Trade: The Product Life Cycle Approach", The Product Life Cycle and International Trade, içinde Ed. L.T.Wells, Boston 1972, s.20.

- 2- Üretimde ölçeğe göre artan getiri koşulları geçerlidir.
- 3- Üretimin ilk aşamalarında faktör yoğunluğu tersine dönebilir. Standartlaşma aşamasında faktör yoğunluğu tersine dönmez.
- 4- Tüketim kalıpları gelir düzeyine bağlıdır.
- 5- Teknolojik bilginin uluslararası düzeyde dolaşımı bir maliyet ögesidir. Uluslararası piyasalarda tekeli ya da oligopolcü rekabet koşulları geçerlidir.
- 6- Uluslararası ticarete taşıma giderleri ve ticaret sınırlamaları vardır.
- 7- Üretim faktörleri uluslararası düzeyde serbestçe dolaşabilir.
- 8- Uluslararası ticaret firmalar düzeyinde gerçekleşir.

Anlaşılacağı gibi yukarıdaki varsayımlar Neoklasik analizdeki varsayımlardan oldukça farklıdır(1). Bu varsayımlara dayanarak teknolojik bilginin uluslararası düzeyde dolaşımının sınırlandırılması üç önemli sonucu ortaya çıkarmaktadır(2).

- 1- Yeni ürünler bu ürünleri satınalabilecek talebin bulunduğu ülkede ortaya çıkar.
- 2- Girişimcinin risk ögesini kabullenebilmesi için iç piyasadaki talebin dış piyasadaki talepten yüksek olması gerekir.

(1) Neoklasik Varsayımların toplu bir biçimde sunulduğu için bakınız: Robert E. Baldwin, "Determinants of the Commodity Structure of U.S. Trade", American Economic Review, Vol. 61, March 1971, Number 1, s.126.

(2) Louis T. Wells, "International Trade ...", s.6.

3- Pazara yakın olan üretici firma piyasa hakkında daha çok bilgi sahibi olduğundan ürün yapısındaki değişikliklere yabancı firmalara göre daha kolay uyum sağlar.

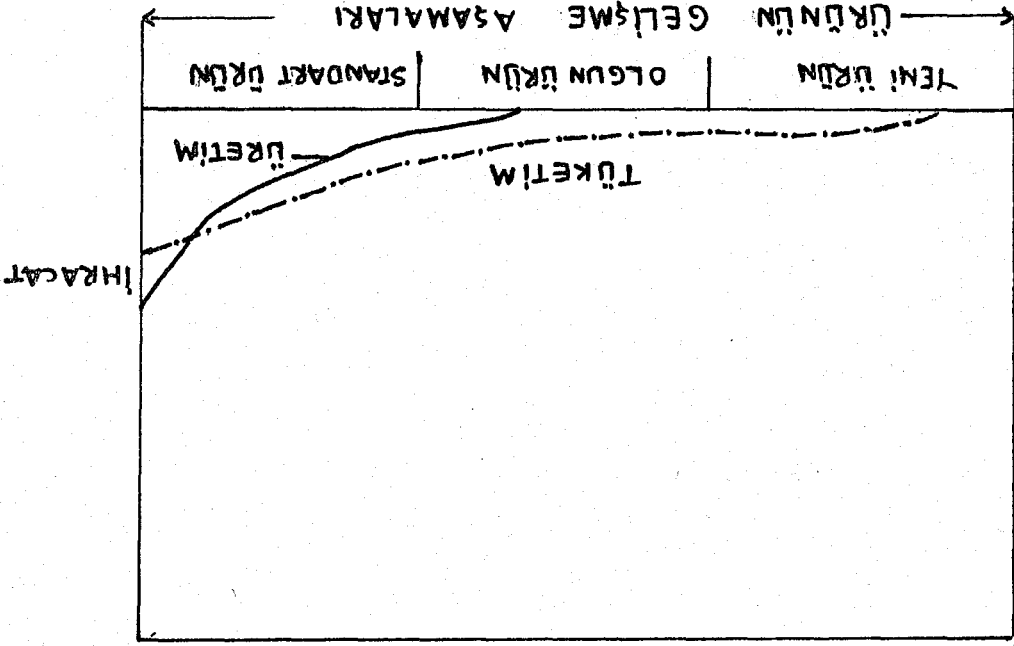
Bu sonuçlara göre yeni ürünlerin ülke içi talebin güçlü olacağı yerlerde ortaya çıkacağı öngörülmektedir. Vernon'un analizine göre yeni ürünler öncelikle ABD'de ortaya çıkar, sonra diğer ülkelere yayılır. Ancak günümüzde yeni ürünlerin ABD dışında diğer ülkelerde de ortaya çıkacağı söylenebilir. Vernon'a göre geniş bir iç piyasanın varlığı, kişi başına gelir düzeyinin yüksek olması, Amerikan firmalarının yeni ürünler geliştirmek için diğer ülke firmalarına göre daha çok harcama yapmaları gibi nedenlerle yeni ürünler ilk önce ABD de ortaya çıkacaktır. Vernon'a göre, ABD, yüksek-gelirli ve emek-tasarruflu ürünleri üretimin ilk aşamasında ihraç edecek sonra bu ürünleri ithal etme yoluna gidecektir.

Başlangıçta ABD net ihracatçı ülke durumunda iken zaman içinde diğer gelişmiş ülkelerde aynı ürünü üreterek standartlaşma aşamasında ihraç edeceklerdir. Azgelişmiş ülkeler ise ürünün gelişme ve olgunlaşma aşamasında ithalatçı ülke durumunda iken standartlaşma aşamasında ihracatçı ülke konumuna gelmektedir. Bu aşamada teknolojik üstünlük maliyet üstünlüğüne dönüşmektedir. "Gelişmekte olan ülkeler üstünlük elde edebilmek için, ucuz emek arzlarını, teknolojisini ve üretim hacmi görece olarak kararlı bir yapıya ulaşmış endüstrilerde istihdam edebilirler"(1).

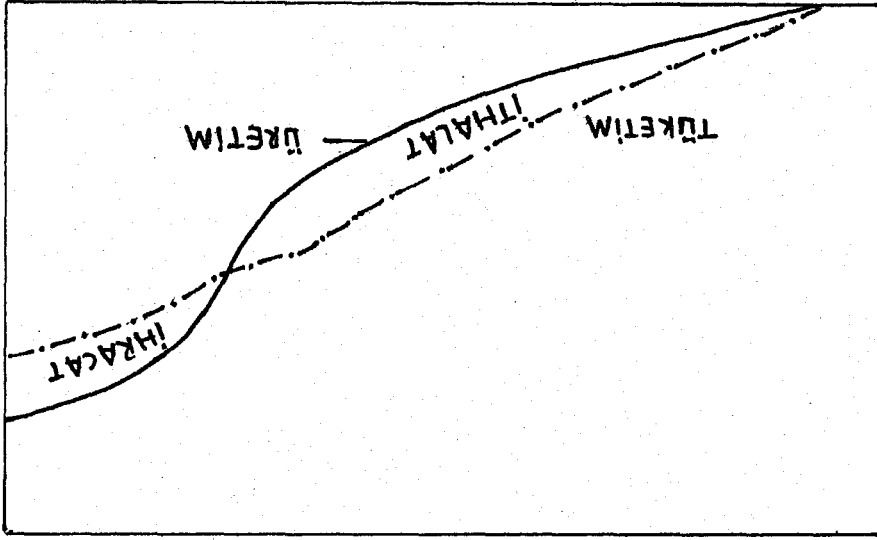
Vernon'a göre ürünler gelişim süreci içinde çeşitli aşamalardan geçmektedirler. Bu aşamalar aşağıdaki şekilde ortaya konulabilir(2).

(1) Seev Hirsch, Location of Industry and International Competitiveness, Oxford 1967, s.120.

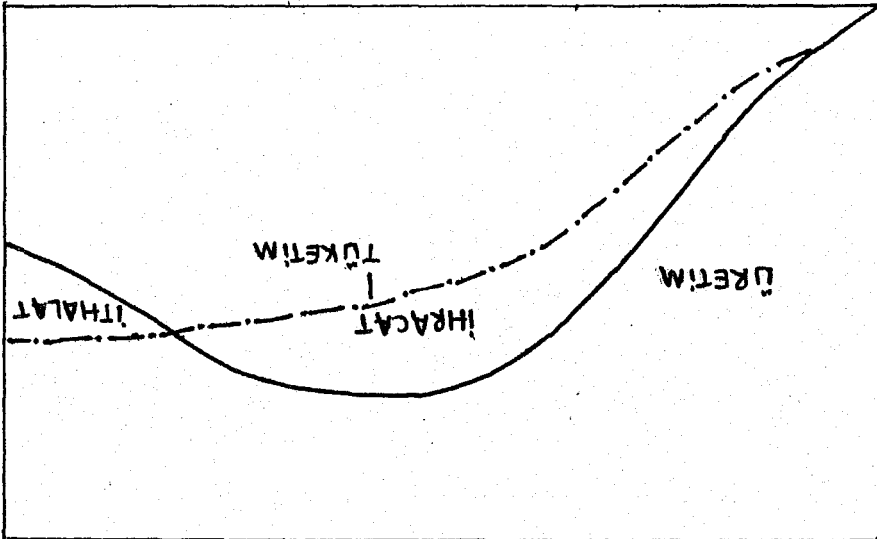
(2) Raymond Vernon, "International Investment ...", s.199.

AZGELİŞMİŞ ÜLKELER

DİĞER GELİŞMİŞ ÜLKELER

ABD

Yukarıdaki şekillerden de görüleceği gibi ürün yaşam dönemi boyunca üç aşamadan geçmektedir:

- Yeni Ürün Aşaması
- Gelişme Aşaması
- Standartlaşma Aşaması.

YENİ ÜRÜN AŞAMASI

Yeni ürünler öncelikle gelir düzeyinin yüksek olduğu ABD'de üretilirler(1). Çünkü ABD'de kişi başına gelir düzeyi diğer ülkelere göre oldukça yüksektir. Bu nedenle ABD'li üreticiler başlangıçta yüksek gelir düzeyine sahip olan tüketicilere yönelik üretim yapabilirler.

Yeni ürün aşamasında üretici firmalar iç pazara dönük üretim yapmaktadırlar. Bunun en önemli nedenleri dışsal ekonomiler ve piyasada etkin bir iletişim sisteminin var olmasıdır. Ayrıca dış pazarlara göre ulaştırma giderlerinin düşük olması üretici firmayı iç pazara yöneltebilir.

Bu aşamada ürünün temel özellikleri oluşmaya başlamıştır. Üretim, teknoloji-yoğun bir biçimde gerçekleştirilmektedir. Ürünün üretim maliyetine pazar araştırmaları ve tanıtım giderleri (reklamlar) eklenince maliyetler belirgin bir biçimde yükselmektedir.

GELİŞME AŞAMASI

Bu dönemde ürünün talebi giderek yükselmektedir. Ürünün özellikleri yavaş yavaş belirginleşmeye başlar. Ancak ürün farklılaştırması sona ermiş değildir. Talep artışı üretimde belirgin bir artışa yol açar. Üretim artışı ise ölçek ekonomilerin ortaya çıkmasını sağlar.

(1) Raymond Vernon, "International Investment ...", s.194.

Gelişme aşamasında önce ürünün nitelikleri önemli iken daha sonra üretim maliyetleri önemli olmaya başlar. Başlanıçta firmalar arasında önemli ölçüde fiyat rekabeti yoktur. Ancak piyasadaki belirsizlik maliyet faktörünün önemini artırmaktadır.

Bu aşamada ürün ABD'de üretilmektedir. Ürün ABD piyasasında talep edilebileceği gibi ülke dışında da talep edilebilir. Bu talep gelir düzeyinin yüksek olduğu Avrupa ülkelerinde ortaya çıkar. ABD'li üreticiler kendi ülkelerinde üretim yapmanın yanısıra diğer gelişmiş ülkelerde de üretim yapmayı tasarlayabilirler. ABD firmalarının ülke dışında üretim yapması için gerekli olan süre belirgin değildir.

ABD'li üreticiler ülke dışında değişik nedenlerle yatırım yapmaktadırlar. Ülke içindeki yerli firmaların rekabeti, firmaların dış pazarlardan pay elde etmeye çalışması, iç pazar ile dış pazar arasında üretim maliyetlerinin farklı oluşu gibi nedenlerle firmalar dış ülkelerde üretim yapmaya yönelmektedirler.

Üretici firma gelişmiş ülkelerle üretim yaparken buradan üçüncü ülkelere ihracat yapabilir. Ülke içi ve ülke dışı üretim maliyetlerindeki farklılardan dolayı gelişmiş ülkelere üçüncü ülkelere yapılan ihracat çokuluslu firma için daha kazançlı olur. Ülke dışındaki üretim maliyetleri taşıma giderlerinden daha düşük ise bu ürünün ABD'ye ihracatı da yapılabilir. Vernon'a göre yüksek gelirli ve emek tasarruflu ürünler üretimin ilk aşamasında ihraç edilecek, daha sonra ise bu ürünler ithal edilecektir(1).

(1) Raymond Vernon, "International Investment ...", s.201.

STANDARTLAŞMA AŞAMASI

Bu aşamada üretim teknolojisi standartlaşmıştır. Ürünün tüm özellikleri belirginleştikten, üretim teknolojisi durağan bir yapı gösterir. Ürünün olgunluk aşamasında üretim yerinin belirlenmesi önem taşımaktadır. Üretim, maliyetlerin düşük olduğu bölgelere doğru yer değiştirir. Genellikle az gelişmiş ülkelerde ücretler düşük olduğundan firmanın bu ülkelerde üretim yapması doğaldır. Üretim yerinin ülke dışında belirlenmesi sonucunda söz konusu firma çokuluslu şirket durumuna gelmektedir.

Üretim teknolojisinin standartlaşması sonucunda az gelişmiş ülkeler standartlaşmış ürünleri ihraç edebilirler. Standartlaşmış ürünlerde üretim fonksiyonları önemli ölçüde emek faktörünü kullanacak biçimdedir ve talebin fiyat esnekliği yüksektir. Böylece, standart ürünlerin üretiminde önemli kolaylıklar sağlanabilir. Az gelişmiş ülkelerde emek faktörü bol ve ucuz olduğundan, standartlaşmış ürünler diğer ülkelere ihraç edebilirler.

Ürün Devreleri Analizini ilk kez ortaya atan Vernon ilk çalışmasında yeni ürünlerin ABD'de ortaya çıkacağını ileri sürmüştü. Ancak Vernon başka bir çalışmasında Avrupa ve Japon kökenli firmaların yeni ürünleri üretebileceğini kabul etmektedir. Vernon'a göre Avrupa ve Japon kökenli firmalar küçük otomobil teknolojisinde, Japon firmalarının çelik teknolojisinde yenilikler yapabileceğini ancak bu durumun Ürün Devreleri Analizi ile uyumlu olduğunu ileri sürmektedir(1).

Ürün Devreleri Analizi Louis T.Wells tarafından ABD ekonomisinin, 1952-1963 tarihli verilerine göre test edilmiş-

(1) Raymond Vernon, "The Product Cycle Hypothesis in a New International Environment", Oxford Bulletin of Economics and Statistics, Vol.41, No: 4, November 1979, s.265-266.

tir. Buna göre, ABD'nin gelir elastikiyeti yüksek dayanıklı tüketim malları ihraç etmesinin ölçek ekonomilerine ve taşıma giderlerine bağlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır(1). De La Torre Kolombiya üzerinde yaptığı araştırmada sınai ürünleri üç bölüme ayırmış ve Kolombiya'nın standartlaşmış nitelikteki ürünleri ihraç etme eğiliminde olduğunu hesaplamıştır(2). S.Hirsch yapmış olduğu bir çalışmada ürünleri üç bölüme ayırmıştır ve az gelişmiş ülkelerin standartlaşmış ürünleri ihraç ettiklerini ortaya koymuştur(3).

1.5. DIŞ TİCARET KURAMLARININ GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ

Bu kısımda yukarıda verilen kuramların genel bir değerlendirilmesi yapılacaktır. Dünya ticaretini açıklamaya yönelik kuramsal yaklaşımların önemli bir kısmı karşılaştırmalı üstünlükleri temel almışlardır. Ricardo'nun analizinde karşılaştırmalı üstünlükler doğal kaynaklara bağlı bir biçimde oluşmaktadır. Bu yönüyle Ricardo'cu yaklaşım daha çok ilksel ürünler ticaretini açıklayabilmektedir. Dünya ticaretinde ilksel ürünlerin payının yaklaşık olarak % 40 düzeyinde olduğunu düşünürsek Ricardo'cu yaklaşımın dünya ticaretini açıklama gücü hakkında bir fikir edinebiliriz.

Sınai ürünler ihracatını açıklamaya yönelik kuramlardan herbiri değişik bir kavramı temel almaktadır. Sermaye - Emek oranları, nitelikli işgücü, ürün taklidi, ürün farklılaştırması, ölçek ekonomileri ve endüstri içi ticaret gibi

-
- (1) Louis T.Wells, "Test of a Product Cycle Model of International Trade: U.S. Export of Consumer Variables" The Product Life Cycle and International Trade içinde, Ed. L.T. Wells, Boston 1972, s.65.
 - (2) Jose R. de la Torre, Export of Manufactured Goods from Developing Countries: Marketing Factors and the Role of Enterprises, American Business Abroad, Arno Press, 1976, s.169-172.
 - (3) Seev Hirsch, "Hypotheses Regarding Trade Between Developing and Industrial Countries", The International Division of Labour, Problem and Prospects içinde, Ed. H.Giersch, Institut für Weltwirtschaft Kiel, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen 1974, s.79.

kavramlar sınıai ürün ihracatını açıklamaya çalışan kuramlar için temel olmaktadır. Dünya ticaretinde bu faktörlerin ayrı ayrı önem taşıdığı söylenebilir. Böyle olunca uluslararası ticareti tek bir kuramsal yaklaşım ile açıklayabilmek güçleşmektedir. "Dünya ticareti çok karmaşık bir görünümde dir. Her teoriden, en iyimser bir olasılıkla, bu ticaretin ancak çok sınırlı bir bölümünü açıklaması beklenebilir"(1).

Neoklasik analiz teknolojik gelişmeleri göz önüne almadığı için statik bir analizdir. Neoklasik analize göre karşılaştırmalı üstünlükler emek ve sermaye donanımına bağlıdır. Karşılaştırmalı üstünlükleri dinamik olarak ele alan çalışmalara göre "araştırma ve geliştirme harcamaları ve emek faktörü karşılaştırmalı üstünlükleri belirleyen temel etkidir"(2). Teknoloji öncelikli kuramlar Dünya ticaretini dinamik bir biçimde açıklamaya çalışmaktadırlar. Teknolojik gelişmelerin az gelişmiş ülkelerce gecikmeli bir biçimde elde edilmesi Dünya ticaretine farklı bir boyut kazandırmaktadır. Buna göre az gelişmiş ülkeler gelişmiş ülkeleri izleyerek sınıai ürünleri üretip ihraç edebilmektedir.

Geleneksel kuramlar çerçevesinde bu oluşumların açıklanması kolay olmamaktadır. Bu nedenle teknoloji öncelikli kuramlar geleneksel kuramlara göre daha yaygın bir biçimde benimsenmektedir. "Neo-teknoloji kuramının neo-faktör oranları kuramına göre daha açıklayıcı bir yapıda olduğu hakkında bir düşünce birliği doğduğu görülmektedir"(3).

(1) Halil Seyidoğlu, Uluslararası İktisat Teori Politika Uygulama, Turhan Kitabevi, Ankara 1986, s.75.

(2) Roger W.Klein, "A Dynamic Theory of Comparative Advantage", American Economic Review, Vol.63, March 1973, s.183.

(3) Bernard Goodman-Fikret Ceyhun, "U.S. Export Performance in Manufacturing Industries: An Empirical Investigation", Weltwirtschaftliches Archiv, Band 112, Heft 3, 1976, s.551.

Ancak gelişmiş ülkelerin az gelişmiş ülkelere olan teknolojik üstünlüğü değişmeden varlığını sürdürmektedir. Az gelişmiş ülkeler bu nedenle sınai ürünleri gecikmeli bir biçimde üretebilmektedirler. Teknoloji öncelikli kuramlar, bu biçimi ile az gelişmiş ülkelerin sınai ürün ihracatında hep geri planda kalacağını söylemektedirler. Diğer bir söyleyişle az gelişmiş ülkelerin kalkınma sorununa temel bir çözüm getirememektedirler.

Dünya ticaretinde sınai ürünlerin payı yaklaşık olarak % 60 düzeydedir. Anlaşılacağı gibi Dünya ticaretinde sınai ürün payı ilksel ürün payından yüksek düzeydedir. Uluslararası ticareti açıklarken her iki ürün kesiminin birlikte ele alınması gerektiğini söyleyebiliriz. Aşağıda dış ticaret kuramlarının bir tablo biçiminde özeti verilmiştir.

DIŞ TİCARET KURAMLARININ ÖZETİ

<u>Ticaret Kuramının Temel Bileşimi</u>	<u>Kuramcılar</u>	<u>Ürün Özellikleri</u>	<u>Sınai Ürün İhracatında Ulusal Özellikler</u>
Faktör Oranları	E.Heckscher B.Ohlin	Sermaye-Emek Oranları	Sermaye faktörünün bol olduğu ülkeler sermaye yoğun, emek faktörünün bol olduğu ülkeler emek yoğun ürünler ihrac ederler
Nitelikli İşgücü	W.Leontief D.B.Keesing	Üretim nitelikli işgücünü gerektirir	Nitelikli işgücü ve eğitilmiş personelin bol olduğu ülkeler üretiminde nitelikli emeğin yoğun olarak kullanıldığı ürünleri ihraç ederler. Nitelsiz emeğin bol olduğu ülkeler üretiminde bu tür emeği gerektiren ürünleri ihraç ederler
Teknolojik Açık	M.V.Posner G.C.Hufbauer R.Vernon S.Hirsch	Üretim için belirli bir zaman süresi gerekir	İleri düzeyde sanayileşmiş ülkeler yeni ürünleri ihraç ederler. Ürün zaman içinde diğer ülkeler tarafından taklit edilip üretilmeye başlanır. Ürünün yeni üreticileri düşük ücretlerden yararlanıp ihracat yapılar

<u>Ticaret Kuramının Temel Bileşimi</u>	<u>Kuramcılar</u>	<u>Ürün Özellikleri</u>	<u>Sınai Ürün İhracatında Ulusal Özellikler</u>
Ürün Devreleri	R.Vernon S.Hirsch L.T.Wells	Ürün Farklılaş- tırması	Yeni ürünler gelir dü- zeyinin yüksek olduğu sanayileşmiş ülkelerde üretilip diğer ülkelere ihrac edilir. Ürünler standartlaştığı zaman diğer ülkeler tarafın- dan ihrac edilmeye başlanır
Ölçek Ekonomileri	B.Ohlin G.C.Hufbauer D.B.Keesing	Üretim ölçek ekonomilerine göredir	İç piyasası büyük olan ülkeler ölçeğe göre art- tan getiri koşullarında ihracat yaparlar. İç piyasası küçük olan ül- keler ölçeğe göre sabit getiri koşullarında ih- racat yaparlar
Endüstri İçi Ticaret	B.Balassa S.B.Linder H.G.Grubel - P.J.Lloyd	İç piyasa için üretim, ithalat ve ihracatın benzer nitelikte olması	Ekonomik yapısı birbi- rine benzeyen ülkeler daha çok birbirleri ile ticaret yaparlar. Eko- nomik yapıları farklı olan ülkeler birbirleri ile fazla bir ticarete bulunmazlar
Üretim Aşaması	İthal ikame- ci Okul	Üretim, tüketim mallarından ara ve yatırım mal- larına doğru gelişir	İthal ikamesinin ilk aşamasından sonra özellikle tüketim mal- ları ihracatı yapılıır

2. DÜNYA TİCARETİNİN YAPISI

Bu bölümde önce ülke gruplarının ihracat yapısı ele alınmıştır. Daha sonra ülke gruplarına göre ihracat başarımı ve ihracat yoğunlaşması incelenmiştir. Az gelişmiş ülkelerin sınai ürün ihracatı ve çokuluslu şirketlerin bu ülkelerin ihracatına olan katkısı bu bölümde değerlendirilmiştir. Bölüm sonunda gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerin toplam ihracatı ve sınai ürün ihracatı ürün kesimlerine göre üç bölümde değerlendirilmiştir. Böylece Ürün Devreleri Analizinin gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerin ticaretini açıklama gücü ortaya konulmuştur.

Sınai ürünler üretimi ve sınai ürünler ihracatı ayrı sistemlere göre düzenlenmişlerdir. Burada öncelikle Birleşmiş Milletlerin sınai üretim ve sınai ihracat tanımları verilmiş, sonra bu tanımlar yapılan analizler için temel alınmışlardır. Standart Uluslararası Sanayi Sınıflandırması (ISIC) Birleşmiş Milletlerin geliştirdiği sınai üretim sınıflandırmasıdır(1). ISIC sınıflandırması 32 iki basamaklı kodlar, 72 üç basamaklı kodlardan oluşmaktadır. Konumuz açısından ilgili olduğumuz imalat sanayii üretimi 28 sanayi dalını kapsamakta ve üç basamaklı kodlardan oluşmaktadır(2).

(1) United Nations, International Standart Industrial Classification of All Economic Activities, Statistical Papers, Series M; No: 4, Rev.2, New York 1968, s.26-48.

(2) Bkz. Ek:1, Tablo:1.

Dünya ticaretine katılan ürünlerin ayrıntılı bir biçimde değerlendirilebilmesi ve Uluslararası düzeyde karşılaştırma yapılabilmesi amacı ile Birleşmiş Milletler tarafından Standart Uluslararası Ticaret Sınıflandırması (SITC) adlı bir sistem geliştirilmiştir(1). Bu sisteme göre ürünler tek basamaklı 10, iki basamaklı 63, üç basamaklı 233 gruba ayrılmıştır(2). Tek basamaklı gruplardan SITC (0-4) ürün kesimleri genel olarak ilksel ürünler ticaretini, SITC (5-8) ise sınai ürünler ticaretini göstermektedir. Birleşmiş Milletlerin sınai ve ilksel ürünler için geliştirmiş olduğu bu tanım biçimi birçok ampirik araştırmaya temel olmuştur(3). V.Prakash 86 gelişmekte olan ülke ve 16 gelişmiş ülkenin sınai ürün ihracatını hesaplarken Birleşmiş Milletler ve UNCTAD'ın tanımlarını ayrı ayrı kullanmıştır(4). Burada Birleşmiş Milletlerin sınai ve ilksel ürünler için geliştirdiği tanım biçimi temel alınmış ve tüm hesaplamalar buna göre yapılmıştır.

İmalat sanayii ürünleri üretimi ve ihracatı iki ayrı sisteme göre sınıflandırıldığından yapılacak değerlendirme

-
- (1) United Nations, Standard International Trade Classification, Revision 2, Statistical Papers, Series M, No: 34, New York, 1975.
 - (2) Bakınız Ek: 1, Tablo: 2.
 - (3) William R.Cline, Export of Manufactures from Developing Countries, The Brookings Institution, Washington 1984, s.125.
Thomas K.Morrison, "Manufactured Exports and Protection in Developing Countries: A Cross-Country Analysis", Economic Development and Cultural Change, Vol.25, Number: 1, October 1976, s.152.
Ranadev Banerji, "Major Determinants of the Share of Manufactures in Exports: A Cross-Section Analysis and Case Study on India" Weltwirtschaftliches Archiv, Band 108, Heft 3, 1972, s.346.
Bela Balassa, "Trade Liberalisation and 'Released' Comparative Advantage", Manchester School of Economics and Social Studies, Vol.33, No: 2, May 1965, s.104.
 - (4) V.Prakash, Measuring Industrial Exports: A Comparative Statistical Study of Variations Arising from Differences of Definition, World Bank Staff Working Paper No.225, February 1976, s.2-5.

lerde zorluklar çıkabilmektedir. bu nedenle iki ayrı sisteme göre sınıflandırılmış ürün kesimleri arasında bir bağlantı kurmak gerekmektedir. Standart Uluslararası Sanayi Sınıflandırmasındaki ürün kesimlerine karşılık oluşturan Standart Uluslararası Ticaret Sınıflandırmasındaki ürün kesimleri Birleşmiş Milletler tarafından ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır(1). Bu konuda diğer ayrıntılı çalışmalar Bela Balassa(2), UNIDO(3) ve Hal B.Lary(4) tarafından yapılmıştır. UNIDO'nun yapmış olduğu çalışma veri kullanımında kolaylık sağladığından hesaplamalarda temel alınmıştır(5).

2.1. ÜLKE GRUPLARINA GÖRE İHRACATIN GELİŞİMİ

Dünya ihracatındaki gelişmeler 1970-1982 dönemi göz önüne alınarak incelenmiştir. Dünya ihracatının ürün kesimlerine göre dağılımı ihracatın ürün bileşimini ortaya koyar. Ek: 1'de verilen Birleşmiş Milletler Standart Uluslararası Ticaret Sınıflandırmasına göre ihracatın ürün kesimlerine göre dağılımı aşağıdaki biçimdedir.

-
- (1) United Nations, Classification of Commodities by Industrial Origin Links Between the Standart International Trade Classification, Series M No: 43, Rev.1, New York 1971, s.9-81, 85-145.
 - (2) Bela Balassa, A "Stages" Approach to Comparative Advantage, World Bank Staff Working Paper No: 256 May 1977, s.34-39.
 - (3) UNIDO, World Industry Since 1960: Progres and Prospects, New York, 1979, s.172-173.
 - (4) Hal B.Lary, Imports of Manufactured From Less Developed Countries, National Breau of Economic Research, New York, 1968, s.191-212.
 - (5) Bakınız Ek: 1, Tablo: 3.

SITC

0-9	Toplam
0+1	Gıda İçki ve Tütün
2+4	Hammaddeler
3	Mineral ve Yakıtlar, Makina Yağları
5	Kimyasal Ürünler
7	Makina ve Ulaşım Araçları
6+8	Çeşitli Mamul Ürünler

Ele alınan dönem boyunca SITC ürün kesimlerinin ihracat içindeki payları araştırılmıştır. Bu araştırmada ihracat miktarı olarak değil değer olarak temel alınmıştır. İhracatın değer olarak ele alınması değerlendirmelerin daha sağlıklı olmasını sağlar. Aşağıda dünya ticaretindeki genel eğilimleri ortaya koyabilmek için dünya ihracatının ürün kesimlerine göre dağılımı gösterilmiştir.

TABLO 1- DÜNYA İHRACATINDA SITC ÜRÜN KESİMLERİNİN % PAYLARI

<u>Yıllar</u>	<u>0-9</u>	<u>0+1</u>	<u>2+4</u>	<u>3</u>	<u>5</u>	<u>7</u>	<u>6+8</u>
1970	100.0	13.2	10.6	9.3	7.0	28.7	29.0
1971	100.0	12.9	9.4	10.5	6.9	29.8	28.1
1972	100.0	13.1	9.4	10.4	7.0	30.1	28.1
1973	100.0	13.6	10.1	11.0	7.0	28.6	27.9
1974	100.0	10.2	8.9	20.6	7.6	24.5	25.4
1975	100.0	11.9	7.6	19.4	7.0	28.0	24.4
1976	100.0	11.3	7.7	20.2	6.9	28.2	24.1
1977	100.0	11.3	7.6	19.7	6.9	28.3	25.1
1978	100.0	11.3	7.2	17.2	7.4	29.2	25.8
1979	100.0	10.6	7.4	20.4	7.7	26.9	25.2
1980	100.0	10.1	6.9	24.0	7.4	25.6	24.3
1981	100.0	10.2	6.6	24.1	7.3	26.7	23.4
1982	100.0	10.2	6.1	23.3	7.4	27.6	23.5

- KAYNAK: UN, Statistical Yearbook 1977, New York 1978, Tablo 154, s.506.
UN, Statistical Yearbook 1982, New York 1985, Tablo 170, s.914
UN, Statistical Yearbook 1979/1980, New York 1981, Tablo 139, s.480.
UN, Statistical Yearbook 1978, New York 1979, Tablo 152, s.482.

Gıda içki ve tütün ürün kesiminin (SITC 0+1) dünya ihracatı içindeki payı incelenen dönem boyunca önemli bir değişim göstermemiştir. SITC 0+1 ürün kesimi ihracatının toplam ihracat içindeki payı 1970'de % 13.2 iken 1982'de % 10.2 ye inmiştir. Hammaddeler ürün kesiminde (SITC 2+4) 1970-1982 döneminde bir azalma eğilimi olduğu görülmektedir. SITC 2+4 ürün kesimi ihracatının dünya ihracatı içindeki payı 1970'de % 10.6 iken giderek azalma göstererek 1982'de % 6.1 düzeyine inmiştir. Mineral Yakıtlar, Makina Yağları (SITC 3) ürün kesimi ihracatının dünya ihracatı içindeki payı incelenen dönem boyunca sürekli yükselmiştir.

SITC 3 ürün kesimi ihracatının 1970-1973 döneminde dünya ihracatı içindeki payı önemli ölçüde değişim göstermemiştir. Ancak SITC 3 ürün kesimi ihracatının dünya ihracatı içindeki payı 1973'de % 11 iken 1974'de % 20.6 ya yükselmiştir. Bu artışın nedeni petrol fiyatlarının 1974 yılında önemli ölçüde yükselmiş olmasıdır. SITC 3 ürün kesim ihracatı giderek artışını sürdürerek 1982'de % 23.2 düzeyine ulaşmıştır. Bu oran yaklaşık olarak Dünya ihracatının 1/4'ünü oluşturmaktadır.

Kimyasal ürünler (SITC 5) ürün kesimi ihracatının dünya ihracatı içindeki payı 1970-1982 döneminde önemli bir değişim göstermemiştir. SITC 5 ürün kesimi ihracatının dünya ihracatı içindeki payı 1970'de % 7 iken 1982'de % 7.4 olmuştur. Makina ve ulaşım araçları (SITC 7) ürün kesimi ihracatının Dünya ihracatı içindeki payı 1970'de % 28.7, 1976'da % 28.3 ve 1982'de % 27.6 olmuştur. Makina ve ulaşım araçları ihracatının Dünya ihracatı içindeki payı 1970-1982 döneminde önemli bir değişim göstermemekle birlikte Dünya ihracatında önemli bir pay'a sahip olduğu söylenebilir. Çeşitli mamul ürünler (SITC 6+8) ürün kesimi ihracatının Dünya ihracatı içindeki payı 1970-1982 döneminde azalma göstermiştir. Ancak bu azalışın küçük olduğunu söyleyebiliriz. SITC 6+8 ürün kesimi ihracatı-

nın Dünya ihracatı içindeki payı 1970'de % 29 iken 1977'de % 25.1 ve 1982'de % 23.5 olmuştur. Mamul ürünler ihracatının bu azalmaya karşılık dünya ihracatında önemli bir yer tuttuğu söylenebilir.

Dünya ihracatında sınai ve ilksel ürünler ihracatının gelişimini daha açık biçimde ortaya koyabilmek için sınai ve ilksel ürün gruplarının Dünya ihracatı içindeki payını değerlendirmek gerekmektedir.

TABLO 2- DÜNYA İHRACATINDA SINAI VE İLKSEL ÜRÜN PAYLARI (%)

<u>Yıllar</u>	<u>İlksel Ürünler (SITC 0-4)</u>	<u>Sınai Ürünler (SITC 5-8)</u>
1970	33.1	64.7
1971	32.8	64.8
1972	32.9	65.2
1973	34.7	63.5
1974	39.7	57.5
1975	38.9	59.4
1976	39.2	59.2
1977	38.6	60.3
1978	35.7	62.4
1979	38.4	59.8
1980	41.0	57.3
1981	40.9	57.4
1982	39.6	58.5

KAYNAK: Tablo 1.

Dünya ihracatını ilksel ürünler ve sınai ürünler olarak ele aldığımızda sınai ürün ihracatının ilksel ürünler ihracatına göre Dünya ihracatı içinde daha yüksek bir pay aldığını söyleyebiliriz. İlksel ürünler ihracatının Dünya ihracatı içindeki payı 1970'de % 33.1, 1976'da % 39.2 ve 1982'de % 39.6 olmuştur. Anlaşılacağı gibi ilksel ürünler ihracatının Dünya ihracatı içindeki payı 1970-1982 döneminde artış göstermiştir. Ancak bu artış önemli ölçüde petrol fiyatlarından kaynaklanmaktadır.

Sınai ürün ihracatının Dünya ihracatı içindeki payı 1970-1982 döneminde azalma göstermiştir. Sınai ürünlerin dünya ihracatı içindeki payı 1970'de % 64.7, 1977'de % 60.3 ve 1982'de % 58.5 olmuştur. Sınai ürün ihracatının dünya ihracatı içindeki payının azalmasına karşılık yine de dünya ihracatının yarısından çoğunu oluşturduğu görülmektedir.

2.1.1. Gelişmiş Ülkelerin İhracat Yapısı

Sanayileşmiş ülkelerin ihracat yapısını ortaya koyabilmek için bu ülkelerin ihracatının SITC ürün kesimlerine göre dağılımı aşağıda verilmiştir.

TABLO 3- GELİŞMİŞ ÜLKELERİN İHRACATINDA SITC ÜRÜN KESİMLERİNİN PAYLARI(%)

Yıllar	0-9	0+1	2+4	3	5	7	6+8
1969	100.0	10.9	8.5	3.1	8.8	34.9	32.2
1970	100.0	10.8	8.7	3.4	8.7	35.1	31.7
1971	100.0	11.0	7.9	3.5	8.6	36.4	31.0
1972	100.0	11.4	7.7	3.4	8.6	36.5	30.8
1973	100.0	12.3	8.6	3.5	8.8	35.0	30.5
1974	100.0	10.9	8.2	4.9	10.4	33.1	31.1
1975	100.0	11.4	6.8	5.1	9.2	36.8	29.2
1976	100.0	10.8	7.1	5.0	9.4	37.7	28.6
1977	100.0	10.7	7.0	5.0	9.4	37.7	29.2
1978	100.0	10.3	6.5	4.6	9.8	37.4	29.8
1979	100.0	10.2	6.9	5.9	10.4	35.2	29.6
1980	100.0	10.3	6.6	6.9	10.2	34.7	29.7
1981	100.0	10.6	6.2	7.7	10.0	36.1	27.9
1982	100.0	10.3	5.8	8.2	9.9	36.8	27.4

KAYNAK: UN, Statistical Yearbook 1975, New York 1976, s.468, Tablo 153.
UN, Statistical Yearbook 1978, New York 1979, s.482, Tablo 152.
UN, Statistical Yearbook 1981, New York 1983, s.926, Tablo 181.
UN, Statistical Yearbook 1982, New York 1985, s.914, Tablo 170.

Gelişmiş ülkelerin ihracatında SITC 0+1 ürün kesimi ihracatının payı 1969'da % 10.9, 1976'da % 10.8, 1982'de % 10.3 olmuştur. Anlaşılacağı gibi SITC 0+1 ürün kesimi ihracatının gelişmiş ülkeler ihracatında 1969-1982 döneminde önemli bir değişme olmamıştır. Hammaddeler ihracatının gelişmiş ülkeler ihracatındaki payı 1969'da % 8.6 iken 1976'da % 7.1 ve 1982'de % 5.8 olmuştur. Dönem içinde hammadde ihracatının payı azalma göstermiştir.

Mineral yakıtlar, madeni yağlar (SITC 3) ürün kesimi ihracatının incelenen dönem boyunca artış gösterdiği anlaşılmaktadır. SITC 3 ürün kesimi ihracatının gelişmiş ülkeler ihracatı içindeki payı 1969'da % 3.1, 1976'da % 5, 1982'de % 8.2 olmuştur. İksel ürünler grubu olarak nitelendirebileceğimiz SITC 0+1, SITC 2+4, SITC 3 ürün kesimlerinin toplam ihracatının gelişmiş ülkelerin ihracatında küçük bir yer tuttuğu söylenebilir.

Kimyasal ürünler ihracatının gelişmiş ülkelerin ihracatındaki payı 1969'da % 8.8, 1976'da % 9.4, 1982'de % 9.9 olmuştur. Makina ve ulaşım araçları sanayi ihracatının toplam ihracat içindeki payı 1969'da % 34.9, 1976'da % 37.7, 1982'de % 36.8 olmuştur. Gelişmiş ülkelerin ihracatında makina ve ulaşım araçları sanayi ihracatı en büyük payı almaktadır. Çeşitli mamul ürünler ihracatının gelişmiş ülkeler ihracatındaki payı 1969'da % 32.2, 1978'de % 28.6, 1982'de ise % 27.4 olmuştur. Anlaşılacağı gibi gelişmiş ülkelerin ihracatında çeşitli mamul ürünlerin payında gerileme olmuştur.

Sınai ürünlerin genel toplamı (SITC 5-8) göz önüne alınırsa gelişmiş ülkeler ihracatının ortalama olarak % 75'ini sınai ürünlerin oluşturduğunu söyleyebiliriz. Ancak gelişmiş ülkelerin sınai ürün ihracatının bileşiminde bir değişme olduğu görülmektedir. 1969-1982 dönemini genel olarak ele aldığımızda çeşitli mamul ürünler ihracatının toplam ihracat için-

deki payının azaldığını, makina ve ulaşım araçları ihracatının payının ise arttığını söyleyebiliriz.

Gelişmiş ülkelerin dünya ihracatı içindeki paylarının SITC ürün kesimlerine göre dağılımı aşağıda gösterilmiştir.

TABLO 4- GELİŞMİŞ ÜLKELER İHRACATININ DÜNYA İHRACATI İÇİNDEKİ PAYLARI (%) (SITC Ürün Kesimlerine Göre)

Yıllar	Dünya	0-9	0+1	2+4	3	5	7	6+8
1969	100.0	71.1	57.7	56.2	24.2	88.4	87.2	79.4
1970	100.0	71.8	58.8	58.9	26.3	88.7	87.6	78.4
1971	100.0	71.8	61.0	58.8	24.2	88.7	87.9	79.2
1972	100.0	71.8	62.6	59.0	23.6	87.8	87.0	78.8
1973	100.0	70.8	64.6	60.3	22.8	88.3	86.6	77.4
1974	100.0	64.6	61.7	59.9	15.4	88.2	87.2	79.0
1975	100.0	66.1	63.2	59.3	17.3	86.7	87.0	78.9
1976	100.0	64.9	61.6	60.1	16.1	88.1	86.9	77.1
1977	100.0	64.8	58.4	60.0	16.4	88.0	86.4	77.2
1978	100.0	67.1	61.6	61.4	17.9	88.2	86.0	77.5
1979	100.0	65.4	63.0	61.6	18.8	88.3	85.7	77.0
1980	100.0	63.2	64.7	61.2	18.1	87.4	85.5	77.3
1981	100.0	63.1	65.8	59.4	20.2	85.9	85.3	75.1
1982	100.0	63.4	63.8	60.1	22.5	84.5	84.6	73.9

KAYNAK: UN, Statistical Yearbook 1975, New York 1976, s.469, Tablo 153.
UN, Statistical Yearbook 1977, New York 1978, s.507, Tablo 154.
UN, Statistical Yearbook 1978, New York, 1979, s.483, Tablo 152.
UN, Statistical Yearbook 1981, New York, 1983, s.924, Tablo 181.
UN, Statistical Yearbook 1982, New York, 1985, s.912, Tablo 170.

Gelişmiş ülkelerin ihracatının bir bütün olarak Dünya ihracatındaki payı 1969-1982 döneminde azalma göstermiştir. Buna karşılık gelişmiş ülkelerin Dünya ihracatındaki payı oldukça yüksektir. Gelişmiş ülkelerin Dünya ihracatındaki payı 1969'da % 71.1, 1976'da % 64.9 ve 1982'de % 63.4 olmuştur.

Gıda maddeleri, içki ve tütün (SITC 0+1) ihracatının dünya ihracatı içindeki payı 1969'da % 57.7, 1976'da % 61.6, 1982'de % 63,8 olmuştur. Hammaddeler ihracatının Dünya ihracatı içindeki payı 1969'da % 56.2, 1976'da % 61.1, 1982'de % 61.1 olmuştur. Mineral Yakıtlar, Madeni Yağlar ürün kesimi ihracatının Dünya ihracatı içindeki payı 1969'da % 24.2, 1976'da % 16.1, 1982'de % 22.5 olmuştur.

Gelişmiş ülkelerin kimyasal ürün ihracatının Dünya kimyasal ürün ihracatı içindeki payı 1969'da % 88.4, 1976'da % 88.1, 1982'de % 84.5 olmuştur. Gelişmiş ülkelerin makina ve ulaşım araçları sanayi ürün ihracatının Dünya makina ve ulaşım araçları sanayii ihracatı içindeki payı 1969'da % 87.2, 1976'da % 86.9, 1982'de % 84.6 olmuştur. Çeşitli mamul ürünler ihracatının dünya ihracatı içindeki payı 1969'da % 79.4, 1976'da % 77.1 1982'de % 73.9 olmuştur.

Gelişmiş ülkelerin sınai ürün ihracatı Dünya sınai ürün ihracatı içinde oldukça yüksek bir yer tutmaktadır. Ancak sınai ürün ihracatını bir bütün olarak alırsak gelişmiş ülkelerin Dünya ihracatı içindeki payı 1969-1982 döneminde azalma göstermiştir. Gelişmiş ülkelerin dünya sınai ürün ihracatı içindeki payı kimyasal ürünlerde 1969'da % 88.4'den 1982'de % 84.5'e makina ve ulaşım araçlarında 1969'da % 87.2'den 1982'de % 84.6'ya, çeşitli sınai ürünlerde 1969'da % 79.4'den 1982'de % 73.9'a gerilemiştir.

2.1.2. Az gelişmiş Ülkelerin İhracat Yapısı

Az gelişmiş ülkelerin ihracat yapısı 1969-1982 yılları arasında bazı değişikliklere uğramıştır. Bu değişikliklerin yönünü ortaya koyabilmek için az gelişmiş ülkelerin ihracat yapısı SITC ürün kesimleri olarak ele alınmıştır.

TABLO 5- AZGELİŞMİŞ ÜLKELERİN* İHRACATINDA SITC ÜRÜN KESİMLERİNİN % PAYLARI

YILLAR	SITC 0 - 9	SITC 0 + 1	SITC 2 + 4	SITC 3	SITC 5	SITC 7	SITC 6 + 8
1969	100.0	23.9	19.8	32.5	1.6	2.1	19.3
1970	100.0	23.8	18.2	32.3	1.7	2.6	19.6
1971	100.0	21.3	16.3	38.6	1.6	3.0	17.5
1972	100.0	21.1	15.8	39.0	1.8	3.8	18.0
1973	100.0	19.2	15.4	38.9	1.8	4.2	19.8
1974	100.0	12.6	10.0	60.3	1.6	2.9	12.2
1975	100.0	14.1	9.1	59.3	1.8	3.4	12.1
1976	100.0	13.5	8.7	58.8	1.5	3.7	13.4
1977	100.0	15.0	8.6	57.0	1.5	4.1	13.5
1978	100.0	15.0	8.7	52.8	1.9	5.2	16.0
1979	100.0	12.2	8.4	56.9	1.8	5.0	15.1
1980	100.0	10.1	7.1	62.2	1.7	4.9	13.1
1981	100.0	10.3	6.5	60.1	1.9	5.8	14.5
1982	100.0	11.3	6.2	57.0	2.2	6.6	15.7

KAYNAK: U.N., Statistical Yearbook 1977, New York 1978, Tablo 154, s.506.
U.N., Statistical Yearbook 1978, New York 1979, Tablo 152, s.482.
U.N., Statistical Yearbook 1979/1980, New York 1981, Tablo 139, s.480.
U.N., Statistical Yearbook 1982, New York 1985, Tablo 170, s.914.

(*) Azgelişmiş ülkeler çalışmamızda yalnız piyasa ekonomilerini içermektedir.

Azgelişmiş ülkelerin ihracatını SITC ürün kesimlerine göre inceleyecek olursak Gıda Maddeleri, İçki ve Tütün Ürün kesimi (SITC 0+1) ihracatının 1969-1982 döneminde azalma gösterdiğini söyleyebiliriz. Azgelişmiş ülkeler ihracatında Gıda Maddeleri, İçki ve Tütün ihracatının payı 1969'da % 23.9 iken 1976'da % 13.5 düzeyine gerilemiş ve 1982'de % 11.3 olmuştur. Hammaddeler ihracatının azgelişmiş ülkeler ihracatı içindeki payı 1969'da % 19.8 iken 1976'da % 8.7 ye gerilemiş ve 1982'de % 6.2 olmuştur. Anlaşılacağı gibi ham madde ihracatının azgelişmiş ülkeler ihracatındaki payı dönem boyunca gerileme göstermiştir. Mineral yakıtlar, makina yağları ihracatının azgelişmiş ülkeler ihracatı içindeki payı 1969'da

% 32.5, 1976 'da % 58.8, 1982 'de % 57 olmuştur.

Bir bütün olarak ele alınca ilksel ürün ihracatının az gelişmiş ülkeler ihracatı içindeki payı SITC 0+1 ve SITC 2+4 ürün kesiminde gerileme, SITC-3 ürün kesiminde ise yükselme göstermiştir.

Kimyasal ürünler (SITC 5) ürün kesimi ihracatının az gelişmiş ülkeler ihracatı içindeki payı 1969 'da % 1.6, 1976 'da % 1.5, 1982 'de % 2.2 olmuştur. Kimyasal ürünler ihracatının payında önemli bir artış olmadığı görülmektedir. Makina ve ulaşım araçları sanayii ihracatının payı 1969 'da % 2.1, 1976 'da % 3.7, 1982 'de % 6.6 olmuştur. Çeşitli mamul ürünler ihracatın payı ise 1969 'da % 19.3, 1976 'da % 13.4, 1982 'de % 15.7 olmuştur.

Az gelişmiş ülkelerin ihracatının Dünya ihracatı içindeki payı SITC ürün kesimlerine göre aşağıda gösterilmiştir.

1969-1982 döneminde az gelişmiş ülkelerin genel ihracat miktarının Dünya ihracatı içindeki payı 1969 'da % 17.9, 1976 'da % 25.7, 1982 'de % 26.3 olmuştur. Anlaşılacağı gibi az gelişmiş ülkelerin ihracatının Dünya ihracatı içindeki payı düzenli bir biçimde yükselmiştir. Ürün kesimlerini gözönüne alırsak Gıda, İçki ve Tütün SITC 0+1 ürün kesimi ihracatının Dünya ihracatı içindeki payı 1969 'da % 31.8, 1976 'da % 30.7, 1982 'de % 29.2 olmuştur. Hammaddeler ihracatının Dünya ihracatındaki payı 1962 'de % 32.4, 1976 'da % 29.2, 1982 'de % 26.5 olmuştur. Mineral Yakıtlar, Makina yağları, ürün kesimi ihracatının Dünya ihracatındaki payı 1969 'da % 64.7, 1976 'da 75.2, 1982 'de % 64.5 olmuştur.

TABLO 6- AZGELİŞMİŞ ÜLKELERİN İHRACATININ DÜNYA İHRACATI İÇİNDEKİ PAYLARI (%) (SITC ürün kesimlerine Göre)

	<u>0 - 9</u>	<u>0 + 1</u>	<u>2 + 4</u>	<u>3</u>	<u>5</u>	<u>7</u>	<u>6 + 8</u>
1969	17.9	31.8	32.4	64.7	4.1	1.4	11.8
1970	17.6	31.9	30.5	63.4	4.3	1.6	11.9
1971	17.9	29.5	30.2	65.9	4.2	1.8	11.2
1972	17.9	28.9	30.1	67.3	4.7	2.3	11.5
1973	19.2	27.3	29.5	68.2	4.9	2.8	13.6
1974	26.9	29.8	30.2	78.9	5.8	3.2	12.9
1975	24.2	28.6	28.9	74.0	6.0	2.9	12.0
1976	25.7	30.7	29.2	75.2	5.4	3.4	14.3
1977	25.7	34.1	29.0	74.4	5.5	3.7	14.2
1978	23.2	31.0	28.0	71.5	5.8	4.2	14.4
1979	25.4	29.3	28.5	70.9	6.0	4.7	15.2
1980	28.0	28.2	28.9	72.4	6.6	5.3	15.2
1981	27.7	27.8	27.6	69.2	7.2	6.1	17.2
1982	26.3	29.2	26.5	64.5	7.8	6.3	17.7

KAYNAK: U.N., Statistical Yearbook 1975, New York 1976, s.469, Tablo 153.
U.N., Statistical Yearbook 1977, New York 1978, s.507, Tablo 154.
U.N., Statistical Yearbook 1978, New York 1979, s.483, Tablo 152.
U.N., Statistical Yearbook 1981, New York 1983, s.924, Tablo 181.
U.N., Statistical Yearbook 1982, New York 1985, s.912, Tablo 170.

Az gelişmiş ülkelerin ilksel ürün ihracatının Dünya ilksel ürün ihracatı içindeki payı SITC 0+1 ve SITC 2+4 ürün kesiminde incelenen dönem boyunca gerileme göstermiştir. SITC 3 ürün kesimi ihracatının payı ise önce artış göstermiş sonra dönem başındaki değerine gerilemiştir.

Az gelişmiş ülkelerin kimyasal ürünler ihracatının Dünya ihracatı içindeki payı 1969'da % 4.1, 1976'da % 5.4, 1978'de ise % 7.8 olmuştur. Makina ve ulaşım araçları sanayii ürün ihracatı 1969'da % 1.4, 1976'da % 3.4, 1982'de % 6.3 olmuştur. Çeşitli mamul ürünlerin Dünya ihracatı içindeki payı 1969'da % 11.8, 1976'da 14.3, 1982'de % 17.7 olmuştur.

Az gelişmiş ülkelerin sınai ürün ihracatının Dünya Sı-

nai ürün ihracatı içindeki payı oldukça düşüktür. 1969-1982 dönemi boyunca sınai ürün payının giderek artmasına karşılık bu artışın yeterli olmadığı söylenebilir. Az gelişmiş ülkelerin sınai ürün ihracatının Dünya sınai ürün ihracatındaki payının en yüksek olduğu ürün grubu çeşitli mamul ürünler kesimidir. Gelişmiş ülkeler Dünya ihracatının büyük bir bölümünü gerçekleştirmektedirler. Az gelişmiş ülkelerin sınai ürün ihracatındaki artışlar bir anlamda gelişmiş ülkelerin tutumuna bağlı kalmaktadır. "Sanayi merkezlerince gelişmekte olan ülkelerin mamul ürün ihracatına uygulanan engellerin başlangıcı oldukça eskiye gider. Ayrıca bu uygulama son zamanlarda bazı alanlarda gittikçe yaygınlaşmıştır"(1).

Az gelişmiş ülkelerin sınai ürün ihracatında karşılaştıkları zorlukların yanısıra ülke içi üretimden ortaya çıkan aksamalarda olabilir. Bu tür güçlükler imalat sanayii ihracatı ile üretimi arasındaki ilişkinin güçlü olmamasından ortaya çıkabilir. Sınai ürün ihracatı bir anlamda sınai ürün üretiminin esnekliğine bağlıdır.

Aşağıda az gelişmiş ülkelerde imalat sanayi ihracatı ve üretimi arasındaki ilişki araştırılmaya çalışılmıştır. Az gelişmiş ülkeler iki grupta ele alınmıştır. İlk grup gelir düzeyi görece olarak yüksek ve sanayileşmede belirli aşamaları tamamlamış yeni sanayileşen ülkelere oluşmaktadır. İkinci grup ülkeler gelir düzeyi görece olarak düşük düzeyde olan ülkelere oluşmaktadır.

(1) Raul Prebisch, Kalkınma İçin Yeni Bir Ticaret Politikasına Doğru, Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı Genel Sekreteri Raporu, Çev.: Erden Öney, AÜSBF Yayınları, Ankara 1973, s.29.

TABLO 7- YENİ SANAYİLEŞEN ÜLKELERDE İMALAT SANAYİİ ÜRETİM VE İHRACATI 1965-1982 (Milyon Dolar)

Ülkeler	İmalat Sanayii İhracatı			İmalat Sanayii Üretimi		
	1965	Yıllık Ortalama Artış Hızı %	1982	1965	Yıllık Ortalama Artış Hızı %	1983
Honk Kong	995	19.0	19277	516.0	14.6	6050.0
Güney Kore	104	35.9	19237	540.0	22.4	20692.8
Singapur	338	23.2	11834	145.5	20.2	3993.6
Brezilya	134	27.1	9791	5007.6	15.6	68758.2
Hindistan	828	10.4	4476	6939.0	7.7	25225.5
Malezya	75	23.6	2781	300.0	17.6	5563.2
Meksika	165	17.3	2505	4233.6	11.8	31928.6
Filipinler	43	26.9	2492	1202.0	11.5	8660.0
Türkiye	11	37.5	2475	1225.6	13.2	11481.6
Tayland	30	28.0	2014	567.0	15.5	7681.7
Arjantin	84	19.9	1849	4761.9	8.3	20034.0
Endonezya	27	22.6	868	290.4	21.8	10181.6
Kolombiya	35	19.7	751	1002.6	10.4	6002.7
Şili	28	14.9	301	1425.6	5.6	3858.0

KAYNAK: Yıllık ortalama artış hızları, World Bank, World Development Report 1985, New York, 1985, Tablo 3, s. 178-179 ve Tablo 13, s.198-199'a göre hesaplandı.

Tablo 7'de 14 yeni sanayileşen ülkenin imalat sanayii ihracat ve üretim değerleri yer almaktadır. Tabloda yer alan her ülke için 1965-1982 döneminde ihracat artış hızları, 1965-1983 döneminde ise üretim artış hızları hesaplanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre yeni sanayileşen ülkelerde imalat sanayii üretiminin yıllık ortalama artış hızından daha yüksektir.

Yeni sanayileşen ülkelerde ele alınan dönemde hızlı ihracat artışları ortaya çıkmıştır. İhracat sıralaması açısından Hong Kong, Güney Kore, Singapur ve Brezilya başta gelmektedir. Diğer yeni sanayileşen ülkeler görece olarak daha düşük düzeyde ihracat yapmaktadırlar. Yeni sanayileşen ülkelerde imalat sanayiinde yıllık ortalama ihracat artış hızları ile yıllık ortalama üretim artış hızları arasındaki sperman sıra korelasyon katsayısı $R_s = 0.61$ olarak hesaplanmıştır.

tır(1). Elde edilen sıra korelasyonu % 5 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır.

Yeni sanayileşen ülkeler grubu için elde edilen sıra korelasyonu katsayısına bakarak sınai ihracat ile sınai üretim arasında anlamlı bir ilişki olduğunu söyleyebiliriz.

Gelir düzeyi yeni sanayileşmiş ülkelere göre daha düşük düzeyde olan ülkelerdeki sınai ihracat sınai üretim ilişkisini araştırmak için 16 ülke ele alınmıştır. Aşağıda bu ülkelerdeki imalat sanayii üretim ve ihracat değerleri gösterilmiştir.

Tablo 8'de yer alan ülkeler için 1965-1982 döneminde ihracat artış hızları, 1965-1983 döneminde ise üretim artış hızları hesaplanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre imalat sanayi yıllık ortalama ihracat artış hızı ile imalat sanayii yıllık ortalama üretim artış hızı arasındaki sperman sıra korelasyonu $R_s = 0.05$ olarak hesaplanmıştır. Bu sonuca göre gelir düzeyi görece olarak düşük olan az gelişmiş ülkelerde sınai ihracat ile sınai üretim sıralamaları arasındaki ilişkinin oldukça düşük düzeyde olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 8'de yer alan ülkelerdeki imalat sanayii ihracat değerleri yeni sanayileşen ülkeler grubundaki ülkelere göre oldukça düşük düzeydedir. Buna dayanarak az gelişmiş ülkelerdeki sınai ürün ihracatındaki artışların sınırlı sayıdaki ülkeyi kapsadığını söyleyebiliriz. "Az gelişmiş ülkeler sanayi ürün ihracatını arttırmakla birlikte bu artış daha çok "yeni sanayileşen ülkeler" olarak tanımlanan ülkelerde yoğunlaşmış-

(1) Sıra korelasyonu $R_s = 1 - \frac{6 \sum d^2}{n(n^2-1)}$ formülü ile hesaplanmıştır.

Bakınız: K.A.Yeomans, Statistics For The Social Scientist:2, Penguin Books, Middlesex 1979, s.302.

tır"(1).

TABLO 8- BAZI AZGELİŞMİŞ ÜLKELERDE İMALAT SANAYİİ ÜRETİM VE İHRACATI (1965-1982) (Milyon Dolar)

	İmalat Sanayii İhracatı			İmalat Sanayii Üretimi		
	1965	Yıllık Ortalama Artış Hızı %	1982	1965	Yıllık Ortalama Artış Hızı %	1983
Tunus	23	23.5	835	79.2	15.0	982.8
Morocco	23	22.3	707	472.0	9.0	2261.0
Jamaika	64	12.0	444	147.9	8.0	596.6
Fil Dişi	15	17.9	247	96.0	13.3	921.7
El Salvador	32	10.0	162	144.0	7.7	555.0
Kenya	13	14.9	138	101.2	10.3	592.8
Dominik	3	23.0	102	134.4	14.4	1535.4
Kamerun	6	16.2	78	75.0	14.0	794.2
Tanzanya	23	6.8	71	63.2	10.9	409.5
Ekvator	3	20.2	69	207.0	13.1	1926.0
Honduras	6	14.2	58	55.2	11.5	396.0
Togo	1	22.6	32	19.0	4.6	43.2
Nikaragua	8	8.0	30	127.8	9.9	702.0
Liberya	4	7.1	13	8.1	12.6	68.6
Sudan	2	9.9	10	53.2	13.8	548.0
Somali	4	-7.8	1	6.6	15.7	92.4

KAYNAK: Hesaplamalar World Bank, World Development Report 1985, Washington 1985, Tablo 3, s.178-179 ve Tablo 13, s.198-199'a göre yapıldı.

Son yıllarda yapılan birçok çalışmada ihracat ile milli gelir arasında güçlü bir ilişkinin olduğu ileri sürülmektedir. Bela Balassa, homojen bir grup oluşturan 10 yeni sanayileşen ülkede 1960-1973 döneminde ihracat/milli gelir oranının artış hızı ile Milli Gelir artış hızı arasındaki sperman sıra korelasyonunu $R_s=0.77$ olarak hesaplamıştır(2). Buna göre yeni

(1) Cem Alpar, "İhracata Dayalı Sanayileşme", Ekonomik Yaklaşım, Cilt 3, Sayı 7, İkbahar 1982, s.133.

(2) Bela Balassa, "Exports and Economic Growth Further Evidence" Journal of Development Economics, Vol.5, 1978, s.184.

sanayileşen ülkelerde ihracat ile milli gelir arasında kuvvetli bir ilişki vardır. Benzer sonuçlar Michael Michaely tarafından da ortaya konulmuştur. Michaely 41 az gelişmiş ülkede 1950-1973 dönemi için ihracat/GSMH oranındaki yıllık artış ile kişi başına gelirdeki yıllık artış arasındaki sperman sırra korelasyonunu $R_s = 0.523$ olarak hesaplamıştır(1). Elde edilen bu sonuçlara göre az gelişmiş ülkelerde büyüme hızı ile ihracat performansı arasında olumlu bir ilişki olduğu görülmektedir.

Ancak ihracat ile Milli Gelir arasındaki bu ilişkiye dayanarak önerilen dışa açık büyüme modelinin tüm az gelişmiş ülkelerde başarılı olamayacağı söylenebilir. Yukarıda Tablo 8 ve Tablo 9'da ortaya konulduğu gibi sınai ürün ihracat artış hızı ile sınai üretim artışı arasındaki olumlu ilişki genellikle yeni sanayileşen ülkeler grubunda ortaya çıkmaktadır. Bu ilişkinin tüm az gelişmiş ülkelerde ortaya çıkacağını ileri sürmek yanıltıcı olabilir. "Gelişmekte olan ülkelerin serbest pazar politikaları uygulayarak uzak-doğu ülkelerinin ulaştığı başarılı sonuçlara ulaşmalarını beklemenin gerçekçi olmayacağı unutulmamalıdır"(2). Cline tüm gelişmekte olan ülkelerin dışa dönük kalkınma modelini uygulamaları sonucu ortaya çıkacak üretim artışını uluslararası pazarların mas edebilecek kapasitede olmadığını ileri sürmektedir.

2.1.3. Sosyalist Ülkelerin İhracat Yapısı

Merkezi planlı ülkelerde ihracatın ürün kesimlerine göre dağılımı aşağıda verilmiştir.

-
- (1) Michael Michaely, "Exports and Growth an Emprical Investigation", Journal of Development Economics, Vol.4, 1977.
 - (2) William R.Cline, "Can the East Asian Model of Development Be Generalized", World Development, Vol.10, No:2, 1982.

TABLO 9- SOSYALİST ÜLKELERİN İHRACATINDA SITC ÜRÜN KESİMLERİNİN PAYLARI (%)

Yıllar	Dünya	0 + 1	2 + 4	3	5	7	6 + 8
1969	100.0	12.8	11.3	9.1	4.8	29.7	26.1
1970	100.0	11.7	10.7	9.0	4.7	29.4	26.6
1971	100.0	12.0	10.4	10.1	4.8	29.8	26.4
1972	100.0	10.8	10.0	9.1	5.2	31.6	26.5
1973	100.0	11.1	10.3	9.9	4.8	30.4	25.2
1974	100.0	11.4	10.3	13.9	5.4	27.8	24.2
1975	100.0	10.0	9.2	17.4	5.2	29.2	23.0
1976	100.0	9.4	8.9	18.8	4.8	29.3	22.4
1977	100.0	8.8	8.7	19.1	4.7	29.2	22.1
1978	100.0	8.6	7.9	19.1	4.6	30.1	22.0
1979	100.0	8.5	8.0	22.8	4.8	28.3	21.3
1980	100.0	8.2	7.8	25.8	5.1	26.7	20.7
1981	100.0	7.4	9.2	27.6	5.5	25.1	19.6
1982	100.0	7.0	8.1	29.6	5.6	24.6	19.3

KAYNAK: U.N., Statistical Yearbook 1975, New York 1976, s.468, Tablo 153.
U.N., Statistical Yearbook 1978, New York 1979, s.482, Tablo 152.
U.N., Statistical Yearbook 1981, New York 1983, s.926, Tablo 181.
U.N., Statistical Yearbook 1982, New York 1985, s.914, Tablo 170.

Sosyalist ülkeler grubu ihracatında Gıda, İçki ve Tütün SITC 0+1 ürün kesimi ihracatının payı 1969'da % 12.8, 1976'da % 9.4, 1982'de % 7 olmuştur. Hammaddeler ihracatının toplam ihracat içindeki payı 1969'da % 11.3, 1976'da % 8.9, 1982'de % 8.1 olmuştur. Mineral yakıtlar, makina yağları ihracatının toplam ihracat içindeki payı 1969'da % 9.1, 1976'da % 8.8, 1982'de % 29.6 olmuştur. Sosyalist ülkelerin ihracatı içinde gıda, içki ve tütün ihracatı ile hammaddeler ihracatının payı azalma göstermiştir. Mineral yakıtlar, madeni yağlar ihracatının toplam ihracat içindeki payı ise yükselmiştir.

Kimyasal maddeler ihracatının toplam ihracat içindeki payı 1969'da % 4.8, 1976 da % 4.8, 1982'de % 5.6 olmuştur. Makina ve ulaşım araçları ihracatının toplam ihracat içindeki payı 1969'da 29.7, 1976'da % 29.3, 1982'de % 24.7 olmuştur.

Çeşitli mamul ürünler ihracatının toplam ihracat içindeki payı 1969'da % 26.1, 1976'da % 22.4, 1982'de % 19.3 olmuştur. Genel olarak sınai ürün ihracatının toplam ihracat içindeki payı gerileme göstermiştir.

Sosyalist ülkeler grubunun ihracatının dünya ihracatı içindeki payları aşağıda görülmektedir.

TABLO 10- SOSYALİST ÜLKELERİN İHRACATININ DÜNYA İHRACATI İÇİNDEKİ PAYI (%) (SITC ürün kesimlerine göre)

Yıllar	0 - 9	0 + 1	2 + 4	3	5	7	6 + 8
1969	11.0	10.5	11.4	11.1	7.5	11.4	9.8
1970	10.5	9.3	10.7	10.3	7.1	10.8	9.7
1971	10.3	9.6	11.1	10.0	7.1	10.3	9.6
1972	10.3	8.6	10.9	10.9	7.6	10.8	9.7
1973	10.0	8.2	10.2	9.0	6.8	10.6	9.0
1974	8.9	8.5	9.9	5.7	6.0	9.6	8.1
1975	9.7	8.1	11.8	8.7	7.2	10.1	9.1
1976	9.3	7.7	10.7	8.7	6.5	9.7	8.6
1977	9.5	7.5	11.0	9.2	6.5	9.9	8.6
1978	9.6	7.3	10.6	10.6	6.0	9.9	8.2
1979	9.1	7.4	9.8	10.3	5.7	9.6	7.8
1980	8.8	7.1	9.9	9.4	6.0	9.1	7.5
1981	9.2	6.6	13.0	10.6	6.9	8.7	7.7
1982	10.2	7.0	13.4	13.0	7.7	9.1	8.4

KAYNAK: U.N., Statistical Yearbook 1975, New York 1976, s.469, Tablo 153.
U.N., Statistical Yearbook 1977, New York 1978, s.507, Tablo 154.
U.N., Statistical Yearbook 1978, New York 1979, s.483, Tablo 152.
U.N., Statistical Yearbook 1981, New York 1983, s.924, Tablo 181.
U.N., Statistical Yearbook 1982, New York 1985, s.912, Tablo 170.

Sosyalist ülkelerin toplam ihracatının dünya ihracatı içindeki payı 1969'da % 11, 1976'da % 9.3, 1982 de % 10.2 olmuştur. Gıda, İçki ve Tütün ihracatının Dünya ihracatı içindeki payı 1969'da % 10.5, 1976'da % 7.7, 1982'de % 7 olmuştur. Hammaddeler ihracatının dünya ihracatı içindeki payı

1969'da % 11.4, 1976'da % 10.7, 1982'de % 13.4 olmuştur. Mineral yakıtlar, makina yağları ihracatının dünya ihracatı içindeki payı 1969'da % 11.1, 1976'da % 8.7, 1982'de % 13 olmuştur. Dünya ihracatı içinde Gıda, İçki ve Tütünün (SITC 0+1) payı gerilemiş, hammaddeler ve mineral yakıtlar (SITC 2+4) payı ise artış göstermiştir.

Sosyalist ülkelerin kimyasal maddeler ihracatının dünya ihracatı içindeki payı 1969'da % 7.5, 1976'da % 6.5, 1977 de % 7.7 olmuştur. Makina ve ulaşım araçları ihracatının payı 1969'da % 11.4, 1976'da 9.7, 1982'de % 9.1 olmuştur. Çeşitli sınai ürünler ihracatının dünya ihracatı içindeki payı 1969'da % 9.8, 1976'da % 8.6, 1982'de % 8.4 olmuştur. Sosyalist ülkelerin sınai ürünler ihracatının dünya ihracatı içindeki payı 1969-1982 döneminde önemli değişme göstermemiştir.

2.1.4. Grupiçi ve Gruplararası Ticaret

Grupiçi ve gruplararası ticaretin araştırılması uluslararası ticaretin ne yönde geliştiğini ortaya koyabilir. Buna göre uluslararası ticaretin biçimlenmesi araştırılırken önce dört ülke grubunun kendi aralarındaki ithalat ve ihracatın % dağılımları araştırılmıştır. Daha sonra ülke gruplarının diğer ülke grupları ile olan ithalat ve ihracatın % dağılımı incelenmiştir. Ülke grupları gelişmiş ülkeler, az gelişmiş ülkeler, OPEC ülkeleri ve sosyalist ülkelerden oluşmaktadır. Aşağıda ülke gruplarının kendi aralarındaki ithalat ve ihracatın % payları görülmektedir.

TABLO 11- GRUPIÇİ İHRACAT VE İTHALAT (Ülke Gruplarının Kendi Aralarındaki İthalat ve İhracat)

	Gelişmiş Ülkeler		Azgelişmiş Ülkeler		OPEC		Sosyalist Ülkeler	
	%	%	%	%	%	%	%	%
	İhra- cat	İtha- lat	İhra- cat	İtha- lat	İhra- cat	İtha- lat	İhra- cat	İtha- lat
1969-1971	76.8	78.0	18.6	14.0	0.5	1.0	60.3	63.9
1972-1974	75.4	72.9	18.5	13.9	0.6	1.6	55.7	56.5
1975-1977	70.6	69.1	18.6	13.8	0.8	1.6	55.2	53.9
1978-1980	71.4	68.8	20.3	15.3	1.2	2.5	51.2	52.8
1981-1983	69.5	68.5	22.2	17.4	2.1	3.5	47.7	53.7

KAYNAK: UNCTAD, Handbook of International Trade and Development Statistics, Supplement 1985, New York 1985, s.60-61, s.68-69. Tablo 3.1.A. ve 3.1.E'den hesaplanmıştır.

Grup içi ticaret en çok gelişmiş ülkelerde yoğunlaşma göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde grup içi ihracat oranlarında bir azalma eğilimi görülmektedir. 1969-1971 döneminde gelişmiş ülkelerin birbirlerine yapmış olduğu ihracat kendi ihracatlarının % 76.8'ini, 1981-1983 döneminde ise % 69.5'ini oluşturmaktadır. 1969-1971 döneminde gelişmiş ülkelerin birbirlerinden yapmış oldukları ithalat kendi ithalatlarının % 78.0'ini, 1981-1983 döneminde ise % 68.5'ini oluşturmaktadır. Anlaşılacağı gibi gelişmiş ülkelerde grup içi ithalat ve ihracat miktarları azalış göstermektedir. Ancak grup içi ticaret oranı oldukça yüksek bir düzeydedir.

Azgelişmiş ülkelerde grup içi ticaret oranları gelişmiş ülkelere göre oldukça düşüktür. 1969-1971 döneminde azgelişmiş ülkelerin aralarındaki ihracat miktarı kendi ihracatlarının % 18.6'sını, 1981-1983 döneminde ise % 22.2'sini oluşturmaktadır. 1969-1971 döneminde azgelişmiş ülkelerin aralarındaki ithalat kendi ithalatlarının % 14'ünü, 1981-1983 döneminde ise % 17.4'ünü oluşturmaktadır. Görüldüğü gibi azgelişmiş ülkeler arasındaki ticaret miktarı yükselmektedir. Bu

durum az gelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkelere olan ticari bağımlılığın azalmasına yol açabilir.

Grup içi ticaret OPEC ülkelerinde çok düşük düzeydedir. 1969-1971 döneminde OPEC ülkelerinin aralarındaki ihracat kendi ihracatlarının % 0.5'ini, 1981-1983'de ise % 2.1'ini oluşturmaktadır. 1969-1971 döneminde OPEC ülkelerinin aralarındaki ithalat miktarı kendi ithalatlarının % 1'ini 1981-1983 döneminde ise % 3.5'ini oluşturmaktadır.

Sosyalist ülkelerin aralarındaki ticaretin yoğunluğunun yüksek olduğu söylenebilir. Sosyalist ülkelerin 1969-1971 döneminde aralarındaki ihracat miktarı kendi ihracatlarının % 60.3'ünü, 1981-1983 döneminde ise % 47.7'sini oluşturmaktadır. Sosyalist ülkelerin 1969-1971 döneminde aralarındaki ithalat toplam ithalatlarının % 63.9'unu, 1981-1983 döneminde ise % 53.7'sini oluşturmaktadır. Sosyalist ülkeler arasında ithalat ve ihracat miktarları azalış göstermektedir.

Ülke gruplarının birbirleri ile yapmış oldukları ithalat ve ihracat gruplararası ticareti oluşturmaktadır. Aşağıda dört ülke grubunun birbirleri ile yapmış oldukları ithalat ve ihracatları ortaya konacaktır. Böylece gruplararası ticaretin yoğunlaşma düzeyini görebiliriz.

TABLO 12- GRUPLARARASI İHRACAT VE İTHALAT (% PAYLAR)

Gelişmiş Ülkelerin Diğer Ülke Gruplarıyla İhracat ve İthalatı

	Azgelişmiş Ülkelerle		OPEC ile		Sosyalist Ülkelerle	
	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat
1969-1971	15.2	11.7	3.5	6.6	3.7	3.5
1972-1974	14.7	11.5	4.5	11.7	4.5	3.7
1975-1977	14.8	11.9	8.7	14.8	5.2	3.9
1978-1980	14.9	11.8	8.0	15.2	4.8	4.0
1981-1983	15.5	13.3	9.0	13.2	4.5	4.7

Azgelişmiş Ülkelerin Diğer Ülke Gruplarıyla İhracat ve İthalatı

	Gelişmiş Ülkelerle		OPEC ile		Sosyalist Ülkelerle	
	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat
1969-1971	70.8	70.3	2.7	7.0	7.4	8.4
1972-1974	69.9	64.8	3.9	13.1	6.5	7.8
1975-1977	67.2	60.6	6.1	17.8	7.2	7.4
1978-1980	65.1	59.2	6.7	17.2	6.2	7.6
1981-1983	60.9	55.0	8.0	18.4	7.2	9.0

OPEC Ülkelerinin Diğer Ülke Gruplarıyla İhracat ve İthalatı

	Gelişmiş Ülkelerle		Azgelişmiş Ülkelerle		Sosyalist Ülkelerle	
	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat
1969-1971	78.0	82.4	18.1	9.2	1.6	6.1
1972-1974	77.8	79.7	19.0	11.8	1.5	5.0
1975-1977	73.8	82.4	21.2	10.5	1.7	5.1
1978-1980	75.7	79.5	20.7	12.5	1.5	5.3
1981-1983	68.8	75.0	26.7	14.9	1.6	6.2

Sosyalist Ülkelerin Diğer Ülke Gruplarıyla İhracat ve İthalatı

	Gelişmiş Ülkelerle		Azgelişmiş Ülkelerle		OPEC ile	
	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat
1969-1971	23.9	26.6	12.1	8.6	2.4	0.1
1972-1974	28.2	33.6	12.9	8.0	2.6	1.6
1975-1977	28.0	34.8	12.6	8.7	3.7	2.3
1978-1980	30.2	35.8	13.8	8.6	3.9	2.3
1981-1983	30.7	32.3	16.2	11.4	4.7	2.2

KAYNAK: UNCTAD, Handbook of International Trade and Development Statistics Supplement 1985, New York 1985, s.60-61, s.68-69, Tablo 3.1.A. ve 3.1.E'den hesaplanmıştır.

Az gelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkelere olan ihracatı gelişmiş ülkelerin korumacılık girişimleri sonucu sınırlı bir gelişme gösterebilmektedir. Dolayısı ile gelişmiş ülkelerin uyguladığı ticareti kısıtlayıcı politikalar az gelişmiş ülkelerin zararına gelişmektedir. "Sanayileşmiş ülkeler kendi tarım kesimlerini dış rekabetten korumak için çevre ülkelere yapılacak dışalım'a sınırlamalar koyarlar. Bu sınırlamaların çevre ülkelerin dışsatımlarını olumsuz yönde etkileyeceği açıktır"(1). Bununla birlikte az gelişmiş ülkeler gelişmiş ülkelerin korumacılık girişimlerine karşı diğer ülke grupları ile ve kendi aralarındaki ticareti arttırma yoluna gidebilirler. "Az gelişmiş ülkelerin yalnız gelişmiş ülke piyasaları için üretimde bulunmaması gerektiği bir gerçektir. Az gelişmiş ülkeler öncelikle kendi aralarındaki ticareti arttırıp gelişmiş ekonomilere olan ticari bağımlılıklarını azaltmalıdır- lar"(2).

Gelişmiş ülkeler diğer ülke grupları içinde en çok az gelişmiş ülkelere ihracat yapmaktadır. Gelişmiş ülkeler 1969-1971 döneminde toplam ihracatlarının % 15.2'sini toplam ithalatlarının ise % 11.7'sini, 1981-1983 döneminde toplam ihracatlarının % 15.5'ini toplam ihracatlarının ise % 13.3'ünü az gelişmiş ülkeler ile gerçekleştirmişlerdir.

Gelişmiş ülkelerin OPEC ülkeleri ile ticaretinde 1969-1971 döneminde ihracat payı % 3.5, ithalat payı % 6.6, 1981-1983 döneminde ise ihracat payı % 9 ithalat payı % 13.2 olmuştur. Gelişmiş ülkelerin OPEC ülkelerine yapmış olduğu ihracat ve bu ülkelere yapmış olduğu ithalat miktarı artış göstermiştir. Gelişmiş ülkelerin en az ticarete bulunduğu ülke grubu sosyalist ülkeler grubudur. Gelişmiş ülkelerin sosya-

(1) Tamer İsgüden, Makro İktisat, İkinci Baskı, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul 1985, s.294.

(2) W.Arthur Lewis, The Evolution of the International Economic Order, Princeton University Press, New Jersey 1978, s.71.

list ülkelerle ticaretinde 1969-1971 döneminde ihracat payı % 3.7 ithalat payı % 3.5, 1981-1983 döneminde ise ihracat payı % 4.5 ithalat payı % 4.7 olmuştur.

Az gelişmiş ülkelerin diğer ülke grupları içinde en yoğun ticaret ilişkisine girdiği ülke grubu gelişmiş ülkeler grubudur. Az gelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkelerle yaptığı ticarete 1969-1971 döneminde ihracatın payı % 70.8 ithalatın payı % 70.3, 1981-1983 döneminde ise ihracatın payı % 60.9 ithalatın payı % 55 olmuştur. Az gelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkelerle olan ticareti dönem boyunca gerileme göstermiştir.

Az gelişmiş ülkelerin OPEC ülkeleri ile ticaretinde 1969-1971 döneminde ihracatın payı % 2.7 ithalatın payı % 7, 1981-1983 döneminde ise ihracatın payı % 8 ithalatın payı % 18.4 olmuştur. Anlaşılacağı gibi az gelişmiş ülkelerin incelenen dönem boyunca OPEC ülkeleri ile ticaretinde artış olmuştur.

Az gelişmiş ülkelerin sosyalist ülkeler grubu ile yapmış oldukları ticarete 1969-1971 döneminde ihracatın payı % 7.4 ithalatın payı % 8.4, 1981-1983 döneminde ihracatın payı % 60.9 ithalatın payı % 9 olmuştur. Dönem boyunca az gelişmiş ülkelerin sosyalist ülkeler ile yapmış oldukları ticarete önemli bir değişiklik olmamıştır.

OPEC ülkelerinin gelişmiş ülkeler grubuyla yapmış olduğu ticarete 1969-1971 döneminde ihracatın payı % 78, ithalatın payı % 82.4, 1981-1983 döneminde ise ihracatın payı % 68.8, ithalatın payı ise % 75 olmuştur. Anlaşılacağı gibi OPEC ülkeleri ticaretlerinin büyük bir bölümünü gelişmiş ülkeler grubu ile yapmaktadırlar. Ancak OPEC ülkeleri ile gelişmiş ülkeler arasındaki ithalat ve ihracat hacmi dönem boyunca azalmıştır.

OPEC ülkelerinin az gelişmiş ülkeler grubu ile yapmış oldukları ticarete 1969-1971 döneminde ihracatın payı % 18.1 ithalatın payı % 9.2, 1981-1983 döneminde ise ihracatın payı % 26.1 ithalatın payı % 14.9 olmuştur. OPEC ülkelerinin az gelişmiş ülkelerle yapmış oldukları ithalat ve ihracatın payı incelenen dönem boyunca artış göstermiştir.

OPEC ülkelerinin sosyalist ülkeler grubuyla yapmış oldukları ticarete 1969-1971 döneminde ihracatın payı % 1.6 ithalatın payı % 6.1, 1981-1983 döneminde ihracatın payı % 1.6 ithalatın payı % 6.2 olmuştur. Dönem boyunca OPEC ülkelerinin sosyalist ülkeler ile ithalat ve ihracatında önemli bir değişme olmamıştır.

Sosyalist ülkelerin gelişmiş ülkelerle yapmış olduğu ticarete 1969-1971 döneminde ihracatın payı % 23.9 ithalatın payı % 26.6, 1981-1983 döneminde ise ihracatın payı % 30.7 ithalatın payı ise % 32.3 olmuştur. Dönem boyunca sosyalist ülkelerin gelişmiş ülkelerle yapmış olduğu ithalat ve ihracat miktarı artış göstermiştir.

Sosyalist ülkelerin az gelişmiş ülkelerle yapmış oldukları ticarete 1969-1971 döneminde ihracatın payı % 12.1 ithalatın payı % 8.6, 1981-1983 döneminde ise ihracatın payı % 16.2 ithalatın payı ise % 11.4 olmuştur. Dönem boyunca sosyalist ülkelerin az gelişmiş ülkelerle yapmış oldukları ithalat ve ihracat miktarı artış göstermiştir.

Sosyalist ülkelerin OPEC ülkeleri ile yapmış oldukları ticaret içinde 1969-1971 döneminde ihracatın payı % 2.4 ithalatın payı % 0.1, 1981-1983 döneminde ise ihracatın payı % 4.7 ithalatın payı % 2.2 olmuştur. Dönem boyunca sosyalist ülkelerin OPEC ülkeleri ile yapmış olduğu ithalat ve ihracat miktarı artmıştır.

Ülke gruplarına göre yıllık ortalama ticareti artış hızları ve bu ticaret artış hızlarının SITC Ürün kesimlerine göre dağılımı zaman içinde değişiklik göstermektedir. Aşağıda 10 yıllık dönem boyunca dünya ticaretinin yıllık büyüme hızları görülmektedir.

TABLO 13- ÜLKE GRUPLARINA GÖRE TİCARETİN YILLIK ORTALAMA BÜYÜME HIZLARI (SITC ürün kesimlerine göre)

		0-9	0+1	2+4	3	5	7	6+8
DÜNYA	1970-1980	20.4	17.2	15.3	32.4	20.9	19.0	18.3
	1970-1975	22.8	20.3	14.7	42.2	22.6	22.2	18.7
	1975-1980	18.0	14.1	15.8	23.2	19.2	15.9	17.9
GELİŞMİŞ ÜLKELER	1970-1980	18.8	18.2	15.7	27.6	20.8	18.7	18.1
	1970-1975	20.8	22.1	15.0	30.9	22.3	22.0	18.8
	1975-1980	16.9	14.6	16.4	24.4	19.4	15.5	17.3
AZGELİŞ- MİŞ ÜLKE- LER (Top- lam)	1970-1980	26.1	15.8	14.7	34.1	24.9	34.5	21.5
	1970-1975	30.7	17.6	13.2	46.6	28.5	37.8	19.0
	1975-1980	21.7	14.0	16.2	22.7	21.4	31.3	24.1
SOSYA- LİST ÜLKELER	1970-1980	18.2	14.3	14.5	31.4	18.4	17.0	15.4
	1970-1975	20.8	17.6	17.3	37.9	21.9	20.5	17.5
	1975-1980	15.7	11.2	11.8	25.2	15.0	13.6	13.3

KAYNAK: U.N., Statistical Yearbook 1981, New York 1983, s.928.

Dünya ticaretinin yıllık ortalama artış hızı son dönemlerde azalma eğilimindedir. Dünya ticareti 1970-1980 döneminde yılda ortalama % 20.4 hızla artmıştır. Alt dönemleri göz önüne alırsak dünya ticareti 1970-1975 döneminde % 22.8 1975-1980 döneminde ise % 18.0 hızla artmıştır. Dünya ticaretindeki bu genel gerileme SITC ürün kesimlerine göre değişik bir biçimde dağılmaktadır. Gıda içki ve tütün (SITC 0+1), ürün kesimi ticareti 1970-1975 döneminde % 20.3, 1975-1980 döneminde % 14.1 hızla artmıştır. Hammaddeler (SITC 2+4) ticaretinin yıllık ortalama artış hızı 1970-1975'de % 14.7, 1975-1980'de % 15.8 olmuştur. İki dönem boyunca hammaddeler ticaret artış hızında yükselme olduğu görülmektedir. Mineral ya-

kıtlar, makina yağları (SITC-3) ticaretinin yıllık ortalama artış hızı 1970-1975 de % 42.2, 1975-1980'de % 23.2 olmuştur. Kimyasal maddeler (SITC-5) ticareti 1970-1975 de % 22.6, 1975-1980'de % 19.2 hızla artmıştır. Makina ve ulaşım araçları (SITC 7) ticareti artış hızı 1970-1975 de % 22.2, 1975-1980'de % 15.9 olmuştur. Çeşitli sınai ürünler (SITC 6+8) ticaret artış hızı 1970-1975'de % 18.7, 1975-1980'de % 17.9 olmuştur.

Dünya ticaretinin yıllık ortalama artışlarındaki bu gerilemeye paralel biçimde ülke gruplarında da gerileme ortaya çıkmıştır. Gelişmiş ülkelerde genel dış ticaret artış hızı 1970-1975 de % 20.8, 1975-1980 de ise % 16.9 olmuştur. 1970-1980 dönemi göz önüne alınırsa genel olarak gelişmiş ülkelerin ticaret artış hızının dünya ticaret artış hızının gerisinde kaldığını söyleyebiliriz. Ürün kesimlerine göre karşılaştırma yaptığımızda 1970-1980 döneminde SITC 0+1, SITC 2+4 ürün kesimleri ticareti dünya ticaretinden daha yüksek hızla SITC 3 ticareti ise dünya ticaretinden daha düşük hızla artmıştır. SITC 5, SITC 7 ve SITC 6+8 ürün kesimlerinde 1970-1980 döneminde ticaret artış hızı dünya ticaretinin aynı ürünlerdeki artış hızına oldukça yakındır.

Az gelişmiş ülkelerdeki genel ticaret artış hızı 1970-1975 döneminde % 30.7, 1975-1980 döneminde ise % 21.7 olmuştur. 1970-1980 dönemi ortalaması ise % 26.1'dir. Anlaşılacağı gibi az gelişmiş ülkelerdeki genel ticaret artış hızı Dünya ortalamasından ve gelişmiş ülkelere göre daha yüksektir. SITC 0+1 ürün kesimindeki ticaret artış hızı 1970-1975 de % 17.6, 1975-1980'de % 14.0 olmuştur. Ticaret artış hızı SITC 2+4 ürün kesiminde 1970-1975 de % 13.2, 1975-1980'de % 16.2, SITC 3 ürün kesiminde 1970-1975'de % 46.6, 1975-1980'de % 22.7 olmuştur. Az gelişmiş ülkelerde sınai ürünlerin ticaretinin yıllık ortalama artış hızı ilksel ürünlere göre daha yüksek olmuştur. Sınai ürünler kapsamındaki SITC 5 ürün kesiminde ticare

tin yıllık ortalama artış hızı 1970-1975'de % 28.5, 1975-1980'de % 21.4, SITC-7 ürün kesimi ticaretinde yıllık ortalama artış hızı 1970-1975'de % 37.8, 1975-1980'de ise % 31.3, SITC 6+8 ürün kesiminde ise 1970-1975'de % 19.0, 1975-1980 de ise % 24.1 olmuştur.

Az gelişmiş ülkelerdeki sınai ürün ticaretindeki yıllık ortalama ticaret artışları SITC 5 ve SITC 7 ürün kesimlerinde gerileme gösterirken çeşitli sınai ürünleri SITC 6+8 ürün kesimi ticaretinde ise artış görülmüştür.

Sosyalist ülkelerdeki genel ticaret artış hızı 1970-1975 döneminde % 20.8, 1975-1980 döneminde ise % 15.7 olmuştur. Bu dönemlerdeki ticaret artış hızları Dünya ortalamasının ve diğer ülke gruplarının ticaret artış hızlarının gerisinde kalmıştır. İlkel ürünler grubunu oluşturan SITC 0+1 ürün kesiminde ticaretin yıllık ortalama artış hızı 1970-1975 de % 17.2, 1975-1980'de % 11.2, hammaddeler (SITC 2+4) ticaretinin yıllık ortalama artış hızı 1970-1975'de % 17.6, 1975-1980'de % 11.2, mineral yakıtlar, makina yağları (SITC-3) ticareti 1970-1975 döneminde % 46.6, 1975-1980 döneminde ise % 22.7 hızla artmıştır.

Sınai ürünlerde ticaret artış hızı kimyasal maddelerde 1970-1975'de % 21.9, 1975-1980'de % 15, makina ve ulaşım araçlarında 1970-1975'de % 20.5, 1975-1980'de % 13.6, çeşitli mamul eşyalarda 1970-1975 de % 17.5, 1975-1980 de % 13.3 olmuştur.

Dünya ticaretindeki genel eğilimleri aşağıdaki gibi özetleyebiliriz:

- 1- 1970-1982 döneminde dünya ihracatında ilksel ürünlerin payı yükselirken sınıai ürünlerin payı azalma göstermiştir. İncelenen dönem boyunca dünya ihracatında sınıai ürünlerin payı ilksel ürünlerden daha yüksek düzeydedir. 1980-1982 döneminde sınıai ürünlerin dünya ihracatı içindeki payı yaklaşık olarak % 60 düzeyindedir.
- 2- Gelişmiş ülkelerin ihracatında sınıai ürünlerin payı oldukça yüksek düzeydedir. 1970-1982 döneminde gelişmiş ülkelerin sınıai ürün ihracatının bileşiminde değişiklikler ortaya çıkmıştır. Makina ve ulaşım araçları ihracatı artarken çeşitli sınıai ürünler ihracatı azalış göstermiştir. Gelişmiş ülkelerin toplam dünya ihracatı içindeki payı azalma eğilimindedir. Bununla birlikte gelişmiş ülkeler 1980-1982 döneminde dünya ihracatının % 63'ünü gerçekleştirmişlerdir. Gelişmiş ülkelerin dünya sınıai ürün ihracatı içindeki payları azalma eğilimindedir. Ancak gelişmiş ülkelerin 1982 yılından dünya sınıai ürün ihracatı içindeki payları kimyasal ürünlerde % 84.5, makina ve ulaşım araçlarında % 84.6, çeşitli mamul ürünlerinde % 73.9 gibi oldukça yüksek düzeydedir.
- 3- Az gelişmiş ülkelerin ilksel ürün ihracatından 1969-1982 döneminde hammaddeler ve gıda, içki ve tütün ürün kesimlerinde gerileme, mineral ve yakıtlar ürün kesiminde ise yükselme ortaya çıkmıştır. Az gelişmiş ülkelerin sınıai ürün ihracatında kimyasal maddeler ve makina ve ulaşım araçları ürün kesimlerinde yükselme, çeşitli mamul ürünler

kesiminde ise gerileme ortaya çıkmıştır.

Az gelişmiş ülkelerin toplam ihracatının dünya ihracatı içindeki payı giderek artma eğilimindedir. Mineral ve yakıtlar dışındaki ilksel ürünler grubu ihracatının dünya ihracatı içindeki payı azalırken, sanayi ürünler ihracatının dünya ihracatı içindeki payları giderek yükselmektedir.

- 4- Az gelişmiş ülkelerin sanayi ürün ihracatında ortaya çıkan artışlar tüm az gelişmiş ülkeleri kapsamamaktadır. Sanayi ürün ihracatında uzak-doğu ülkeleri çok önemli bir yer tutmaktadır.
- 5- Sosyalist ülkeler grubu ihracatında sanayi ve ilksel ürünlerin payı yaklaşık olarak aynı düzeydedir. 1969-1982 döneminde sosyalist ülkeler grubunun dünya ihracatı içindeki payı genel olarak bir değişiklik göstermemiştir.
- 6- Gelişmiş ülkelerde grup içi ticaretin payı gruplararası ticaretin payından daha büyüktür. Gelişmiş ülkeler ithalat ve ihracatlarının büyük bir bölümünü kendi aralarında yapmaktadırlar. Buna karşılık gelişmiş ülkelerin kendi aralarındaki ticareti 1969-1983 döneminde gerileme göstermiştir. Gelişmiş ülkeler diğer ülke grupları içinde en çok az gelişmiş ülkelerle ithalat ve ihracat yapmaktadırlar. Gelişmiş ülkelerin az gelişmiş ülkelerle olan ithalat ve ihracatı 1969-1983 döneminde yükselme eğiliminde olmuştur.
- 7- Az gelişmiş ülkelerde 1969-1983 döneminde grup içi ithalat ve ihracat düşük düzeydedir. Buna karşılık grup içi ticaret yükselme eğilimindedir. Az gelişmiş

lkeler diğer ülke grupları içinde en çok geliş- miş ülkelerle ithalat ve ihracatta bulunmaktadırlar.

- 8- OPEC lkelerinde grupii ticaret oranı oldukça düşük düzeydedir. OPEC lkeleri diğer ülke grupları içinde en çok gelişmiş ülkelerle ithalat ve ihracat yapmaktadırlar. OPEC lkelerinin az gelişmiş ülkelerle yapmış oldukları ithalat ve ihracat giderek artmaktadır.
- 9- Sosyalist ülkelerde grupii ticaretin payı gruplararası ticaret payından daha yüksektir. Ancak sosyalist ülkelerde grupii ticaret azalma eğilimindedir. Buna karşılık gruplararası ticaret ise artma eğilimi göstermektedir.
- 10- Dünya ticaretinin yıllık ortalama artış hızı gerileme göstermektedir. Artış hızı 1970-1975 döneminde % 22.8 1975-1980 döneminde ise % 18.0 olmuştur. Az gelişmiş ülkelerde ticaret artış hızı gelişmiş ülkelerin ve dünya ticaretinin artış hızından daha yüksektir. Dünya ticaretinin artış hızı tüm ürün kesimlerinde gerileme göstermiştir.
- 11- Gelişmiş ülkelerde ticaretin yıllık ortalama artış oranları hammaddeler dışındaki tüm ürün gruplarında gerileme göstermiştir. Az gelişmiş ülkelerde ise toplam ticaret artış hızında genel olarak bir azalma ortaya çıkmıştır. Ancak hammadde ve çeşitli sınaı ürünler ticaretinde yıllık ortalama artış hızının yükseldiği anlaşılmaktadır. Sosyalist lkeler grubunda ticaret artış hızı tüm ürün kesimlerinde gerileme göstermiştir.

2.2. ÜLKE GRUPLARINA GÖRE İHRACAT BAŞARIMI VE İHRACAT YOĞUNLAŞMASI

Bu kısımda Dünya ticaretini, ürün özelliklerine göre açıklama amacıyla ticarete katılan ürünler niteliklerine göre Ricardo ürünleri, Heckscher-Ohlin ürünleri ve Ürün Devresi ürünleri olarak üç bölümde sınıflandırılmıştır. Gelişmiş, yeni sanayileşen ve gelişmekte olan ülkelerde ürün gruplarına göre ihracat başarımları hesaplanmıştır. Bu kısmın sonunda yukarıda belirtilen ülke gruplarına göre ihracat yoğunluğu incelenmiştir.

2.2.1. Ülke Gruplarına Göre İhracat Başarımı

Az gelişmiş ülkelerin ihracat başarımlarını (performansı) ayrıntılı bir biçimde inceleyebilmek için bazı temel göstergeler göz önüne alınarak ikili bir ayırım yapılmıştır. Bu ayırım temel olarak UNIDO'nun yapmış olduğu bir çalışmaya dayanmaktadır(1). Buna göre az gelişmiş ülkeler iki temel gruba ayrılmaktadır:

1- Yeni Sanayileşen Ülkeler (YSÜ)

Bu ülkeler sanayileşme alanında önemli aşamalar yapmış ve imalat sanayii ürünleri ihracatında belli başlı ihracatçı ülkeler arasına girebilmişlerdir. Yeni sanayileşmiş ülkeler iki temel ölçüte göre belirlenir:

- a) 1978 yılı için kişi başına gelir düzeyi en az 1100 dolar olan ülkeler,
- b) İmalat sanayii üretiminin milli gelir içindeki payı % 20 olan ülkeler.

(1) UNIDO, World Industry in 1980, ID/269, Sales No: E.81, II.B.3, New York 1981, s.63.

Bu ölçütlere göre Arjantin, Brezilya, Meksika, Hong Kong, Singapur, Güney Kore ve Türkiye yeni sanayileşen ülkeler kapsamına girmektedir.

2- Gelişmekte Olan Ülkeler

Kişi başına gelir düzeyi 1000 doların altında olan ülkeler gelişmekte olan ülkeler olarak nitelenebilir. Buna göre Kolombiya, Mısır, Hindistan, Nikaragua, Filipinler, Tayland ve Tunus gibi ülkeler gelişmekte olan ülkeler kapsamına girmektedir.

Uluslararası ticaretin ortaya çıkış nedenleri üretim maliyetlerinin değişik olması, teknolojik gelişme farkı, ülke içi üretimin yetersiz oluşu ve üretim farklılaşması gibi nedenlere dayanmaktadır. Yukarıda sıralanan nedenler karşılaştırmalı üstünlükleri belirlemektedir. Gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerin karşılaştırmalı üstünlükler açısından farklı duruma oldukları bilinmektedir. Bu ülke gruplarının yapmış oldukları ihracatın değerlendirilmesi ihracat başarımlarına dayanarak yapılabilir. İhracat başarımının yüksek olması ürünün kalitesi ve göreceli maliyet farklarına dayanmaktadır. İhracat başarımları Bela Balassa'nın yaptığı bir çalışmada tanımlanmıştır(1).

Bir ülkenin belirli bir sanayi dalındaki ihracat değerinin toplam sınai ürün ihracat değerine oranı o ülkenin söz

(1) Bela Balassa, Trade Liberalisation ...", s.106.

$$EP_{ij} = \frac{X_{ij}}{X_{nj}} : \frac{X_{it}}{X_{nt}}$$

EP_{ij} → i ülkesinin j malındaki ihracat başarımları oranı

X_{ij} → i ülkesinin j malı ihracatı

X_{ni} → i ülkesinin imalat sanayii ihracatı

X_{it} → tüm ülkelerin i malı ihracatı

X_{nt} → tüm ülkelerin imalat sanayii ihracatı

konusu sınıai üründeki ihracat payını gösterir. Tüm ülkelerin belirli bir sanayi dalındaki ihracat değerinin tüm ülkelerin sınıai ürün ihracat değerine oranı söz konusu sınıai ürünün dünya ihracat payını gösterir. Belirli bir ülkenin belirli bir sınıai üründeki ihracat başarımı ise o sınıai ürünün, ülke ihracat payının aynı sınıai ürünün dünya ihracat payına oranlanmasından elde edilir.

Belirli bir ürün için hesaplanan ihracat başarıım oranının 1 olması o üründe ülke ihracat payının dünya ihracat payına eşit olduğunu gösterir. "İhracat başarıım oranının 2.0 olması o üründeki ülke ihracat payının dünya ihracat payının iki katı olduğunu gösterir"(1).

Uluslararası ticarete ülkeler ticaret yapılarına göre farklı nitelikteki ürünleri ihraç etmektedirler. Üretim faktörlerinin ülkeden ülkeye farklılıklar göstermesi ihraç ürünlerinin değişik yapıda olmasını sağlamaktadır. Özellikleri birbirinden değişik olan ürünler belirli bir biçimde sınıflandırılabilir. Seev Hirsch uluslararası ticarete konu olan ürünleri üç bölüme ayırmaktadır(2).

- 1- Ricardo Ürünleri
- 2- Heckscher-Ohlin Ürünleri
- 3- Ürün Devresi Ürünleri

Ricardo Ürünleri doğal kaynağa dayalı olan ürünlerdir. Örneğin mineraller, tarımsal, ürünler ve madenler Ricardo ürünleri olarak kabul edilebileceği gibi, kimi imalat sanayii ürünleri; içki, tütün, odun, gübre, kağıt ve temel kimyasal maddeler de bu gruba giren ürünlerdir(3). Gıda, petrol ürünle-

(1) UNIDO, World Industry in ..., s.73.

(2) Seev Hirsch, "Hypotheses Regarding Trade ...", s.79.

(3) Seev Hirsch, "Capital or Technology? Confronting the Neo-factor Proportions and Neo-Technology Accounts of the International Trade", Welwirtschaftliches Archiv Band 110, Heft 4, 1974, s.543.

ri, doğal gaz, demirdışı metaller Ricardo ürünleri kapsamına girer(1).

Ülke içindeki üretim faktörlerinin yoğunluğuna bağlı olan ürünler Heckscher-Ohlin ürünleri olarak adlandırılır. Tekstil ürünleri, metaller ve inşaat malzemesi gibi ürünler bu gruba giren ürünlerdir. Ayrıca temel imalat sanayii ürünleri Heckscher-Ohlin ürünleri kapsamına girmektedir. Ancak tüm imalat sanayii ürünlerinin Heckscher-Ohlin ürünleri özelliğini gösterdiğini söyleyemeyiz(2). Heckscher-Ohlin ürünleri üretim teknolojisi sabitleşmiş ve tüm ülkelerde bilinen ürünlerdir. Bu ürünlerin üretim fonksiyonları tüm ülkelerde hemen hemen birbirine benzer yapıdadır.

Ürün Devresi ürünleri teknolojisi değişken bir yapıda olan ve başlangıçta üretim tekniği tüm ülkelerde bilinmeyen ürünlerdir. Bu ürünler, niteliği gereği yüksek düzeyde araştırma ve geliştirme harcaması gerektirirler. Ürün devresi ürünlerinde temel özellik ürün ya da üretim sürecinin geliştirilmesidir. Kimyasal maddeler, çeşitli makineler, motorlu yol araçları, mühendislik ürünleri ürün devresi ürünleri olarak adlandırılabilir. Elektronik eşyalar, bilimsel, tıbbi, optik, ölçü ve kontrol aletleri bu gruba giren ürünlerdendir(3).

Seev Hirsch endüstrileri nitelikli emek yoğunluğuna ve nitelikli sermaye yoğunluğuna göre sınıflandırmıştır(4). Buna

-
- (1) Luc L.G.Soete, "A General Test of Technological Gap Trade Theory", Weltwirtschaftliches Archiv, Band 117, Hef 4, 1981, s.640.
 - (2) Seev Hirsch, "Hypotheses Regarding Trade ...", s.67.
 - (3) Luc L.G.Soete, "A General Test of Technological ...", s.640.
 - (4) Seev Hirsch, "The Product Cycle Model of International Trade A Multi-Country Cross-Section Analysis", Oxford Bulletin of Economics and Statistics, Vol.37, No 4, November 1975, s.310-311.

göre tekstil, giyim, ayakkabı gibi ürünlerde nitelikli emek yoğunluğu düşük düzeydedir. Motorlu yol araçları ve demir-çelik gibi ürünlerde nitelikli sermaye yoğunluğu düşük düzeydedir. Makina, elektrik, elektronik gibi alanlarda nitelikli emek yoğunluğu yüksek, kimyasal ürünlerde ise nitelikli sermaye yoğunluğu yüksek düzeydedir.

G.C.Hufbauer Standart Uluslararası Ticaret Sınıflandırmasınının 3 basamaklı ürün kesimlerine göre ürünlerdeki faktör yoğunluğunu araştırmıştır(1). Ürün gelişimine göre yapılan bir başka araştırmada üç basamaklı ürün kesimlerine göre ürün geliştirme oranları ele alınmıştır(2). UNIDO'nun yapmış olduğu bir çalışmada ise SITC'nin üç basamaklı kodlarına göre sıralanan 134 ürün kesimi doğal kaynağa dayalı olma, ürün geliştirme, faktör yoğunluğu ve nitelikli emek yoğunluğu açısından değerlendirilmiştir(3). UNIDO'nun bu çalışmasında ülke gruplarına göre ürün düzeyinde ihracat başarımları hesaplanmıştır.

Yukarıda belirtilen özellikler çerçevesinde 134 ürün Ricardo ürünleri, Heckscher-Ohlin ürünleri ve Ürün Devresi ürünleri olarak üç bölüme ayrılmıştır(4). Bu ayırmada aşağıdaki ölçüt temel alınmıştır.

- 1- Ricardo Ürünleri: Doğal kaynağa dayalı ürünler
- 2- Heckscher-Ohlin ürünleri
 - a) Nitelikli emek yoğunluğu düşük
 - b) Ürün geliştirme oranı düşük

(1) G.C.Hufbauer, "The Impact of National ...", s.212-220.

(2) J.M.Finger, "A New View of the Product Cycle Theory", Weltwirtschaftliches Archiv, Band III, Heft 1, 1975, s.97-98.

(3) UNIDO, World Industry in ..., s.103-108.

(4) Bakınız Ek: 2, Tablo 1.

3- Ürün Devresi Ürünleri

a) Standartlaşmış Ürünler

- Nitelikli emek yoğunluğu yüksek
- Ürün geliştirme oranı düşük

b) Standartlaşmamış Ürünler

- Nitelikli emek yoğunluğu yüksek
- Ürün geliştirme oranı yüksek

Ek 2, Tablo 1'de gelişmiş ülkeler, yeni sanayileşen ülkeler ve gelişmekte olan ülkelere 1966-1967 ve 1975-1976 dönemlerinde 134 ürün için elde edilmiş ihracat başarımları verilmiştir. Tabloda ihracat başarımları "-" olarak gösterilen ürünler değerlendirmeye alınmamışlardır. Bu ürünlerdeki ihracat başarımları 0.01'den düşük düzeydedir. Tabloyu oluşturan 134 ürün kesimi yukarıda belirtilen ölçüte göre Ricardo ürünleri, Heckscher-Ohlin ürünleri ve ürün devresi ürünleri olarak düzenlenmiştir.

Ek 2, Tablo 1'e bakarsak gelişmiş, yeni sanayileşen ve gelişmekte olan ülke gruplarının ürün kesimlerine göre ihracat başarımlarının 1966-1967 ve 1975-1976 dönemlerinde önemli değişikliklere uğramadığını görürüz. Ülke gruplarının her iki dönemde de aşağı yukarı aynı sayıda ürün için yüksek ihracat başarımlaştığı söylenebilir.

1975-1976 döneminde, yukarıda belirtilen ölçütlere göre düzenlenen 55 Ricardo ürününden 21 tanesinde gelişmekte olan ülkeler, 12 tanesinde yeni sanayileşen ülkeler, 10 tanesinde de gelişmiş ülkeler yüksek düzeyde ihracat başarımları sağlamışlardır. Anlaşılacağı gibi Ricardo ürünlerinde gelişmekte olan ülkelerin ihracat başarımları yeni sanayileşen ve gelişmiş ülke gruplarına göre daha yüksektir. Gelişmekte olan ülkeler Ricardo ürünleri içinde en yüksek ihracat başarımlarını kaly, bitkisel yağlar, kakao, çay, petrol ve maden kömürü, sebze ve konserve ürünleri, diğer bitkisel yağlar ve şeker gibi

ilksele ürünlerde sağlamışlardır. Yeni sanayileşen ülkeler, kurutulmuş meyvalar, kahve özü esansı, et ve et ürünleri, kurşun ve çinko gibi ürünlerde diğer ülke gruplarına göre daha yüksek ihracat başarımı sağlamışlardır. Gelişmiş ülkeler ise mantardan yapılmış eşyalar, balık ve balık ürünleri ve alkollü içkiler gibi ürünlerde diğer ülke gruplarına göre daha yüksek ihracat başarımı sağlamışlardır.

Ek: 2, Tablo 1'deki Heckscher-Ohlin ürünleri 31 üründen oluşmaktadır. 1975-1976 döneminde bu ürünlerden 17 tanesinde gelişmiş ülkeler, 8 tanesinde yeni sanayileşen ülkeler, 6 tanesinde gelişmekte olan ülkeler yüksek düzeyde ihracat başarımı sağlamışlardır. Heckscher-Ohlin ürünlerinde gelişmiş ülkeler diğer ülke gruplarına göre ihracat başarımı açısından daha iyi durumdadır. Gelişmiş ülkeler kürkler, kireç ve çimento, ayakkabı, mobilyalar, kürkten giyim eşyaları gibi ürünlerde diğer ülke gruplarına göre yüksek ihracat başarımı sağlamışlardır. Yeni sanayileşen ülkelerin tül, dantel, süs ve dikiş eşyaları, çantalar ve gezi malzemeleri, giyim eşyaları, oyuncaklar, mücevhercilik ve kuyumculuk eşyası gibi ürünlerde ihracat başarımı diğer ülkelere göre yüksek olmuştur. Gelişmekte olan ülkelere ise kösele, pamuklu dokuma, dokuma ürünleri, halı ve halıcılık ürünleri ve dokuma ipliği gibi ürünlerde ihracat başarım oranları diğer ülkelere göre yüksek olmuştur.

Ürün Devresi ürünleri 47 üründen oluşmaktadır. Bu ürünlerin 30 tanesi standartlaşmış ürün, 17 tanesi ise standartlaşmamış ürün niteliğindedir. 1975-1976 döneminde standartlaşmış Ürün Devresi ürünlerinin 16 tanesinde gelişmiş ülkeler, 7 tanesinde yeni sanayileşen ülkeler, 3 tanesinde ise gelişmekte olan ülkeler yüksek düzeyde ihracat başarımı sağlamışlardır. Gelişmiş ülkeler standartlaşmış Ürün Devresi ürünlerinden ev eşyaları (adi madenden), madenden yapılmış eşyalar, madeni kaplar, tel kablolar, gemiler ve vapurlar gibi

ürünlerde yüksek düzeyde ihracat başarımı sağlamışlardır. Yeni sanayileşen ülkeler ise elektrikli ev aletleri, elektrikli makina ve cihazlar, alıcı ve verici haberleşme araçlarında yüksek düzeyde ihracat başarımı sağlamışlardır. Gelişmekte olan ülkeler ise parfümeri ve kozmetik ve uçan yağlarında yüksek düzeyde ihracat başarımı sağlamışlardır.

Standartlaşmamış 17 Ürün Devresi ürününden 9 tanesinde gelişmiş ülkeler, 5 tanesinde yeni sanayileşen ülkeler, 1 tanesinde ise gelişmekte olan ülkeler yüksek düzeyde ihracat başarımı sağlamışlardır. Gelişmiş ülkeler kauçuktan yapılmış maddeler, demir ve çelik çubuklar, motorlu kara taşıtları, motorsuz kara taşıtları, demir ve çelik çubuklar, büro makineleri gibi ürünlerde yüksek ihracat başarımı sağlamışlardır. Yeni sanayileşen ülkeler, fontlar, aynalı demirler, sinemacılık ve fotoğrafçılık malzemesi, plastikten yapılmış mamuller, saatler gibi ürünlerde, gelişmekte olan ülkeler demiryolu raylarında yüksek düzeyde ihracat başarımı sağlamışlardır.

Sonuç olarak Ricardo ürünlerinde gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ve yeni sanayileşen ülkelere göre daha çok sayıda üründe yüksek düzeyde ihracat başarımı sağlamıştır. Heckscher-Ohlin ürünlerinde gelişmiş ülkeler yeni sanayileşen ülkeler ve gelişmekte olan ülkelere göre daha çok sayıda üründe yüksek düzeyde ihracat başarımı göstermiştir. Ürün Devresi ürünlerinde gelişmiş ülkeler diğer iki ülke grubuna göre ihracat başarımı açısından daha iyi durumdadır. Gelişmekte olan ülkelerde ihracat başarım oranının en düşük olduğu ürünler Ürün Devresi ürünleridir. Ürün Devresi ürünlerindeki ihracat başarımı açısından yeni sanayileşen ülkeler gelişmiş ülkeleri izlemektedir.

2.2.2. Ülke Gruplarına Göre İhracatın Ürün Yoğunluğu

İhracatın ürün yoğunluğu ilk kez Corrado Gini ve Albert O.Hirschman tarafından ayrı ayrı araştırılmıştır. Hirschman, ihracatın coğrafi dağılımının yoğunluğunu araştırmıştır. Ülke düzeyinde ihracatın ürün yoğunluğu Michael Michaely tarafından Hirschman'ın çalışmasına(1) dayanılarak geliştirilmiştir(2). İhracatın ürün yoğunluğu bir ülkenin ihracattaki uzmanlaşma düzeyini göstermektedir. İhracatın ürün yoğunluğu katsayısının düşük olması ülke ihracatının dengeli bir yapıda olduğunu ve ülke ihracatının çok sayıda ürünü kapsadığını, katsayısının yüksek olması ülke ihracatının az sayıda üründen oluştuğunu gösterir. İhracatın ürün yoğunluğu 0 ile 1 sayısı arasında bir değer alır. Aşağıda 16 gelişmiş ülkenin ihracatta yoğunlaşma oranları görülmektedir. UNCTAD tarafından hesaplanan ihracat yoğunlaşma katsayıları 182 ürün kesimini kapsamaktadır.

Tablo 14'de görüldüğü gibi sanayileşmiş ülkelerde ihracatın yoğunlaşma katsayıları oldukça düşük düzeydedir. Gelişmiş ülkelerin sanayileşme aşamasını tamamlamış olmaları,

(1) Albert O.Hirschman, National Power and the Structure of Foreign Trade, University of California Press, Berkeley and Los Angeles 1969, s.98-116.

(2) Michael Michaely, Concentration in International Trade, North-Holland Publishing Company, Amsterdam 1967, s.10. İhracatın ürün yoğunluğunun hesaplanmasında aşağıdaki formül kullanılmaktadır.

$$C_{jx} = 100 \sqrt{\left(\frac{X_{ij}}{X_j}\right)^2}$$

C_{jx} = ihracatın ürün yoğunluğu katsayısı

X_{ij} = j ülkesinin i malı ihracatı

X_j = j ülkesinin toplam ihracatı

İhracatın ürün yoğunluğu için ayrıca bakınız: James Love, "Trade Concentration and Export Instability", Journal of Development Studies, Vol. 15, Number 3, 1979, s.61-62.

ihracatın çok sayıda üründen oluşması ve ihracatın ürünler arasında dengeli dağılımı yoğunlaşma katsayılarının düşük olmasına neden olmaktadır. Ele alınan 16 ülke için ortalama ihracat yoğunlaşma katsayıları 1970'de $\bar{C}_x = 0.12$, 1974'de $\bar{C}_x = 0.12$, 1978'de $\bar{C}_x = 0.13$, 1982'de $\bar{C}_x = 0.14$ olmuştur.

Yeni sanayileşmiş ülkelerde ihracat yoğunlaşma katsayılarını değerlendirmek için bu gruba giren 7 ülkenin ihracat yoğunlaşma katsayıları aşağıda gösterilmiştir (Tablo 15).

TABLO 14- GELİŞMİŞ ÜLKELERDE İHRACATTA YOĞUNLAŞMA KATSAYILARI

	1970	1974	1978	1982
Avusturya	0.081	0.080	0.080	0.080
Fransa	0.087	0.078	0.103	0.089
Danimarka	0.103	0.093	0.097	0.092
ABD	0.099	0.100	0.107	0.100
İspanya	0.109	0.093	0.096	0.104
İtalya	0.113	0.109	0.108	0.104
İsviçre	0.142	0.138	0.128	0.123
İngiltere	0.098	0.089	0.094	0.139
Batı Almanya	0.133	0.116	0.135	0.142
Hollanda	0.075	0.109	0.097	0.143
Portekiz	0.115	0.123	0.132	0.145
İsveç	0.142	0.144	0.141	0.147
Avustralya	0.191	0.171	0.176	0.168
Kanada	0.184	0.180	0.200	0.180
Japonya	0.131	0.156	0.192	0.205
Norveç	0.162	0.176	0.239	0.309
	$\bar{C}_x = 0.122$	$\bar{C}_x = 0.122$	$\bar{C}_x = 0.132$	$\bar{C}_x = 0.141$

KAYNAK: UNCTAD, Handbook of International Trade and Development Statistics Supplement 1985, New York 1985, s.243
Tablo 4.5 'den düzenlendi.

UNCTAD, Handbook of International Trade and Development Statistics Supplement 1981, New York 1982, s.212
Tablo 4.5'den düzenlendi.

UNCTAD, Handbook of International Trade and Development Statistics Supplement 1977, New York 1975, s.173
Tablo 4.5'den düzenlendi.

TABLO 15- YENİ SANAYİLEŞEN ÜLKELERDE İHRACATTA YOĞUNLAŞMA KATSAYILARI

	1970	1974	1978	1982
Türkiye	0.330	0.223	0.241	0.125
Brezilya	0.335	0.195	0.186	0.140
Arjantin	0.222	0.189	0.143	0.150
Güney Kore	0.271	0.194	0.651	0.185
Singapur	0.295	0.313	0.270	0.252
Hong Kong	0.342	0.346	0.354	0.325
Meksika	0.116	0.112	0.261	0.420
\bar{C}_x	$\bar{C}_x = 0.273$	$\bar{C}_x = 0.224$	$\bar{C}_x = 0.300$	$\bar{C}_x = 0.228$

KAYNAK: a.g.e.

UNCTAD 1985, s.245-246, Tablo 4.5'den düzenlendi.

UNCTAD 1981, s.213, Tablo 4.5'den düzenlendi.

UNCTAD 1977, s.173-175, Tablo 4.5'den düzenlendi.

Tablo 15 1982 ihracat yoğunluk katsayılarına göre düzenlenmiştir. Yeni sanayileşen ülkeler grubunda Türkiye, Brezilya, Arjantin ve Güney Kore ihracat yoğunlaşması açısından Singapur, Kong-Kong ve Meksika'ya göre daha başarılı durumdadır. Yeni sanayileşen ülkeler grubunda genel olarak ihracat yoğunluğu 1970-1982 döneminde olumlu yönde gelişme göstermiştir. Bu ülkelerde ihracatın ürün kesimleri içinde giderek dengeli bir biçimde dağıldığını söyleyebiliriz.

Aşağıda gelir düzeyi oldukça düşük düzeyde olan ve ihracatları genellikle az sayıda üründen oluşan gelişmekte olan ülkeler grubunun ihracattaki yoğunlaşma katsayıları görülmektedir.

Gelişmekte olan ülkeler grubu için 15 ülkede değerlendirme yapılmıştır. Bu grup içinde ihracattaki yoğunlaşma açısından en başarılı olan ülke Hindistan ve Tayland'dır. Hindistan, Taylan, Peru, Filipinler, Uruguay, Malezya, Şili, Bolivya, Kolombiya ve Cezayir'de farklı düzeylerde olmakla birlikte ihracatta yoğunlaşma katsayısı azalmıştır. Tunus, Nikaragua, Mısır, Endonezya ve Nijerya'da ise ihracatın ürün yoğunluğu yükselmiştir.

TABLO 16- GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE İHRACAT YOĞUNLAŞMA KATSAYILARI

	1970	1974	1978	1982
Hindistan	0.139	0.119	0.130	0.133
Tayland	0.262	0.236	0.203	0.195
Peru	0.350	0.295	0.266	0.237
Filipinler	0.324	0.322	0.218	0.261
Uruguay	0.409	0.563	0.238	0.266
Malezya	0.371	0.323	0.277	0.308
Tunus	0.260	0.374	0.378	0.352
Nikaragua	0.275	0.354	0.361	0.383
Şili	0.754	0.700	0.455	0.411
Bolivya	0.542	0.462	0.426	0.437
Kolombiya	0.622	0.414	0.632	0.488
Mısır	0.442	0.461	0.287	0.551
Cezayir	0.652	0.839	0.883	0.590
Endonezya	0.368	0.618	0.585	0.654
Nijerya	0.583	0.925	0.895	0.941
	$\bar{C}_x = 0.423$	$\bar{C}_x = 0.467$	$\bar{C}_x = 0.413$	$\bar{C}_x = 0.413$

KAYNAK: a.g.e.

UNCTAD 1985, s.243-245, Tablo 4.5'den düzenlendi.
UNCTAD 1981, s.213-214, Tablo 4.5'den düzenlendi.
UNCTAD 1977, s.173-175, Tablo 4.5'den düzenlendi.

Yıllık ortalama değerler olarak ele alınınca gelişmekte olan ülkelerde ihracatın ürün yoğunluğu 1970'de $\bar{C}_x = 0.423$ iken 1982'de $\bar{C}_x = 0.413$ 'e inmiştir. Buradan gelişmekte olan ülkelerde ihracatın ürün yoğunluğunun yüksek olduğunu ve bu ülkelerle ihracatın az sayıda ürün üzerinde dağılım gösterdiği sonucuna ulaşabiliriz.

İhracatın ürün yoğunluğu açısından gelişmiş ülkeler hem yeni sanayileşen ülkelere göre hem de gelişmekte olan ülkelere göre başarılı durumdadır. Yeni sanayileşen ülkeler grubu da ihracat yoğunlaşması açısından gelişmiş ülkelerden sonra ikinci sırayı almaktadır.

Ülkelerarasında ihracatın ürün yoğunluğunun farklı olmasının nedeni sanayileşme düzeyi ve kişi başına gelir düzeyi

ile yakından ilgilidir(1). Genel olarak yüksek sanayileşme düzeyinde olan ülkelerle ihracatın ürün yoğunluğu düşüktür. Kişi başına gelir düzeyinin yüksek olması da ihracatın ürün yoğunluğunu olumlu yönde etkiler. Ancak kimi ülkelerle gelir düzeyi yüksek olmasına rağmen ihracatın önemli bir bölümü tarım sektöründe yoğunlaşmış olabilir ya da gelir düzeyi düşük olmasına karşı ihracatın ürün yoğunluğu düşük olabilir.

2.3. AZGELİŞMİŞ ÜLKELERİN İHRACATI VE ÇOKULUSLU ŞİRKETLER

Ürün Devreleri Analizine göre ürünün standartlaşma aşamasında emek maliyetleri önem kazanmaktadır. Çünkü teknoloji iyice belirginleşen ürün çok sayıda firma tarafından üretilebilmektedir. Üretici firma rekabet gücünü arttırmak için üretimini az gelişmiş ülkelerde gerçekleştirir. Az gelişmiş ülkelerde yapılan üretim iç pazara yönelik olabileceği gibi ihracata yönelik de olabilir. Ürün Devreleri Kuramının bu yaklaşımı çerçevesinde az gelişmiş ülkelerin ihracatına çokuluslu şirketlerin katkısını aşağıda ele alacağız.

Çokuluslu şirketler değişik biçimlerde tanımlanmaktadır. Tanım biçimlerinin farklı olması değişik kavramların temel belirleyici olarak ele alınmasından kaynaklanmaktadır. Birleşmiş Milletlerin yaptığı tanıma göre birden çok ülkede faaliyette bulunan şirketler çokuluslu şirket olarak adlandırılmaktadır(2). Ekonomik yönden yapılan bir tanım ise çokuluslu şirketlerin mali boyutunu ortaya koymaktadır. Bu tür bir tanım Raymond Vernon tarafından yapılmıştır. Buna göre ikiden çok ülkede yatırım yapan ve satış hasılatı 100 milyon doları aşan şirketler çokuluslu şirket niteliğindedir(3).

- (1) Michael Michaely, Concentration in International ..., s.13-14.
- (2) United Nations, Multinational Cooperations in World Development, ST/ECA/190, New York, 1973, s.5.
- (3) Raymond Vernon, Sovereignty at Bay: the Multinational Spread of US Enterprises, Basic Books, New York, 1971, s.4.

Çokuluslu şirketler yönetim açısından farklı biçimde tanımlanmaktadır. Değişik ülkelerde etkinlikte bulunan şirketlerin bir ya da birden çok karar alma merkezi arasında uyumlu bir biçimde yönetilmesi bu şirketlerin çokuluslu şirket olmasının bir gereğidir.

Çokuluslu şirketler İkinci Dünya Savaşı sonrası dünya ekonomisinde boy göstermeye başlamışlardır. Çokuluslu şirketler ana ve yavru şirket olarak giderek yaygınlaşmaya başlamış, üretim ve ihracat açısından önemli boyutlara ulaşmışlardır. Böylece uluslararası ticaretin önemli sayılabilecek bir bölümü firma düzeyinde gerçekleşmeye başlamıştır. "Mallar ülkeler arasında fakat firma içinde satılırlar"(1). Çokuluslu şirketler başlangıçta dış pazarlara ihracat yaparak faaliyetlerini sürdürürler. Ancak dış pazarın sürekli olarak korunabilmesi için çokuluslu şirketin ülke dışında üretim yapması gerekmektedir. Üretimin bölünebilir olması nedeni ile çokuluslu şirketler gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerde üretim yapabilmektedirler. Aşağıda 1981 yılı itibariyle çeşitli ülkelerdeki birikimli yabancı sermaye miktarları görülmektedir.

Tablo 17'de 1981 yıl sonu itibariyle ülke gruplarına göre birikimli yabancı sermaye miktarları görülmektedir. Yabancı sermaye yatırımlarında yeni sanayileşen ülkelerin payı % 41, orta gelirli ülkelerin payı % 36, OPEC ülkelerinin payı % 16, düşük gelirli ülkelerin payı ise % 7'dir. Yabancı sermayenin büyük bölümü yeni sanayileşen ülkeler ve orta gelirli ülkelere yönelmektedir. Yabancı sermayenin coğrafi dağılımında Latin Amerika ülkelerinin payı % 52, Asya ülkelerinin payı % 28, Afrika ülkelerinin payı % 11, Avrupa ülkelerinin payı % 9'dur. Sermayenin en yoğun olarak faaliyette bulunduğu yer Latin Amerika ülkeleridir.

(1) M.Erol İyiboçkurt, Uluslararası İktisat Teorisi, Uludağ Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 3-043-0117, Bursa 1985, s.138.

TABLO 17- ÜLKE GRUPLARINA GÖRE YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI
(1981 Sonu İtibariyle)

	Birikimli (Milyar \$)	% Pay
Düşük Gelirli Ülkeler	10.2	7
Hindistan	2.7	
Zaire	1.6	
Orta Gelirli Ülkeler	49.1	36
Bermuda	5.5	
Panama	4.9	
Bahama Adaları	3.8	
Hollanda Antilleri	3.7	
Malezya	3.5	
Peru	3.0	
Filipinler	2.5	
Kolombiya	2.0	
Şili	2.0	
Liberya	1.7	
Trinidad ve Tobago	1.3	
İsrail	1.2	
Yeni Sanayileşen Ülkeler	55.6	41
Brezilya	17.2	
Meksika	10.3	
İspanya	6.9	
Arjantin	5.6	
Singapur	3.9	
Hong Kong	3.8	
Taiwan	2.3	
Güney Kore	1.6	
Yunanistan	1.0	
OPEC	22.3	16
Endonezya	8.6	
Venezuela	4.3	
Nijerya	1.2	
Libya	1.5	
Avrupa	11.5	9
Afrika	15.5	11
Latin Amerika	71.8	52
Asya	38.4	28
TOPLAM	137.2	100

KAYNAK: OECD, Investing in Developing Countries, Fifth
Revised Edition, Paris November 1982, Tablo 5, s.25.

Çokuluslu şirketler, az gelişmiş ülkelerin ithal ürünlerine uyguladığı çeşitli kısıtlamalar nedeni ile bu ülkelerde doğrudan yatırıma gidebilmektedirler. Çokuluslu şirketler teknolojik yoğunluk, kapital yoğunluğu ve beceri yoğunluğu gibi üstünlüklere sahiptir. Bu üstünlüklerin diğer ülkelere transfer edilebilmesi durumunda çokuluslu şirketler ülke dışında üretimi gerçekleştirirler. Tekelci üstünlüklerin transfer edilememesi çokuluslu şirketlerin ihracata yönelmesine neden olur(1). Çokuluslu şirketlerin az gelişmiş ülkelerdeki yatırımları iç piyasaya yönelik olabileceği gibi ihracata da yönelik olabilir. Üretimin ihracata yönelik olması durumunda çokuluslu şirketin az gelişmiş ülke ihracatına katkısı söz konusudur.

Aşağıda gelişmiş ülkelerin geliştirmekte olan ülkelerdeki birikimli yatırım miktarları görülmektedir.

Az gelişmiş ülkelerdeki doğrudan yabancı sermaye miktarının büyük bir bölümü ABD, İngiltere, Almanya, Japonya ve Fransa'ya aittir. 1970-1981 döneminde gelişmiş ülkelerin geliştirmekte olan ülkelerdeki doğrudan yatırımları önemli ölçüde artmıştır. Bu yatırımların geliştirmekte olan ülkelerin ihracatına yaptığı katkıları değerlendirebilmek için çokuluslu şirketlerin faaliyette buldukları ülkelerin ihracatı içindeki payları araştırılmıştır.

(1) Sanjaya Lall, "Monopolistic Advantages and Foreign Involvement by U.S. Manufacturing Industry", Oxford Economic Papers, Vol. 21, Number 1, February 1980, s.119-120.

TABLO 18- GELİŞMİŞ ÜLKELERİN GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDEKİ DOĞRUDAN YATIRIMLARI 1970-1981 (Milyon Dolar)

<u>Ülkeler</u>	<u>1970</u> <u>Birikimli</u>	<u>1981</u> <u>Birikimli</u>
ABD	22300	63118
İngiltere	5912	14713
Almanya	1942	11590
Japonya	1218	11022
Fransa	3832	8674
Hollanda	2247	5089
Kanada	1659	4693
İtalya	1245	3584
İsviçre	875	3151
Belçika	765	2038
Avustralya	305	1359
İsveç	305	1290
Danimarka	45	470
Norveç	46	224
Avusturya	15	175
Finlandiya	1	73
Yeni Zelanda	-	70
TOPLAM	42712	131252

KAYNAK: OECD, Investing in Developing Countries, Fifth Revised Edition, Paris, November 1982, Tablo 3, s.22.

Tablo 19'da görüleceği gibi Meksika, Singapur, Güney Kore, Pakistan ve Brezilya'nın sınai ürün ihracatında çokuluslu şirketlerin payı genel olarak artma eğilimindedir. Çokuluslu şirketlerin az gelişmiş ülkelerin imalat sanayi ihracatındaki payları ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Çokuluslu şirketlerin az gelişmiş ülkelerdeki ihracat payları Meksika için 1970'de % 25-30 iken 1974'de % 34.1 olmuştur. Güney Kore'de 1971'de % 15 iken 1978'de % 27'ye yükselmiştir.

Singapur'un sınai ürün ihracatında çokuluslu şirketlerin payı 1970'de % 70 iken 1978'de % 92'ye yükselmiştir. Brezilya'da ise 1969'da % 43 iken 1974'de % 47.4'e yükselmiştir. Kolombiya'nın 1974 yılındaki sınai ürün ihracatında çokuluslu şirketlerin payı % 44.6 olmuştur. Pakistan ve Türkiye'nin sı-

TABLO 19- BAZI AZGELİŞMİŞ ÜLKELERİN SİNAİ ÜRÜN İHRACATINDA ÇOKULUSLU ŞİRKETLERİN PAYLARI (%)

<u>Ülkeler</u>	<u>Yıllar</u>	<u>Pay (%)</u>
Meksika(*)	1970)	25-30
	1974)	34.1
Singapur	1970)	70
	1975)	84.2
	1978)	92
Güney Kore	1971)	15
	1974)	31.4
	1978)	27
Pakistan	1972)	5-10
	1975)	10
Brezilya(*)	1969)	43
	1973)	51.4
	1974)	47.4
Kolombiya	1974)	44.6
Türkiye	1980)	12.0
	1983)	11.2
	1984)	10.6
	1985)	7.4

- KAYNAK: (1) Deepak Nayyar, "Transnational Corporations and Manufactured Exports From Poor Countries", Economic Journal, Vol. 88, March 1978, s.62, Tablo I.
- (2) Sanjaya Lall, "Export Manufactures by Newly Industrializing Countries, A Survey of Recent Trends", Economic and Political Weekly, Vol. 15, No: 50, December 13, 1980, s.2105-2107, Tablo: 10, 12, 13.
- (3) U.N. Centre on Transnational Corporations, Transnational Corporations in World Development, Third Survey, New York 1983, s.137, Tablo IV.3.
- (4) Rhys Jenkins, Latin America and the New International Division of Labour: A Critique of Some Recent Views, University of East Anglia, Norwich 1979, s.13, Tablo 2.
- (5) İSO, "Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Firması 1983", İstanbul Sanayi Odası Dergisi, Sayı: 188, 15 Ekim 1981, s.6-35.
İSO, "Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Firması 1983", İstanbul Sanayi Odası Dergisi, Yıl: 19, Özel Sayı, 15 Ekim 1984, s.4-33.
İSO, "Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Firması 1984", İstanbul Sanayi Odası Dergisi, Yıl: 20, Özel Sayı, 15 Ekim 1985, s.4-33.
İSO, "Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Firması 1981", İstanbul Sanayi Odası Dergisi, Yıl: 21, Sayı: 247, 15 Eylül 1986, s.4-33.
DPT, Türkiye'de 6224 Sayılı Kanun Kapsamında Faaliyette Bulunan Firmalar, (31.12.1985) İtibariyle, Yabancı Sermaye Dairesi Başkanlığı Verileri.
- (*)Brezilya ile ilgili 1973 verileri, Meksika ile ilgili 1974 verileri toplam ihracat içinde çokuluslu şirketlerin payını göstermektedir.

nai ürün ihracatında çokuluslu şirketlerin payları tablodaki diğer ülkelere göre oldukça düşüktür. Pakistan'ın sınai ürün ihracatında çokuluslu şirketlerin payı 1972'de % 5-10 iken 1975'de değişme göstermeksizin % 10 düzeyinde kalmıştır. Türkiye'nin sınai ürün ihracatında çokuluslu şirketlerin payı 1980'de % 12 iken, 1983'de % 11.2, 1984'de % 10.6, 1985'de ise % 7.4 düzeyinde olmuştur.

Çokuluslu şirketlerin ihracatını anlamlı bir biçimde değerlendirebilmek için ihracat ile toplam satışların karşılaştırmasını yapmak gerekmektedir. Bunun yanısıra yurtiçi firmalarda da aynı karşılaştırma yapılabilir. Genel olarak çokuluslu şirketlerde ihracat/Toplam satış oranı yurtiçi firmalara göre daha düşüktür(1).

Çokuluslu şirketlerin ihracatının az gelişmiş ülkelerin ihracatına olan katkısı değişik biçimlerde değerlendirilmektedir. "Gerek doğal kaynakları işleyerek ve gerekse ucuz işgücünü kullanarak ihracata dönük üretim yapan yabancı şirketler az gelişmiş ekonomiye önemli ölçüde ihracat geliri sağlayabilirler"(2). "Değişik etkinlikleri yoluyla çokuluslu şirketlerin az gelişmiş ülkelere yapılan sınai ürün ihracatında önemli bir katkıya sahip oldukları anlaşılmaktadır"(3). "Az gelişmiş ülkelere yapılan mamul madde ihracatında uluslararası firmaların oynadıkları rol oldukça önemli hatta belirleyicidir, uluslararası firmaların aracılığı olmadan az gelişmiş ülkelerin mamul madde ihracatında başarı göstermesi hemen hemen olanaksızdır"(4).

(1) U.N. Center on Transnational Corporations, Transnational Corporations ..., s.158.

(2) Cem Alpar, Çokuluslu Şirketler ve Ekonomik Kalkınma, Turhan Yayınevi, Ankara 1980, s.101.

(3) Taner Berksoy, Az gelişmiş Ülkelerde İhracata Yönelik Sanayileşme, Belge Yayınları, İstanbul 1982, s.202.

(4) Cevdet Erdost, Sermayenin Uluslararasılaşması ve Teknoloji Transferi, Savaş Yayınları, Ankara 1982, s.82.

Györg Adam'a göre çokuluslu şirketlerin az gelişmiş ülkelerde üretimlerini arttırmaları bu ülkelerin imalat sanayii ürünleri ihracatında artışlara yol açmıştır(1).

Bazı yazarlara göre çokuluslu şirketlerin az gelişmiş ülkelerin ihracatlarına olan katkıları sınırlıdır. "Her ne kadar son zamanlarda uluslararası şirketlerin kimi az gelişmiş ülkelerden yaptıkları imalat sanayii ürün ihracatı önemli ölçüde artmışsa da bu artış henüz az gelişmiş ülkelerin ihracat yapılarında köklü bir değişme yaratarak ölçüye vurmadan çok uzaktır"(2).

Agnus Hone'nin yapmış olduğu bir çalışmaya göre çokuluslu şirketlerin az gelişmiş ülkeler ihracatındaki payı düşük düzeydedir. Buna göre çokuluslu şirketlerin ihracat içindeki payı Hong Kong'da 1970 yılında % 10, Taiwan'da 1972'de % 12-15, Filipinler'de % 20-25, Malezya'da 1972'de % 20, Singapur'da 1972'de % 30 düzeyindedir. A.Hone'ye göre çokuluslu şirketlerin az gelişmiş ülkeler ihracatına olan katkıları abartılmıştır. Asya ülkelerinin toplam ihracatında çokuluslu şirketlerin payı % 10'u geçmez(3). Çokuluslu şirketler "hızla sanayileşen Güney Asya ülkelerinin ihracat genişlemesinde önemli rol oynamamışlardır"(4).

- (1) Györg Adam, "Multinational Corporations and Worldwide Sourcing", International Firms and Modern Imperialism içinde, Ed. Hugo Radice, Penguin Books, Middlesex 1979, s.99.
- (2) Nuri Yıldırım, Uluslararası Şirketler, Kaynak Yayınları, İstanbul 1983, s.80.
- (3) Agnus Hone, "Multinational Corporations and Multinational Buying Groups: Their Impact on the Growth of Asia's Exports of Manufactures - Myths and Realities", World Development, Vol. 2, No: 2, February 1974, s.147-148.
- (4) Hans W.Singer, Javed A.Ansari, Robert H.Ballance, Uluslararası Ekonomi ve Sınai Kalkınma, Üçüncü Dünyada Dış Ticaret ve Yatırım, Çev.: Canan Balkır ve Arif Ersoy, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 1985, s.208.

Sonuç olarak az gelişmiş ülkelerin sınai ürün ihracatında çokuluslu şirketlerin payının ülkeden ülkeye değişme gösterdiğini söyleyebiliriz.

2.4. AZGELİŞMİŞ ÜLKELER VE ÜRÜN DEVRELERİ ANALİZİ

Daha önce belirtildiği gibi Ürün Devreleri Analizi'ne göre az gelişmiş ülkeler sınai ürünleri standartlaşma aşamasında üretip diğer ülkelere ihraç etmektedirler. Ürün Devreleri Analizinin az gelişmiş ülkelerin dış ticaretini açıklamaya yönelik bu önerisini sınavabilmek için az gelişmiş ülkelerin toplam ihracatı ve sınai ürün ihracatı Ricardo ürünleri, Heckscher-Ohlin ürünleri ve Ürün Devreleri ürünleri olarak üç bölümde değerlendirilmiştir.

Az gelişmiş ülkelerin dış ticaret yapısını daha açık bir biçimde ortaya koyabilmek için Dünya ihracatı ve gelişmiş ülkelerin ihracatı aynı biçimde incelenmiştir. Böylece hem Dünya ihracatının yapısı hem de gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerin ihracat yapıları karşılaştırmalı olarak ortaya konulabilir. Toplam ihracatın ürün niteliklerine göre sıralaması yapılırken daha önce ortaya konulan ölçütler temel alınmıştır. SITC 0-8 ürün kesimlerini oluşturan 177 ürün kesimi üç bölüme ayrılmıştır. Bu bölümlerden 94'ü Ricardo ürünü, 34'ü Heckscher-Ohlin ürünü ve 49'u Ürün Devresi ürünüden oluşmaktadır. Ürün Devresi ürünleri 31 standartlaşmış ürün ve 18 standartlaşmamış ürünü kapsamaktadır. Sınai ürün ihracatını gösteren SITC 5-8 ürün kesimleri 100 ürünü kapsamaktadır. Bu ürünler 34 Heckscher-Ohlin ürünü, 49 Ürün Devresi ürünü ve sınai ürün özelliğini taşıyan 17 Ricardo ürünüden oluşmaktadır. Aşağıda az gelişmiş ülkelerin toplam ihracatı ve sınai ürün ihracatı ürün özelliklerine göre sıralanmıştır.

TABLO 20.1- AZGELİŞMİŞ ÜLKELERİN İHRACATININ ÜRÜN ÖZELLİKLERİNE GÖRE DAĞILIMI (%)

	1970 (%)	1975 (%)	1982 (%)
Ricardo Ürünleri	84.53	89.20	78.99
Heckscher-Ohlin Ürünleri	9.70	5.97	10.39
Ürün Devresi Ürünleri	5.76	4.82	10.61
Standartlaşmış Ürünler	3.27	2.96	6.93
Standartlaşmamış Ürünler	2.49	1.86	3.67

TABLO 20.2- AZGELİŞMİŞ ÜLKELERİN SINAİ ÜRÜN İHRACATININ ÜRÜN ÖZELLİKLERİNE GÖRE DAĞILIMI (%)

	1970 (%)	1975 (%)	1982 (%)
Ürün Devresi Ürünleri	24.15	34.07	43.31
Standartlaşmış Ürünler	13.71	20.87	28.31
Standartlaşmamış Ürünler	10.44	13.20	15.00
Heckscher-Ohlin Ürünleri	40.66	42.21	42.41
Ricardo Ürünleri (sınai ürün kapsamındaki)	35.18	23.70	14.26

KAYNAK: UNCTAD, Handbook of International Trade and Development Statistics 1985 Supplement, New York 1985, s.192-195, Tablo: 4.3.C.
UNCTAD, Handbook of International Trade and Development Statistics 1979, New York 1979, s.204-206, Tablo: 4.3.c'den hesaplandı.

Az gelişmiş ülkelerin toplam ihracatı içinde en yüksek pay Ricardo ürünlerine aittir. Ricardo ürünlerinin ihracat içindeki payı 1970'de % 84.53, 1975'de % 89.20 ve 1982'de % 78.99'dur. Ricardo ürünlerinin toplam ihracat içindeki payı 1980-1982 döneminde azalma göstermiştir. Ancak ihracatın büyük bir bölümünü bu ürün grubu oluşturmaktadır. Az gelişmiş ülkelerin ihracatında Ricardo ürünleri ile Ürün Devresi ürünleri en yüksek paya sahiptir(1).

Toplam ihracat içinde ikinci sırayı Heckscher-Ohlin ürünleri almaktadır. Heckscher-Ohlin ürünlerinin ihracat içindeki payı 1970'de % 9.70, 1975'de % 5.97 ve 1982'de % 10.39 olmuştur. Heckscher-Ohlin ürünlerinin ihracat içindeki payı 1970-1982 döneminde yaklaşık olarak aynı kalmıştır. Ürün Devresi ürünlerinin toplam ihracat içindeki payı 1970'de % 5.76, 1975'de % 4.82 ve 1982'de % 10.61'dir. Ürün Devresi ürünlerinin içinde standartlaşmış ürünlerin payı standartlaşmamış ürünlerden yüksek düzeydedir.

(1) Seev Hirsch, "Hypotheses Regarding...", s.70.

Az gelişmiş ülkelerin ihracatını Ürün Devreleri Analizine göre değerlendirmek için sınai ürün ihracatının ürün kesimlerine göre dağılımı daha anlamlı sonuçlar ortaya koyabilir. Yukarıdaki tabloya göre az gelişmiş ülkelerin sınai ürün ihracatında 1970 yılında Heckscher-Ohlin ürünleri ilk sırayı alırken 1982 yılında Ürün Devresi ürünleri birinci duruma geçmiştir. 1970-1982 döneminde Ürün Devresi ürünlerinin payı sürekli artış göstermiştir. Ürün Devresi ürünlerinin büyük bir bölümü standartlaşmış ürün niteliğinde, bir bölümü de standartlaşmamış ürün özelliğindedir. Bu durum Ürün Devreleri Analizinin az gelişmiş ülkelerin sınai ürün ihracatını açıklamaya yönelik önerisi ile belirli bir uyum göstermektedir.

Ürün Devresi ürünlerinin az gelişmiş ülkelerin sınai ürün ihracatı içindeki payı 1970'de % 24.15, 1975'de % 34.07, 1982'de % 43.31 olmuştur. Buna göre az gelişmiş ülkeleri sınai ürün ihracatının yaklaşık olarak yarısı Ürün Devreleri Analizine göre açıklanabilir. Az gelişmiş ülkelerin sınai ürün ihracatında ikinci sırayı Heckscher-Ohlin ürünleri almaktadır. Heckscher-Ohlin ürünlerinin sınai ürün ihracatındaki payı 1970'de % 40.66, 1975'de % 42.21, 1982'de % 42.41 düzeyindedir. Heckscher-Ohlin ürünlerinin sınai ürün ihracatındaki payı değişmemiştir. Sınai ürün özelliğinde olan Ricardo ürünlerinin sınai ürün ihracatındaki payı 1970'de % 35.18, 1975'de % 23.70, 1982'de % 14.26 olmuştur. Anlaşılacağı gibi Ricardo ürünlerinin sınai ürün ihracatındaki payı azalma eğilimindedir.

Az gelişmiş ülkelerin ihracatının ürün özelliklerine göre dağılımına benzer bir biçimde gelişmiş ülkelerin ihracatının ürün özelliklerine göre dağılımının ortaya konulması yararlı olabilir. Böylece belirli ürün gruplarına göre karşılaştırmalar yapılabilir.

TABLO 21.1- GELİŞMİŞ ÜLKELERİN İHRACATININ ÜRÜN ÖZELLİKLERİNE GÖRE DAĞILIMI (%)

	1970 (%)	1975 (%)	1982 (%)
Ürün Devresi Ürünleri	52.34	57.51	53.46
Standartlaşmış Ürünler	30.21	34.73	30.22
Standartlaşmamış Ürünler	22.12	22.78	23.23
Ricardo Ürünleri	34.38	30.58	35.36
Heckscher-Ohlin Ürünleri	13.26	11.89	11.17

TABLO 21.2- GELİŞMİŞ ÜLKELERİN SINAI ÜRÜN İHRACATININ ÜRÜN ÖZELLİKLERİNE GÖRE DAĞILIMI (%)

	1970 (%)	1975 (%)	1982 (%)
Ürün Devresi Ürünleri	70.00	74.58	73.70
Standartlaşmış Ürünler	40.41	45.04	41.67
Standartlaşmamış Ürünler	29.59	29.54	32.03
Heckscher-Ohlin Ürünleri	17.74	15.42	15.40
Ricardo Ürünleri (sınai ürün kapsamındaki)	12.24	9.98	10.89

KAYNAK: UNCTAD, Handbook of International Trade and Development Statistics 1985 Supplement, New York 1985, s.188-191, Tablo: 4.3.B.,
UNCTAD, Handbook of International Trade and Development Statistics 1979, New York 1979, s.200-203, Tablo: 4.3.B'den hesaplandı.

Gelişmiş ülkelerin ihracatında ilk sırayı Ürün Devresi ürünleri almaktadır. Ürün Devresi ürünlerinin toplam ihracat içindeki payı 1970'de % 52.34, 1975'de % 57.51, 1982'de % 53.46 düzeyinde olmuştur. Ricardo ürünlerinin ihracat içindeki payı 1970'de % 34.38, 1975'de % 30.58, 1982'de % 35.36'dir. Gelişmiş ülkelerin ihracatında en düşük pay Heckscher - Ohlin ürünlerine aittir. Heckscher-Ohlin ürünlerinin ihracat içindeki payı 1970'de % 13.26, 1975'de % 11.89, 1982'de ise % 11.17 olmuştur. Gelişmiş ülkelerin ihracatında Ürün Devresi ürünleri en yüksek paya sahiptir(1).

Gelişmiş ülkelerin sınai ürün ihracatının büyük bir bölümü Ürün Devresi ürünlerinden oluşmaktadır. Ürün Devresi ürünlerinin sınai ürün ihracatı içindeki payı 1975-1982 döneminde önemli bir değişiklik göstermemiştir. Ancak Ürün Devresi ürünleri ihracatında az gelişmiş ülkelerin tersine stan-

(1) Seev Hirsch, "Hypotheses Regarding...", s.70.

dartlaşmış ürünlerin payı azalmaktadır. Standartlaşmamış ürünlerin payı ise artış göstermektedir. Ürün Devresi ürünlerinin sınai ürün ihracatındaki payı 1970'de % 70.00, 1975'de % 74.58, 1982'de ise % 73.70 düzeyindedir. Heckscher-Ohlin ürünlerinin sınai ürün ihracatındaki payı 1970'de % 17.74, 1975'de % 15.42, 1982'de % 15.40 düzeyindedir. Sınai ürün kapsamına giren Ricardo ürünlerinin sınai ürün ihracatı içindeki payı 1970'de % 12.24, 1975'de % 9.98, 1982'de ise % 10.89 olmuştur.

Gelişmiş ve az gelişmiş ülke gruplarının ihracatının ürün özelliklerine göre dağılımından çıkan sonuçlara göre gelişmiş ülkelerin ihracatında Ürün Devresi ürünlerinin payı az gelişmiş ülkelere göre oldukça yüksektir. Az gelişmiş ülkelerin sınai ürün ihracatında Heckscher-Ohlin ürünlerinin payı ise gelişmiş ülkelere göre oldukça yüksektir. Sınai ürün kapsamına giren Ricardo ürünlerinin sınai ürün ihracatı içindeki payı gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerde yaklaşık olarak aynı düzeydedir.

TABLO 22.1- DÜNYA İHRACATININ ÜRÜN ÖZELLİKLERİNE GÖRE DAĞILIMI (%)

	1970 (%)	1975 (%)	1982 (%)
Ricardo Ürünleri	47.78	51.52	51.16
Ürün Devresi Ürünleri	40.58	39.35	38.79
Standartlaşmış Ürünler	23.65	23.25	22.58
Standartlaşmamış Ürünler	16.92	16.10	16.21
Heckscher-Ohlin Ürünleri	11.57	9.10	10.04

TABLO 22.2- DÜNYA SINAI ÜRÜN İHRACATININ ÜRÜN ÖZELLİKLERİNE GÖRE DAĞILIMI (%)

	1970 (%)	1975 (%)	1982 (%)
Ürün Devresi Ürünleri	67.31	72.18	70.60
Standartlaşmış Ürünler	39.23	42.64	41.09
Standartlaşmamış Ürünler	28.08	29.54	29.50
Heckscher-Ohlin Ürünleri	19.19	16.72	18.28
Ricardo Ürünleri (sınai ürün kapsamındaki)	13.49	11.09	11.11

KAYNAK: UNCTAD, Handbook of International Trade and Development Statistics 1985 Supplement, New York 1985, s.184-187, Tablo: 4.3.A.,
UNCTAD, Handbook of International Trade and Development Statistics 1979, New York 1979, s.196-199, Tablo 4.3.A'dan hesaplandı.

Dünya ihracatında ilk sırada Ricardo Ürünleri yer almaktadır. Ricardo ürünlerinin ihracat içindeki payı 1970-1982 döneminde yaklaşık olarak % 50 düzeyindedir. Ürün Devresi ürünlerinin Dünya ihracatındaki payı ise 1970-1982 döneminde yaklaşık olarak % 40 düzeyindedir. Söz konusu dönemde Heckscher-Ohlin ürünlerinin payı ise % 10 düzeyinde kalmıştır.

Dünya Sınai Ürün ihracatında ise en yüksek pay Ürün Devresi ürünlerine aittir. Ürün Devresi ürünlerinin Dünya sınai ürün ihracatındaki payı 1970'de % 63.71, 1975'de % 72.18, 1982'de ise % 70.60 düzeyindedir. Heckscher-Ohlin ürünlerinin sınai ürün ihracatındaki payı 1970'de % 19.19, 1975'de % 16.72, 1982'de % 18.28'dir. Ricardo ürünlerinin sınai ürün ihracatındaki payı 1970'de % 13.49, 1975'de % 11.09, 1982'de % 11.11 düzeyinde olmuştur.

Sonuç olarak Ürün Devreleri Analizinin az gelişmiş ülkelerin toplam ihracatının düşük bir bölümünü, sınai ürün ihracatının ise yaklaşık olarak yarısını açıklayabildiğini söyleyebiliriz. Ürün Devreleri Analizinin gelişmiş ülkelerin toplam ihracatının yarıdan çoğunu, sınai ürün ihracatının ise 3/4'ünü açıklayabildiğini söyleyebiliriz. Dünya ihracatının yarıdan çoğunun, sınai ürün ihracatının ise % 70'i Ürün Devreleri Analizine göre açıklanabilir.

Aşağıda Türkiye'nin dış ticaret yapısı Ürün Devreleri Analizi ışığında değerlendirilmiştir. Analizin Türkiye'nin dış ticaretini açıklama gücü ortaya konulurken bu bölümde tanımlanan ürün özellikleri temel alınmıştır.

3. TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARETİNİN YAPISI

Bu bölümde Türkiye'nin dış ticaretinin yapısı incelenirken Standart Uluslararası Ticaret Sınıflandırması (SITC) sistemi temel alınmıştır. Bu sisteme ilişkin veriler 1969 yılı sonrasına ait olduğundan araştırılan dönem 1969-1985 yıllarını kapsamaktadır. 1969-1985 yılları temel dönemi oluşturmakta ve iki alt dönemi içermektedir.

1. 1969-1979

2. 1980-1985

İhracat ve ithalat değerleri, doğrusal ($Y=a+\beta X$) ve yarı logaritmik ($Y=aX^\beta$) kalıplara göre incelenmiştir. Böylece, temel ve alt dönemlere ilişkin ihracat ve ithalat trendleri elde edilmiştir. SITC ürün kesimlerinde ihracat ve ithalatın yıllık ortalama artış hızları yarı logaritmik kalıplardan elde edilen trendlere göre hesaplanmıştır. İncelenen dönemlere ilişkin trendler Ek 3 ve Ek 4'de gösterilmiştir.

3.1. İHRACATIN YAPISI

Türkiye'nin ihracatında uzun yıllar tarımsal ürünlerin payı yüksek düzeyde olmuştur. Ele aldığımız 1969-1985 döneminde de tarımsal ürünlerin payı yüksek düzeyde olmuştur. Bununla birlikte sanayi ürünlerin ihracat içindeki payı son yıl-

larda giderek artmaya başlamıştır. Buna bağlı olarak tarımsal ve sınai ürünlerin ihracat ve ithalat içindeki ağırlıkları değişmeye başlamıştır.

Tüm bu değişiklikleri ayrıntılı bir biçimde ortaya koyabilmek için 1969-1985 döneminde SITC ürün kesimlerine göre düzenlenmiş ihracat değerleri temel alınmıştır. Bu verilere göre hesaplanan ihracat trendleri Ek 4'de gösterilmiştir. Aşağıda ihracatın SITC ürün kesimlerine göre dağılımı görülmektedir.

Ele alınan temel dönem (1969-1985) boyunca toplam ihracat sürekli olarak artış göstermiştir. Temel dönem boyunca ihracatın yıllık ortalama artış hızı % 18.5 olarak gerçekleşmiştir. Alt dönemler göz önüne alınırsa ihracatın yıllık ortalama artış hızı 1969-1979 döneminde % 16.8, 1980-1985 döneminde ise % 19.6 olarak gerçekleşmiştir. Toplam ihracatın yıllık ortalama artış hızı 1980 sonrasında önceki döneme göre daha yüksektir. İhracat artış hızının yükselmesine karşılık hem 1969-1979 hem de 1980-1985 dönemlerinde Türkiye net ihracatı ülke durumundadır. Diğer bir deyişle dış ticaret açığı varlığını sürdürmektedir.

3.1.1. İlksel Ürünler İhracatı

Aşağıda, ilksel ürünler ihracatındaki gelişim ürün kesimleri olarak ortaya konulmuştur. SITC 0-4 ürün kesimlerini oluşturan ilksel ürünler şöyle sıralanmaktadır:

SITC-0 Gıda maddeleri ve canlı hayvanlar

SITC-1 İçkiler ve tütün

SITC-2 Hammaddeler (Akaryakıt hariç)

SITC-3 Mineral ve Yakıtlar

SITC-4 Bitkisel ve hayvansal yağlar.

TABLO 23- İHRACATIN SITC ÜRÜN KESİMLERİNE GÖRE DAĞILIMI (Bin Dolar)

Yıllar	Toplam İhracat	SITC 0	SITC 1	SITC 2	SITC 3	SITC 4	SITC 5	SITC 6	SITC 7	SITC 8	SITC 9
1969	536834	224826	82009	173429	3972	13031	8845	27264	946	2498	14
1970	588476	207136	79142	237317	3668	523	9397	43236	2248	5800	9
1971	676602	234700	86456	264562	2952	1368	9971	57205	3985	13936	1467
1972	884969	335729	131623	262943	22349	3172	10778	87084	3702	27586	3
1973	1317083	447985	133754	398338	48936	50235	14002	157310	8885	57620	18
1974	1532181	480180	206104	371846	85907	18573	29132	220995	19129	100287	28
1975	1401075	428817	184896	395101	36053	18115	31708	193682	19387	93230	86
1976	1960214	564033	253219	641769	16209	3429	43768	303879	22529	111329	50
1977	1753026	677689	177334	411977	70	36328	33292	286343	21095	108830	68
1978	2288162	973086	227235	564163	3564	9193	23541	372006	22100	93274	-
1979	2261195	969582	180210	435879	2081	39604	23704	459439	43580	107110	6
1980	2910121	1235628	237285	589919	41539	6568	76471	491368	83513	147809	21
1981	4702934	1672055	399263	675159	107244	78552	100581	1072731	208602	388572	175
1982	5746169	1849574	351400	649438	344830	40345	161303	1570410	301424	477248	197
1983	5727833	1827983	241057	578458	232930	91810	151086	1592994	298253	713237	25
1984	7133603	1919401	221488	616178	409124	45099	199640	1983902	353120	1385621	30
1985	7958051	1593809	336962	619545	372561	68454	303252	2614976	643958	1404475	59

KAYNAK: Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, Bilgi İşlem Merkezi Verileri.

İlksel ürünler ihracatını bir bütün olarak ele alırsak 1969-1985 döneminde yıllık ortalama artış hızı % 13.3 olarak gerçekleşmiştir. Ancak alt dönemler göz önüne alınırsa yıllık ortalama artış hızınının 1969-1980 döneminde % 14.0, 1980-1985 döneminde ise % 5.6 olduğu görülmektedir. Anlaşılacağı gibi ilksel ürünler ihracat artış hızı 1980-1985 döneminde gerileme göstermiştir. Türkiye, ilksel ürünlerde 1969-1973 yılları arasında net ihracatçı ülke durumunda iken 1974-1985 yılları arasında (1978 yılı dışında) net ithalatçı ülke durumundadır. İlksel ürün ihracatındaki görece gerilemeler ürün düzeyinde farklılıklar göstermektedir. Aşağıda ilksel ürünleri grubunu oluşturan ürün kesimleri ayrı ayrı ele alınmıştır.

a) Gıda Maddeleri ve Canlı Hayvan İhracatı (SITC-0)

Gıda maddeleri ve canlı hayvan ihracatının yıllık ortalama artış hızı 1969-1985 döneminde % 16.5 olarak gerçekleşmiştir. Alt dönemler göz önüne alınırsa ihracat artış hızı 1969-1979 döneminde % 17.4, 1980-1985 döneminde ise % 4.9 olmuştur. Gıda maddeleri ve canlı hayvan ihracatının yıllık ortalama artış hızı 1980-1985 döneminde gerileme göstermiştir. Bununla birlikte hem 1969-1979 hem de 1980-1985 döneminde Türkiye bu ürün kesiminde net ihracatçı ülke durumundadır.

b) İçki ve Tütün İhracatı (SITC-1)

İçki ve tütün ihracatının 1969-1985 dönemindeki yıllık ortalama artış hızı % 7.5 olmuştur. Ancak alt dönemler göz önüne alınınca önce artış sonra azalışlar görülmektedir. 1969-1979 döneminde içki ve tütün ihracatı yıllık ortalama % 11.4 hızla artarken 1980-1985 döneminde yıllık ortalama % 1.2 hızla azalmıştır. Bu dönemde ihracat dalgalı bir gelişim göstermiştir. İçki ve Tütün ürünlerinde incelenen dönemler boyunca Türkiye net ihracatçı ülke durumundadır.

c) Hammaddeler (Akaryakıt Hariç) İhracatı (SITC-2)

Hammadde ihracatının yıllık ortalama artış hızı 1969-1985 döneminde % 7.5 olarak gerçekleşmiştir. Alt dönemler göz önüne alınırsa 1969-1979 yılları arasında ihracatın % 10.6 hızla arttığı, 1980-1985 döneminde ise % 0.5 hızla azaldığı ortaya çıkmaktadır. Hammadde ihracatının dalgalı bir gelişim gösterdiği söylenebilir. Hammadde ürünlerinde 1969-1985 dönemi boyunca Türkiye net ihracatçı ülke konumundadır.

d) Mineral ve Yakıt İhracatı (SITC-3)

Mineral ve yakıt ihracatının gelişimi oldukça kararsız bir yapı ortaya koymaktadır. Mineral ve yakıt ihracatı 1969-1985 döneminde yılda ortalama % 28.7 artış hızı göstermiştir. Bununla birlikte ihracatı alt dönemler olarak ele alınca belirgin azalışlar ortaya çıkmaktadır. 1969-1979 döneminde mineral ve yakıt ihracatı yıllık ortalama % 13.2 azalış hızı göstermiştir. İhracat 1980-1985 döneminde önceki döneme göre düzgün bir gelişim göstermiştir. Bu dönemde ihracatın yıllık ortalama artış hızı % 51.7 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye 1969-1985 döneminde mineral ve yakıt ürünlerinde net ithalatçı ülke durumunda olmuştur.

e) Bitkisel ve Hayvansal Yağ İhracatı (SITC-4)

Bitkisel ve hayvansal yağ ihracatı dönem boyunca kararsız bir yapı ortaya koymaktadır. 1969-1985 döneminde Bitkisel ve Hayvansal yağ ihracatı yıllık ortalama % 22.7 hızla artmıştır. Alt dönemlere göre ihracat artış hızı daha yüksek olmuştur. 1969-1979 döneminde ihracatın yıllık ortalama artış hızı % 26.6, 1980-1985 döneminde ise % 36.4 olarak gerçekleşmiştir. Bitkisel ve hayvansal yağlarda 1969-1977 yılları arasında Türkiye kimi yıllarda net ithalatçı ülke kimi yıllarda da net ihracatçı ülke olmuştur. Ancak 1978-1985 yılları arasında Türkiye net ithalatçı ülke durumuna girmiştir.

İlksel ürün ihracatını bir bütün olarak ele alırsak 1980-1985 döneminde 1969-1979 dönemine göre genel olarak bir azalış ortaya çıkmaktadır. Ancak bu azalış tüm ilksel ürünleri kapsamamaktadır. 1980-1985 dönemindeki ihracat azalışı Gıda Maddeleri ve Canlı Hayvan, İçki ve Tütün, Hammaddeler ürün kesimlerinde ortaya çıkmaktadır. Mineral ve Yakıtlar, Bitkisel ve Hayvansal yağlar ürün kesimlerinde ise 1980-1985 döneminde ihracat artışı sağlanmıştır. Toplam ihracat içindeki ilksel ürünlerin paylarını aşağıdaki biçimde ortaya koyabiliriz.

TABLO 24- TOPLAM İHRACAT İÇİNDE İLKSEL ÜRÜNLERİN PAYI %
(Bin Dolar)

Yıllar	İlksel Ürünler İhracatı SITC 0-4	Toplam İhracat	İlksel Ürünler İhracatının Toplam İhracat İçindeki Payı %
1969	497267	536834	92.6
1970	527786	588476	89.6
1971	590038	676602	87.2
1972	755816	884969	85.4
1973	1079248	1317083	81.9
1974	1162610	1532181	75.8
1975	1062982	1401075	75.8
1976	1478659	1960214	75.4
1977	1303398	1753026	74.3
1978	1777241	2288162	77.6
1979	1627356	2261195	71.9
1980	2110939	2910121	72.5
1981	2932273	4702934	62.3
1982	3235587	5746169	56.3
1983	2972236	5727833	51.8
1984	3211290	7133603	45.0
1985	2991331	7958051	37.5

KAYNAK: Hesaplamalar Tablo 23'e göre yapılmıştır.

Anlaşılacağı gibi toplam ihracat içinde ilksel ürün ihracatının payı giderek azalmaktadır. İlksel ürün payı 1969 da % 92.6 iken 1979 da % 71.9'a, 1985 yılında ise % 37.5'a düşmüştür.

3.1.2. Sınai Ürünler İhracatı

Aşağıda sınai ürünler ihracatındaki gelişim ürün kesimleri olarak ortaya konulmuştur. SITC 5-8 ürün kesimlerini oluşturan sınai ürünler şöyle sıralanmaktadır.

SITC-5 Kimya Sanayii

SITC-6 Mamul Ürünler Sanayii

SITC-7 Makina ve Ulaşım Araçları Sanayii

SITC-8 Çeşitli Sınai Ürünler

Burada öncelikle sınai ürünler ihracatını bir bütün olarak ele alınmış, daha sonra sınai ürün kesimlerini ayrı ayrı incelenmiştir. Toplam sınai ürün ihracatı 1969-1985 döneminde yılda ortalama % 32.6 hızla artmıştır. Alt dönemlere göre sınai ürün ihracatının artış hızı 1969-1979'da % 31.7, 1980-1985 de ise % 39.3 olmuştur. Anlaşılacağı gibi sınai ürünler ihracatı 1980-1985 döneminde önceki döneme göre daha hızlı bir biçimde artmıştır. "1980 sonrasında imalat sanayii dışsattımının toplam dışsattım içindeki payı önceki dönemden anlamlı bir biçimde yüksektir"(1). Toplam sınai ürün ihracatındaki bu artışa karşılık Türkiye hem 1969-1979 hem de 1980-1985 dönemlerinde net ithalatçı ülke durumundadır:

a) Kimya Sanayii Ürünleri İhracatı (SITC-5)

Kimyasal ürünler ihracatı 1969-1985 döneminde yılda ortalama olarak % 24.4 hızla artmıştır. İhracat artış hızı 1969-1979 döneminde % 15.4, 1980-1985 döneminde ise % 28.8 olmuştur. Anlaşılacağı gibi ihracat artış hızı 1980-1985 döneminde önceki döneme göre oldukça yüksek düzeyde gerçekleşmiştir. Buna karşılık kimyasal ürünlerde Türkiye hem 1969-1979 hemde 1980-1985 dönemlerinde net ithalatçı ülke durumunda ol-

(1) Hasan Ersel-Adil Temel, "Türkiye'nin 1980 Sonrası Dışsattım Başarımının Değerlendirilmesi Üzerine Bir Deneme", Toplum ve Bilim, 27 Güz 1984, s.111.

muştur.

b) Mamul Ürünler İhracatı (SITC-6)

Mamul ürünler ihracatı 1969-1985 döneminde yılda ortalama % 30.8 hızla artmıştır. Alt dönemlere göre artış hızı 1969-1979'da % 31.6, 1980-1985'de ise % 33.9 olmuştur. Mamul ürünler ihracatının artış hızının temel ve alt dönemler olarak yaklaşık olarak aynı olduğu görülmektedir. Bunun nedeni mamul ürünler ihracatının incelenen temel dönem boyunca kararlı bir yapı oluşturmasıdır. Buna karşılık 1980-1985 dönemindeki ihracat artış hızı önceki dönemden daha fazladır. Mamul ürünlerde Türkiye, 1969-1980 yılları arasında net ithalatçı ülke 1981-1985 yıllarında ise net ihracatçı ülke durumundadır.

c) Makina ve Ulaşım Araçları İhracatı (SITC-7)

Makina ve ulaşım araçları ihracatının yıllık ortalama artış hızı 1969-1985 döneminde % 40.4 olarak gerçekleşmiştir. Alt dönemlerdeki ihracat artış hızları ise 1969-1979 da % 40.8, 1980-1985'de ise % 40.0 olmuştur. Temel ve alt dönemlerde ihracat artış hızının yüksek olmasına karşılık dönemler olarak bir değişiklik ortaya çıkmamıştır. Türkiye, makina ve ulaşım araçlarında hem 1969-1979 hem de 1980-1985 döneminde net ithalatçı ülke olmuştur.

d) Çeşitli Sınai Ürünler İhracatı (SITC-8)

Çeşitli sınai ürünler ihracatı 1969-1985 döneminde yılda ortalama % 39.4 hızla artmıştır. Alt dönemlere göre artış hızı 1969-1979 da % 42.9, 1980-1985 de ise % 55.5 olmuştur. Türkiye'nin sınai ürün ihracatının en hızlı artış gösteren kesimi çeşitli sınai ürünler kesimi olmuştur. Türkiye, çeşitli sınai ürünlerde 1969-1972 yıllarında net ithalatçı ülke iken 1973-1985 yılları arasında net ihracatçı ülke durumunda olmuştur.

Türkiye'de ihracatın yıllık ortalama artış hızlarını SITC ürün kesimlerine göre incelenmesinden elde edilen sonuçları aşağıdaki biçimde özetleyebiliriz:

1- Toplam ihracat miktarı 1969-1985 temel döneminde yılda ortalama % 18.5 hızla artmıştır. Alt dönemlerdeki ihracat artış hızı 1969-1979 da % 16.8, 1980-1985 de % 19.6 olmuştur. 1980-1985 dönemindeki ihracat artış hızı önceki döneme göre daha yüksek olmuştur.

2- İlkseil ürünlerden Gıda maddeleri ve Canlı hayvan, içki ve Tütün ve Hammaddeler ürün kesimleri ihracatınının 1969-1979 dönemindeki artış hızı 1980-1985 dönemine oranla daha yüksek düzeyde olmuştur. Mineral ve Yakıt ihracatı ise 1980-1985 döneminde önceki döneme oranla daha hızlı artış göstermiştir.

3- Bir bütün olarak ilkseil ürünler ihracatı 1969-1985 döneminde % 13.3 hızla artmıştır. Ancak alt dönemler olarak ihracat artış hızı 1969-1979'da % 14.0 iken 1980-1985 de % 5.6 olmuştur. İlkseil ürünler ihracat artış hızı gerileme göstermiştir.

4- Bir bütün olarak sınai ürünler ihracatı 1969-1985 döneminde yılda ortalama % 32.6 hızla artmıştır. Alt dönemlere göre artış oranları 1969-1979 da % 31.7, 1980-1985 de % 39.3 olarak gerçekleşmiştir. 1980-1985 döneminde sınai ürün ihracatı önceki döneme göre daha hızlı artmıştır.

5- Sınai ürünlerden mamul ürünler, çeşitli sınai ürünler ve kimyasal ürünler ihracatınının 1980-1985 dönemindeki artış hızı 1969-1979 dönemine göre daha yüksektir. Buna karşılık iki dönem arasında en yüksek gelişme kimyasal ürünler ve çeşitli sınai ürünlerde ortaya çıkmıştır. Makina ve ulaşım araçları ihracatındaki artış hızı iki dönem boyunca değişiklik göstermemiştir.

ihracatın SITC ürün kesimlerine göre dağılımını ince-
lersek ihracatın dağılımını daha iyi görebiliriz. Aşağıdaki
tabloda Türkiye'nin ihracatının ürün kesimlerine göre dağılı-
mı görülmektedir.

TABLO 25- İHRACATIN SITC ÜRÜN KESİMLERİNE GÖRE DAĞILIMI (%)

Yıllar	0-9	0+1	2+4	3	5	7	6+8
1969	100	57.1	34.7	0.7	1.6	0.1	5.5
1970	100	48.6	40.4	0.6	1.5	0.3	8.3
1971	100	47.4	39.3	0.4	1.4	0.5	10.5
1972	100	52.8	30.0	2.5	1.2	0.4	12.9
1973	100	44.1	34.0	3.7	1.0	0.6	16.3
1974	100	44.7	25.4	5.6	1.9	1.2	20.9
1975	100	43.8	29.4	2.5	2.2	1.3	20.4
1976	100	41.6	32.9	0.8	2.2	1.1	21.1
1977	100	48.7	25.5	0.0	1.8	1.2	22.5
1978	100	52.4	25.0	0.1	1.0	0.9	20.3
1979	100	50.8	21.0	0.1	1.0	1.9	25.0
1980	100	50.6	20.4	1.4	2.6	2.8	21.9
1981	100	44.0	16.0	2.2	2.1	4.4	31.0
1982	100	38.3	12.0	6.0	2.8	5.2	35.6
1983	100	36.1	11.7	4.0	2.6	5.2	40.2
1984	100	30.0	9.2	5.7	2.7	4.9	47.2
1985	100	24.2	8.6	4.6	3.8	8.0	50.5

KAYNAK: Hesaplamalar Tablo 23'e göre yapılmıştır.

Gıda maddeleri, içki ve tütün ihracatının toplam ihra-
cat içindeki payı 1969'da % 57.1, 1977'de % 48.7, 1985'de
% 24.2'dir. Anlaşılacağı gibi SITC 0+1 ürün kesimi ihracatı-
nın toplam ihracat içindeki payı giderek azalmaktadır. Ham
maddeler ihracatının toplam ihracat içindeki payı 1969'da
% 34.7, 1977'de % 25.5, 1985 de % 8.6 olmuştur. Mineral ya-
kıtlar, madeni yağlar ihracatının toplam ihracat içindeki pa-
yı 1969'da % 0.7, 1976'da % 0.8, 1985'de ise % 4.6 olmuştur.
İlksel ürünler bir bütün olarak değerlendirilince SITC 0+1 ve
SITC 2+4 ürün kesimi ihracatının Türkiye ihracatı içindeki
payının azaldığını, SITC 3 ihracatı payının ise arttığını
söyleyebiliriz.

Kimyasal maddeler ihracatının toplam ihracat içindeki payı 1969'da % 1.6, 1977'de % 1.8, 1985 de ise % 3.8 olmuştur. Makina ve ulaşım araçları ihracatının toplam ihracat içindeki payı 1969'da % 0.1, 1977'de % 1.2, 1985'de % 8 olmuştur. Çeşitli mamul ürünler ihracatının toplam ihracat içindeki payı 1969'da % 5.5, 1977'de % 22.5, 1985'de ise % 50.5 olmuştur. Sınai ürün ihracatının payı tüm ürün gruplarında artış göstermiştir. Ancak kimyasal maddeler ihracatı ve Makina ve Ulaşım araçları ihracatının toplam ihracat içindeki payının yüksek olmadığı söylenebilir. Buna karşılık çeşitli mamul ürün ihracatının toplam ihracat içindeki payı dönem boyunca sürekli artış göstermiş ve 1985 de % 50.5 düzeyine ulaşmıştır.

Sınai ürünler ihracatı genel olarak bir artış göstermesine karşılık kimyasal ürünler ve makina ve ulaşım araçları kesiminde önemli bir gelişme olmamıştır. Sınai ürün ihracatındaki 1980 sonrası temel gelişme mamul ürünler ve çeşitli sınai ürünler kesiminde ortaya çıkmıştır. Türkiye, mamul ürünler kesiminde 1969-1980 yılları arasında net ithalatçı ülke, buna karşılık 1981-1985 yılları arasında ise net ihracatçı ülke durumuna geçmiştir. Çeşitli sınai ürünler kesiminde Türkiye 1969-1972 yıllarında net ithalatçı ülke, 1973-1985 yıllarında ise net ihracatçı ülke olmuştur.

Daha önce belirtildiği gibi ürünler özelliklerine göre sınıflandırılırken genel olarak SITC 5 ve SITC 7 ürün kesimleri Ürün Devresi ürünleri, SITC 6 ve SITC 8 ürün kesimleri Heckscher-Ohlin ürünleri, SITC 0-4 ürün kesimleri ise Ricardo ürünleri olarak adlandırılmıştı. Türkiye'nin sınai ürün ihracatını bu yönden ele alırsak hem 1969-1979 hem de 1980-1985 döneminde Heckscher-Ohlin ürünlerinin yıllık ortalama artış hızının Ürün Devresi ürünlerinin yıllık ortalama artış hızından yüksek olduğunu söyleyebiliriz.

Ürün Devresi ürünleri ihracatının hızlanması üretimde

yüksek teknoloji kullanımı ve araştırma geliştirme harcamalarının yoğunluğuna bağlıdır. Bu nedenle bu kesimdeki ihracat artışının üretimde yeni teknolojilerin kullanımına bağlı olduğu söylenebilir. "Uzun dönemli ihracat politikamız üretimi geliştirme, pazar geliştirme politikalarını içermelidir"(1).

Sınai ürün ihracatının toplam ihracat içindeki payı sınai ürün ihracatının gelişimini daha açık bir biçimde ortaya koyabilir. Türkiye'nin sınai ürün ihracatının toplam ihracat içindeki payı araştırılırken sınai ürün olarak kabul edilen pek çok ürünün SITC sınıflandırmasının 0-4 kesimlerini oluşturan ilksel ürünler grubunda yer aldığı görülmektedir(2). Bu tür bir yaklaşım gerçek sınai ürün ihracatının olduğundan daha yüksek görünmesine yol açmaktadır. "Endüstriyel ürün olarak kabul edilen bazı ürünler, bazı uluslararası istatistiklere göre tarım ve hayvancılık ürünleri içinde yer almaktadır"(3).

"Son beş yılın ihracat patlamasında sanayi ürünleri önemli bir artış göstermekte ise de tarım ve tarıma dayalı sanayi ağırlığını korumaktadır. Tekstil, deri konfeksiyon, orman ürünleri de dahil edildiğinde tarım ve tarıma dayalı sanayinin yüzde 68 gibi bir pay aldığı ortaya çıkmaktadır"(4). "Basit bir imalat sürecinden geçen tarımsal malların da sanayi malı kategorisine sokulması nedeniyle ihracat içinde sınai ürünlerin payının abartılmış olduğu söylenebilir"(5).

(1) M.Erol İyiboçkurt, "İhracat Politikamız", Uludağ Üniversitesi İktisat ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt IV, Sayı 2, Kasım 1983, s.29.

(2) Ticaret Bakanlığı, Dış Ticaret İstatistiklerinde Uygulanan Üretim Sektörleri Bakımından Ayırım, Kasım 1973 (ANKARA), s.4.

(3) Erol Manisalı, "Sanayileşme Süreci İçinde İhracatın Gelişme Yönleri", Sanayimizin ve İhracatımızın Gelişme Yönleri İçinde, İGEME, 20-25 Mayıs 1974, Ankara, s.78.

(4) Ali Nail Kubalı, "İhracatın Performansı ve Ekonomiye Maliyeti", İktisat Politikaları ve Gelişme Doğrultuları İçinde, İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti, 18 Nisan 1985, İstanbul, s.10.

(5) Tefvik Pekin-Temel Ergun, Türk Dış Ticaretinde Yapısal Değişme, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir 1984, s.25.

Toplam ihracat içindeki sınai ürün payı araştırılırken temel alınan sınai ürün tanımına göre değişik sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Ancak tüm tanım biçimlerine göre toplam ihracat içinde sınai ürün payının giderek arttığı söylenebilir. "Sınai ürünlerin tanım ve kapsamı ne olursa olsun ihracat içindeki payı artmaktadır"(1).

Sınai ürün ihracatının toplam ihracat içindeki payını gerçekçi bir biçimde ortaya koyabilmek için Birleşmiş Milletlerin sınai ürün tanımı temel olarak kabul edilirse daha sağlıklı bir sonuç elde edileceği söylenebilir. Aşağıda Birleşmiş Milletlerin sınai ürün tanımına göre hesaplanmış sınai ürün payları görülmektedir.

TABLO 26- TOPLAM İHRACAT İÇİNDE SINAI ÜRÜNLERİN PAYI (%)
(Milyon Dolar)

Yıllar	Sınai Ürün İhracatı SITC 5-8	Toplam İhracat	Sınai Ürün İhracatının Toplam İhracat İçindeki Payı %
1969	39556	536834	7.3
1970	60681	588476	10.3
1971	85088	676602	12.5
1972	129150	884969	14.5
1973	237817	1317083	18.0
1974	369543	1532181	24.1
1975	338007	1401075	24.1
1976	481505	1960214	24.5
1977	449560	1753026	25.6
1978	510921	2288162	22.3
1979	633833	2261195	28.0
1980	799161	2910121	27.4
1981	1770486	4702934	37.6
1982	2510385	5746169	43.6
1983	2755572	5727833	48.1
1984	3922259	7133603	54.9
1985	4966661	7958051	62.4

KAYNAK: Hesaplamalar Tablo 23'e göre yapılmıştır.

(1) Erdoğan Alkin, Turkey's International Economic Relations,
University of Istanbul Pub. No:3113, İstanbul 1983, s.154.

Tablodan anlaşılacağı gibi sınai ürün ihracatının toplam ihracat içindeki payı sürekli olarak yükselmiştir. Sınai ürün payı 1969'da % 7.3, 1975'de % 24.1, 1980'de ise % 27.4 olmuştur. Sınai ürün ihracatındaki asıl yükselme 1980 sonrasında ortaya çıkmıştır. Sınai ürün ihracatının toplam ihracat içindeki payı 1981'de % 37.6, 1982'de % 43.6, 1983'de % 48.1, 1984'de % 54.9 ve 1985'de % 62.4 olmuştur.

Yukarıdaki sonuçlardan anlaşılacağı gibi sınai ürün ihracatının toplam ihracat içindeki payı kararlı bir biçimde yükselmiştir. Sınai ürün ihracatını daha yakından değerlendirmek için sınai ürün ihracatının ürün kesimlerine göre dağılımını araştırmak gerekir. Aşağıda 1969-1985 döneminde sınai ürün ihracatının ürün kesimlerine göre % dağılımları gösterilmiştir.

TABLO 27- SINAİ ÜRÜN İHRACATININ ÜRÜN KESİMLERİNE GÖRE DAĞILIMI (%)

<u>Yıllar</u>	<u>SITC 5-8</u>	<u>SITC 5</u>	<u>SITC 6</u>	<u>SITC 7</u>	<u>SITC 8</u>
1969	100	22.36	68.92	2.39	6.31
1970	100	15.48	71.25	3.70	9.55
1971	100	11.71	67.23	4.68	16.37
1972	100	8.34	67.42	2.86	21.35
1973	100	5.88	66.14	3.73	24.22
1974	100	7.88	59.80	5.17	27.13
1975	100	9.38	57.30	5.73	27.58
1976	100	9.09	63.11	4.67	23.12
1977	100	7.40	63.69	4.69	24.20
1978	100	4.60	72.81	4.32	18.25
1979	100	3.73	72.48	6.87	16.89
1980	100	9.56	61.48	10.45	18.49
1981	100	5.68	60.58	11.78	21.94
1982	100	6.42	62.55	12.00	19.01
1983	100	5.48	57.80	10.82	25.88
1984	100	5.08	50.58	9.00	35.32
1985	100	6.10	52.65	12.96	28.27

KAYNAK: Hesaplamalar Tablo 23'e göre yapılmıştır.

Tablo 27'den anlaşılacağı gibi Kimya Sanayii ürün kesiminin (SITC-5) sınai ürün ihracatı içindeki payı 1980'de

% 9.56 iken 1985'de % 6.10 olmuştur. Makina ve ulaşım araçları ürün kesiminin (SITC 7) sınai ürün ihracatı içindeki payı 1969-1985 döneminde kararlı bir biçimde yükselmıştır. Bu ürün kesimi ihracatındaki temel artış 1980 sonrasında ortaya çıkmıştır. Makina ve ulaşım araçlarının sınai ürün ihracatı içindeki payı 1980'de % 10.45 iken 1985'de % 12.96 olmuştur. SITC 5 ve SITC 7 ürün kesimleri üretimde nitelikli emeğin yoğun olarak kullanıldığı ve ürün geliştirme düzeyinin yüksek olduğu kesimlerdir. Her iki ürün kesiminin sınai ürün ihracatı içindeki payı 1970'de % 19.1, 1975'de % 15.1, 1980'de % 20 ve 1985'de % 19 olmuştur. Anlaşılacağı gibi teknoloji yoğun ürünlerin sınai ürün ihracatı içindeki payı düşük düzeydedir.

Mamul ürünler sanayii (SITC 6) ürün kesiminin sınai ürün ihracatı içindeki payı azalma eğilimindedir. Bu ürün kesiminin sınai ürün ihracatı içindeki payı 1980'de % 61.4 iken 1985'de % 52.6'ya gerilemiştir. Çeşitli sınai ürünlerin (SITC 8) sınai ürün ihracatı içindeki payı giderek artma eğilimindedir. Bu ürün kesiminin sınai ürün ihracatı içindeki payı 1980'de % 18.4 iken 1985'de % 28.2'ye yükselmıştır. SITC 6 ve SITC 8 ürün kesimleri genel olarak teknolojisi sabitleşmiş ürünlerden oluşmaktadır. SITC 6 ve SITC 8 ürün kesimlerini bir bütün olarak ele alırsak bu ürün kesimlerinin sınai ürün ihracatı içindeki payı 1975'de % 84.8, 1980'de % 80, 1985'de % 80 olmuştur. SITC 6 ve SITC 8 ürün kesimlerinin toplam sınai ihracatı içindeki payı 1975-1980 yılları arasında azalma göstermiştir.

Sonuç olarak sınai ürün ihracatında, genel olarak teknolojisi sabitleşmiş, nitelikli emek yoğunluğu ve ürün geliştirme oranlarının düşük düzeyde olan ürünlerin payı oldukça yüksek düzeydedir. 1985 yılı değerlerine göre bu ürünlerin sınai ürün ihracatı içindeki payı % 80 düzeyindedir. Nitelikli emek yoğunluğunun ve ürün geliştirme oranı yüksek olan

ürünlerin sınai ürün ihracatı içindeki payı 1985 yılı değerlerine göre % 20 düzeyindedir. "İhracatımızın yaklaşık dörtte üçünün tarım ürünleri ile tekstil ve konfeksiyon sanayii ürünlerinden oluştuğu görülmektedir"(1).

3.1.3. İhracatta Yapısal Değişme

İhracatın ürün bileşimindeki gelişmeler ve ihracatın bölgesel dağılımındaki değişiklikler ihracatta yapısal değişimin göstergesi olarak değerlendirilebilir. Burada yapısal değişme araştırılırken ihracatın tüketim, ara ve yatırım malları arasındaki dağılımında ortaya çıkan değişiklikler incelenecektir. İhracattaki yapısal değişikliğin varlığını araştırmak için iki dönemin ortalama ihracat değerleri ele alınmıştır: 1974-1975 ve 1984-1985. İki dönem boyunca ihracatı oluşturan ürünlerin gelişimi ortaya konulmuştur. Aşağıdaki tabloda ihracatın ürün kesimlerine göre % dağılımları görülmektedir.

1974-1975 döneminde toplam ihracatın yarısını dört ürün oluşturmaktadır. Bu ürünlerin ihracat içindeki payları sırasıyla SITC 263 pamuk % 16.17, SITC 051 cevizler ve meyvalar, % 13,95, SITC 121 ham tütün % 13.21, SITC 841 giyim eşyası % 5.90 dır. Öte yandan ihracat sıralamasında ilk on ürün toplam ihracatın % 71.4'ünü oluşturmaktadır. Tablodan da görüldüğü gibi ilk on ürünün içinde yalnız iki tanesi sınai ürün niteliğindedir.

1984-1985 döneminde toplam ihracatın yarısı on üründen oluşmaktadır. İhracat içinde ilk on ürünün payları sırasıyla SITC 841 Giyim eşyası % 15.93, SITC 651 Dokuma ipliği, % 5.98 SITC 051 Cevizler ve meyvalar % 5.44, SITC 673 Demir-Çelik

(1) Vural Savaş, Türkiye Ekonomisi ve İstikrar Politikaları 1980-1985 Dış Ticaretimizin Yapısı: (1977-1985), Marmara Üniversitesi, Türkiye Ekonomisi Araştırma Merkezi, İstanbul 1986, s.12.

TABLO 28- İHRACATTA YOĞUNLAŞMA

SIRA	(1974 - 1975)			(1984 - 1985)		
	SITC	Pay %	Birikimli %	SITC	Pay %	Birikimli %
1	263	16.17	16.17	841	15.93	15.93
2	051	13.95	30.12	651	5.98	21.91
3	121	13.21	43.33	051	5.44	27.35
4	841	5.90	49.23	673	4.46	31.81
5	651	5.02	54.25	332	3.73	35.54
6	052	5.00	59.25	121	3.62	39.16
7	332	4.13	63.38	054	3.20	42.36
8	283	3.25	66.63	001	2.73	45.09
9	001	2.49	69.12	263	2.58	47.67
10	081	2.37	71.49	276	2.47	50.14
11	054	2.05	73.54	653	2.37	52.51
12	011	1.28	74.82	657	1.79	54.30
13	657	1.23	76.05	052	1.77	56.07
14	421	1.21	77.26	719	1.67	57.74
15	055	1.18	78.44	652	1.62	59.36
16	661	1.12	79.56	672	1.57	60.93
17	652	1.10	80.66	656	1.56	62.49
18	682	0.93	81.59	011	1.50	63.99
19	291	0.90	82.49	331	1.44	65.43
20	024	0.85	83.34	678	1.41	66.84
21	292	0.82	84.16	061	1.32	68.16
22	665	0.74	84.90	732	1.31	69.47
23	513	0.66	85.56	674	1.15	70.62
24	656	0.63	86.19	055	1.05	71.67
25	262	0.55	86.74	266	0.95	72.62
26	678	0.52	87.26	053	0.88	73.50
27	521	0.47	87.73	661	0.85	74.35
28	053	0.46	88.19	046	0.79	75.14
29	732	0.46	88.65	025	0.70	75.84
30	684	0.45	89.10	561	0.70	76.54
31-49		4.05	93.15		10.61	87.15
50-169		6.84	100.00		12.85	100.00

KAYNAK: Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı 1.4.1986 tarihli Bilgi İşlem Merkezi verilerinden hesaplanmıştır.

çubuklar % 4.46, SITC 332 Petrol ürünleri % 3.73, SITC 121 Ham tütün 3.62, SITC 054 Sebzeler % 3.2, SITC 001 Canlı hayvan % 2.73, SITC 263 Pamuk % 2.58, SITC 276 Ham madenler % 2.47'dir.

çubuklar % 4.46, SITC 332 Petrol ürünleri % 3.73, SITC 121 Ham tütün 3.62, SITC 054 Sebzeler % 3.2, SITC 001 Canlı hayvan % 2.73, SITC 263 Pamuk % 2.58, SITC 276 Ham madenler % 2.47'dir.

1984-1985 döneminde 1974-1975 dönemine göre geleneksel tarım ürünleri ihracatının toplam ihracat içindeki paylarının azaldığını söyleyebiliriz. Bununla birlikte 1984-1985 döneminde ihracatın önceki döneme göre daha dengeli bir biçimde dağılım gösterdiğini söyleyebiliriz.

Türkiye'den ihraç edilen ürün sayısı giderek artmaktadır. Bunun sonucunda ihracatın daha dengeli dağıldığını söyleyebiliriz. Böylece ihracatın ürün yoğunluğu olumlu bir biçimde giderek azalma göstermekte, diğer bir deyişle toplam ihracat daha çok ürün arasında dağılım göstermektedir. Aşağıda 1968-1982 döneminde Türkiye'de ihracatın ürün yoğunluğu ve ihraç edilen ürün sayıları gösterilmiştir.

TABLO 29- TÜRKİYE'DE İHRACATIN ÜRÜN YOĞUNLUĞU

<u>Yıllar</u>	<u>İhraç Edilen Ürün Sayısı</u>	<u>İhracatta Yoğunlaşma Cjx</u>
1968	59	0.351
1970	85	0.330
1972	98	0.272
1974	105	0.223
1976	104	0.264
1978	98	0.241
1980	114	0.209
1982	134	0.125

- KAYNAK: UNCTAD, Handbook of International Trade and Development Statistics 1985 Supplement, New York 1985, s.246.
UNCTAD, Handbook of International Trade and Development Statistics 1983, New York 1983, s.256.
UNCTAD, Handbook of International Trade and Development Statistics Supplement 1981, New York 1982, s.213.
UNCTAD, Handbook of International Trade and Development Statistics 1979, New York 1979, s.294.
UNCTAD, Handbook of International Trade and Development Statistics Supplement 1977, New York 1978, s.173.
UNCTAD, Handbook of International Trade and Development Statistics 1976, New York 1976, s.263.

Tablo 30 dan görüldüğü gibi 1968-1982 döneminde ihrac edilen ürün sayısı kararlı bir biçimde artış göstermektedir. İhrac edilen ürün sayısına paralel bir biçimde ihracattaki yoğunlaşma katsayısı da giderek azalmaktadır. İhracatın ürün yoğunluğu 1968'de $C_{jx} = 0.351$ iken 1974'de $C_{jx} = 0.223$ ve 1982'de $C_{jx} = 0.125$ olmuştur.

Toplam ihracat içinde sınai ürün ihracat payının giderek yüksekliği daha önce ortaya konulmuştu. Burada toplam sınai ürün ihracatının ürün kesimlerine göre yoğunlaşması 1974-1975 ve 1984-1985 dönemlerinde karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır. Aşağıdaki tabloda iki dönemde sınai ürün ihracatının SITC ürün kesimlerine göre yoğunlaşması görülmektedir.

1974-1975 döneminde toplam sınai ürün ihracatının yarısı üç sanayi ürün kesiminden oluşmaktadır. Sınai ürün ihracatının 3/4'ü ise on sınai ürün kesiminden oluşmaktadır. Anlaşılacağı gibi 1974-1975 döneminde toplam sınai ürün ihracatı az sayıda üründe yoğunlaşmış durumdadır. Sınai ürün ihracat payı sıralamasında SITC 841 Giyim eşyası % 24.47, SITC 651 Pamuk ipliği % 20.18, SITC 657 Halı ve halıcılık % 5.11 ilk sırayı almakta ve toplam sınai ürün ihracatının yarısını oluşturmaktadır. Bu ürünler Heckscher-Ohlin ürünleri özelliğini taşımaktadır.

Diğer sınai ürünlerin payı sırasıyla SITC 661 Çimento ve kireç % 4.66, SITC 652 Pamuklu dokuma % 4.59, SITC 682 Bakır % 3.85, SITC 665 Cam % 3.07, SITC 513 Kimyasal maddeler % 2.7, SITC 656 Dokumadan eşyalar % 2.61, SITC 678 Demir ve Çelik Borular % 2.17'dir. Buna göre sınai ürün ihracatının yarısı Heckscher-Ohlin ürünlerinden oluşmaktadır. Sınai ürün ihracatının yaklaşık olarak % 75'lik bölümünde Heckscher-Ohlin ürünlerinin payı % 62.74 Ricardo ürünlerinin payı % 9.16, Ürün devresi ürünlerinin payı ise % 2.17'dir. Kısaca 1974-1975 döneminde sınai ürün ihracatının büyük bir bölümünün Heckscher-Ohlin ürünlerinden oluştuğunu söyleyebiliriz.

TABLO 30- SINAİ ÜRÜN İHRACATINDA YOĞUNLAŞMA

Sıra	1974 - 1975			1984 - 1985		
	SITC	%	Birikimli %	SITC	%	Birikimli %
1	841	24.47	24.47	841	27.06	27.06
2	651	20.84	45.31	651	10.15	37.21
3	657	5.11	50.42	673	7.57	44.78
4	661	4.66	55.08	653	4.02	48.80
5	652	4.59	59.67	657	3.04	51.84
6	682	3.85	63.52	719	2.84	54.68
7	665	3.07	66.59	652	2.76	57.44
8	513	2.70	69.29	672	2.66	60.10
9	656	2.61	71.90	656	2.66	62.76
10	678	2.17	74.07	678	2.40	65.16
11	521	1.98	76.05	732	2.22	67.38
12	732	1.92	77.97	674	1.96	69.34
13	684	1.87	79.84	661	1.44	70.78
14	671	1.57	81.41	554	1.18	71.96
15	697	1.27	82.68	684	1.17	73.13
16	719	1.21	83.89	665	1.13	74.26
17	641	1.08	84.97	629	1.09	75.35
18	514	0.98	85.95	664	1.08	76.43
19	664	0.88	86.83	723	1.07	77.50
20	629	0.81	87.64	711	1.05	78.55
21	512	0.78	88.42	717	0.97	79.52
22	692	0.78	89.20	631	0.88	80.40
23	851	0.78	89.98	671	0.83	81.23
24	551	0.66	90.64	842	0.79	82.02
25	541	0.65	91.29	712	0.73	82.75
26	653	0.59	91.88	682	0.71	83.46
27	893	0.53	92.41	514	0.70	84.16
28	899	0.52	92.93	581	0.69	84.85
29	532	0.51	93.44	821	0.68	85.53
30	725	0.46	93.90	512	0.63	86.16
31-49		4.41	98.31	31-49	7.30	93.46
50-100		0.94	99.25	50-100	5.79	99.25

KAYNAK: Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı 1.4.1986 tarihli Bilgi İşlem Merkezi Verilerinden hesaplanmıştır.

1984-1985 döneminde toplam sınai ürün ihracatının % 50'si 4 üründen oluşmaktadır. Sınai ürün ihracatının 3/4 nü oluşturan ürün sayısı ise 16'dır. Sınai ürün ihracatının yarısını oluşturan ürün kesimlerinin payları SITC 841 Giyim eşyası % 27.06; SITC 651 Pamuk ipliği % 10.15, SITC 673 Demir ve çelik çubuklar % 7.57, SITC 653 Dokuma ürünleri % 4.02 olarak sı-

Anlaşılacağı gibi her iki dönemde de sınai ürün ihracatı az sayıda üründe yoğunlaşma göstermektedir. Bu bakımdan iki dönem arasında önemli bir farklılaşma görülmemektedir. Ancak toplam sınai ürün ihracatının % 75'i göz önüne alınırsa 1984-1985 döneminde ihracatın ürün kesimleri arasında daha dengeli bir biçimde dağıldığını söyleyebiliriz.

Sınai ürün ihracatında her iki dönemde de Heckscher-Ohlin ürünlerinin payı yüksek düzeydedir. Ancak 1984-1985 döneminde sınai ürün ihracatı içindeki Ürün Devresi ürünleri payının önceki döneme göre önemli ölçüde yükseldiğini söyleyebiliriz.

SITC 7 ürün kesimindeki (Yatırım Malları) ihracat değişikliklerini yapısal değişimin bir göstergesi olarak ele alabiliriz. Buna göre SITC 7 ürün kesiminin 1974-1975 döneminde 30 sınai ürün ihracatı içindeki payı % 3.59, 1984-1985 döneminde ise % 8.88 olmuştur. Bu verilere göre 1974-1975 den 1984-1985 dönemine kadar 10 yıllık bir süre içinde ihracatta büyük boyutlara varmayan gelişmeler olmuştur. Diğer bir deyişle yukarıda belirtilen değişikliğin yapısal değişim niteliğinde olmadığını söyleyebiliriz.

Türkiye'nin sınai ürün ihracatı hem 1974-1975 hem de 1984-1985 döneminde önemli ölçüde emek yoğun ürünlerden oluşmaktadır(1). Dolayısı ile ihraç edilen ürünler ileri düzeyde teknik bilgiyi gerektirmezler. Bunun sonucu olarak SITC 7 ürün kesiminin sınai ürün ihracatı içindeki payı düşük düzeyde kalmaktadır. "Sınai mal ihracatı daha çok ileri teknoloji istemeyen dokuma ve giyimde yoğunlaşmıştır"(2).

(1) Bakınız Tablo 30.

(2) Gülten Kazgan, Ekonomide Dışa Açık Büyüme, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1985, s.275.

Beşinci Beş Yıllık Plan'da ihracat politikası olarak potansiyel ihracat gücü olan ürünlerin teşvik önlemleriyle rekabet gücüne kavuşturulması amaçlanmaktadır. Döviz kuru ise dış rekabetin sürdürülebilmesini sağlayacak biçimde düzenlenmektedir. Bu nedenle esnek döviz kuru sistemine geçiş ortamı yaratılmaya çalışılmaktadır.

Daha önce belirtildiği gibi ihracattaki yapısal değişme, ihracatın tüketim mallarından giderek ara ve yatırım mallarına doğru kaymasıdır. Bu çerçevede Beşinci Planın ihracatta yapısal değişmeyi amaçlamadığı söylenebilir. Planda ihracata yönelik olarak teşvik edilen sanayi dalları arasında tüketim, ara ve yatırım malları açısından öncelik taşıyan bir sektör yoktur. Aşağıdaki tabloda imalat sanayii ihracatında tüketim, ara ve yatırım malları payındaki değişiklikler görülmektedir.

TABLO 31- İMALAT SANAYİİ İHRACATI (%)

	1978 % Pay Gerçekleşme	1983 % Pay Gerçekleşme	1989 % Pay 5.Plan Hedefi
Tüketim Malları	68.97	60.17	61.50
Ara Mallar	29.27	31.44	30.96
Yatırım Malları	1.94	8.70	10.23
Toplam	100.00	100.00	100.00

KAYNAK: DPT, 5.Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-1989, Ankara 1985, s.70, Tablo 41.

Görüldüğü gibi tüketim malları ihracatının payı 1978'de % 68.97 iken 1983'de % 60.17'ye inmiştir. Ara mallarının payı 1978 ve 1983 yıllarında değişme göstermemiştir. Yatırım mallarının payı ise 1978'de % 1.94 iken 1983'de % 8.70'e yükselmiştir. 5.Plan hedeflerine göre tüketim ve ara malları ihracatının toplam ihracat içindeki payının aynı kalması, yatırım mallarının payının ise bir miktar artması amaçlanmaktadır. Bu durumda 5.planın ihracatta köklü yapısal değişmeyi amaç-

lamadığı söylenebilir.

Sonuç olarak sınıai ürün ihracatında önemli sayılabilecek bir değişikliğin ortaya çıkmadığını söyleyebiliriz. İhracattaki yapısaldeğişme ülkenin üretim yapısına bağlıdır. "İhracatı geliştireci tedbirler düşünülürken Türkiye ekonomisinin sahip olduğu yapı özelliği daima unutulmuş, bundan dolayı da alınan bütün tedbirler olumlu ve başarılı olmamıştır"(1).

Sınıai üretim maliyetleri üretim ölçeği ile yakından ilgilidir. Üretim ölçeği firmanın çalıştırdığı kişi sayısına bağlıdır. 200 ya da daha çok kişi çalıştıran kuruluşlar büyük ölçekli, 10-199 kişi çalıştıran kuruluşlar orta ölçekli, 0-10 kişi çalıştıran kuruluşlar küçük ölçekli kuruluşlar olarak tanımlanmaktadır(2). Aşağıda imalat sanayiindeki firmaların çalıştırdıkları işçi sayısına göre dağılımı görülmektedir.

TABLO 32- İMALAT SANAYİİNDEKİ FİRMALARIN İŞYERİ BÜYÜKLÜĞÜNE GÖRE DAĞILIMI (İşçi Sayısına Göre Firma Büyüklüğü)

	5-6	10-49	50-99	100-199	200+
Gıda	1.398	1.077	215	99	93
Tekstil ve Giyim	1.664	887	210	132	184
Kürk ve Kürk Ürünleri	169	217	32	13	4
Ağaç ve Mantar Ürünleri	114	145	48	33	17
Kağıt ve Sellüloz Ürünleri	462	297	48	19	20
Kimyasal Maddeler	632	533	95	51	64
Plastik	858	459	40	21	22
Metaller	706	608	181	62	54
Metal Ürünleri	1.160	1.891	305	154	138
Çeşitli Sanayiler	170	52	12	3	2
TOPLAM	71.333	6.166	1.186	587	598

KAYNAK: Turkey-Prospects for Small-Medium Scale Industry Development and Employment Generation, Vol.3, World Bank, September 10, 1980, s.78, Tablo 3.9.

(1) Erol Zeytinoğlu, Türkiye Ekonomisi, Gözden geçirilmiş 6. Baskı, İ.İ.T.İ.A. Yayınları, No: 290/517, İstanbul 1978, s.639.

(2) Bertil Walstedt et al., Export-Oriented Industries and Small-Scale Industries in Turkey, World Bank, August 17, 1977, Annex C. S.1.

Anlaşılacağı gibi imalat sanayiindeki firmaların büyük bir bölümü küçük ve orta ölçekli kuruluşlardan oluşmaktadır. Büyük ölçekli kuruluşların sayısı ise düşük düzeydedir. Bu nedenle imalat sanayiinde üretim ölçeğinden sağlanan tasarruflar yeterli olmamaktadır. "Türkiye'de kurulan fabrikaların kapasiteleri genellikle etkin minimum ölçeğin altında olup çoğunluğunun maliyet yapıları uluslararası pazarlarda rekabet etmeye elverişli değildi"(1). Küçük ölçekli kuruluşlarda üretim maliyetlerinin yüksek olması sanayi kesimlerinde rekabet gücünü önemli ölçüde azaltmaktadır. "Türkiye sanayiinde büyük işyerleri geleneksel tüketim malı üreten gıda, içki ve tütün ve dokuma sektörlerinde yoğunlaşmıştır"(2). "Otomotiv, kimya, demir-çelik ve dayanıklı tüketim malları gibi sanayi dallarında ölçekler küçük olup maliyetler yüksektir"(3).

Sınai üretimin küçük ölçekli kuruluşlarla yoğunlaşması sınai ürün ihracatında maliyetler açısından dünya pazarlarına katılmayı engellemektedir. Bu nedenle ihracattaki yapısal değişimin sağlanması öncelikle imalat sanayiindeki kuruluşların büyük ölçekli kuruluşlar olmasına bağlıdır.

3.1.4. İmalat Sanayiinde Sermaye Yoğunluğu ve İhracat

Sermaye yoğunluğu göreceli bir kavramdır. Sermaye yoğunluğu stok ve akım olarak tanımlanıp ölçülebilir. Akım olarak sermaye yoğunluğu çalışan işgücü başına düşen katma değer (fiziki sermaye) miktarıdır. Stok olarak sermaye yoğunluğu ise fiziki ve beşeri sermayenin toplamından oluşmaktadır.

(1) Tümay Ertek, Sanayileşmede Ölçek Sorunu ve Türkiye, İSO, İstanbul 1984, s.79.

(2) Yakup Kepenek, Gelişimi, Üretim Yapısı ve Sorunlarıyla Türkiye Ekonomisi, ODTÜ, Ankara 1983, s.466.

(3) Tümay Ertek, Sanayileşmede Ölçek..., s.79.

Sermaye yoğunluğunun akım olarak hesaplanmasına H.B. Larry, S.Hirsch ve R.Erzan'ın çalışmaları örnek olarak gösterilebilir(1). B.Balassa sermaye yoğunluğunu hem akım hem de stok olarak hesaplamıştır(2). P.B.Kenen ve G.Fels'in çalışmalarında sermaye yoğunluğu stok olarak hesaplanmıştır(3).

İmalat sanayiinde faktör yoğunluğu üretimde kullanılan sabit sermaye ve emek miktarı ile doğrudan ilişkilidir. Sermaye yoğunluğu göreceli bir kavram olduğunu düşünürsek bir sektördeki çalışan işgücü başına katma değer yüksek olması üretimin göreceli olarak sermaye yoğun, çalışan işgücü başına katma değer düşük olması üretimin göreceli olarak emek yoğun olduğunu gösterir.

İmalat sanayiinde kişi başına sermaye stokunun hesaplanmasında bazı güçlükler ortaya çıkmaktadır. Türkiye ile ilgili verilerde sektör bazında sermaye stoğunu gösteren bilgiler yoktur. Ancak bazı çalışmalarda sermaye stoğu dolaylı yollardan hesaplanmıştır(4). DPT'nin yapmış olduğu bir çalışmada sabit sermaye stoku yıllık yatırım rakamlarının birbirine eklenmesi ve yıllık aşınma paylarının düşülmesi yoluyla elde edilmiş büyüklüklerdir.

-
- (1) Hal B.Larry, Imports of Manufactures ..., s.20-30, 68. Refik Erzan, Turkey's Comparative Advantage Production and Trade Patterns in Manufactured an Application of the Factor Proportions Hypothesis With Some Qualifications, Institute for International Economic Studies, University of Stockholm, Edsbruk 1983, s.80. Seev Hirsch, "Capital or Technology?...", s.541-542.
 - (2) Bela Balassa, A "Stages" Approach ..., s.8-9.
 - (3) Peter B.Kenen, "Nature, Capital and Trade", Journal of Political Economy, Vol. 73, Number 5, October 1965, s.440-441. Gerhard Fels, "The Choice of Industry Mix in the Division of Labour Between Developed and Developing Countries", Weltwirtschaftliches Archiv, Band 108, Heft 1, 1972, s.94-100.
 - (4) Kutlay Ebiri, Zeynep Bozkurt, Aydın Çuflaz, Türkiye'de İmalat Sanayiinde Sermaye ve İşgücü, DPT Yayın No: 1624 - SPD: 303, Ankara 1977, s.23. Nuri Yıldırım, Neoklasik İktisadın Teknolojik Gelişme Yaklaşımı, A.Ü. SBF Yayını, Ankara 1973, s.257.

Burada, imalat sanayiinde faktör yoğunluğu araştırılırken H.B.Larry'in kişi başına katma değer ölçütü temel alınmıştır. Buna göre imalat sanayii sektörlerin de ortaya çıkan katma değeri o sektörde çalışan işgücü sayısına bölünerek kişi başına katma değer elde edilmiştir. Yapılan hesaplamalar Devlet İstatistik Enstitüsünün imalat sanayii anketlerine dayanmaktadır. Kişi başına katma değer hesaplamaları 1973 ve 1983 yıllarını kapsamaktadır. Çalışan kişi başına katma değer hesaplanırken cari fiyatlar kullanılmıştır. Sabit fiyatlarla yapılacak bir hesaplamada katma değeri oluşturan girdi ve çıktılara ayrı ayrı indirgeyiciler uygulamak gerekmektedir. Bu nedenle cari fiyatlarla yapılacak bir hesaplamanın daha güvenliği olduğu söylenebilir. "İndirgeyicilerin gerçeklik düzeyi ne olursa olsun cari fiyatlarla çözümlene daha anlamlı sayılmalıdır"(1).

Yapılan çalışma imalat sanayiinin 27 sektörünü kapsamaktadır. 27 sektördeki çalışan işgücü başına katma değer hesapları kamu ve özel kesimi kapsamaktadır. Elde edilen büyüklükler 1983 verilerine göre sıralanmıştır. Sektörlerde çalışan kişi başına katma değer yüksek olması o sektörün görece olarak sermaye yoğun olduğunu, bir başka deyişle Sermaye/Emek (Ki/Li) oranının yüksek olduğunu gösterir. Çalışan kişi başına katma değer düşük olması sektörün görece olarak emek yoğun olduğunu gösterir.

Sermaye yoğun ve emek yoğun sektörleri sayısal değerler açısından ayırt edebilmek için temel alınan yıllarda imalat sanayiinde çalışan kişi başına ortalama katma değer miktarını ortaya koymak gerekmektedir. Böylece ortalama büyük olan değerler sektörün sermaye yoğun olduğunu, ortalama

(1) Yakup Kepenek-Nurhayat Kavruk, "Türk İmalat Sanayiinde Ölçek ve Verimlilik Sorunlarının Dışsatımla İlgisi", Ticaret Bakanlığı İle UNIDO Tarafından Ortaklaşa Düzenlenen Sanayi Ürünlerinin Dış Satımının Geliştirilmesi Semineri, 4-8 Aralık, Ankara 1978, s.44.

küçük olan değerler sektörün emek yoğun olduğunu ortaya koymaktadır.

Sektörlerin imalat sanayi ihracatındaki payları hesaplanırken Standart Uluslararası Sanayi Sınıflandırması (ISIC) 3 basamaklı kollarının standart uluslararası ticaret sınıflandırması (SITC) sistemindeki iki ve üç basamaklı karşılıkları bulunarak ihracat miktarları ayrı ayrı belirlenmiştir. Buradan toplam imalat sanayi ihracatı hesaplanarak sektörlerin ihracat payları elde edilmiştir.

Tablo 33'den anlaşılacağı gibi 1973 yılında petrol rafinerileri, petrol ve kömür türevleri, içki, tütün, metal, ana kimya, diğer kimyasal ürünler, basım ve cam sanayi sermaye yoğun sektörleri oluşturmaktadır. Ayakkabı, mobilya, kürk ve deri, dokuma, giyim ve gıda sanayi sektörleri emek yoğun niteliktedir. İmalat sanayiinin 1973 yılı toplam ihracatının % 42.67'si sermaye yoğun sektörlerce, % 57.33'ü ise emek yoğun sektörlerce gerçekleştirilmiştir. Sermaye yoğun kesimlerde tütün sanayiinin payı % 24.23, petrol rafinerilerinin payı ise % 8.91'dir. Emek yoğun kesimlerde ise gıda % 20, giyim % 9.64 ve dokuma % 17.83 ile başta gelmektedir.

1983 yılında petrol rafinerileri, petrol ve kömür türevleri, içki, tütün, lastik, ana kimya, diğer kimyasal ürünler, basım, cam ve elektrik makineleri sektörleri sermaye yoğun sektörleri ortaya koymaktadır. Bu sektörlerle kişi başına katma değer miktarları ortalama katma değer miktarından fazladır. Diğer 17 sektör ise emek yoğun bir yapıdadır. Ancak ayakkabı, mobilya, kürk ve deri, dokuma, giyim ve gıda sanayii emek yoğunluğunun en fazla olduğu sektörlerdir.

İmalat sanayiinin 1983 yılı ihracatında sermaye yoğun sektörlerin toplam payı % 23, emek yoğun sektörlerin toplam payı ise % 77'dir. Sermaye yoğun kesimlerin ihracatında pet-

TABLO 33- İMALAT SANAYİNDE İŞGÜCÜ BAŞINA KATMA DEĞER (Cari Fiyatlarla Bin TL)

SITC	ISIC	SEKTÖRLER	1973	Sektörlerin İmalat Sanayii İhracatındaki Payları(%)	1983	Sektörlerin İmalat Sanayii İhracatındaki Payları(%)
33	353	Petrol Rafinerileri	3835681	8,91	64782380	6.04
32	354	Petrol ve Kömür Türevleri Sanayii	423534	0.00	11083036	0.00
11	313	İçki Sanayii	138508	0.15	6003289	0.00
12	314	Tütün Sanayii	90234	24.23	3930839	6.17
62	355	Lastik Sanayii	68351	0.21	3855678	0.79
51,52,53,54,56	351	Ana Kimya Sanayii	109550	1.81	3622606	2.25
55,57,59	352	Diğer Kimyasal Ürünler Sanayii	92395	0.66	3455500	0.91
892	342	Basım ve İlgili Sanayii	79505	0.00	3161422	0.14
66	362	Cam ve Camdan Mamul Eşya Sanayii	87528	3.95	3119933	4.82
72	383	Elektrik Makinaları Aletleri ve Cih.	71201	0.60	2956694	1.94
73	384	Taşıt, Araçları Sanayii	79409	0.16	2847319	1.74
64	341	Kağıt ve Kağıt Ürünleri Sanayii	84406	0.28	2382363	0.43
68	372	Demir-Çelik Dışında Metal Ana Sanayii	111218	2.96	2223001	1.66
58	356	Diğer Plastik Mamuller Sanayii	74803	0.00	2177622	0.37
71	382	Makina Sanayii (Elek. Makina Hariç)	65208	0.85	2141585	4.04
67	371	Demir-Çelik Metal Ana Sanayii	12521	2.17	2018941	9.35
66	361	Çanak Çömlek Çini Porselen Sanayii	63943	3.95	1966708	0.37
69	381	Metal Eşya Sanayii	61661	0.72	1957664	2.14
81,83	390	Diğer İmalat Sanayii	42763	0.15	1852623	0.99
00	311/2	Gıda Sanayii	64966	19.89	1845250	16.81
84	322	Giyim Eşyası Sanayii	41170	9.64	1839420	16.80
63	331	Ağaç ve Mantar Ürünleri Sanayii	46659	0.12	1644508	0.37
65	321	Dokuma Sanayii	58049	17.83	1615267	21.83
61	323	Kürk ve Deri Sanayii	38367	0.40	1491437	0.00
86	385	Mesleki ve Bilimsel Aletler Sanayii	43307	0.00	1425372	0.00
82	332	Ağaç, Mobilya ve Mefruşat Sanayii	39436	0.00	1254323	0.49
85	324	Ayakkabı Sanayii	35266	0.00	1098970	0.19
		İŞGÜCÜ BAŞINA KATMA DEĞER ORTALAMASI	87125	100.00	2913623	100.00

KAYNAK: D.İ.E. Türkiye İstatistik Yıllığı 1977, Ankara 1977, s.212-219 ve

D.İ.E. Türkiye İstatistik Yıllığı 1985, Ankara 1985, s.256-267'den hesaplandı.

Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, Bilgi İşlem Merkezi Verileri.

rol rafinerileri % 6.04, cam % 4.82, kimya % 2.25, elektrik makinaları % 1.94 ile başta gelmektedirler. Emek yoğun sektörler içinde dokuma % 21.83, giyim % 16.80, gıda % 16.80, metal % 9.25, makina % 4.04 ile başta gelen sanayi dallarıdır.

Sermaye yoğun kesimlerin imalat sanayii ihracatı içindeki payları 1983 yılında 1973 yılına göre bir bütün olarak gerilemiştir. Ancak ana kimya, diğer kimyasal ürünler, basım, cam ve elektrik makinaları sektörlerinde ihracat payları artış göstermiştir. 1973 ve 1983 yıllarında sermaye yoğun kesimlerin ihracat miktarlarındaki niceliksel fark büyük ölçüde bütün sanayiinden ortaya çıkmaktadır. Tütün sanayiinin imalat sanayii içindeki payı 1973'de % 24.23 iken, 1983'te % 6.7 olmuştur.

Genel olarak imalat sanayii ihracatında emek yoğun ürünlerin payı sermaye yoğun ürünlerin payından daha yüksektir. İmalat sanayii ihracatında emek yoğun ürünlerin payı 1973-1983 döneminde artış göstermiştir. "İhracatın büyük bir bölümünü nispi olarak daha emek yoğun kesimlerin oluşturduğu görülmektedir"(1). Sınai ürün ihracatında ortaya çıkan artışlar teknolojisi sabitleşmiş ürün kesimlerinde yoğunlaşmıştır. "İhracatın en dinamik bölümünü oluşturan sınai ürün ihracatında emek yoğun mallar lehine aşırı bir sapma olduğu saptanmaktadır. Bu sapmayı yatırım malları ve ara mallar lehine düzeltecek mekanizmaların geliştirilmesi gerekir"(2). "Dış ticaretin liberalleşmesi sonucu yatırımların emek yoğun kesimlere kayması yanında mevcut üretim teknolojisinin de emek yo-

(1) Zafer Tunca, Türkiye İmalat Sanayiinde İthal İkamesi ve Gelişmenin Kaynakları (1965-1975), İstanbul Teknik Üniversitesi Matbaası, İstanbul 1981, s.130.

(2) Korkut Boratav, "Dünya Ekonomisi, Türkiye ve İktisat Politikaları", Türkiye'de ve Dünyada Yaşanan Ekonomik Bunalım içinde, Ed. İlhan Tekeli, Ankara 1984, s.268.

ğun değişmelere uğraması beklenebilir"(1).

3.1.5. Çokuluslu Şirketler ve İhracat

Daha önce belirtildiği gibi Ürün Devreleri Analizine göre çokuluslu şirketler ürünün standartlaşma aşamasında rekabet gücü yaratmak için maliyetleri düşürmeye çalışır. Bunun için üretim yeri olarak ücretlerin düşük olduğu az gelişmiş ülkeler seçilir. Çokuluslu şirketler, üretimin bölünebilir olması nedeni ile sınıai ürünlerin bazı parçalarını az gelişmiş ülkelerde üretme yolunu da seçebilirler. Az gelişmiş ülkelerde üretimde bulunan çokuluslu şirketler iç piyasaya yönelik üretim yapabilecekleri gibi ihracata yönelik üretim yaparak buldukları ülkenin ihracatına katkıda bulunabilirler. Çokuluslu şirketlerle ilgili bu olgular aşağıda Türkiye açısından ele alınmıştır.

Ürün Devreleri Analizinin çokuluslu şirketlere yönelik açıklamalarının Türkiye açısından özellikle 1954-1979 döneminde doğrulanmadığını söyleyebiliriz. Ancak 1980 sonrasında yapılan yasal düzenlemeler çerçevesinde Türkiye'ye gelen yabancı sermaye miktarında artış ortaya çıkmıştır. Aşağıda Türkiye'ye gelen yabancı sermayenin yıllara göre dağılımı gösterilmiştir.

Anlaşılacağı gibi 1980 yılına kadar Türkiye'ye gelen yabancı sermaye miktarı 228.1 milyon dolardır. 1980-1985 dönemini kapsayan 6 yılda Türkiye'ye gelen birikimli yabancı sermaye miktarı 1209.7 milyon dolardır. Yıllık ortalama yabancı sermaye girişi ise 201.6 milyon dolardır. Bu verilere dayanarak Türkiye'ye gelen yabancı sermaye miktarının çok bü-

(1) Tansu Çiller, "İthalatta Son Gelişmeler ve İthalatın Liberasyonu", İktisat Politikaları ve Gelişme Doğrultuları içinde, İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti, 18 Nisan 1985, İstanbul, s.6.

yük boyutlarda olmadığını söyleyebiliriz. Türkiye'ye gelen yabancı sermayenin sektörel dağılımında farklılıklar ortaya çıkabilmektedir. Aşağıda yabancı sermayenin sektörel dağılımı görülmektedir. (Tablo 35).

TABLO 34- YABANCI SERMAYENİN YILLARA GÖRE DAĞILIMI (Milyon Dolar)

<u>Yıllar</u>	<u>Yabancı Sermaye</u>	<u>Birikimli</u>
1954-1979	228.1	228.1
1980	96.0	325.1
1981	337.5	662.6
1982	167.0	829.6
1983	102.7	932.3
1984	271.0	1203.3
1985	234.5	1437.8

KAYNAK: TÜSİAD, The Turkish Economy '86, İstanbul 1986, s.106.

Türkiye'ye gelen yabancı sermayenin faaliyette bulunduğu alanlar bakımından ilk sırayı imalat sanayii, ikinci sırayı hizmetler sektörü almaktadır. Yabancı sermayenin en az faaliyette bulunduğu sektörler tarım ve madencilik sektörleridir. Türkiye'ye gelen yabancı sermayenin 1981 yılında % 73'ü, 1983 yılında ise % 86.5'i imalat sanayiinde faaliyette bulunmuştur. Yabancı sermayenin hizmetler kesiminde yer alan bölümü 1981'de % 26.4, 1983'de ise % 13.3 düzeyindedir.

Türkiye'de faaliyette bulunan çokuluslu şirketlerin yapmış olduğu ihracatı değerlendirmek için İSO'nun düzenlemiş olduğu "Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu" anketi den elde edilen veriler üzerinden hesaplamalar yapılmıştır. 1980 - 1985 yılları arasında yapılan 6 ankette yalnızca 1980, 1983, 1984 ve 1985 yıllarına ilişkin anketlerde ihracat verileri vardır. Bu nedenle yapılan analizlerde 1980, 1983, 1984 ve 1985 verileri kullanılabilmiştir.

TABLO 35- TÜRKİYE'YE GELEN YABANCI SERMAYENİN SEKTÖREL DAĞILIMI (Milyon Dolar)

İmalat Sanayii	1981	(%)	1982	(%)	1983	(%)
Gıda-İçki Sanayii	37.18	11.0	11.0	6.5	8.30	8.0
Dokuma Giyim Sanayii	35.02	10.3	9.0	5.3	1.68	1.6
Orman Ürünleri Sanayii	7.67	2.2	0.0	0.0	0.00	0.0
Kağıt Sanayii	14.50	4.2	0.0	0.0	0.33	0.3
Lastik Sanayii	2.11	0.6	0.0	0.0	1.29	1.2
Plastik Sanayii	3.46	1.0	2.9	1.7	0.00	0.0
Kimya Sanayii	20.28	6.0	12.2	7.3	5.18	5.0
Gübre Sanayii	0.00	0.0	1.1	0.6	0.00	0.0
Çimento Sanayii	26.80	7.9	0.8	0.4	0.00	0.0
P. Kilden ve Çimentodan Gereçler Sanayii	5.19	1.5	1.0	0.6	2.68	2.7
Cam Sanayii	0.00	0.0	3.3	2.0	0.66	0.6
Demir-Çelik Sanayii	23.91	7.0	6.7	4.0	0.14	0.1
Demirdışı Metaller Sanayii	2.40	0.7	0.0	0.0	0.00	0.0
Madeni Eşya Sanayii	3.07	0.9	3.5	2.1	4.85	4.7
Makina İmalat Sanayii	6.80	2.0	6.8	4.1	2.15	2.0
Elektrik-Elektronik Sanayii	29.06	8.6	16.1	9.6	16.86	16.4
T. Araç Sanayii	13.36	3.9	14.2	8.5	32.92	32.0
T. Araç Yan Sanayii	6.38	1.8	8.8	5.2	6.15	5.9
Diğer	9.35	2.7	0.7	0.4	6.01	5.8
İMALAT TOPLAMI	246.54	73.0	98.5	59.0	88.93	86.5
TARIM	0.86	0.2	1.0	0.6	0.03	0.02
MADEN	0.98	0.2	1.9	1.1	0.02	0.01
HİZMETLER						
Turizm	40.47	11.9	19.9	11.9	1.84	1.7
Bankacılık	33.90	10.0	19.0	11.4	5.00	4.8
Kara Taşımacılığı	6.84	2.0	3.2	1.9	1.01	0.9
Deniz Taşımacılığı	0.00	0.0	20.0	11.9	0.00	0.0
Diğer	7.92	2.3	3.1	1.8	5.91	5.7
HİZMETLER TOPLAMI	89.13	26.4	65.4	3.9	13.76	13.3
GENEL TOPLAM	337.51	100.0	167.0	100.0	102.74	100.0

KAYNAK: DPT, V. Beş Yıllık Plan Destek Çalışmaları: 1, Ankara 1985, s.88.

Türkiye'de faaliyette bulunan çokuluslu şirketlerin yurtiçi satışlarının ve ihracatlarının bu şirketlerin toplam satışlarına oranı değişik yönde gelişim göstermektedir. Çokuluslu şirketlerin toplam satışları içinde yerel satışların payı azalma gösterirken ihracatın toplam satışlar içindeki payı giderek yükselmektedir.

TABLO 36- ÇOKULUSLU ŞİRKETLERİN YEREL SATIŞLARI VE İHRACATLARI (Milyar TL)

Yıllar	500 Büyük Firma İçindeki Çokuluslu Şirketlerin Üretimden Satışları	Yerel Satışlar	(%)	İhracat	(%)
1980	72691504	65197031	89.6	7494473	10.4
1983	633161220	562017949	88.7	71143271	11.3
1984	1075407640	910049063	84.6	165358577	15.4
1985	1625758091	1431997134	88.0	193760957	11.9

KAYNAK: İSO, "Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Firması", İstanbul Sanayi Odası Dergisi, Sayı 188, 15 Ekim 1981, s.6-35.
İSO, "Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Firması 1983", İstanbul Sanayi Odası Dergisi, Yıl: 19 Özel Sayı, 15 Ekim 1986, s.4-33.
İSO, "Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Firması 1984", İstanbul Sanayi Odası Dergisi, Yıl: 20 Özel Sayı, 15 Ekim 1985, s.4-33.
İSO, "Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Firması 1985", İstanbul Sanayi Odası Dergisi, Yıl: 21 Sayı: 247, 15 Eylül 1986, s.4-33.
DPT, Türkiye'de 6224 Sayılı Kanun Kapsamında Faaliyette Bulunan Firmalar, (31.12.1985) itibariyle, Yabancı Sermaye Dairesi Başkanlığı Verileri.

Çokuluslu şirketlerin yurtiçi satışlarının toplam satışlarına oranı 1980'de % 89.6, 1983'de % 88.7, 1984'de % 84.6 ve 1985'de % 88 olmuştur. Çokuluslu şirketlerin ihracatlarının toplam satışlara oranı 1980'de % 10.4, 1983'de % 11.3, 1984'de % 15.4 ve 1985'de % 11.9 olmuştur. Anlaşılacağı gibi çokuluslu şirketlerin büyük bir bölümü iç piyasaya yöneliktir. Çokuluslu şirketlerin daha çok iç piyasa için üretimde bulunması bu şirketlerin temel olarak ihracatı benimsemediğini göstermektedir.

TABLO 37- ÇOKULUSLU ŞİRKETLERİN TOPLAM İHRACAT VE SİNAİ ÜRÜN İHRACATI İÇİNDEKİ PAYI

	1980	1983	1984	1985
500 Büyük Firma İçinde Çokuluslu Şirket Sayısı	42	56	59	62
İhracat Yapan Çokuluslu Şirket Sayısı	20	49	53	57
500 Büyük Firma İçinde Çokuluslu Şirketlerin Toplam İhracatı (Milyar Dolar)	96650	310520	418322	368985
Türkiye'nin Toplam İhracatı (Milyon Dolar)	2910121	5727833	7133603	7958051
Türkiye'nin Sınai Ürün İhracatı (Milyon Dolar)	799161	2755572	3922259	4966661
Çokuluslu Şirketlerin İhracatı/ Türkiye'nin Toplam İhracatı (%)	3.3	5.4	5.8	4.6
Çokuluslu Şirketlerin İhracatı/ Türkiye'nin Sınai Ürün İhracatı (%)	12.0	11.2	10.6	7.4

KAYNAK: a.g.e., İSO (1981), s.6-35, İSO (1984), s.4-33, İSO (1985), s.4 - 33, İSO (1986), s.4-33, a.g.e., DPT.

Türkiye'de faaliyette bulunan çokuluslu şirket sayısı 1980-1985 yılları arasında giderek artış göstermiştir. Çokuluslu şirketlerin büyük bir bölümü ihracat yapmaktadır. Ancak çokuluslu şirketlerin Türkiye'nin ihracatı içindeki payı 1980'de % 3.3, 1983'de % 5.4, 1984'de % 5.8 ve 1985'de % 4.6 düzeyinde olmuştur. Çokuluslu şirketlerin sınai ürün ihracatı içindeki payı 1980'de % 12, 1983'de % 11.2, 1984'de % 10.6 ve 1985'de % 7.4 düzeyindedir.

3.2. İTHALATIN YAPISI

İthalatın yapısı 1969-1985 temel dönem ve (1969-1979), (1980-1985) alt dönemlere göre incelenecektir. Genel olarak Türkiye'nin ithalatında sınai ürünlerin payı ilksel ürünlerin payına göre daha yüksektir. İlksel ürünlerin ithalat içindeki payı 1969-1979 döneminde artış gösterirken 1980-1985 döneminde azalış göstermiştir. Sınai Ürünlerin ithalat içindeki payı

1969-1980 yılları arasında giderek azalış gösterirken 1981 - 1985 yılları arasında ise giderek artış göstermiştir. Aşağıda, ithalatın SITC ürün kesimlerine göre dağılımı verilmiştir. Bu verilere göre hesaplanan ithalat trendleri Ek: 5'de gösterilmiştir.

Toplam ithalat 1969-1985 döneminde yılda ortalama % 17.9 hızla artmıştır. Bununla birlikte alt dönemlere göre ithalat artış hızları değişiklik göstermektedir. 1969-1979 döneminde yıllık ortalama ithalat artış hızı % 23.8 iken 1980-1985 döneminde % 7.1 olmuştur. Anlaşılacağı gibi toplam ithalat 1980 sonrasında önceki döneme göre daha düşük bir hızla artmıştır. İthalat hızındaki yavaşlama kuramsal olarak ithalatın milli gelire olan bağlılığına göre açıklanabilir.

1969-1978 yıllarındaki milli gelir artış hızı 1980 - 1985 yıllarına göre daha yüksek düzeyde gerçekleşmiştir. Buna dayanarak büyüme hızının düşük düzeyde olduğu yıllarda ithalat artış hızının gerilediğini söyleyebiliriz.

3.2.1. İlksel Ürünler İthalatı

İlksel ürünler daha önce belirtildiği gibi SITC-0-4 ürün kesimlerinden oluşmaktadır. İlksel ürünler ithalatını bir bütün olarak ele alırsak 1969-1985 döneminde yıllık ortalama ithalat artış hızı % 26.1 olarak gerçekleşmiştir. Alt dönemlere göre ithalat artış hızı 1969-1979'da % 32.8, 1980-1985'de ise % 2.1 olmuştur. Görüldüğü gibi 1980-1985 döneminde ithalat artış hızı önceki döneme göre oldukça düşük bir düzeyde kalmıştır. Aşağıda ilksel ürünler ithalatı ürün düzeyinde ele alınacaktır.

TABLO 38- İTHALATIN SITC ÜRÜN KESİMLERİNE GÖRE DAĞILIMI (Bin Dolar)

<u>Yıllar</u>	<u>Toplam İthalat</u>	<u>SITC 0</u>	<u>SITC 1</u>	<u>SITC 2</u>	<u>SITC 3</u>	<u>SITC 4</u>	<u>SITC 5</u>	<u>SITC 6</u>	<u>SITC 7</u>	<u>SITC 8</u>	<u>SITC 9</u>
1969	801236	50697	313	45048	60671	5548	163880	136334	314101	24626	18
1970	947604	87979	41	51003	66598	6165	154932	164036	392735	24107	8
1971	1170840	67222	303	66421	122263	16474	186691	238249	443007	30191	19
1972	1562549	25473	615	79403	155745	20583	271534	261844	708899	38417	36
1973	2086215	46594	800	100095	222278	3524	382985	382110	903202	44551	76
1974	3777501	351105	1188	188950	763676	16442	504757	764853	1123747	60526	2257
1975	4738558	227539	1508	206596	809991	116495	654307	937897	1705935	77311	979
1976	5128647	48719	1198	217446	1127052	85885	731746	804741	2018263	93579	18
1977	5796277	55390	1705	240367	1471409	19804	899579	961509	2049783	96682	49
1978	4599024	28504	36	166963	1440299	33934	826669	557988	1483133	60790	708
1979	5069431	15793	202	218355	1759881	73015	955832	493479	1501941	46039	4894
1980	7909364	151838	246	305737	3909802	117338	1219260	701731	1449784	52887	741
1981	8933374	136306	174	449463	3919364	104410	1319286	900924	2010141	90308	2998
1982	8842541	126768	392	382728	3850145	102239	1021827	880777	2352759	124644	262
1983	9235001	61987	2815	492216	3746102	92435	1282229	998429	2401064	157691	31
1984	10756922	348486	27346	564834	3794137	231316	1553212	1263776	2772840	200943	32
1985	11343558	291325	57649	646717	3785172	214827	1474930	1504823	3089906	277937	272

KAYNAK: Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı 1.4.1986 tarihli Bilgi İşlem Merkezi verilerinden derlendi.

a) Gıda Maddeleri ve Canlı Hayvan İthalatı SITC-0

Gıda maddeleri ve canlı hayvan ithalatı 1969-1985 döneminde yılda ortalama % 6.8 hızla artmıştır. Buna karşılık 1969-1979 döneminde ithalat yılda ortalama % 7.1 hızla azalmıştır. Bunun nedeni ithalatın 1969-1979 dönemindeki dalgalı gelişimidir. 1980-1985 döneminde ithalat artış hızı önceki dönemi aşmış ve % 16.5 olarak gerçekleşmiştir.

b) İçki ve Tütün İthalatı SITC-1

İçki ve tütün ithalatının ortalama artış hızı 1969 - 1985 temel döneminde % 20.6 olmuştur. İthalatın yıllık ortalama artış hızı 1969-1979 döneminde % 4.1, 1980-1985 döneminde ise % 25.5 olarak gerçekleşmiştir. Anlaşılacağı gibi 1980-1985 dönemindeki ithalat artış hızı önceki döneme göre oldukça yüksek bir düzeyde gerçekleşmiştir.

c) Hammaddeler İthalatı SITC-2

Hammaddeler ithalatı 1969-1985 döneminde yılda ortalama % 16.9 artış hızı göstermiştir. Alt dönemlere göre ithalat artış hızı 1969-1979'da % 19.1, 1980-1985'de ise % 14.3 olmuştur. 1980 sırası hammadde ithalatının artış hızı önceki döneme göre daha düşük düzeyde olmuştur.

d) Mineral ve Yakıt İthalatı SITC-3

Mineral ve yakıt ithalatı 1969-1985 döneminde yılda % 33.3 artış hızı göstermiştir. 1969-1979'daki ithalat artış hızı % 46.2 olmuştur. Bu oran ürün kesimleri içindeki en yüksek artış oranıdır. Bunun nedeni petrol fiyatlarının bu dönemdeki yükselmesi ve petrolün ithalat içindeki payının yüksek olmasıdır. Buna karşılık 1980-1985 döneminde mineral ve yakıt ithalatı yılda ortalama % 1.0 hızla azalış göstermiş-

tir. Bu değişimin nedeninin ikinci dönemde petrol fiyatlarındaki görelî düşüşler olduğu söylenebilir.

e) Bitkisel ve Hayvansal Yağ İthalatı SITC-4

Bitkisel ve hayvansal yağ ithalatı 1969-1985 döneminde yılda ortalama % 24.8 hızla artmıştır. Alt dönemlerdeki artış hızı 1969-1979'da % 27.3, 1980-1985 döneminde ise % 16.3 olmuştur. Bitkisel ve hayvansal yağ ithalatı 1980 sonrasında önceki döneme göre daha düşük bir hızla artmıştır.

Genel olarak ilksel ürünlerin 1980-1985 dönemindeki yıllık ortalama ithalat artış hızı 1969-1973 dönemine göre azalış göstermiştir. Buna karşılık gıda maddeleri ve canlı hayvan, içkiler ve tütün ürün kesimlerinde 1980-1985 dönemindeki ithalat artış hızı önceki dönemden daha yüksek olmuştur. Hammaddeler, mineral ve yakıtlar. Bitkisel ve hayvansal yağlar ürün kesimlerinde 1980-1985 dönemindeki ithalat artış hızı önceki döneme göre daha düşük olmuştur. Aşağıdaki tabloda ilksel ürünlerin ithalat içindeki payları ele alınmıştır.

TABLO 39- İLKSEL ÜRÜN İTHALATININ TOPLAM İTHALAT İÇİNDEKİ PAYI (Milyar Dolar)

Yıllar	SITC 0-4 İlksel Ürün İthalatı (Dolar)	Toplam İthalat (Dolar)	İlksel Ürün İthalatının Toplam İthalat İçindeki Payı (%)
1969	162277	801236	20.2
1970	213786	947604	22.5
1971	272683	1170840	23.2
1972	281819	1562549	18.0
1973	373291	2086215	17.8
1974	1321361	3777501	34.9
1975	1362129	4738558	28.7
1976	1480300	5128647	28.8
1977	1788675	5796277	30.8
1978	1669736	4599024	36.3
1979	2067246	5069431	40.7
1980	4484961	7909364	56.7
1981	4609717	8933374	51.6
1982	4462272	8842541	50.4
1983	4395555	9235001	47.5
1984	4966119	10756922	46.1
1985	4995690	11343558	44.0

KAYNAK: Hesaplamalar Tablo 38'e göre yapıldı.

Tablodan anlaşılacağı gibi toplam ithalat içinde ilksel ürünlerin payı 1969-1980 yılları arasında sürekli olarak artarak 1980'de % 56.7 düzeyine ulaşmıştır. Ancak toplam ithalat içindeki ilksel ürün payı 1980-1985 yılları arasında gerileme göstermiş ve 1985'de % 44 olarak gerçekleşmiştir.

3.2.2. Sınai Ürünler İthalatı

Sınai ürünler ithalatı SITC 5-8 ürün kesimlerinden oluşmaktadır. Bu ürünlerin ithalatı 1969-1985 döneminde yılda ortalama % 13.9 hızla artmıştır. Alt dönemlere göre artış hızları 1969-1979'da % 20.4, 1980-1985 döneminde ise % 12.3 olmuştur. Sınai ürünler ithalatını oluşturan ürün kesimlerindeki gelişim aşağıda ele alınacaktır.

a) Kimyasal Ürünler İthalatı SITC-5

Kimyasal ürünler ithalatı 1969-1985 döneminde yılda ortalama % 15.9 hızla artmıştır. Alt dönemlerdeki ithalat artış hızı 1969-1979'da % 22.9, 1980-1985'de % 4.8 olmuştur. Kimyasal ürün ithalatının 1980-1985 dönemindeki artış hızı önceki döneme göre oldukça düşük düzeyde gerçekleşmiştir.

b) Mamul Ürünler İthalatı SITC-6

Mamul ürünler ithalatı 1969-1985 temel döneminde yılda ortalama % 12.9 hızla artmıştır. Alt dönemlere göre artış hızı 1969-1979'da % 18.4, 1980-1985'de % 15.2 olmuştur. 1980 - 1985 dönemindeki ithalat artış hızı önceki döneme göre gerileme göstermiştir.

c) Makina ve Ulaşım Araçları İthalatı SITC-7

Makina ve ulaşım araçları ithalatı 1969-1985 temel döneminde yılda ortalama % 13.3 hızla artmıştır. Alt dönemlere göre artış hızı 1969-1979'da % 20.4, 1980-1985'de % 14.5 olarak gerçekleşmiştir. Makina ve ulaşım araçları ithalatının artış hızının gerilemesine karşılık ithalat içindeki ağırlığı değişmemektedir.

d) Çeşitli Sınai Ürünler İthalatı SITC-8

Çeşitli sınai ürünler ithalatı 1969-1985 döneminde yılda ortalama % 13.3 artış hızı göstermiştir. Diğer sınai ürünler kesiminin tersine çeşitli sınai ürünler ithalatı alt dönemlere göre artış göstermiştir. İthalatın yıllık ortalama artış hızı 1969-1979'da % 12.1 iken 1980-1985'de % 36.6 düzeyine yükselmiştir.

Bir bütün olarak sınai ürünlerin 1980-1985 dönemindeki

yıllık ortalama ithalat artış hızı 1969-1979 dönemindeki artış hızından daha düşük düzeyde olmuştur. Sınai ürün kesimlerinden kimyasal ürünler, mamul ürünler ve makina ve ulaşım araçları ürün kesimlerinde 1980-1985 dönemindeki ithalat artış hızı önceki döneme göre azalma göstermiştir. Buna karşılık çeşitli sınai ürünler ithalatının 1980-1985 dönemindeki ithalat artış hızı önceki döneme göre daha yüksek düzeyde olmuştur. Sınai ürünler ithalatının toplam ithalat içindeki payı aşağıda gösterilmiştir.

Türkiye'de SITC ürün kesimlerine göre ithalatın yıllık ortalama artış hızlarının incelenmesinden elde edilen sonuçları aşağıdaki biçimde özetleyebiliriz:

1- Genel ithalat artış hızı 1969-1979 döneminde yılda ortalama % 23.8, 1980-1985 döneminde ise % 7.1 olmuştur. İthalat artış hızında 1980-1985 döneminde gerileme olduğunu söyleyebiliriz.

2- İlksel ürünler ithalatı 1969-1979 döneminde yılda ortalama % 32.8 hızla artarken 1980-1985 döneminde artış hızı % 2.1 olmuştur. Gıda maddeleri (SITC-0) ve içki ve tütün (SITC-1) ithalatı artış hızı 1980-1985 döneminde 1969-1979 dönemine göre daha yüksek olmuştur. SITC-2, SITC-3, SITC-4 ürün gruplarındaki ithalat artış hızları 1969-1979 döneminde 1980-1985 dönemine göre daha yüksektir. Diğer bir deyişle adı geçen ilksel ürünler ithalatının yıllık ortalama artış hızında gerileme olmuştur.

3- Sınai ürün ithalatı artış hızı 1969-1979 döneminde hem genel ithalat artış hızından, hem de ilksel ürünler ithalatı artış hızından daha düşük düzeyde gerçekleşmiştir. 1980-1985 döneminde ise sınai ürünler ithalat artış hızı hem genel ithalat, hem de ilksel ürünler ithalat artış hızından daha yüksektir.

4- İhracat ve ithalatın yıllık ortalama artış hızını birlikte ele alırsak 1969-1979 döneminde genel ithalat artış hızı ihracat artış hızının üzerinde, 1980-1985 döneminde ise genel ihracat artış hızı, genel ithalat artış hızının üzerinde olmuştur.

5- 1969-1979 döneminde ilksel ürünler ithalatının artış hızı ilksel ürünler ihracatı artış hızından fazla olmuştur. 1980-1985 döneminde ise ilksel ürünler ihracat artış hızı, ilksel ürünler ithalat artış hızından daha yüksek olmuştur.

6- Sınai ürünler ihracat artış hızı hem 1969-1979, hem de 1980-1985 döneminde sınai ürünler ithalat artış hızından daha yüksek olmuştur.

Sınai ürün ithalatının toplam ithalat içindeki payı 1969 yılında % 79.7 gibi oldukça yüksek bir orandır. Ancak daha sonraki yıllarda sınai ürün ithalatı giderek azalarak 1974 yılında % 64.9 düzeyine inmiştir. 1974 yılı sonrasında önce artış sonra azalışlar görülmüştür ve 1980 döneminde sınai ürün ithalatının toplam ithalat içindeki payı % 43.2'ye inmiştir. 1980 yılında sınai ürün ithalatı mutlak olarak artmasına karşılık oran olarak azalmıştır. Bunun nedeni söz konusu yılda toplam ithalatın % 56.0 hızla artmasına karşılık sınai ürün ithalatının % 14.2 hızla artmasıdır. 1980 sonrası sınai ürün ithalatı oran olarak düzenli bir biçimde artış göstermiştir ve 1985'de % 55.9 düzeyine ulaşmıştır.

Bir bütün olarak sınai ürün ithalatı toplam ithalatın yarısından çoğunu oluşturmaktadır. İthalat içinde sınai ürünlerin payının yüksek olması üretimin ithalata bağımlılığından kaynaklanmaktadır. "İmalat sanayiinin % 50'den fazla bir oranda dışa bağımlı olması, dışarıda sanayi sektörünün payının da yüksek olması sonucunu doğurmuştur"(1).

(1) Vural Savaş, Bunalım ve Çözüm, İİTİA Yayını, İstanbul 1980, s.48.

TABLO 40- SINAİ ÜRÜN İTHALATININ TOPLAM İTHALAT İÇİNDEKİ PAYI (Milyar Dolar)

Yıllar	SITC 5-8 Sınai Ürünler İthalatı	Toplam İthalat	Sınai Ürün İthalatının Toplam İthalat İçindeki Payı (%)
1969	638941	801236	79.7
1970	735810	947604	77.6
1971	898138	1170840	76.7
1972	1280694	1562549	81.9
1973	1712848	2086215	82.1
1974	2453883	3777501	64.9
1975	3375450	4738558	71.2
1976	3648329	5128647	71.1
1977	4007553	5796277	69.1
1978	2928580	4599024	63.6
1979	2997291	5069431	59.1
1980	3423662	7909364	43.2
1981	4320659	8933374	48.3
1982	4380007	8842541	49.5
1983	4839413	9235001	52.4
1984	5790771	10756922	53.8
1985	6347596	11343558	55.9

KAYNAK: Hesaplamalar Tablo 38'e göre yapıldı.

1980 sonrası dönemde hem sınai ürün ithalatının toplam ithalat içindeki payı hem de sınai ürün ihracatının toplam ihracat içindeki payı artış göstermiştir. Ancak sınai ürün ihracatı sınai ürün ithalatına göre daha hızlı biçimde artış göstermiştir. Her iki oranın aynı yönde artış göstermesine dayanarak sınai ürün ihracatı artışının sınai ürün ithalatına bağlı olduğunu söyleyebiliriz. "İthal gereksinimindeki bu artışların ana kaynağı, ekonominin ithalat ve teknolojik yapı-sındaki değişmelerdir"(1).

Sınai ürün ithalatının ürün kesimlerine göre dağılımı farklılıklar gösterebilir. Bu farklılıklar sınai ürün ithalatının hangi ürün gruplarında yoğunlaştığını gösterir. Aşağıda sınai ürün ithalatının ürün kesimlerine göre dağılımı verilmiştir.

(1) Nuri Yıldırım, "Türkiye Ekonomisinin İthalata Bağımlılığı: 1968 ve 1973 Yılları" ODTÜ Gelişme Dergisi, No: 20, 1978, s.131.

TABLO 41- SINAİ ÜRÜN İTHALATININ ÜRÜN KESİMLERİNE GÖRE DAĞILIMI (%)

<u>Yıllar</u>	<u>SITC 5-8</u>	<u>SITC 5</u>	<u>SITC 6</u>	<u>SITC 7</u>	<u>SITC 8</u>
1969	100	25.64	21.33	49.15	3.85
1970	100	21.05	22.29	53.37	3.27
1971	100	20.78	26.52	49.32	3.36
1972	100	21.20	20.44	55.35	2.99
1973	100	22.35	22.30	52.73	2.60
1974	100	20.56	31.16	45.79	2.46
1975	100	19.38	27.78	50.53	2.29
1976	100	20.05	22.05	55.32	2.56
1977	100	22.44	23.99	51.14	2.41
1978	100	28.22	19.05	50.64	2.07
1979	100	31.88	16.46	50.10	1.53
1980	100	35.61	20.49	42.34	1.54
1981	100	30.53	20.85	46.52	2.09
1982	100	23.32	20.10	53.71	2.84
1983	100	26.49	20.63	49.61	3.25
1984	100	26.82	21.82	47.88	3.47
1985	100	23.23	23.70	48.67	4.37

KAYNAK: Hesaplamalar Tablo 38'e göre yapılmıştır.

Sınai ürün ithalatı (SITC 5-8) içinde en yüksek pay makina ve ulaşım araçları (SITC 7) ürün kesimine aittir. Bu ürün kesiminin 1969-1979 döneminde sınai ürünler ithalatı içindeki payı yaklaşık olarak % 50 düzeyinde kalmıştır. Toplam ithalat içinde sınai ürünler ithalat payının 1980 yılı sonrasında belirgin bir biçimde azaldığı ortaya konulmuştur. Sınai ürün ithalatındaki bu azalma yalnız makina ve ulaşım araçları ithalatının sınai ürün ithalatı içindeki payının gerilemesine neden olmuştur. Kimyasal ürünler, mamul ürünler ve çeşitli sınai ürünler ithalatının sınai ürünler ithalatı içindeki payı ise yükselmiştir.

Kimyasal ürünler ve makina ve ulaşım araçları daha önce de belirtildiği gibi genel olarak Ürün Devresi ürünleri olarak ele alınabilir. Bu ürünlerin sınai ürün ithalatındaki payı 1980'de % 78, 1985'de % 72 düzeyinde olmuştur. Sınai ürün ithalatının yaklaşık olarak 3/4'ünün Ürün Devresi ürünlerinden oluştuğunu söyleyebiliriz.

Mamul ürünlerin (SITC 6) sınai ürün ithalatı içindeki payı 1970'de % 22.2, 1975'de % 27.7, 1980'de % 20.6 ve 1985 de % 23.7 olmuştur. Çeşitli sınai ürünlerin sınai ürün ithalatı içindeki payı 1970'de % 3.2, 1975'de % 2.29, 1980'de % 1.54 ve 1985'de % 4.37 olmuştur. Daha önce belirtildiği gibi mamul ürünler ve çeşitli sınai ürünler genel olarak Heckscher-Ohlin ürünleri olarak ele alınabilir. Bu ürün grubunun sınai ürün ithalatı içindeki payı 1969-1985 dönemi boyunca yaklaşık olarak % 25 düzeyinde kalmıştır.

3.2.3. İthalatta Yapısal Değişme

İthalatta yapısal değişme, toplam ithalat içinde ara ve yatırım malları payının giderek azalması olarak ele alınabilir. Sanayileşme çabasındaki ülkelerde sınai üretim içinde tüketim malları payının azaltılması, ara ve yatırım malları payının yükseltilmesi amaçlanır. Üretimin ara ve yatırım mallarına yönelmesi ara ve yatırım malları ithalatında ikameyi kolaylaştırır. Sonuç olarak ithalatta yapısal bir değişme ortaya çıkar. Aşağıdaki tabloda 1969-1985 yıllarında ithalatın ürün kesimlerine göre % dağılımı görülmektedir.

TABLO 42- İTHALATIN SITC ÜRÜN KESİMLERİNE GÖRE DAĞILIMI (%)

Yıllar	SITC 0-9	SITC 0+1	SITC 2+4	SITC 3	SITC 5	SITC 7	SITC 6+8
1969	100	6.3	6.3	7.5	20.4	39.2	20.0
1970	100	9.2	6.0	7.0	16.3	41.4	19.8
1971	100	5.7	7.0	10.4	15.9	37.8	22.9
1972	100	1.6	6.3	9.9	17.3	45.3	19.2
1973	100	2.2	4.9	10.6	18.3	43.2	20.4
1974	100	9.3	5.4	20.2	13.3	29.7	21.8
1975	100	4.8	6.8	17.0	13.8	36.0	21.4
1976	100	1.0	5.9	21.9	14.2	39.3	17.5
1977	100	1.0	4.4	25.3	15.5	35.3	18.2
1978	100	0.6	4.3	31.3	17.9	32.2	13.4
1979	100	0.3	5.7	34.7	18.8	29.6	10.6
1980	100	1.9	5.3	49.4	15.4	18.3	9.5
1981	100	1.5	6.2	43.8	14.7	22.5	11.0
1982	100	1.4	5.4	43.5	11.5	26.6	11.3
1983	100	0.7	6.3	40.5	13.8	25.9	12.5
1984	100	3.4	7.4	35.2	14.4	25.7	13.6
1985	100	3.0	7.5	33.3	13.0	27.2	15.7

KAYNAK: Hesaplamalar Tablo 38'e göre yapıldı.

Gıda maddeleri, içki ve tütün ithalatının (SITC 0+1) toplam ithalat içindeki payı 1969'da % 6.3, 1980'de % 1.9, 1985'de ise % 3 olmuştur. Bu ürün kesimlerinin ithalat içindeki payı oldukça düşüktür. Hammaddeler ithalatının (SITC 2+4) toplam ithalat içindeki payı 1969'da % 6.3, 1980'de % 5.3, 1985'de ise % 7.5 olmuştur. Mineral yakıtlar, madeni yağlar, (SITC 3) ithalatının toplam ithalat içindeki payı 1969'da % 7.5, 1980'de % 49.4, 1985'de ise % 33.3 olmuştur. İthalat içinde en yüksek pay bu ürün kesimine aittir. Bunun nedeni SITC 3 ürün kesiminde yer alan ham petrol fiyatlarının büyük ölçüde yükselmesidir.

Kimyasal maddeler (SITC 5) ithalatının toplam ithalat içindeki payı 1969-1985 döneminde giderek azalmıştır. Kimyasal maddelerin toplam ithalat içindeki payı 1969'da % 20.4, 1980'de % 15.4, 1985'de % 13 olmuştur. Makina ve ulaşım araçları ithalatının toplam ithalat içindeki payı 1969'da % 39.2, 1980'de % 18.3, 1985'de % 27.2 olmuştur. Çeşitli mamul ürünler (SITC 6+8) ithalatının toplam ithalat içindeki payı 1969'da % 20, 1980'de % 11.3, 1985'de % 15.7 olmuştur. Anlaşılacağı gibi çeşitli mamul ürünler ithalatının toplam ithalat içindeki payı azalma eğilimindedir.

1972-1979 döneminde yatırım mallarının ithalat içindeki payı giderek azalmıştır. 1980 yılında yatırım malı ithalatındaki azalış daha büyük boyutta olmuştur. 1981-1984 döneminde yatırım malları ithalatının toplam ithalat içindeki payı 1980 yılına göre yükselme göstermiştir.

Hammadde ithalatının toplam ithalat içindeki payı 1972-1980 yılları arasında sürekli bir biçimde yükselmiştir. 1981-1984 döneminde hammadde ithalatının payı 1980 yılına göre bir ölçüde gerilemiştir. Tüketim malları ithalatının toplam ithalat içindeki payı oldukça düşük düzeydedir. Tüketim mallarının ithalat içindeki payı 1972-1979 yılları ara-

sında gerileme göstermiştir. 1980-1984 döneminde ise tüketim malları ithalatının toplam ithalat içindeki payı giderek yükselme eğiliminde olmuştur.

TABLO 43- İTHALATIN MADDE GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI (%)

<u>Yıllar</u>	<u>Yatırım Malları</u>	<u>Hammadde</u>	<u>Tüketim Malları</u>
1972	50.08	45.25	4.65
1973	48.06	47.62	4.33
1974	34.12	61.71	4.15
1975	41.38	54.32	4.28
1976	43.66	53.28	3.05
1977	38.90	58.02	3.07
1978	34.56	62.54	2.88
1979	31.49	66.61	1.89
1980	19.99	77.85	2.15
1981	24.70	73.28	2.07
1982	26.27	71.67	2.05
1983	25.09	72.28	2.62
1984	24.71	70.87	4.40

KAYNAK: DPT, 5. Beş Yıllık Plan Destek Çalışmaları: 1, Ocak 1985, s.82
Tablo 81.

DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı 1985, Ankara, Kasım 1985, s.366.

Hammadde ve yatırım malları ithalatının bir bütün olarak toplam ithalat içindeki payı 1972'de % 95.33, 1975'de % 95.70, 1980'de % 97.84, 1984'de ise % 95.58 düzeyindedir. 1972-1984 dönemi boyunca hammadde ve yatırım malları toplamının ithalat içindeki payında önemli bir değişiklik olmamasına dayanarak ithalatta yapısal bir değişimin ortaya çıkmadığını söyleyebiliriz.

Aşağıda toplam ithalat ve sınai ürün ithalatında yoğunlaşma düzeyi 1974-1975 ve 1984-1985 dönemlerine göre araştırılmıştır.

TABLO 44- İTHALATTA YOĞUNLAŞMA

Sıra No	1974-1975			1984-1985		
	SITC	Pay (%)	Birikimli	SITC	Pay (%)	Birikimli
1	331	16.57	16.57	331	30.29	30.29
2	719	7.31	23.88	719	5.61	35.90
3	732	5.20	29.08	512	4.13	40.21
4	512	3.93	33.01	732	3.55	43.76
5	717	4.30	37.31	672	3.18	46.94
6	041	4.01	41.32	513	2.87	49.81
7	673	3.83	45.15	718	2.60	52.41
8	672	3.25	48.40	729	2.47	54.88
9	711	3.11	51.51	711	2.31	57.19
10	674	3.10	54.61	717	2.23	59.42
11	718	2.75	57.36	041	1.19	60.61
12	729	2.40	59.76	285	1.85	62.46
13	581	1.95	61.71	724	1.80	64.26
14	722	1.95	63.66	674	1.66	65.92
15	561	1.76	65.42	332	1.59	67.51
16	513	1.62	67.04	321	1.43	68.94
17	678	1.60	68.64	722	1.42	70.36
18	061	1.46	70.10	421	1.42	71.78
19	332	1.45	71.55	599	1.23	73.01
20	715	1.33	72.88	561	1.21	74.22
21	724	1.21	74.09	341	1.02	75.24
22	684	1.19	75.28	673	0.91	76.15
23	599	1.17	76.45	651	0.89	77.04
24	735	1.03	77.48	684	0.89	77.93
25	421	0.96	78.44	734	0.89	78.82
26	514	0.85	79.29	735	0.86	79.68
27	861	0.78	80.07	715	0.84	80.52
28	231	0.78	80.85	714	0.69	81.21
29	266	0.77	81.62	266	0.67	81.88
30	531	0.74	82.36	541	0.64	82.52
31-49		7.78	90.14		7.83	90.35
50-165		9.86	100.00		9.65	100.00

KAYNAK: Hesaplamalar Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı 1.4.1986 tarihli Bilgi İşlem Merkezi Verilerine Göre Yapıldı.

Tablo 44'de toplam ithalatı oluşturan ürün kesimleri 1974-1975 ve 1984-1985 yıllarına göre sıralanmıştır. 1974 - 1975 döneminde ithalat içinde ilk 8 ürün grubu birikimli ithalatın yaklaşık olarak % 50'sini, ilk 22 ürün grubu ise birikimli ithalatın % 75'ini oluşturmaktadır. Birikimli ithalatın % 50'lik bölümünde Ricardo ürünlerinin payı % 24.51, Heckscher-Ohlin ürünlerinin payı % 3.25, Ürün Devresi ürünlerinin payı ise % 20.37'dir. Ürün Devresi ürünleri içinde standartlaşmış ürünlerin payı % 11.34, standartlaşmamış ürünlerin payı % 9.03'dür. İthalat içinde ilk sırayı bir Ricardo ürünü olan ham petrol almaktadır. Ham petrol dışında ithalatın sınıai ürünlerde yoğunlaştığı ve bu ürünler içinde Ürün Devreleri ürünlerinin önemli bir yer aldığı söylenebilir.

1984-1985 döneminde ithalat içinde ilk 6 ürün grubu toplam ithalatın birikimli olarak % 50'sini, ilk 21 ürün ithalatın birikimli olarak % 75'ini oluşturmaktadır. Birikimli ithalatın % 50'lik bölümünde Ricardo ürünlerinin payı % 37.29, Ürün Devresi ürünlerinin payı % 5.61, Heckscher-Ohlin ürünlerinin payı ise % 3.18'dir. 1984-1985 döneminde önceki döneme göre birikimli ithalatın % 50'lik bölümü daha az sayıda ürün kesiminden oluşmaktadır. 1984-1985 döneminde ham petrol ithalatı önceki döneme olduğu gibi ilk sırayı almaktadır. Ancak önceki döneme göre ham petrol ithalatının payı yaklaşık olarak iki kat artarak % 30.2 düzeyine ulaşmıştır.

Bu sonuçlara göre ithalatın yapısında büyük bir değişimin ortaya çıkmadığını söyleyebiliriz.

TABLO 45- SINAİ ÜRÜN İTHALATINDA YOĞUNLAŞMA

Sıra	SITC	(%)	Birikimli (%)	Sıra	SITC	(%)	Birikimli (%)
1	718	10.67	10.67	1	719	10.21	10.21
2	732	7.60	18.27	2	512	7.53	17.74
3	717	6.28	24.55	3	732	6.47	24.21
4	512	5.74	30.29	4	672	5.80	30.01
5	673	5.59	35.88	5	513	5.22	35.23
6	672	4.74	40.62	6	718	4.74	39.97
7	674	4.53	45.15	7	729	4.50	44.47
8	711	4.53	49.68	8	711	4.22	48.69
9	718	4.01	53.78	9	717	4.07	52.76
10	729	3.50	57.28	10	581	3.95	56.71
11	581	2.84	60.12	11	724	3.29	60.00
12	722	2.84	62.96	12	674	3.03	63.03
13	561	2.56	65.52	13	722	2.59	65.62
14	513	2.37	67.89	14	599	2.24	67.86
15	678	2.33	70.22	15	561	2.21	70.07
16	712	2.03	72.25	16	673	1.66	71.73
17	715	1.95	74.20	17	651	1.63	73.36
18	724	1.77	76.15	18	684	1.63	74.99
19	684	1.74	77.89	19	735	1.57	76.56
20	599	1.70	79.59	20	715	1.53	78.09
21	735	1.50	81.09	21	679	1.37	79.46
22	514	1.24	82.33	22	861	1.30	80.76
23	861	1.13	83.46	23	714	1.26	82.02
24	531	1.08	84.54	24	541	1.17	83.19
25	541	1.06	85.60	25	682	1.10	84.29
26	653	0.81	86.41	26	678	1.05	85.34
27	671	0.80	87.21	27	891	0.93	86.27
28	686	0.78	87.99	28	514	0.83	87.10
29	682	0.76	88.75	29	531	0.79	87.89
30	629	0.75	89.50	30	641	0.79	88.68
31-49		7.91	97.41	31-49		7.72	96.40
50-100		2.59	100.00	50-100		3.60	100.00

KAYNAK: Hesaplamalar Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı 1.4.1986 tarihli Bilgi İşlem Merkezi verilerine göre yapıldı.

Tablo 45'de sınıai ürün ithalatını oluşturan ürün kesimleri 1974-1975 ve 1984-1985 yıllarına göre sıralanmıştır. 1974-1975 döneminde sınıai ürün ithalatında ilk 8 ürün grubunun sınıai ürün ithalatındaki payı % 50'dir. İlk 18 ürün grubunun sınıai ürün ithalatındaki birikimli payı ise % 75'dir. Sınıai ürün ithalatının % 50'lik bölümünü oluşturan ilk 8 gün içinde Ürün Devresi ürünlerinin payı % 39'dur. Ürün devresi ürünleri içinde standartlaşmış ürünlerin payı % 21.48, standartlaşmamış ürünlerin payı ise % 17.72'dir. Sınıai ürün ithalatının % 50'lik bölümünde Heckscher-Ohlin ürünlerinin payı % 4.74, Ricardo ürünlerinin payı % 5.74'dür. Sınıai ürün ithalatının birikimli % 50'lik bölümünde Ürün Devresi ürünlerinde yoğunlaşma olduğunu söyleyebiliriz.

1984-1985 döneminde sınıai ürün ithalatında ilk 8 ürün grubunun payı yaklaşık olarak % 50 düzeyindedir. İlk 18 ürün grubunun sınıai ürün ithalatı içindeki payı % 75'dir. Sınıai ürün ithalatının birikimli % 50'lik bölümünde Ürün Devresi ürünlerinin payı % 30.14'dür. Ürün Devresi ürünleri içinde standartlaşmış ürünlerin payı % 23.67, standartlaşmamış ürünlerin payı ise % 6.47'dir. Sınıai ürün ithalatının % 50'lik bölümünde Ricardo ürünlerinin payı % 12.15, Heckscher-Ohlin ürünlerinin payı ise % 5.80'dir. 1984-1985 döneminde ithalatın birikimli % 50'lik bölümünde Ürün Devreleri ürünlerinin yoğunlaştığını söyleyebiliriz.

Bu sonuçlar ışığında 1974-1975 ve 1984-1985 dönemi arasında ürün yoğunlaşması açısından belirgin bir farklılaşma ortaya çıkmadığını söyleyebiliriz.

4. ÜRÜN DEVRELERİ ANALİZİNİN SINANMASI

Bu bölümde Ürün Devreleri analizinin Türkiye'nin dış ticaretini ne ölçüde açıkladığı araştırılmıştır. Bu amaçla önce ithalat ve ihracat ürün özelliklerine göre değerlendirilmiştir. Daha sonra sınai ürün ihracatını oluşturan ürün kesimlerinde standartlaşma oranları hesaplanmıştır. Son olarak standartlaşmış ürünlerdeki ihracat başarımları hesaplanmıştır.

4.1. İTHALAT VE İHRACATTA ÜRÜN PAYLARI

İhracat ve ithalat içindeki ürün payları araştırılırken ürünler özelliklerine göre Ricardo ürünleri, Heckscher - Ohlin ürünleri ve Ürün Devresi ürünleri olarak üç bölüme ayrılmıştır. Daha sonra bu ürünlerin ihracat ve ithalat içindeki payları ile sınai ürün ihracat ve ithalatı içindeki payları hesaplanmıştır. Buradaki temel amaç Türkiye'nin dış ticaretinin doğal kaynağa, faktör donanımına ya da teknolojik yapıya ne ölçüde dayalı olduğunu araştırmaktır. Aşağıda toplam ihracatının ve sınai ürün ihracatının ürün özelliklerine göre dağılımı gösterilmiştir.

TABLO 46.1- İHRACATIN ÜRÜN ÖZELLİKLERİNE GÖRE DAĞILIMI (%)

	<u>1975 (%)</u>	<u>1980 (%)</u>	<u>1985 (%)</u>
Ricardo Ürünleri	78.66	75.42	41.83
Heckscher-Ohlin Ürünleri	17.26	19.19	35.59
Ürün Devresi Ürünleri	3.90	5.22	21.86
Standartlaşmış Ürünler	2.09	1.84	9.36
Standartlaşmamış Ürünler	1.80	3.37	12.49

TABLO 46.2- SINAİ ÜRÜN İHRACATININ ÜRÜN ÖZELLİKLERİNE GÖRE DAĞILIMI (%)

	<u>1975 (%)</u>	<u>1980 (%)</u>	<u>1985 (%)</u>
Heckscher-Ohlin Ürünleri	71.55	69.88	57.04
Ürün Devresi Ürünleri	16.18	19.02	35.02
Standartlaşmış Ürünler	8.68	6.73	15.02
Standartlaşmamış Ürünler	7.49	12.29	20.00
Ricardo Ürünleri (Sınai Ürün Kapsamındaki)	12.12	11.05	6.37

KAYNAK: Hesaplamalar Ek 5, Tablo 1'e göre yapılmıştır.

Türkiye'nin ihracatında 1975-1985 döneminde Ricardo ürünlerinin payı azalırken Heckscher-Ohlin ve Ürün Devresi ürünlerinin payı giderek yükselmektedir. Ricardo ürünlerinin ihracat içindeki payı 1975'de % 78.66, 1980'de % 75.42, 1985 de ise % 41.83 olmuştur. Heckscher-Ohlin ürünlerinin ihracat içindeki payı 1975'de % 17.26, 1980'de % 19.19, 1985'de ise % 35.59 düzeyinde olmuştur. İhracat içindeki en düşük pay Ürün Devresi ürünlerine aittir. Ancak 1975-1985 döneminde Ürün Devresi ürünlerinin ihracat içindeki payı önemli ölçüde yükselmiştir. Ürün Devresi ürünlerinin ihracat içindeki payı 1975'de % 3.90, 1980'de % 5.22, 1985'de ise % 21.86 düzeyine yükselmiştir.

1975 ve 1980 yıllarında ihracat içinde doğal kaynağa dayalı olan Ricardo ürünleri ağırlıkta iken 1985 yılında ise Heckscher-Ohlin ve Ürün Devresi ürünleri ağırlıkta olmuştur. Bunun nedeni ihracat içinde sınai ürün payının giderek yükselmesidir.

Sınai ürün ihracatının büyük bir bölümü Heckscher-Ohlin ürünleri ve Ürün Devresi ürünlerinden oluşmaktadır. Tanım gereği bazı Ricardo ürünleri de sınai ürün kapsamına girmektedir. Türkiye'nin sınai ürün ihracatı bu ürün gruplarına göre değerlendirilmiştir. Sınai ürün ihracatında Heckscher-Ohlin ürünleri ilk sırada, Ürün Devresi ürünleri ikinci sırada, Ricardo ürünleri ise son sırada yer almaktadır. 1975-1985 döneminde Türkiye'nin sınai ürün ihracatında Ürün Devresi ürünlerinin payı yükselmekte, Heckscher-Ohlin ve Ricardo ürünlerinin payı ise azalmaktadır. Sınai ürün ihracatında Heckscher-Ohlin ürünlerinin payı 1975'de % 71.55, 1980'de % 69.88, 1985'de ise % 57.04'dir. Ürün Devresi ürünlerinin sınai ürün ihracatındaki payı 1975'de % 16.18, 1980'de % 19.02, 1985'de % 35.02 düzeyindedir. Ürün Devresi ürünleri içinde standartlaşmış ürünlerin payı standartlaşmamış ürünlerden daha düşüktür. Ricardo ürünlerinin sınai ürün ihracatı içindeki payı 1975'de % 12.12, 1980'de % 11.05, 1985'de ise % 6.37 olmuştur.

Bu sonuçlara göre Türkiye'nin sınai ürün ihracatının yarısından çoğu teknolojisi sabitleşmiş Heckscher-Ohlin ürünlerinden oluştuğunu söyleyebiliriz. Ürün Devresi ürünleri ise sınai ürün ihracatının 1/3'ünü oluşturmaktadır. Ürün Devresi ürünleri içinde standartlaşmış ürün ihracatının payı % 15, standartlaşmamış ürün ihracat payı % 22'dir. Standartlaşmamış ürünler ürün geliştirme oranının yüksek olduğu ürünlerdir. Bu ürünler yoğun araştırma geliştirme harcaması gerektiren ürünlerdir. Türkiye'nin sınai ürün ihracatında teknolojik yeniliklere bağlı ürünlerin payının düşük olduğunu söyleyebiliriz. Aşağıdaki tabloda Türkiye'de ve bazı gelişmiş ülkelerde araştırma geliştirme harcamalarının ulusal gelir içindeki payları görülmektedir.

TABLO 47- ÇEŞİTLİ ÜLKELERDE ARAŞTIRMA GELİŞTİRME HARCAMALARININ MİLLİ GELİR İÇİNDEKİ PAYLARI (%)

Yıllar	Türkiye	A.B.D.	Federal Almanya	Japonya	S.S.C.B.	Fransa
1973	0.25	2.32	2.22	1.89	3.66	1.76
1974	0.24	2.29	2.26	1.95	3.64	1.79
1975	0.23	2.27	2.38	1.94	3.69	1.80
1976	0.23	2.26	2.29	1.93	3.55	1.77
1977	0.33	2.24	2.32	1.92	3.46	1.76
1978	0.21	2.23	2.37	1.93	3.47	1.76
1979	0.22	2.25	2.36	2.11	3.44	1.84
1980	0.16	2.33	2.57	2.24	3.47	2.00
1981	0.18	2.41	2.63	-	-	2.11

KAYNAK: Devlet Bakanlığı, Türk Bilim Politikası 1983-2003, Ankara 1983, s.70, Tablo 11.

Anlaşılacağı gibi Türkiye'de araştırma geliştirme harcamaları gelişmiş ülkelere göre oldukça düşük düzeydedir. Bunun doğal sonucu olarak teknolojik buluşlara dayalı olan ürünlerin ihracat içindeki payı düşük düzeyde kalırken, teknolojisi oldukça sabit duruma gelmiş ürünlerin payı ise yüksek düzeydedir. "Gelişmekte olan bir ülkenin dışa satacağı ürünler teknoloji ve sermaye kullanımını açısından çok yüksek kalitede olmayan, gelişmiş ülkelerce üretimine ağırlık verilmeyen mallardan oluşması düşünülür"(1).

İthalatın ürün özelliklerine göre dağılımı ihracata göre değişiklikler göstermektedir. Aşağıda toplam ithalatın ve sınai ürün ithalatının ürün kesimlerine göre dağılımı görülmektedir.

(1) Tuncer Bulutay, "Türkiye'nin 1950-1980 Dönemindeki İktisadi Büyümesi Üzerine Düşünceler", ODTÜ Gelişme Dergisi Özel Sayısı 1981, s.504.

TABLO 48.1- İTHALATIN ÜRÜN ÖZELLİKLERİNE GÖRE DAĞILIMI (%)

	<u>1975 (%)</u>	<u>1980 (%)</u>	<u>1985 (%)</u>
Ricardo Ürünleri	39.51	69.46	54.41
Ürün Devresi Ürünleri	53.95	27.82	38.78
Standartlaşmış Ürünler	35.00	19.39	26.23
Standartlaşmamış Ürünler	18.95	8.43	12.54
Heckscher-Ohlin Ürünleri	6.48	2.67	6.67

TABLO 48.2- SINAİ ÜRÜN İTHALATININ ÜRÜN ÖZELLİKLERİNE GÖRE DAĞILIMI (%)

	<u>1975 (%)</u>	<u>1980 (%)</u>	<u>1985 (%)</u>
Ürün Devresi Ürünleri	75.74	64.28	69.31
Standartlaşmış Ürünler	49.14	44.80	46.88
Standartlaşmamış Ürünler	26.60	19.48	22.42
Ricardo Ürünleri (sınai ürün kapsamındaki)	15.14	29.51	18.76
Heckscher-Ohlin Ürünleri	9.10	6.18	11.92

KAYNAK: Hesaplamalar Ek 5, Tablo 2'ye göre yapılmıştır.

Türkiye'nin ithalatında Ricardo ürünlerinin payı oldukça yüksek düzeydedir. Ricardo ürünlerinin ithalat içindeki payı 1975'de % 39.51, 1980'de % 69.46 ve 1985'de % 54.41 düzeyinde olmuştur. Ricardo ürünü olarak kabul edilen ham petrolün ithalat içindeki payının oldukça yüksek olması Türkiye'nin ithalatında Ricardo ürünlerinin payının yüksek düzeyde olmasına neden olmaktadır. Ham petrolün ithalat içindeki payı 1975'de % 15.15, 1980'de % 37.52, 1985'de ise % 29.28 düzeyinde olmuştur. Ürün Devresi ürünleri ithalat içinde ikinci sırayı almaktadır. Bu ürün grubunun ithalat içindeki payı 1975'de % 53.39, 1980'de % 27.82, 1985'de ise % 38.78 olmuştur. İthalat içinde en düşük pay Heckscher-Ohlin ürünlerine aittir. Heckscher-Ohlin ürünlerinin ithalat içindeki payı 1975'de % 6.48, 1980'de % 2.67, 1985'de % 6.67 düzeyinde olmuştur.

Sınai ürün ithalatında Ürün Devresi ürünlerinin payı oldukça yüksek düzeydedir. İthal edilen Ürün Devresi ürünle-

rinin yaklaşık olarak 2/3'si standartlaşmış ürün niteliğinde, 1/3'i ise standartlaşmamış ürün niteliğindedir. Buna göre Standartlaşmış Ürün Devresi ürünlerinin sınai ürün ithalatındaki payının yüksek düzeyde olduğunu söyleyebiliriz. Sınai ürün ithalatında, sınai ürün kapsamına giren Ricardo ürünlerinin payı 1975'de % 15.14, 1980'de % 29.51, 1985'de % 18.76 olmuştur. Sınai ürün ithalatında en düşük pay Heckscher-Ohlin ürünlerine aittir. Bu ürün grubunun sınai ürün ithalatındaki payı 1975'de % 9.10, 1980'de % 6.18 ve 1985'de % 11.92 olmuştur.

Bu bulgulara göre Ürün Devresi ürünlerinin toplam ithalat içindeki payının % 38, sınai ürün ithalatındaki payının ise % 70 düzeyinde olduğu görülmektedir. Buna göre Ürün Devreleri Analizi toplam ithalatın bir bölümünü sınai ürün ithalatının ise oldukça yüksek bir bölümünü açıkladığını söyleyebiliriz.

Sonuç olarak Türkiye'nin ihracatında Ricardo ürünlerinin ilk sırayı, Heckscher-Ohlin ürünlerinin ikinci sırayı, Ürün Devresi ürünleri son sırayı almaktadır. Türkiye'nin ithalatında ise Ricardo ürünleri ilk sırayı, Ürün Devresi ürünleri ikinci sırayı, Heckscher-Ohlin ürünleri ise son sırayı almaktadır.

Türkiye'nin sınai ürün ihracatında Heckscher-Ohlin ürünleri ilk sırayı, Ürün Devresi ürünleri ikinci sırayı, Ricardo ürünleri son sırayı almaktadır. Sınai ürün ithalatında ise Ürün Devresi Ürünleri ilk sırayı, Ricardo ürünleri ikinci sırayı, Heckscher-Ohlin ürünleri ise son sırayı almaktadır. Buna göre sınai ürün ihracatının büyük bir bölümünün teknoloji sabitleşmiş ürünlerden oluştuğu, sınai ürün ithalatının büyük bir bölümünün ise yoğun teknoloji gerektiren ürünlerden oluştuğunu söyleyebiliriz.

Türkiye'nin dış ticaretini açıklamaya yönelik uygulamalı bir çalışmada Heckscher-Ohlin kuramının Türkiye'de geçerliliği test edilmiştir. Yapılan çalışmada Türkiye'nin dış ticaretinin faktör yapısı araştırılmış ve Türkiye'nin emek yoğun ürünler ihraç edip sermaye yoğun ürünler ithal ettiği sonucuna ulaşılmıştır(1).

4.2. SINAİ ÜRÜNLERDE STANDARTLAŞMA

Uluslararası ticareti açıklamaya çalışan çeşitli kuramsal analizlerin sınanması, bu analizlerin geçerliliğini anlayabilmemize yardımcı olabilir. Dış ticaret kuramlarının farklı noktalardan kaynaklanması, yapılacak sınamaların değişik biçimde olmasını gerektirmektedir. Dış ticaret ile ilgili analizler toplu bir biçimde Alan D.Deardorff tarafından test edilmiştir(2). Burada yalnız Ürün Devreleri Analizinin sınanmasını gerçekleştirmeye çalışacağız.

Ürün Devreleri Analizi ilk defa G.C.Hufbauer tarafından test edilmiştir(3). Hufbauer yaptığı çalışmada ABD'nin ihracat birim değerindeki değişiklikleri araştırmıştır. Buna göre ihracat birim değerindeki değişmeler ihraç edilen ürünlerin standartlaşma ve farklılaşma düzeylerini ortaya koymaktadır. Hufbauer ürünlerin farklılaşma ve standartlaşma düzeylerini aşağıdaki biçimde tanımlamıştır:

-
- (1) Halil Seyidoğlu, Türkiye'nin Faktör Donatımı İle Dış Ticaretinin Faktör Yapısı Arasındaki İlişkilerin Araştırılması Heckscher-Ohlin Teorisinin Uygulamalı Testi, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Erzurum 1976, s.112.
 - (2) Alan V.Deardorff, "Testing Trade Theories and Predicting Trade Flows", Handbook of International Economics içinde, Vol. I, Editors Ronald W.Jones-Peter B.Kenen, North Holland Amsterdam 1984, s.467-517.
 - (3) G.C.Hufbauer, "The Impact of National ...", s.190.

Ürün Farklılaştırması: $\frac{U_n}{V_n}$

U_n = Bir ürünün birim ihracat değerindeki standart sapma

V_n = Bir ürünün birim ihracat değerinin ağırlıksız ortalaması

Hufbauer'e göre eğer bir ürünün birim ihracat değeri yaklaşık olarak aynı kalırsa, bu ürünün standartlaştığı söylenebilir. Ürün farklılaştırması katsayısı 0.90'dan fazla olması o ürünün yüksek düzeyde farklılaştığını göstermektedir. Ürün farklılaştırma katsayısının düşük olması ise ürünün standartlaşmış olduğunu gösterir. Hufbauer söz konusu çalışmasında kişi başına gelir düzeyi birbirinden farklı 24 ülkede ürün farklılaştırması oranları ile kişi başına gelir düzeyi arasındaki ilişkiyi araştırdı. Elde edilen sonuçlara göre söz konusu iki değişken arasında yüksek sayılabilecek korrelasyon ilişkisi ortaya çıkmıştır.

Bu sonuç, Ürün Devreleri Analizinin temel önerisi olan gelişmiş ülkelerin yeni ürün, az gelişmiş ülkelerin ise standartlaşmış ürün ihraç edeceği görüşünü doğrulamaktadır. Mordechai kreinin ürün devreleri analizinin sınanmasını Hufbauer'e benzer biçimde ülke ihracatında standartlaşma düzeyi ile sanayileşme düzeyi arasındaki ilişkinin araştırılması biçiminde tanımlamaktadır(1).

Ürün Devreleri Analizinin Türkiye'nin dış ekonomik ilişkileri üzerinde test edilirken ürün bazında standartlaşma oranları hesaplanacak buradan standartlaşmış ve standartlaşmamış ürünler ortaya çıkartılacaktır. İkinci aşamada yine ürün bazında ihracat başarımları oranları hesaplanacaktır. Türkiye'nin dış ticareti çeşitli kuramsal analizler ışığında değer-

(1) Mordechai Kreinin, International Economics A Policy Approach, Second Edition, Harcourt Brace Jovanovich Inc., New York 1975, s.267.

lendirilip bu kurumsal görüşlerin Türkiye'nin dış ticaretinin ürün yapısını ortaya konabilir. Ürün Devreleri Analizi bu kurumsal görüşlerden yalnızca bir tanesidir. Burada yalnızca Ürün Devreleri Analizinin Türkiye'nin dış ticaret yapısını açıklayabilme gücü araştırılacaktır.

Ürünlerin standartlaşma ya da farklılaşma katsayıları Standart Uluslararası Ticaret Sınıflandırması (SITC) nin 2 ve 3 basamaklı kodlarına göre ürün bazında hesaplanmıştır. Veriler 1980-1985 dönemini kapsayan 6 yıllık ihracat değerlerinden oluşmaktadır. Standartlaşma ya da farklılaşma katsayıları Hufbauer'in ortaya koyduğu formüle göre hesaplanmıştır. Ürün farklılaştırmasının U_n/V_n biçiminde gösterimi belirli bir dönemdeki ihracat serisinin standart sapmasının aynı serinin ağırlıksız ortalamasına bölünmesi anlamını taşır. Bu katsayı aynı zamanda istatistiksel değişme katsayısı $C_v = S/\bar{x}$ olarak bilinmektedir(1).

Ürünlerin standartlaşma düzeyleri hesaplandıktan sonra bu ürünlerin sınai ürün ihracatındaki payları araştırılmıştır. Böylece standartlaşmış ürünlerin sınai ürün ihracatındaki ağırlığı daha açık biçimde ortaya konulmuştur(2). Elde edilen sonuçlar ürün kesimlerine göre aşağıda değerlendirilmiştir.

SITC 5 ürün kesimi ihracatında 15 üründen 6 tanesinde ürün farklılaştırması 0.9 dan daha fazladır. Geri kalan 9 ürün ise standartlaşmış ürün görünümündedir. SITC 521 Petrol ve Maden Kömürü, SITC 531 Boyayıcı Maddeler, SITC 533 Pigmentler, Boyalar, Vernikler, SITC 553 parfümeri ve kozmetik, SITC 561 Gübreler ve SITC 571 Patlayıcı Maddeler de ürün farklılaştırması yüksek düzeydedir. Bu ürünlerin standartlaşmamış ürün

(1) Herbert Moskowitz, Gordon P.Wright, Statistics for Management and Economics, Charles E.Merill Publishing Company, Ohio 1985, s.33.

(2) Bakınız Ek: 6, Tablo: 1.

özelliğinde olduğu söylenebilir.

SITC 512 Organik Kimyasal Maddeler, SITC 513 İnorganik Elementler, SITC 514 Diğer Organik Kimyasal Maddeler, SITC 532 Boyacılık ve Tabaklama Ürünleri, SITC 541 Tıbbi ve Eczacılık Ürünleri, SITC 551 Uçan Yağlar, SITC 554 Sabunlar ve Temizleyiciler, SITC 581 Plastik Maddeler, Yapay Reçineler ve SITC 599 Kimyasal Maddeler Standartlaşmış Ürün niteliğindedirler.

Mamul ürünler sanayii (SITC 6) Ürün Kesimi ihracatında SITC 611 Köseleler, SITC 612 Kösele Ürünleri, SITC 613 Kürk-ler, SITC 621 Kauçuk Ürünleri, SITC 631 Kontrplaklar, Panolar, SITC 633 Mantardan Yapılmış Eşyalar, SITC 642 Kağıt Hamuru ve Mukavva Ürünleri, SITC 653 Dokuma Ürünleri, SITC 666 Çömlekçilik, SITC 667 Değerli Taşlar, SITC 672 Demir-Çelik Külçeler, SITC 674 Demir-Çelik Levhalar, SITC 675 Demir ve Çelik Şeritler, SITC 676 Demiryolu Rayları, SITC 679 Demir ve Çelik Dök-meler, SITC 681 Gümüş ve Platin, SITC 683 Nikel, SITC 685 kurşun, SITC 686 Çinko, SITC 687 Kalay, SITC 688 Uranyum, Toryum, SITC 693 Tel Kablolar, SITC 694 Çiviler, SITC 695 El Aletleri ve SITC 696 Bıçakçı Ürünlerinde ürün farklılaştırması 0.9 dan yüksek çıkmıştır. Bu ürünlerin standartlaşmamış ürünler olduğu söylenebilir.

Ürün farklılaştırmasının bazı ürünlerde yüksek düzeyde olmasının nedeni, bu ürünlerde kimi yıllar hiç ihracat yapılmamasından ileri geldiği söylenebilir. Bu nedenle ortalamadan sapmalar olabilmektedir. Analiz dönemi 1980-1986 yıllarını kapsamaktadır. Dolayısı ile hesaplamalarda 6 yılın ihracat değerleri gözönüne alınmaktadır. Ancak bazı ürünlerde 6 yıllık dönemin tüm yıllarında ihracat yapılmamıştır: SITC 667 2 yıl, SITC 676 4 yıl, SITC 681 2 yıl, SITC 683 3 yıl, SITC 685 5 yıl, SITC 686 3 yıl ve SITC 688 ürün kesimlerinde 2 yıl ihracat yapılmıştır.

SITC 629 Kauçuktan Yapılmış Maddeler, SITC 632 Ağaçtan Yapılmış Eşyalar, SITC 641 Kağıt ve Mukavva, SITC 651 Dokuma İpliği, SITC 652 Pamuklu Dokuma, SITC 654 Tül Dantel, SITC 655 Özel Dokuma Ürünleri, SITC 656 Çeşitli Dokuma Ürünleri, SITC 657 Halı ve Halıcılık Ürünleri, SITC 661 Kireç, Çimento, SITC 662 İnşaat Malzemeleri, SITC 663 Madeni Mamul Eşyalar, SITC 664 Camlar, SITC 665 Cam Ürünleri, SITC 671 Pik Demir, SITC 673 Demir-Çelik Çubuklar, SITC 677 Demir-Çelik Teller, SITC 678 Demir ve Çelik Borular SITC 684 Alüminyum, SITC 689 Demirdışı Metaller, SITC 691 İnşaat Malzemesi, SITC 692 Madeni Kaplar, SITC 695 El Aletleri, SITC 697 Ev Eşyaları ve SITC 698 Madenden Yapılmış Eşyalar standartlaşmış ürün niteliğindedir.

Makina ve ulaşım araçları sanayii (SITC 7) ürün kesimi ihracatında SITC 717 Makinalar (Dokuma Sanayi için), SITC 719 Elektriksiz Makinalar, SITC 724 Alıcı ve Verici Haberleşme Cihazları, SITC 726 Elektrikli Tıbbi Aletler, SITC 729 Elektrikli Makina ve Cihazlar ve SITC 731 Demiryolu Araçlarında ürün farklılaştırması yüksek düzeydedir.

SITC 711 Elektriksiz Jeneratörler, SITC 712 Tarımsal Alet ve Makinalar, SITC 714 Büro Makinaları, SITC 715 Makinalar (Maden işlemek için), SITC 718 Makinalar (Diğer Sanayi Kolları için), SITC 722 Elektrikli Güç Makinaları, SITC 723 Elektrik Dağıtım İçin Teçhizat, SITC 725 Elektrikli Ev Aletleri, SITC 732 Motorlu Kara Taşıtları, SITC 733 Motorsuz Kara Taşıtları ve SITC 735 Gemi ve Vapurlar standartlaşmış mal özelliği göstermektedir.

Çeşitli sanayi ürünler (SITC 8) ürün kesimi ihracatında SITC 831 Çantalar ve Gezi Eşyaları, SITC 851 Ayakkabılar, SITC 861 Bilimsel Tıbbi Optik Ölçü ve Kontrol Aletleri, SITC 862 Sinemacılık ve Fotoğrafçılık Malzemeleri, SITC 863 Sinema Filmi, SITC 864 Saatler, SITC 891 Matbualar, SITC 892 Müzik

Aletleri, SITC 894 Oyuncaklar ve SITC 896 Sanat Eserleri'nde ürün farklılaştırması yüksek düzeyde çıkmıştır.

SITC 812 Sıhhi Tesisat Isıtma ve Aydınlatma Cihazları, SITC 821 Mobilya ve Döşeme Eşyaları, SITC 841 Giyim Eşyası, SITC 842 Kürkten Giyim Eşyaları, SITC 893 Plastik Mamuller, SITC 895 Büro Eşyaları, SITC 897 Mücevhercilik ve Kuyumculuk Eşyası ve SITC 899 Mamul Maddeler standartlaşmış ürün özelliği göstermektedirler. SITC 8 ürün kesiminde 18 üründen 10 tanesinde ürün farklılaştırması yüksek düzeydedir. 8 ürün standartlaşmış ürün niteliğindedir.

Sonuç olarak Türkiye'de 1980-1985 döneminde sınai ürün ihracatını oluşturan 100 ürün kesimi için yapılan hesaplamalara göre 52 ürün kesimi standartlaşmış ürün niteliğinde, 48 ürün kesimi ise standartlaşmamış ürün niteliğindedir. Sınai ürün ihracatında standartlaşmış ürünlerin payı % 78.62, standartlaşmamış ürünlerin payı ise % 21.38 olarak hesaplanmıştır. Anlaşılacağı gibi sınai ürün ihracatının büyük bir bölümü standartlaşmış ürünlerden oluşmaktadır.

Sınai ürün ihracatı içinde yer alan standartlaşmış ürünlerin % 66.35'i Heckscher-Ohlin ürünü, % 8.41'i Ürün Devresi ürünü, % 3.86'sı Ricardo ürünü niteliğindedir(1). Anlaşılacağı gibi standartlaşmış ürünlerin büyük bir bölümü Heckscher-Ohlin ürünlerinden oluşmaktadır. Standartlaşmış ürün devresi ürünlerinin sınai ihracat içindeki payı düşük düzeydedir.

Standartlaşmış ürünlerin herbirinde ihracat başarımları farklı düzeydedir. Bu nedenle standartlaşmış ürünler içinde ihracat başarımları yüksek olan ürünlerin ihracat başarımları düşük olan ürünlerden ayrı olarak ele alınabi-

(1) Sonuçlar Ek: 7, Tablo: 1'den elde edilmiştir.

lır. Böylece standartlaşmış 52 ürün içinde ihracat başarıml oranı yüksek olan ürünlerin sınai ürün ihracatı içindeki payları hesaplanabilir. Bu tür bir hesaplama sınai ürün ihracatını daha sağlıklı bir biçimde değerlendirmeye yardımcı olabilir. Aşağıda 100 sınai ürün için ihracat başarıml oranları hesaplanmıştır.

4.3. KARŞILAŞTIRMALI ÜSTÜNLÜKLER

İhracat başarıml oranları 1977-1978 ve 1981-1982 yıllarında ilksel ve sınai ürünler için ayrı ayrı hesaplanmıştır(1). Yapılan hesaplamalar Bela Balassa'nın ortaya koyduğu yöntemle dayanmaktadır(2). Daha önce belirtildiği gibi ihracat başarıml oranı herhangi bir ürün kesimindeki ihracat payının, söz konusu ürün kesiminin dünya ihracat payına oranlanmasından elde edilmektedir. İhracat başarıml oranları Bela Balassa tarafından karşılaştırmalı üstünlüklerin bir göstergesi olarak alınmıştır(3). Ek 7'de hesaplanmış olan ihracat başarıml oranları aşağıda incelenmiştir.

4.3.1. İlksel Ürünlerde Karşılaştırmalı Üstünlükler

İlksel ürünlerde ihracat başarıml oranları 1977/1978 ve 1981/1982 yılları ihracat değerlerine göre hesaplanmıştır(4). Elde edilen sonuçlar aşağıda ürün kesimlerine göre değerlendirilmiştir.

(1) Bakınız Ek: 7, Tablo: 1 ve Tablo: 2.

(2) Bela Balassa, Trade Liberalisation..., s.106.

(3) Bela Balassa, A 'Stages' approach..., s.15.

(4) Bakınız Ek: 7, Tablo: 1.

a) Gıda Maddeleri ve Canlı Hayvanlar SITC 0

Bu ürün kesiminde 1981-1982 döneminde ihracat başarımı yüksek ürünler, Meyvalar 48.76, Canlı Hayvanlar 13.35, Cevizler 11.98, Sebzeler 7.42, Buğday Unu 5.38, Arpa 5.05, Baharat 5.02, Sebze ve Konserve Ürünleri 4.90, Yağlar (Margarin) 3.08, Meyva Ürünleri 2.88, Yumurta 2.60, Balık ve Balık Ürünleri, 2.14, Taze Et 1.82'dir.

b) İçki ve Tütün SITC 1

İçki ve Tütün ürün kesiminde ihracat başarımları oranı geleneksel ihraç ürünlerinden olan tütünde 22.01'dir.

c) Hammaddeler SITC 2

Hammaddeler ürün kesiminde ihracat başarımları oranları sıralamasında pamuk 11.33, Hammaddeler 8.43, Hammaddeler (Hayvansal) 3.24, İpek 2.40, Taşlar, Kumlar, Çakıllar 2.43, Sentetik Elyaf 2.17, Hammaddeler (Bitkisel) 1.29, Yünler 1.16 dir.

d) Mineral ve Yakıtlar SITC 3

Bu ürün kesiminde hiçbir ürünün ihracat başarımları oranı 1 den yüksek değildir.

e) Hayvansal ve Bitkisel Yağlar SITC 4

Hayvansal ve Bitkisel Yağlar ürün kesiminde bitkisel yağlarda ihracat başarımları oranı 3.43'dür.

Daha önce belirtildiği gibi doğal kaynağa dayalı ürünler Ricardo ürünleri olarak adlandırılmıştı. İlksel ürünlerdeki başarımları yüksek olan ürünler çoğunlukla geleneksel ihracat

ürünlerinden oluşmaktadır. 1981-1982 dönemine göre genel olarak ihracat başarımının yüksek olduğu ürünler Meyvalar, Tütün, Canlı Hayvanlar, Pamuk ve Cevizler, biçiminde sıralanabilir. Bu ürünler ilksel ürünler içinde karşılaştırmalı üstünlüklerin en yüksek olduğu ürünlerdir.

1977-1978 ve 1981-1982 döneminde ilksel ürünlerdeki ihracat başarım oranları önemli değişiklikler göstermemiştir. Her iki dönemde de geleneksel ihraç ürünlerindeki ihracat başarım oranları yüksek çıkmıştır. Bununla birlikte 1977-1978 döneminde 20 üründe ihracat başarım oranı yüksek iken, 1981-1982 döneminde ihracat başarım oranı yüksek olan ürün sayısı 25'dir. 1981-1982 döneminde önceki döneme göre 17 üründe ihracat başarım oranı yükselme gösterirken 8 üründe ihracat başarım oranı azalma göstermiştir.

4.3.2. Sınai Ürünlerde Karşılaştırmalı Üstünlükler

Sınai ürünlerde ihracat başarım oranları 1977/1978 ve 1981/1982 yılları ihracat değerlerine göre hesaplanmıştır(1). Elde edilen sonuçlara göre kimya sanayi ürün kesiminde ihracat başarım oranları bazı ürünlerde iki dönem boyunca değişiklik göstermiştir.

1977/1978 yıllarında SITC 513 İnorganik elementler, SITC 514 Diğer İnorganik Kimyasal Maddeler, SITC 532 Boyacılık ve Tabaklama Ürünleri, SITC 551 Uçan Yağlarda yüksek düzeyde ihracat başarımı elde edilmiştir. 1981/1982 yıllarında ise SITC 513 İnorganik Elementler, SITC 551 Uçan Yağlar, SITC 554 Sabunlar ve temizleyiciler, SITC 561 Gübrelerde yüksek düzeyde ihracat başarımı elde edilmiştir.

Sonuç olarak kimya sanayi ürün kesiminde 1981/1982 döneminde 4 üründe ihracat başarımı yüksek düzeyde olmuştur.

(1) Bakınız EK: 7, Tablo: 2.

Bu ürünlerin 2 tanesi Ricardo ürünü, 1 tanesi standartlaşmış Ürün Devresi ürünü 1 tanesi standartlaşmamış Ürün Devresi ürünü özelliğindedir.

Mamul Ürünler Sanayi ürün kesimi (SITC 6) ihracatında 1977-1978 döneminde 11 üründe ihracat başarıml oranı yüksek düzeyde olmuştur. 1981-1982 döneminde ise 17 üründe ihracat başarıml oranı yüksek olmuştur. İki dönem boyunca ihracat başarımlının kararlı bir yapı oluşturduğu ürünler şunlardır: SITC 651 Dokuma İpliği, SITC 652 Pamuklu Dokuma, SITC 656 Çeşitli Dokuma Ürünleri, SITC 657 Halı ve Halıcılık Ürünleri, SITC 661 Kireç Çimento ve İnşaat Malzemeleri, SITC 664 Camlar, SITC 665 Cam Ürünleri, SITC 671 Pik Demir, SITC 679 Demir ve Çelik Dökmeler, SITC 684 Alüminyum, SITC 697 Ev Eşyaları.

1981-1982 yıllarında mamul ürünler sanayiinde ihracat başarımlının yüksek olduğu 16 üründen 2 tanesi Ricardo ürünü, 3 tanesi standartlaşmış Ürün Devresi ürünü, 1 tanesi Standartlaşmamış ürün, 10 tanesi ise Heckscher-Ohlin ürünü niteliğindedir.

Makina ve Ulaşım Araçları (SITC 7) ürün kesiminde 1977-1978 döneminde hiçbir üründe ihracat başarıml oranı yüksek çıkmamıştır. 1981-1982 yıllarında ise SITC 723 Elektrik Dağıtımı için teçhizat ve SITC 725 Elektrikli Ev Aletlerinde ihracat başarımlı yüksek olmuştur. Bu iki ürün, standartlaşmış Ürün Devresi ürünü niteliğindedir.

Çeşitli sınıai ürünler (SITC 8) ürün kesimi ihracatında 1977/1978 döneminde 3 üründe ihracat başarıml oranı yüksek olmuştur. 1981-1982 döneminde ise 4 üründe ihracat başarıml oranı yüksek olmuştur. İki dönem boyunca ihracat başarımlı SITC 841 Giyim Eşyası ve SITC 842 Kürkten Giyim Eşyaları'nda kararlılığını sürdürmüştür. Ayrıca 1981-1982 döneminde SITC 892 Plastikten Mamuller, SITC 895 Büro Eşyaları ürünlerinde ihra-

cat başarımı yüksek düzeydedir. 1981-1982 döneminde ihracat başarımının yüksek olduğu 4 üründen 2 tanesi Heckscher-Ohlin ürünü, 1 tanesi standartlaşmış Ürün Devresi ürünü, 1 tanesi de standartlaşmamış Ürün Devresi ürünü niteliğindedir.

Sanai Ürünleri ihracat başarımı açısından ele aldığımızda ihracat başarımının yüksek olduğu ürünlerin SITC 6 ürün kesiminde yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. 1977-1978 döneminde 15 üründe ihracat başarım oranı yüksek düzeyde iken, 1981-1982 döneminde ise 26 üründe ihracat başarım oranı yüksek olmuştur.

Ürün özelliklerini göz önüne alırsak 1981/1982 döneminde ihracat başarımının yüksek olduğu 26 ürün kesiminden 4 tanesi Ricardo ürünü, 12 tanesi Heckscher-Ohlin ürünü, 7 tanesi standartlaşmış Ürün Devresi ürünü, 3 tanesi ise standartlaşmamış Ürün Devresi ürünü niteliğindedir. Anlaşılacağı gibi ihracat başarımının yüksek olduğu ürünlerin büyük bir bölümü Heckscher-Ohlin ürünlerinden oluşmaktadır. İhracat başarım oranının yüksek olduğu diğer bir kesim ise standartlaşmış Ürün Devresi ürünlerinden oluşmaktadır.

Daha önce belirtildiği gibi ihracat başarım oranını karşılaştırmalı üstünlüğün bir göstergesi olarak ele alırsak 1981-1982 döneminde Türkiye'nin karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu sanayi ürünleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz. Kireç, Çimento ve İnşaat Malzemeleri (23.01), Halı ve Halıcılık Ürünleri (21.05), Dokuma İpliği (12.55), Çeşitli Dokuma Ürünleri (9.72), Kürkten Giyim Eşyaları (8.94), Cam Ürünleri (7.79), Pamuklu Dokuma (5.43), Giyim Eşyası (4.82), Camlar (4.70), Demir ve Çelik Çubuklar (4.04), Ağaçtan Mamul Eşyalar (3.03), Ev Eşyaları (Adi Madenden) (2.69), Plastik Mamuller (2.57), Sabunlar ve Temizleyiciler (2.52), Demir ve Çelik dökmeler (2.50) gibi ürünlerde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğunu söyleyebiliriz. Karşılaştırmalı üstünlükleri genel denge modeli çerçevesinde sayısal olarak inceleyen bir çalış-

maya göre Türkiye'nin karşılaştırmalı üstünlüklere sahip olduğu sektörler tarım, gıda, tekstil ve makina sektörleridir(1). Başka bir çalışmaya göre Türkiye'nin, Pamuk, Fındık, Tütün, Turunçgiller gibi ürünlerde uluslararası rekabet gücüne sahip olduğu, Elbise-Giyim Eşyası ve Konfeksiyon, Dokuma Sanayii, Sebze ve Mayva İşleme Sanayii, Çimento Sanayii, Orman Sanayii, Ağaç Mobilya ve Döşemecilik gibi marjinal sektörlerde ise kolayca rekabet gücüne kavuşabileceği ileri sürülmektedir(2).

Türkiye Makina ve Ulaşım araçları ürün kesiminde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip değildir. Örneğin Dokuma İpliği ve Pamuklu dokumada ihracat başarımı sırasıyla 12.55 ve 5.43'dür. Ancak dokuma sanayi makinalarında ihracat başarımı 0.04'dir. Türkiye'nin dokumacılık ürünlerindeki karşılaştırmalı üstünlüğüne karşılık dokuma sanayi makinalarında karşılaştırmalı dezavantaja sahiptir.

Makina ve ulaşım araçları ürün kesiminde ihracat başarımının düşük olmasına karşılık 1981-1982 döneminde 1977-1978 dönemine göre genel olarak bir yükselme olduğu söylenebilir. Bu yükseliş yeterli olmamakla birlikte bu ürün kesiminde karşılaştırmalı üstünlük sağlamak son derece önemlidir. Çünkü SITC 7 ürün kesiminde Türkiye Sürekli İthalatçı Ülke konumundadır. Bu durumun değişmesi ise makina ve ulaşım araçları ihracatının gelişmesine bağlıdır. "Uzun dönemde Türkiye'nin karşılaştırmalı üstünlüğü elektrikli ve elektriksiz makinalar çeşitli aletler ve elektronikte yatmaktadır"(3). Türkiye bu ürünleri üreterek dünya işbölümündeki yerini almalıdır.

-
- (1) Hasan Olgun-Sübidey Togan, Türk Ekonomisinin Dünya Ekonomisine Entegrasyonu, Enka Vakfı Yayınları, İstanbul 1984, s.62.
 - (2) Okan H.Aktan-Tercan Baysan, "Türk Ekonomisinin Dünya Ekonomisine Entegrasyonu: Liberasyon, Karşılaştırmalı Üstünlük ve Optimum Politikalar, ODTÜ Gelişme Dergisi, 12(1-2), 1984, s.97-98.
 - (3) Bela Balassa, Turkey, Industrialization and Trade Strategy, World Bank, 1981, s.22.

SITC 7 ürün kesimi ihracat ithalat farkının en yüksek olduğu ürün kesimidir. Anlaşılacağı gibi bu ürün kesiminde Türkiye dünya işbölümüne katılamamaktadır. En çok dış açık bu kesimde ortaya çıkmaktadır. Türkiye'nin makina ve ulaşım araçları ürün kesiminde uluslararası işbölümüne katılması, araştırma geliştirme harcamalarının artmasına, büyük ölçekli kuruluşlara ve teknolojik gelişmelerin yakından izlemesine bağlı olduğu söylenebilir. Gelişmekte olan ülkelere önerilen emek yoğun olanlarda sanayileşme görüşü Türkiye için çözüm yolu olmayacağı söylenebilir. "Yeni Sanayi devriminin her alanda getirdiği büyük değişimler geleneksel yaklaşıma bağlı kalarak geleceğe bakmanın çok yüksek bir maliyeti olabileceğini gösteriyor. Bugün rekabet gücü sağlandığı için ihraç edilebilen ürünlerin yarın rekabet gücü olmadığı görülebilir. İzlenemeyen teknolojik değişme, yarın fakirleştirmeyi de birlikte getirebilir"(1).

Sanayi ürünlerle uluslararası işbölümüne katılmak Türkiye açısından gerekli olduğu söylenebilir. Sanayileşme yolunda önemli bir ilerleme sağlanmış olması belirli ölçülerle kolaylık sağlayabilir. "Türkiye'nin tarıma dayalı endüstriler yanında, ileri mühendislik bilgisi gerektiren bir kısım sermaye malları alanında önemli bir karşılaştırmalı üstünlük potansiyeli vardır"(2). Türkiye sermaye mallarındaki bu potansiyel karşılaştırmalı üstünlüğünü kullanabilirse ancak ithalat ihracat farkını ortadan kaldırabilir. "İhracatta sınai ürünlerin payının arttırılması ticaret hadleri açısından da önem taşımaktadır"(3). Sınai ürünlerin ihracat içindeki payının artması dış ticaret

-
- (1) Gülten Kazgan, "Türkiye'nin Dışa Açılmasında İki Dışsal Etken: Dünya Piyasası ve Yeni Sanayi Devrimi", İktisat Dergisi, Temmuz-Ağustos 1985, Sayı 248-249, s.55-56.
 - (2) Halil Seyidoğlu, Türkiye'de Sanayileşme ve Dış Ticaret Politikası, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara 1982, s.176.
 - (3) Erol Manisalı, Gelişme Ekonomisi, 2.Baskı, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 2446, İstanbul 1978, s.180.

hadleri yoluyla ülkenin döviz kazancını arttıracaktır. Bu yolla ithalat ihracat arasındaki fark ortadan kalkabilir. Bununla birlikte daha önce ortaya koyulan imalat sanayiindeki emek-yoğun üretimin giderek yaygınlaşması, Türkiye'nin uluslararası işbölümünde emek yoğun üretim yapan hafif sanayii dallarında yer alması demektir. Beşinci planda tüm sanayi sektörlerinin ihracat artışı için desteklenmesine karşılık emek yoğun üretim biçiminde bir değişme olup olmayacağını şimdiden kestirebilmek güç görünmektedir.

Standartlaşmış Sınai ürünlerden ihracat başarımları oranı yüksek olan ürünlerin sınai ihracat içindeki payını araştırarak Türkiye'nin sınai ihracat yapısını değerlendirebiliriz.

TABLO 49- STANDARTLAŞMIŞ VE STANDARTLAŞMAMIS ÜRÜNLERİN SINAI ÜRÜN İHRACATINDAKİ PAYLARI

STANDARTLAŞMAMIS ÜRÜNLER	İhracat Başarımları Oranı 1981-1982	Standartlaşma Düzeyi 1980-1985	Sınai Ürün İhracatındaki Payı 1984-1985 (%)
SITC 561 Gübreler (Hazırlanmış)	1.29	0.9274	1.18
SITC 679 Demir ve Çelik Dökmeler	2.50	0.9735	0.38
SITC 696 Bıçakçı Ürünleri	1.90	0.0514	0.20
		TOPLAM	1.76
STANDARTLAŞMIŞ ÜRÜNLER			
SITC 5 KİMYA SANAYİİ			
SITC 513 İnorganik Elementler	1.07	0.3758	0.48
SITC 551 Uçan Yağlar	2.10	0.4274	0.16
SITC 554 Sabunlar ve Temizleyiciler	2.52	0.6456	0.55
		TOPLAM	1.19
SITC 6 MAMUL MALLAR SANAYİİ			
SITC 632 Ağaçtan Mamul Eşyalar	3.03	0.6238	0.48
SITC 651 Dokuma İpliği	12.55	0.2708	10.15
SITC 652 Pamuklu Dokuma	5.43	0.4654	2.76
SITC 656 Çeşitli Dokuma Ürünleri	9.72	0.4169	2.66
SITC 657 Halı ve Halıcılık Ürünleri	21.05	0.3421	3.04
SITC 661 Kireç, Çimento, İnş. Malzemeleri	23.01	0.6098	1.44
SITC 662 İnşaat Malzemeleri (Kilden ve Erimez Maddelerden)	1.39	0.2821	0.28

TABLO 49- (devam)

	İhracat Başarım Oranı 1981-1982	Standartlaşma Düzeyi 1980-1985	Sınai Ürün İhracatındaki Payı 1984-1985 (%)
SITC 664 Camlar	4.70	0.4269	1.08
SITC 665 Cam Ürünleri	7.79	0.2625	1.13
SITC 671 Fontlar, Aynalı Demir	1.48	0.3015	0.83
SITC 673 Demir ve Çelik Çubuklar	4.04	0.7402	7.57
SITC 684 Alüminyum	1.14	0.4172	1.17
SITC 691 İnşaat Malzemesi	1.66	0.6211	0.43
SITC 692 Madeni Kaplar	1.66	0.5488	0.33
SITC 697 Ev Eşyaları	2.69	0.2958	0.43
		TOPLAM	33.78
SITC 7 MAKİNA VE ULAŞIM ARAÇLARI SANAYİİ			
SITC 723 Elektrik Dağıtımı İçin Teçhizat	1.47	0.6897	1.07
SITC 725 Elektrikli Ev Aletleri	1.57	0.4252	0.31
		TOPLAM	1.38
SITC 8 ÇEŞİTLİ SINAI ÜRÜNLER			
SITC 841 Giyim Eşyası	4.82	0.6805	27.06
SITC 842 Giyim Eşyaları (Kürkten)	8.94	0.6603	0.79
SITC 893 Plastikten Mamuller	2.57	0.5480	0.40
SITC 895 Büro Eşyaları	1.44	0.8146	0.20
		TOPLAM	28.45
		Standartlaşmış Ürünler Toplamı	64.80

KAYNAK: Hesaplamalar Ek: 6, Tablo: 1, Ek: 7, Tablo: 2 ve Tablo: 26'ya göre yapıldı.

İhracat başarım oranı yüksek standartlaşmamış ürünlerin sınai ürün ihracatı içindeki payı % 1.76'dır. Gübreler (Hazırlanmış), Demir ve Çelik Dökmeler, Bıçakçı Ürünleri standartlaşmamış ürün kapsamındadır.

İhracat başarıml oranı yüksek standartlaşmış ürünlerin sınaî ürün ihracatı içindeki payı % 64.8'dir. Kimya sanayinde inorganik elementler, Uçan Yağlar, Sabunlar ve Temizleyiciler standartlaşmış ürünlerdir. Standartlaşmış kimya sanayii ürünlerinin sınaî ihracat içindeki payı % 1.19'dır. Mamul mallar sanayii ürünlerinden Dokuma İpliği, Ağaçtan mamul eşyalar, Pamuklu Dokuma, Çeşitli Dokuma Ürünleri, Halı ve halıcılık ürünleri, kireç çimento, inşaat malzemeleri, inşaat malzemeleri (kilden ve erimez maddelerden), camlar, cam ürünleri, fontlar, aynalı demir, demir ve çelik çubuklar, alüminyum, inşaat malzemesi, madeni kaplar, ev eşyaları standartlaşmış ürünlerdir. Bu ürünlerin sınaî ürün ihracatı içindeki payı % 33.78'dir.

Makina ve ulaşım araçları sanayinde elektrikli ev aletleri ve elektrik dağıtımı için teçhizat standartlaşmış ürünler kapsamındadır. Bu ürünlerin sınaî ürün ihracatındaki payı % 1.38'dir. Çeşitli sınaî ürünler kesiminde giyim eşyası, kürkten giyim eşyası, plastikten mamuller ve büro eşyaları standartlaşmış ürün niteliğindedir. Bu ürünlerin sınaî ürün ihracatındaki payı % 28.45'dir.

Sınaî ürün ihracatınının 2/3 ünü oluşturan standartlaşmış ürünler içinde Heckscher-Ohlin ürünlerinin payı % 50.82, Ürün Devresi ürünlerinin payı % 11.85, Ricardo ürünlerinin payı % 2.13 düzeyindedir. Bu sonuçlara göre Ürün Devreleri Analizinin Türkiye'nin Sınaî ürün ihracatınının bir bölümünü açıkladığını söyleyebiliriz.

ÖZET VE SONUÇ

Dünya ticareti tek bir kuramsal çerçevede açıklanamamaktadır. Dünya ticaretine katılan ürünlerin çok çeşitli olması ve özellikle sınai ürünlerin sürekli bir biçimde değişme göstermesi nedeni ile uluslararası ticaret farklı yaklaşımlara göre değerlendirilmektedir.

Ticarete katılan ürünler sınai ve ilksel ürünler olarak iki grupta toplanabilir. İlksel ürünler doğal kaynağa dayalı olan ürünlerdir. Bu ürünlerin ticaretini Ricardocu kuram çerçevesinde açıklayabiliriz.

Sınai ürünler ticaretini açıklamaya çalışan kuramsal yaklaşımlar birbirinden farklı kavramları temel almaktadır. Bunların herbirinin sınai ürün ticaretinin belirli bir bölümünü açıklayabildiğini söyleyebiliriz. Sınai ürün ticareti son yıllarda teknoloji öncelikli kuramlar çerçevesinde açıklanmaya çalışılmaktadır. Teknoloji öncelikli kuramların Neoklasik kuram'a göre Dünya ticaretini görece daha başarılı biçimde açıkladığı söylenebilir.

Dünya ihracatında ilksel ürünlerin payı yaklaşık olarak % 40, sınai ürünlerin payı ise % 60 düzeyindedir. Ayrıca sınai ürünlerin bir bölümü dinamik bir yapıdadır. Bu nedenle Dünya ticaretini ürün özelliklerine göre açıklamaya çalışmanın daha doğru olacağı söylenebilir.

Bu çalışmada Ürün Devreleri Analizi çerçevesinde Dünya ticareti ve Türkiye'nin dış ticaret yapısı incelenmiştir. Ürün Devreleri Analizinin sınai ürün ihracatını açıklamaya çalıştığını göz önüne alarak, çalışmada sınai ürün tanımına özel bir önem verilmiştir. SITC 0-4 ürün kesimleri ilksel ürünler, SITC 5-8 ürün kesimleri sınai ürünler olarak kabul edilmiştir. Gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler ile Türkiye'de ihracat, ürün özelliklerine göre üç bölümde değerlendirilmiştir. İhracatı oluşturan ürünler belirli ölçütler çerçevesinde Ricardo ürünleri, Heckscher-Ohlin ürünleri ve Ürün Devresi ürünleri olarak ele alınmıştır. Çalışmanın Türkiye ile ilgili bölümünde ithalat ve ihracat SITC ürün kesimleri için hesaplanan trendlere göre değerlendirilmiştir.

Az gelişmiş ülkelerin sınai ürün ihracatı 1965-1982 döneminde giderek artmıştır. Ancak bu artış tüm az gelişmiş ülkeleri kapsamamaktadır. Sınai ürün ihracatı yeni sanayileşen ülkeler grubu içinde özellikle uzak doğu ülkelerinde ortaya çıkmaktadır. Yeni sanayileşen ülkelere sınai üretim, sınai ürün ihracatı ilişkisi diğer az gelişmiş ülkelere göre oldukça yüksektir.

Dünya ticaretinde 1969-1983 döneminde grup içi ticaret gruplararası ticaretten daha yüksek düzeydedir. Grup içi ticaretin en yoğun olduğu ülkeler gelişmiş ve sosyalist ülkelerdir. Bu ülkelerde grup içi ticaret düzeyi azalma eğilimindedir. Az gelişmiş ülkeler ve OPEC ülkelerinde grup içi ticaret gruplararası ticaretten oldukça düşük düzeydedir. Bu ülkelerde ise grup içi ticaret yükselme eğilimindedir.

Dünya ticaretinin yıllık ortalama artış hızı azalma eğilimindedir. Dünya ticaretinin artış hızı 1970-1975 döneminde % 22.8 iken 1975-1980 döneminde % 18 olmuştur. Bu eğilim genel olarak tüm ülke gruplarında ortaya çıkmıştır. Ancak az gelişmiş ülkelere 1979-1980 döneminde hammaddeler ve çe-

şitli sınai ürünlerde ticaretin yıllık ortalama artış hızı yükselme eğilimindedir.

1975-1976 döneminde gelişmekte olan ülkeler genel olarak Ricardo ürünlerinde yüksek düzeyde ihracat başarımı göstermişlerdir. Gelişmiş ülkeler ise genel olarak Heckscher-Ohlin ve Ürün Devresi ürünlerinde yüksek düzeyde ihracat başarımı sağlamışlardır. Yeni sanayileşen ülkeler ise Heckscher - Ohlin ve Ürün Devresi ürünlerinde ihracat başarımı açısından gelişmiş ülkelere göre ikinci sırayı almaktadır. İhracatta ürün yoğunlaşması ülke gruplarına göre değişiklik göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde ihracat ürün grupları arasında dengeli bir dağılım göstermektedir. Yeni sanayileşen ülkeler grubunda ihracat giderek daha dengeli bir biçimde dağılım göstermektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ise ihracatın ürün grupları arasında dengeli bir dağılım göstermediği söylenebilir.

Çokuluslu şirketlerin az gelişmiş ülkelerin ihracatı içindeki payı ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Kimi az gelişmiş ülkelerin sınai ürün ihracatının yaklaşık olarak yarısı çokuluslu şirketler tarafından gerçekleştirilirken, kimi ülkelerin sınai ürün ihracatında ise çokuluslu şirketlerin payı düşük düzeydedir.

Az gelişmiş ülkelerin toplam ihracatında Ricardo ürünlerinin payı oldukça yüksek düzeydedir. Heckscher-Ohlin ürünleri ve Ürün Devresi ürünlerinin payı ise oldukça düşük düzeydedir. Az gelişmiş ülkelerin sınai ürün ihracatında Ürün Devresi ürünleri ilk sırayı almaktadır. Az gelişmiş ülkelerin sınai ürün ihracatının yaklaşık olarak yarısı Ürün Devresi ürünlerinden oluşmaktadır. Ürün Devresi ürünleri ihracatında standartlaşmamış ürünlerin payı, standartlaşmış ürünlere göre düşük düzeydedir. Az gelişmiş ülkelerin sınai ürün ihracatında Heckscher-Ohlin ürünlerinin payı da yüksek düzeydedir. Sınai ürün ihracatında en düşük pay Ricardo ürünlerine aittir.

Gelişmiş ülkelerin toplam ihracatının yarısı Ürün Devresi ürünlerinden oluşmaktadır. İkinci sırada Ricardo ürünleri yer almaktadır. İhracat içinde en düşük pay Heckscher - Ohlin ürünlerine aittir. Gelişmiş ülkelerin sınai ürün ihracatının büyük bir bölümü Ürün Devresi ürünlerinden oluşmaktadır. Ürün Devresi ürünlerinin standartlaşmış yapıda olan bölümü gelişmiş ülkelerin ihracatında daha yüksek bir pay almaktadır. Ancak standartlaşmış ürünlerin sınai ürün ihracatındaki payı azalma eğiliminde, standartlaşmamış ürünlerin sınai ürün ihracatındaki payı ise artma eğilimindedir.

Ürün Devreleri Analizi az gelişmiş ülkelerin toplam ihracatının düşük bir bölümünü, sınai ürün ihracatının ise yaklaşık olarak yarısını açıklayabildiğini söyleyebiliriz. Ürün Devreleri Analizi gelişmiş ülkelerin toplam ihracatının yarısından çoğunu, sınai ürün ihracatının ise % 73'ünü açıklayabilmektedir. Analiz toplam Dünya ihracatının % 51'ini, Dünya sınai ürün ihracatının ise % 70'ini açıklayabilmektedir. Genel olarak Ürün Devreleri Analizinin gelişmiş ülkelerin ihracatını açıklamada yararlı bir araç olduğunu, az gelişmiş ülkelerin ihracatının ise belli bir bölümünü açıkladığını söyleyebiliriz.

Türkiye'de 1980 sonrasında ihracat artış hızı, ithalat artış hızından yüksek olmuştur. Aynı dönemde sınai ürün ihracat artış hızı, ilksel ürün ihracat artış hızından oldukça yüksek düzeyde gerçekleşmiştir. Birleşmiş Milletlerin, birçok araştırmacı tarafından benimsenen sınai ürün ihracat tanımı temel alınarak yapılan hesaplamalara göre, sınai ürün ihracatının toplam ihracat içindeki payı giderek yükselmiş ve 1985 yılında % 62.4 düzeyine ulaşmıştır. Ancak nitelikli emek yoğunluğu ve ürün geliştirme oranlarının yüksek olduğu ürünlerin sınai ürün ihracatı içindeki payı 1985 yılı verilerine göre % 20 düzeyindedir. Teknolojisi sabitleşmiş, nitelikli emek yoğunluğu ve ürün geliştirme oranlarının düşük düzeyde olduğu ürünlerin sınai ürün ihracatındaki payı ise % 80 düzeyindedir.

Türkiye'nin sınai ürün ihracatının toplam ihracat içindeki payı giderek yükselmiştir. Ancak 1984-1985 döneminde, 1974-1975 dönemine göre sınai ürün ihracat bileşiminde önemli değişiklikler ortaya çıkmamıştır. Sınai ürün ihracatındaki yapısal değişme tüketim malları ihracatından giderek ara ve yatırım malları ihracatına yönelme anlamına gelmektedir. Türkiye'nin sınai ürün ihracatında böyle bir gelişme ortaya çıkmamıştır. İmalat sanayii ihracatında yapısal bir değişikliği ortaya çıkmasının nedeni, imalat sanayiindeki kuruluşların genel olarak küçük ölçekli firmalardan oluşmuş olmasıdır. Oysa yatırım malları kesiminde dünya çapında rekabet edebilmek için büyük ölçekli kuruluşlar gereklidir.

İmalat sanayiinde sermaye yoğunluğu akım olarak hesaplanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre imalat sanayiinde 1973 yılında 27 sanayi dalından 9 tanesi sermaye yoğun, diğerleri emek yoğun bir yapıdadır. 1983 yılında ise 27 sanayi dalından 10 tanesi sermaye yoğun diğerleri emek yoğun bir yapıdadır. Emek yoğun sektörlerin imalat sanayii ihracatındaki payı 1973 de % 56.16 iken 1983'de % 75.02 düzeyine yükselmiştir. Buna göre imalat sanayii ihracatının büyük bir bölümünün emek yoğun ürünlerden oluştuğunu söyleyebiliriz.

Türkiye'ye 1980 sonrası gelen yabancı sermaye miktarı önceki döneme göre daha fazladır. Bununla birlikte Türkiye'ye gelen yabancı sermayenin önemli boyutlara ulaşmadığını söyleyebiliriz. Çokuluslu şirketler olarak faaliyette bulunan kuruluşların toplam satışlarının büyük bir bölümü iç piyasaya yönelmiş durumdadır. Çokuluslu şirketlerin ihracatı, toplam satışlarının % 12'sini oluşturmaktadır. Çokuluslu şirketlerin Türkiye'nin ihracatına katkısı oldukça düşüktür. 1985 verilerine göre çokuluslu şirketlerin Türkiye'nin ihracatı içindeki payı % 4.6, sınai ürün ihracatı içindeki payı ise % 7.4 düzeyindedir.

1972-1984 döneminde toplam ithalatın bileşiminde yapısal değişim olarak adlandırılacak bir gelişme ortaya çıkmıştır. Toplam ithalat içinde Ricardo ürünleri, sınai ürün ithalatında ise ürün devreleri ürünleri ağırlığını korumuştur.

Türkiye'de 1977-1978 ve 1981-1982 dönemleri verilerine göre sınai ve ilksel ürünlerde ihracat başarımları hesaplanmıştır. Karşılaştırmalı üstünlüklerin bir göstergesi olarak kabul edilen ihracat başarımları ürün kesimlerine göre farklılık göstermektedir. Sınai ürün kapsamına giren Heckscher-Ohlin ürünlerinde en yüksek ihracat başarımları sağlanmaktadır. Bu ürünler genel olarak ileri teknoloji ve yoğun sermaye gerektirmeyen teknolojisi sabitleşmiş çeşitli ürünlerden oluşmaktadır. Türkiye, yoğun sermaye ve teknoloji gerektiren Ürün Devresi ürünlerinde Heckscher-Ohlin ürünlerine göre daha düşük düzeyde ihracat başarımları sağlamıştır. Doğal kaynağa dayalı birçok Ricardo ürününde de yüksek düzeyde ihracat başarımları sağlanmıştır.

Türkiye'nin 1985 yılı toplam ihracatında Ricardo ürünlerinin payı % 41.83, Heckscher-Ohlin ürünlerinin payı % 35.59, Ürün Devresi ürünlerinin payı % 21.86'dır. Türkiye'nin 1985 yılı sınai ürün ihracatında ise Heckscher-Ohlin ürünlerinin payı % 57.04, Ürün Devresi ürünlerinin payı % 35.2'dir. Ürün Devresi ürünleri içinde standartlaşmış ürünlerin payı % 15, standartlaşmamış ürünlerin payı ise % 20'dir. Sınai ürün kapsamındaki Ricardo ürünlerinin sınai ürün ihracatındaki payı % 6.37 düzeyindedir. Bu sonuçlara göre Ürün Devresi ürünlerinin toplam ihracat içindeki payının düşük, sınai ürün ihracatı içindeki payının ise görece olarak yüksek düzeyde olduğunu söyleyebiliriz.

Türkiye'nin 1985 yılı ithalatında Ricardo ürünlerinin payı ham petrol dahil % 54.41, ham petrol hariç % 24.8'dir.

Ürün Devresi ürünlerinin payı % 38.78, Heckscher-Ohlin ürünlerinin payı % 6.67'dir. Türkiye'nin 1985 yılı sınai ürün ithalatında Ürün Devresi ürünlerinin payı % 69.31, Heckscher - Ohlin ürünlerinin payı % 11.92, sınai ürün kapsamına giren bazı Ricardo ürünlerinin payı % 18.76'dır. Toplam ithalatın büyük bir bölümü Ricardo ve Ürün Devresi ürünlerinden oluşmaktadır. Sınai ürün ithalatının büyük bir bölümünü Ürün Devresi ürünleri oluşturmaktadır. Ürün Devresi ürünleri içinde standartlaşmış ürünlerin payı standartlaşmamış ürünlere göre oldukça yüksek düzeydedir.

Türkiye'nin 1980-1985 döneminde sınai ürün ihracatını oluşturan 100 ürün kesiminden 52'si standartlaşmış ürün, 48'i standartlaşmamış ürün niteliğindedir. Sınai ürün ihracatında standartlaşmış ürünlerin payı % 80, standartlaşmamış ürünlerin payı % 20'dir. Standartlaşmış 52 ürün kesimi içinde ihracat başarımları yüksek olan ürün sayısı 24'dir. Bu 24 ürünün sınai ürün ihracatı içindeki payı ise % 64.8'dir. Standartlaşmış ürünler içinde Heckscher-Ohlin ürünlerinin payı % 50.82, Ürün Devresi ürünlerinin payı % 11.85, Ricardo ürünlerinin payı % 2.13'dür.

Ulaşılan sonuçlar ışığında, Türkiye'nin dış ticaretini Ürün Devreleri Analizine göre açıklamada şu genel sonuca varılmaktadır: Analiz Türkiye'nin sınai ürün ihracatının bir bölümünü, sınai ürün ithalatının ise oldukça yüksek bir bölümünü açıklayabilmektedir.

E K L E R

TABLO 1- İMALAT SANAYİ ÜRÜNLERİ

ISIC

311/2	Gıda Maddeleri
313	İçkiler
314	Tütün
321	Dokuma
322	Giyim Eşyası
323	Deri ve Kürk Ürünleri
324	Ayakkabı
331	Ağaç ve Mantar Ürünleri
332	Mobilya ve Aksesuarı (Metal Hariç)
341	Kağıt
342	Basın ve Yayın
351	Sınai Kimyasal Maddeler
352	Diğer Kimyasal Maddeler
353	Petrol Rafineleri
354	Çeşitli Kömür ve Petrol Ürünleri
355	Kauçuk Ürünleri
356	Plastik Ürünler
361	Çanak, Çömlek, Çini, Porselen
362	Cam
369	Diğer Metalik Olmayan Mineraller
371	Demir ve Çelik
372	Demir Olmayan Metaller
381	Metal Ürünler (Makina hariç)
382	Elektrikli Olmayan Makina
383	Elektrikli Makina
384	Taşıtlar
385	Mesleki ve Bilimsel Araç Fotoğraf ve Optik Malzeme
390	Diğer Ürünler

KAYNAK: United Nations, International Standard Industrial Classification of All Economic Activities, Statistical Papers, Series M, No:4, Rev.2, New York, 1968, s.26-48.

TABLO 2- STANDART ULUSLARARASI TİCARET SINIFLANDIRMASI

SITC-0 GIDA MADDELERİ VE CANLI HAYVANLAR

- 00 Canlı Hayvan
- 01 Etler ve Etten Hazırlananlar
- 03 Balık ve Balıktan Hazırlananlar
- 04 Tahıl ve Tahıldan Hazırlananlar
- 05 Meyvalar ve Sebzeler
- 06 Şeker ve Şekerden Hazırlananlar
- 07 Kahve, Çay, Kakao, Baharat ve Ürünleri
- 08 Hayvan Gıdaları (Öğütülmemiş Tahıl Haricî)
- 09 Gıda Maddeleri Çeşitli Şekilde Hazırlanmış

SITC-I İÇKİLER VE TÜTÜN

- 11 İçkiler
- 12 Tütün ve Ürünleri

SITC-2 HAMMADDELER (YENİLMEYEN)-AKARYAKIT HARİÇ

- 21 Deri, Kösele ve Kürkler
- 22 Yağlı Tohumlar, Yağlı Ceviz ve Bademler
- 23 Kauçuk
- 24 Odun, Kereste ve Mantar
- 25 Kağıt Hamuru ve Döküntüleri
- 26 Dokuma Elyafı
- 27 Ham Gübre ve Mineraller
- 28 Metal Kapsamındaki Cevherler ve Döküntüleri
- 29 Hammaddeler (Hayvansal ve Bitkisel)

SITC-3 MİNERAL YAKITLAR, MAKİNA YAĞLARI VE İLGİLİ MADDELER

- 32 Kömür, Kok ve Biriket
- 33 Petrol ve Ürünleri
- 34 Doğal Gaz ve Havagazı
- 35 Elektrik Enerjisi

SITC-4 BİTKİSEL VE HAYVANSAL YAĞLAR

- 41 Hayvansal Yağlar
- 42 Bitkisel Yağlar
- 43 İşlenmiş Bitkisel ve Hayvansal Yağlar

SITC-5 KİMYASAL ÜRÜNLER

- 51 Kimyasal Cisimler ve Bileşikleri
- 52 Petrol ve Kömürden Çıkarılan Kimyasal Hammaddeler
- 53 Boyama, Tabaklama ve Renklendirme Maddeleri
- 54 Tıbbi ve Eczacılık Ürünleri
- 55 Uçan Yağlar, Parfüm Ürünleri v.b.
- 56 Mamul Kimyasal Gübreler
- 57 Patlayıcı Maddeler
- 58 Plastik Maddeler, Yapay Reçineler
- 59 Kimyasal Maddeler ve Ürünleri

SITC-6 MAMUL ÜRÜNLER-BAŞLICA İLKSEL MADDELERİNE GÖRE

- 61 Deri Mamulleri
- 62 Kauçuk Mamulleri
- 63 Tahta ve Mantar Mamulleri
- 64 Kağıt, Mukavva, Sellüloz Hamuru ve Mamulleri
- 65 Dokuma İpliği, Dokumalar
- 66 M densesel Madde Mamulleri
- 67 Demir ve Çelik
- 68 Demirdışı Metaller
- 69 Madenden Yapılmış Eşyalar

SITC-7 MAKİNALAR VE TAŞITLAR

- 71 Elektriksiz Makinalar
- 72 Elektrikli Makina ve Cihazlar
- 73 Ulaşım Araçları
- 74 Genel Sanayi Makinaları ve Teçhizatlar
- 75 Büro Makinaları
- 76 Haberleşme Araçları
- 77 Elektrikli Makinalar
- 78 Yol Araçları
- 79 Diğer Taşıtlar

SITC 8- ÇEŞİTLİ HAZIR EŞYALAR

- 81 Sıhhi Tesisat, Aydınlatma ve Isıtma Cihazları
- 82 Mobilyalar Döşeme Eşyaları
- 83 Çantalar ve Gezi Eşyaları
- 84 Giyim Eşyaları
- 85 Ayakkabılar
- 86 Bilimsel Aletler
- 88 Fotoğraf Makinası, Optik Cihazlar, Saatler
- 89 Çeşitli Mamul Ürünler

KAYNAK: United Nations, Standart International Trade Classification, Revision 2, Statistical Papers, New York, 1975, s.5-6.

TABLO 3- STANDART ULUSLARARASI SANAYİ SINIFLANDIRMASI (ISIC)
İLE STANDART ULUSLARARASI TİCARET SINIFLANDIRMASININ
(SITC) SEKTÖREL OLARAK BİRBİRİNE DENKLEŞTİRİLMESİ

<u>ISIC</u>	<u>SITC</u>	<u>ISIC</u>	<u>SITC</u>
311/2	0	354	32
313	11	355	62
314	12	356	58
321	65	361	66
322	84	362	66
323	61	369	23,27
324	85	371	67
331	63	372	68
332	82	381	69
341	64	382	71
342	892	383	72
351	51,52,53,54,56	384	73
352	55,57,59	385	86(88)
353	33	390	81,83

KAYNAK: UNIDO, World Industry Since 1960: Progress and Pros-
pects, New York, 1979, s.172-173.

TABLO 1- İMALAT SANAYİNDE İHRACAT BAŞARIM ORANLARI

İhracat Başarım Oranları
(1966-1967 / 1975-1976)

SITC	RİCARDO ÜRÜNLERİ	GELİŞMİŞ ÜLKELER		YENİ SANAYİLEŞEN ÜLKELER		GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER	
		1966-1967	1975-1976	1966-1967	1975-1976	1966-1967	1975-1976
012	Et	-	-	-	-	-	-
013	Et ve Et Ürünleri	5.1	4.0	24.3	18.4	-	-
022	Süt ve Kaymak	-	-	-	-	0.0	0.4
023	Yağ	-	-	-	-	-	-
024	Peynir ve Çökelek	-	-	-	-	-	-
032	Balık ve Balık Ürünleri	18.6	8.2	2.3	2.5	0.4	3.6
0422	Pirinç Çeltiksiz	-	-	-	-	12.4	3.4
046	Buğday, Kızılca Unu ve İrmigi	-	-	0.9	3.0	-	-
047	Öğütülmüş Tahıl (Buğday Hav Harıç)	-	-	-	-	-	-
048	Tahıl Ürünleri	0.1	0.7	0.8	0.9	0.7	0.9
052	Kurutulmuş Meyvalar	131.9	61.2	73.4	87.7	2.0	6.0
053	Meyva Ürünleri	13.1	12.3	6.6	5.4	16.4	13.8
055	Sebze ve Konserve Ürünleri	19.1	11.7	1.4	2.1	14.2	30.9
061	Şeker ve Bal	0.2	0.5	19.8	10.1	49.2	24.0
062	Şeker Ürünleri	2.9	1.7	-	-	-	-
0713	Kahve Özü Esansı	-	-	18.4	38.3	63.8	27.6
0772/3	Kakao Tozu, Kakao Yağı	0.2	2.1	-	-	73.7	161.4
073	Çikolata ve Ürünleri	-	-	0.2	4.5	2.1	26.9
074	Çay	-	-	2.1	3.2	131.3	297.2
081	Hayvan Besinleri	0.6	0.5	9.7	14.0	6.3	4.4
091	Margarin ve Yağ	-	-	-	-	-	-
099	Besin Maddeleri	1.0	0.8	1.5	1.3	0.4	0.7
111	Alkolsüz İçkiler	-	-	-	-	-	-
112	Alkollü İçkiler	6.7	5.6	0.5	0.8	3.5	1.9
122	Tütün Ürünleri	-	-	-	-	0.8	1.2
2219	Yağlı Tohumların Unları	-	-	-	-	-	-
2312	Sentetik Kauçuk	-	-	-	-	-	-
243	Odonlar (Biçilmiş ve Doğranmış)	1.5	2.1	4.7	1.7	5.4	3.9
251	Kağıt Hamuru ve Döküntüleri	0.6	2.0	0.1	0.2	-	-
2626/8	Tiftik Yünü ve Diğer Yünler	-	-	-	-	-	-
266	Sentetik Elyaf	0.6	0.8	-	-	-	-
332	Petrol Ürünleri	1.2	1.6	9.7	7.0	0.9	1.4
411	Hayvansal Yağlar	-	-	-	-	-	-
421	Bitkisel Yağlar	14.1	4.7	9.2	11.0	35.9	27.1
422	Diğer Bitkisel Yağlar	-	-	19.1	9.9	76.7	74.9
431	Bitkisel ve Hayvansal Yağlar (İşlenmiş)	-	-	9.2	2.0	-	-
512	Organik Kimyasal Maddeler	0.6	0.7	0.6	0.5	0.1	0.2

TABLO 1- İMALAT SANAYİNDE İHRACAT BAŞARIM ORANLARI

İhracat Başarım Oranları
(1966-1967 / 1975-1976)

SITC	RİCARDO ÜRÜNLERİ	GELİŞMİŞ ÜLKELER		YENİ SANAYİLEŞEN ÜLKELER		GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER	
		1966-1967	1975-1976	1966-1967	1975-1976	1966-1967	1975-1976
513	Organik Kimyasal Maddeler: Elementler	3.6	1.7	2.4	2.1	1.1	4.0
514	Diğer İnorganik Kimyasal Maddeler	0.8	1.7	0.4	1.0	0.1	0.6
515	Radyoaktif Maddeler	-	-	-	-	-	-
521	Petrol ve Maden Kömürü	-	-	-	-	1.9	20.1
561	Hazırlanmış Gübreler	2.0	2.9	0.2	0.2	2.1	1.3
631	Kontraplaklar, Panolar ve Diğer Tahtalar	2.9	1.5	22.1	8.1	17.4	5.4
632	Ağaçtan Yapılmış Eşyalar	7.6	2.5	0.9	1.6	1.2	6.2
633	Mantardan Yapılmış Eşyalar	100.7	160.5	-	-	-	-
641	Kağıt ve Mukavva	0.3	0.5	0.0	0.1	-	-
642	Kağıt Hamuru ve Mukavva Ürünleri	0.8	1.0	0.6	0.6	5.9	1.4
681	Gümüş ve Platin	0.5	0.6	-	-	1.7	18.0
682	Bakır	2.3	2.8	1.0	0.2	-	-
683	Nikel	-	-	-	-	0.0	8.3
684	Alüminyum	3.4	3.8	0.1	0.2	17.1	6.0
685	Kurşun	6.4	4.5	24.8	17.8	-	-
686	Çinko	1.6	4.1	2.2	10.5	-	-
687	Kalay	-	-	0.5	2.6	100.6	114.0
689	Demir Dışı Metaller	-	-	-	-	-	-
SITC	HECKSCHER-OHLİN ÜRÜNLERİ						
611	Köseleler	2.0	2.1	2.3	6.3	16.8	21.2
612	Kösele ve Mamuller	5.0	3.4	0.8	2.2	0.3	2.6
613	Kürkler-Aprelenmiş, Boyanmış	20.9	17.6	-	-	-	-
621	Kauçuk Mamulleri	0.3	0.8	-	-	-	-
651	Dokuma İpliği	2.5	3.0	1.1	3.0	4.2	5.6
652	Pamuklu Dokuma	4.2	2.8	8.2	6.5	4.9	8.3
653	Dokuma Mamulleri	0.8	1.1	1.0	2.1	7.9	2.4
654	Tül, Dantel, Süs ve Dikiş Malz.	1.0	1.5	1.6	5.2	-	-
655	Özel Dokuma Mamulleri	3.7	1.6	1.1	1.2	0.5	1.3
656	Dokumadan Eşyalar	4.1	7.7	5.1	3.0	22.6	12.7
657	Halı ve Halıcılık Mamulleri	0.9	2.6	0.6	2.2	4.6	5.9
661	Kireç, Çimento ve İnşaat Malz.	2.6	10.3	0.7	3.1	4.1	4.4
662	İnşaat Malzemesi	1.1	2.3	0.8	0.6	0.3	0.5
663	Madeni Mamul Eşyalar	1.0	0.9	0.2	0.6	0.2	0.3
664	Camlar	0.5	0.7	0.3	0.9	-	-
665	Cam Mamulleri	1.5	1.6	1.3	2.3	0.2	0.6
666	Çömlekçilik	0.6	1.4	-	-	-	-
672	Demir ve Çelik Külçeler	0.4	0.4	0.2	0.3	0.0	0.3

TABLO 1- İMALAT SANAYİNDE İHRACAT BAŞARIM ORANLARI

		İhracat Başarım Oranları (1966-1967 / 1975-1976)					
		GELİŞMİŞ ÜLKELER		YENİ SANAYİLEŞEN ÜLKELER		GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER	
SITC	HECKSCHER-OHLİN ÜRÜNLERİ	1966- 1967	1975- 1976	1966- 1967	1975- 1976	1966- 1967	1975- 1976
679	Demir ve Çelik Dökmeler	2.6	1.5	-	-	-	-
695	El Aletleri ve Makina İçin Aletleri	1.1	1.4	0.3	0.5	0.2	0.6
696	Bıçakçı Ürünleri	1.2	1.9	1.1	3.6	-	-
731	Demiryolu Araçları	5.0	2.7	0.0	0.9	0.1	0.7
812	Sihhi Tesisat Isıtma ve Aydın- latma Cihazları	2.2	1.5	4.6	2.4	0.1	0.6
821	Mobilyalar ve Döşeme Eşyaları	4.3	2.9	1.4	0.7	0.3	0.6
831	Çantalar ve Gezi Malzemeleri	1.6	1.9	6.4	10.6	0.5	5.5
841	Giyim Eşyaları	2.5	2.9	14.1	13.2	0.3	2.9
842	Giyim Eşyaları-Kürkten	4.1	6.8	0.8	8.6	-	-
851	Ayakkabılar	5.4	7.5	4.6	4.9	1.6	1.5
894	Oyuncaklar	1.0	1.6	11.9	10.3	0.0	0.4
897	Mücevhercilik ve Kuyumculuk Eşyası	1.0	1.8	3.0	6.0	0.6	0.9
899	Mamul Maddeler	1.4	0.9	17.7	5.1	0.5	4.3
ÜRÜN DEVRESİ ÜRÜNLERİ							
1. STANDARTLAŞMIŞ ÜRÜNLER							
531	Boyayıcı Maddeler	-	-	-	-	0.0	0.3
532	Boyacılık ve Tabaklama Ürünleri	-	-	38.7	36.1	-	-
533	Pigmentler, Boyalar, Vernikler	1.0	1.5	0.5	0.3	0.2	0.4
541	Eczacılık Ürünleri	0.6	0.8	1.3	0.9	0.4	0.5
551	Uçan Yağlar	1.7	0.9	3.5	2.0	1.3	7.1
553	Parfümeri ve Kozmetik	1.0	0.8	-	-	1.5	6.6
571	Patlayıcı Maddeler	2.1	8.7	-	-	-	-
599	Kimyasal Maddeler	2.0	1.6	0.7	0.6	0.2	0.6
677	Demir ve Çelik Teller	-	-	-	-	-	-
692	Madeni Kaplar	1.4	2.0	2.5	0.9	-	-
693	Tel Kablolar	2.1	1.9	0.4	1.1	0.4	0.8
694	Çiviler, Vidalar	1.0	1.7	0.2	0.6	0.2	0.5
697	Ev Eşyaları Adi Madenden	1.7	3.8	3.6	2.8	0.4	1.4
698	Madenden Yapılmış Eşyalar	1.6	5.2	1.1	0.8	0.2	0.3
711	Jeneratörler (Elektriksiz)	0.3	0.4	0.1	0.7	0.0	0.1
712	Tarımsal Alet ve Makinalar	0.4	0.5	0.0	0.4	-	-
715	Makinalar Maden İşlemek İçin	0.8	1.0	0.1	0.2	0.0	0.1
717	Makinalar Dokuma Sanayii İçin	1.4	0.6	0.2	0.2	0.1	0.1
718	Makinalar-Diğer Sanayi Kolları İçin	0.2	0.3	0.2	0.4	0.1	0.1
719	Makina ve Cihazlar-Diğer	0.2	0.5	0.1	0.3	0.1	0.1
722	Elektrikli Güç Makinaları	0.7	0.9	0.1	0.4	0.0	0.2
723	Elektrik Dağıtım İçin Teçhizat	5.3	3.1	0.3	0.4	0.1	0.4

TABLO 1- İMALAT SANAYİNDE İHRACAT BAŞARIM ORANLARI

		İhracat Başarım Oranları (1966-1967 / 1975-1976)					
		GELİŞMİŞ ÜLKELER		YENİ SANAYİLEŞEN ÜLKELER		GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER	
SITC	HECKSCHER-OHLİN ÜRÜNLERİ	1967	1975- 1976	1966- 1967	1975- 1976	1966- 1967	1975- 1976
724	Alıcı ve Verici Haberleşme Cihazları	0.2	0.8	1.2	1.5	0.0	0.1
725	Elektrikli Ev Aletleri	0.2	1.1	0.4	1.1	0.1	0.1
726	Elektrikli Tıbbi Alet ve Radyoloji Cihazları	-	-	-	-	-	-
729	Elektrikli Makina ve Cihazlar	0.2	0.5	0.7	1.9	0.1	0.3
734	Hava Taşıtları	0.2	0.6	0.2	0.2	-	-
735	Gemiler ve Vapurlar	2.8	1.3	0.2	1.0	0.0	0.1
861	Bilimsel Tıbbi Optik Ölçü Kontrol Alet ve Cihazları	0.2	0.3	0.1	0.4	0.0	0.1
895	Büro Eşyaları	-	-	-	-	-	-
2.	<u>STANDARTLAŞMAMIŞ ÜRÜNLER</u>						
554	Sabunlar, Temizleyiciler	0.7	0.7	-	-	0.3	0.5
581	Plastik Maddeler, Yapay Reçineler	0.3	0.4	0.1	0.1	0.1	0.2
629	Kauçuktan Yapılmış Maddeler	1.6	2.7	0.3	1.1	0.8	0.3
671	Fontlar, Aynalı Demirler	1.8	4.0	2.0	4.4	3.2	3.2
673	Demir ve Çelik Çubuklar	0.3	2.0	0.4	0.3	0.7	0.9
674	Levhalar ve Saclar	0.0	0.5	0.6	0.3	0.0	0.1
675	Demir ve Çelik Şeritler, Çemberler	-	-	-	-	-	-
676	Demiryolu Rayları	3.7	1.8	-	-	0.7	2.1
678	Borular	0.6	0.8	0.6	0.5	0.3	0.5
691	İnşaat Malzemesi	1.1	1.2	0.2	0.3	0.1	0.3
714	Makinalar-Büro İçin	0.2	0.4	0.6	1.0	-	-
732	Motörlü Kara Taşıtları	0.2	0.4	0.1	0.3	0.0	0.1
733	Motörsüz Kara Taşıtları	1.9	1.5	0.3	0.6	0.3	1.1
862	Sinemacılık ve Fotoğrafçılık Malzemesi	-	-	0.1	1.0	-	-
864	Saatler	0.0	0.3	0.8	4.3	-	-
891	Matbualar (Basım)	0.2	0.3	0.2	1.6	-	-
893	Plastikten Yapılmış Mamuller	1.0	1.1	1.5	3.3	0.1	0.5

KAYNAK: UNIDO, World Industry in 1980, ID 269, Sales No: E.81.II B.3, New York 1981, S.103-108'den düzenlendi.

İHRACATA AİT DOĞRUSAL VE YARI LOGARİTMİK TRENDLER*

<u>TOPLAM İHRACAT</u>	<u>SITC 0-9</u>	
1969-1985	1969 için X=1	
$Y = -1055478.27 + 440010.84X$		$R^2 = 0.85$
(479449.64) (46789.49)		

$Y = 449375.75 \cdot (1.18522)^t$		$R^2 = 0.97$
$\text{Log } Y = 13.01561 + 0.16993t$		
(0.07195) (0.00702)		

1969-1979	1969 için X=1	
$Y = 242657.74 + 189857.3X$		$R^2 = 0.94$
(100369.73) (14798.7)		

$Y = 482093.04 \cdot (1.16850)^t$		$R^2 = 0.93$
$\text{Log } Y = 13.08589 + 0.15572t$		
(0.09579) (0.01412)		

1980-1985	1980 için X=1	
$Y = 2445119.74 + 928952.02X$		$R^2 = 0.94$
(424769.63) (109070.77)		

$Y = 2897586.06 \cdot (1.19641)^t$		$R^2 = 0.88$
$\text{Log } Y = 14.87938 + 0.17933t$		
(0.12623) (0.03241)		

<u>İLKSEL ÜRÜNLER İHRACATI</u>	<u>SITC 0-4</u>	
1969-1985	1969 için X=1	
$Y = 23433.49 + 189011.02X$		$R^2 = 0.91$
(147717.88) (14415.78)		

$Y = 465907.60 \cdot (1.13338)^t$		$R^2 = 0.95$
$\text{Log } Y = 13.05174 + 0.12520t$		
(0.07572) (0.00738)		

1969-1979	1969 için X=1	
$Y = 302885.63 + 129252.40X$		$R^2 = 0.92$
(84497.47) (12458.47)		

(*) Logaritmalar e tabanına göre dir.

$$Y=448002.78.(1.14078)t$$
$$\text{Log}Y=13.01255+0.13171t$$
$$(0.08788)(0.01295)$$

$$R^2=0.91$$

1980-1985

$$Y=2411376.8+142161.7X$$
$$(1326690.3)(83886.3)$$

1980 için X=1

$$R^2=0.41$$

$$Y=2375163.32.(1.05673)t$$
$$\text{Log}Y=14.68057+0.05516t$$
$$(0.12439)(0.03194)$$

$$R^2=0.42$$

GIDA MADDELERİ VE CANLI HAYVAN İHRACATI

SITC-0

1969-1985

$$Y=-154572.37+119411.39X$$
$$(104747.98)(10222.35)$$

1969 için X=1

$$R^2=0.90$$

$$Y=177993.01(1.16520)t$$
$$\text{Log} Y=12.08949+0.15289t$$
$$(0.08813)(0.00860)$$

$$R^2=0.95$$

1969-1979

$$Y=37397.34+77763.51X$$
$$(61595.46)(9081.75)$$

1969 için X=1

$$R^2=0.89$$

$$Y=168124.30.(1.17426)t$$
$$\text{Log} Y=12.03245+0.16064t$$
$$(0.08589)(0.01266)$$

$$R^2=0.94$$

1980-1985

$$Y=1431939.8+71752.91X$$
$$(219697.3)(56413.07)$$

1980 için X=1

$$R^2=0.28$$

$$Y=1408937.85.(1.04901)t$$
$$\text{Log} Y=14.15834+0.04785t$$
$$(0.14025)(0.03601)$$

$$R^2=0.30$$

İÇKİ VE TÜTÜN İHRACATI SITC-1

1969-1985 1969 için X=1
Y=71229.52+15153.82X
(27932.33)(2725.91)

R²=0.67

Y=87882.95.(1.08746)t
Log Y=11.38376+0.08384t
(0.13064)(0.01274)

R²=0.74

1969-1979 1969 için X=1
Y=68343.18+15003.13X
(23013.33)(3393.13)

R²=0.68

Y=76626.65(1.11468)t
Log Y=11.24670+0.10857t
(0.14605)(0.02153)

R²=0.73

1980-1985 1980 için X=1
Y=312437.46-4150.94X
(76634.03)(19677.80)

R²=0.01

Y=301913.50.(0.98888)t
Log Y=12.61789-0.01117t
(0.25769)(0.06617)

R²=0.007

HAMMADDELER İHRACATI SITC-2

1969-1985 1969 için X=1
Y=203539.63+28927.10X
(39853.92)(3889.34)

R²=0.78

Y=224372.02(1.07535)t
Log Y=12.32106+0.07265t
(0.10115)(0.00987)

R²=0.78

1969-1979 1969 için X=1
Y=169777.05+34693.58
(54882.52)(8091.98)

R²=0.67

Y=192339.53.(1.10694)t
Log Y=12.16701+0.10160t
(0.13155)(0.01939)

R²=0.75

1980-1985 1980 için X=1 $R^2=0.02$
Y=631428.8-2851.22X
(37236.9)(9561.57)

Y=29642.66.(0.99586)t $R^2=0.01$
Log Y=13.35290-0.00414t
(0.05966)(0.01532)

MİNERAL VE YAKIT İHRACATI SITC-3

1969-1985 1969 için X=1 $R^2=0.57$
Y=-92089.97+21565.48X
(48632.46)(4746.04)

Y=2271.29(1.28707)t $R^2=0.29$
Log Y=7.72810+0.25237t
(1.02778)(0.10030)

1969-1979 1969 için X=1 $R^2=0.002$
Y=22906.27-397.09X
(18342.52)(2704.45)

Y=15627.27.(0.86840)t $R^2=0.05$
Log Y=9.65677-0.14109t
(1.31500)(0.19388)

1980-1985 1980 için X=1 $R^2=0.75$
Y=6486.33+69967.14X
(77582.52)(19921.35)

Y=45255.84.(1.51732)t $R^2=0.74$
Log Y=10.72008+0.41695
(0.47267)(0.12137)

BİTKİSEL VE HAYVANSAL YAĞ İHRACATI SITC-4

1969-1985 1969 için X=1 $R^2=0.48$
Y=-4666.11+3945.90X
(10820.76)(1055.99)

Y=2413.16.(1.22753)t $R^2=0.47$
Log Y=7.78869+0.20500t
(0.057342)(0.05596)

1969-1979
Y=4461.78+2189.26X
(10624.97)(1566.56) 1969 için X=1 R²=0.17

Y=2116.12.(1.26661)t
Log Y=7.65734+0.23634t
(0.85575)(0.12617) R²=0.28

1980-1985
Y=29084.4+7443.88X
(28615.6)(7347.81) 1980 için X=1 R²=0.20

Y=14324.41.(1.36448)t
Log Y=9.56972+0.31078t
(0.80629)(0.20703) R²=0.36

SINAI ÜRÜNLER İHRACATI SITC-5-8

1969-1985
Y=-1079200.06+251023.43X
(409483.33)(39961.48) 1969 için X=1 R²=0.72

Y=40121.65.(1.32626)t
Log Y=10.59967+0.28236t
(0.74744)(0.07294) R²=0.96

1969-1979
Y=-60611.12+60642.26X
(28296.45)(4172.08) 1969 için X=1 R²=0.95

Y=41740.14.(1.31796)t
Log Y=10.63921+0.27609 t
(0.19491)(0.02878) R²=0.91

1980-1985
Y=33616.73+786802.17X
(241234.38)(61943.27) 1980 için X=1 R²=0.97

Y=751018.86.(1.39351)t
Log Y=13.52918+0.33183t
(0.18973)(0.04871) R²=0.92

KİMYASAL ÜRÜNLER İHRACATI SITC-5

1969-1985 1969 için X=1 $R^2=0.69$
 $Y=-49605.45+13782.76X$
(23971.94)(2339.42)

$Y=5449.99.(1.24402)t$ $R^2=0.90$
 $\text{Log } Y=8.60337+0.21835t$
(0.18891)(0.01843)

1969-1979 1969 için X=1 $R^2=0.51$
 $Y=6129.63+2586.54X$
(5624.96)(829.35)

$Y=7853.09(1.15487)t$ $R^2=0.65$
 $\text{Log } Y=8.96866+0.14399t$
(0.23378)(0.03446)

1980-1985 1980 için X=1 $R^2=0.88$
 $Y=23302.33+40596.14X$
(28184.39)(7237.08)

$Y=61686.57.(1.28878)t$ $R^2=0.94$
 $\text{Log } Y=11.02982+0.25369t$
(0.12302)(0.03158)

MAMUL ÜRÜNLER İHRACATI SITC-6

1969-1985 1969 için X=1 $R^2=0.76$
 $Y=-556558.13+137230.79X$
(199000.29)(19420.43)

$Y=28513.21.(1.30854)t$ $R^2=0.97$
 $\text{Log } Y=10.25812+0.26891t$
(0.11583)(0.01130)

1969-1979 1969 için X=1 $R^2=0.95$
 $Y=-51959.6+42121.19X$
(21370.5)(3150.91)

$Y=27783.55.(1.31677)t$ $R^2=0.93$
 $\text{Log } Y=1023219+0.27518t$
(0.15962)(0.02353)

1980-1985 1980 için X=1 $R^2=0.95$
Y=216983.13+382118.2X
(159781.07)(41027.9)

Y=495936.56.(1.33902)t $R^2=0.87$
Log Y=13.11420+0.29194t
(0.21626)(0.0555.3)

MAKİNA VE ULAŞIM ARAÇLARI İHRACATI SITC-7
1969-1985 1969 için X=1 $R^2=0.66$
Y=-141408.36+29152.92X
(55316.71)(5398.35)

Y=1796.31.(1.40425)t $R^2=0.69$
Log Y=7.49349+0.33950
(0.58801)(0.05756)

1969-1979 1969 için X=1 $R^2=0.85$
Y=-6150.21+3564.21X
(3379.79)(498.32)

Y=1196.08.(1.40858)t $R^2=0.89$
Log Y=7.08680+0.34258t
(0.26808)(0.03952)

1980-1985 1980 için X=1 $R^2=0.85$
Y=-8449.13+92360.22X
(74701.96)(19181.69)

Y=81958.80.(1.40020)t $R^2=0.86$
Log Y=11.31397+0.33662t
(0.25870)(0.06642)

ÇEŞİTLİ SİNAİ ÜRÜNLER İHRACATI SITC-8
1969-1985 1969 için X=1 $R^2=0.62$
Y=-327033.66+70575.38X
(144847.03)(14135.62)

Y=5100.78.(1.39476)t $R^2=0.90$
Log Y=8.53714+0.33272t
(0.28136)(0.02745)

1969-1979

$$Y = -8630.95 + 12370.30X \\ (12417.67) (1830.88)$$

1969 için $X=1$

$$R^2 = 0.83$$

$$Y = 4618.06 \cdot (1.42994)^t \\ \text{Log } Y = 8.43773 + 0.35763t \\ (0.43271) (0.06380)$$

$$R^2 = 0.77$$

1980-1985

$$Y = -198219.6 + 271727.6X \\ (153807.4) (39494.1)$$

1980 için $X=1$

$$R^2 = 0.92$$

$$Y = 123417.68 \cdot (1.55597)^t \\ \text{Log } Y = 11.72332 + 0.44210t \\ (0.22339) (0.05736)$$

$$R^2 = 0.93$$

İTHALATA AİT DOĞRUSAL VE YARI LOGARİTMİK TRENDLER*

TOPLAM İTHALAT SITC 0-9

1969-1985

$$Y = -672985.97 + 680649.69X$$

(391027.84) (38160.41)

1969 için X=1

$$R^2 = 0.95$$

$$Y = 926771.05 \cdot (1.17941)^t$$

$$\text{Log } Y = 13.73946 + 0.16501t$$

(0.14162) (0.01382)

$$R^2 = 0.90$$

1969-1979

$$Y = -7874.63 + 541886.40X$$

(489574.24) (72183.78)

1969 için X=1

$$R^2 = 0.86$$

$$Y = 718706.55 \cdot (1.23860)^t$$

$$\text{Log } Y = 13.48520 + 0.21398t$$

(0.17862) (0.02633)

$$R^2 = 0.88$$

1980-1985

$$Y = 7200052.6 + 658116.4X$$

(403811.2) (103689.1)

1980 için X=1

$$R^2 = 0.90$$

$$Y = 7416684.3 \cdot (1.07109)^t$$

$$\text{Log } Y = 15.81924 + 0.06867t$$

(0.03990) (0.01024)

$$R^2 = 0.91$$

İLKSEL ÜRÜNLER İTHALATI SITC 0-4

1969-1985

$$Y = -923286.63 + 356885.55X$$

(310574.79) (30308.99)

1969 için X=1

$$R^2 = 0.90$$

$$Y = 167397.45 \cdot (1.26101)^t$$

$$\text{Log } Y = 12.02812 + 0.23191t$$

(0.18992) (0.01853)

$$R^2 = 0.91$$

(*) Logaritmalar e tabanına görelerdir.

1969-1979 1969 için X=1 $R^2=0.90$
Y=-271177.2+211731.1X
(153022.8)(22561.9)

Y=125111.09.(1.32840)t $R^2=0.89$
Log Y=11.73695+0.28397t
(0.21769)(0.03209)

1980-1985 1980 için X=1 $R^2=0.51$
Y=4296772.27+101603.82X
(190551.98)(48929.23)

Y=4311570.77.(1.0215892)t $R^2=0.50$
Log Y=15.27681+0.02135t
(0.04091)(0.01050)

GIDA MADDELERİ VE CANLI HAYVAN İTHALATI SITC-0

1969-1985 1969 için X=1 $R^2=0.15$
Y=46697.5+8678.8X
(54247.4)(5294.0)

Y=46505.82.(1.06859)t $R^2=0.12$
Log Y=10.74733+0.06634t
(0.45692)(0.04459)

1969-1979 1969 için X=1 $R^2=0.004$
Y=103391.12-2004.35X
(70489.39)(10393.09)

Y=92600.19.(0.92953)t $R^2=0.07$
Log Y=11.43604-0.07307t
(0.5973)(0.08808)

1980-1985 1980 için X=1 $R^2=0.38$
Y=59198.98+36262.68X
(89544.27)(22992.84)

Y=93375.43.(1.16545)t $R^2=0.21$
Log Y=11.44438+0.15310t
(0.57699)(0.14815)

İÇKİ VE TÜTÜN İTHALATI

SITC-1

1969-1985

1969 için X=1

$$Y = -8763.08 + 1604.59X$$

$$R^2 = 0.29$$

$$(6536.14)(637.86)$$

$$Y = 127.92.(1.20607)t$$

$$R^2 = 0.23$$

$$\text{Log } Y = 4.85145 + 0.18737t$$

$$(0.089742)(0.08757)$$

1969-1979

1969 için X=1

$$Y = 418.72 + 50.04X$$

$$R^2 = 0.07$$

$$(392.60)(57.88)$$

$$Y = 319.53.(1.04119)t$$

$$R^2 = 0.009$$

$$\text{Log } Y = 5.76687 + 0.04036t$$

$$(0.92275)(0.13605)$$

1980-1985

1980 için X=1

$$Y = -22325.06 + 10598.68X$$

$$R^2 = 0.70$$

$$(13203.33)(3390.30)$$

$$Y = 24.12.(3.55838)t$$

$$R^2 = 0.90$$

$$\text{Log } Y = 3.18341 + 1.26930t$$

$$(0.81480)(0.20922)$$

HAMMADELER İTHALATI SITC-2

1969-1979

1969 için X=1

$$Y = -43592.76 + 33094.21X$$

$$R^2 = 0.88$$

$$(31298.55)(3054.42)$$

$$Y = 47025.23.(1.16972)t$$

$$R^2 = 0.92$$

$$\text{Log } Y = 10.75843 + 0.15676t$$

$$(0.41607)(0.04060)$$

1969-1979

1969 için X=1

$$Y = 21797 + 20316.3X$$

$$R^2 = 0.79$$

$$(23445)(3456.8)$$

$$Y = 42778.8.(1.19106)t$$

$$R^2 = 0.83$$

$$\text{Log } Y = 10.66379 + 0.17484t$$

$$(0.17821)(0.02627)$$

1980-1985 1980 için X=1 $R^2=0.88$
Y=257565.7+61728.6X
(44099.0)(11323.5)

Y=287900.72.(1.14316)t $R^2=0.86$
Log Y=12.57037+0.13379t
(0.10485)(0.02692)

MİNERAL VE YAKIT İTHALATI SITC-3
1969-1985 1969 için X=1 $R^2=0.89$
Y=-879367.73+300351.87X
(287524.19)(28059.48)

Y=69090.85.(1.33122)t $R^2=0.89$
Log Y=11.14317+0.28609t
(0.24956)(0.02394)

1969-1979 1969 için X=1 $R^2=0.93$
Y=-394664.4+186987.4X
(113835.9)(16784.1)

Y=41023.7.(1.46292)t $R^2=0.94$
Log Y=10.62190+0.38043t
(0.21683)(0.03196)

1980-1985 1980 için X=1 $R^2=0.69$
Y=3944407.73-31510.68X
(40623.60)(10431.17)

Y=3945112.39.(0.99183)t $R^2=0.69$
Log Y=15.18798-0.00819t
(0.01063)(0.00273)

BİTKİSEL VE HAYVANSAL YAĞ İTHALATI SITC-4
1969-1985 1969 için X=1 $R^2=0.68$
Y=-29128.64+11474.64X
(20718.83)(2021.95)

$$Y=5456.20.(1.24857)t$$
$$\text{Log } Y=8.60450+0.22199t$$
$$(0.35601)(0.03474)$$

$$R^2=0.73$$

1969-1979

$$Y=-2119.69+6381.6X$$
$$(21553.72)(3177.9)$$

1969 için X=1

$$R^2=0.30$$

$$Y=4890.52.(1.27374)t$$
$$\text{Log } Y=8.49505+0.24196t$$
$$(0.56394)(0.08314)$$

$$R^2=0.48$$

1980-1985

$$Y=57924.93+24524.54X$$
$$(43655.30)(11209.64)$$

1980 için X=1

$$R^2=0.54$$

$$Y=78717.0.(1.16380)t$$
$$\text{Log } Y=11.27361+0.15169t$$
$$(0.29771)(0.07644)$$

$$R^2=0.49$$

SINAI ÜRÜNLER İTHALATI SITC 5-8

1969-1985

$$Y=250352.03+323683.63X$$
$$(860882.75)(84013.55)$$

1969 için X=1

$$R^2=0.90$$

$$Y=802278.16(1.13957)t$$
$$\text{Log } Y=13.59521+0.13065t$$
$$(0.14594)(0.01424)$$

$$R^2=0.84$$

1969-1979

$$Y=264013.52+329899.51X$$
$$(394129.96)(58111.29)$$

1969 için X=1

$$R^2=0.78$$

$$Y=611226.44.(1.20499)t$$
$$\text{Log } Y=13.32322+0.18647t$$
$$(0.18804)(0.02772)$$

$$R^2=0.83$$

1980-1985

$$Y=2901410.14+556840.34X$$
$$(226772.57)(58216.98)$$

1980 için X=1

$$R^2=0.95$$

$$Y=3165158.29.(1.12316)t$$
$$\text{Log } Y=14.96771+0.11614t$$
$$(0.04734)(0.01215)$$

$$R^2=0.95$$

KİMYASAL ÜRÜNLER İTHALATI SITC-5

1969-1985 1969 için X=1

$$Y=-20102.71+91146.41X$$
$$(52158.88)(5090.18)$$

$$R^2=0.95$$

$$Y=166836.74.(1.15948)t$$
$$\text{Log } Y=12.02477+0.14797t$$
$$(0.13023)(0.01271)$$

$$R^2=0.90$$

1969-1979 1969 için X=1

$$Y=-23032.61+90701.07X$$
$$(41981.94)(6189.89)$$

$$R^2=0.95$$

$$Y=123271.70.(1.22976)t$$
$$\text{Log } Y=11.72214+0.20682t$$
$$(0.11446)(0.01687)$$

$$R^2=0.94$$

1980-1985 1980 için X=1

$$Y=1087737.67+64015.14X$$
$$(152086.82)(39052.29)$$

$$R^2=0.40$$

$$Y=1100270.58.(1.04882)t$$
$$\text{Log } Y=13.91106+0.04767t$$
$$(0.12343)(0.03169)$$

$$R^2=0.36$$

MAMUL ÜRÜNLER İTHALATI SITC-6

1969-1985 1969 için X=1

$$Y=46941.37+70268.74$$
$$(41086.07)(5423.88)$$

$$R^2=0.80$$

$$Y=192703.52.(1.12950)t$$
$$\text{Log } Y=12.16890+0.12178t$$
$$(0.19211)(0.01874)$$

$$R^2=0.73$$

1969-1979 1969 için X=1

$$Y=127209.41+65208.12X$$
$$(149953.60)(22109.45)$$

$$R^2=0.49$$

$$Y=153565.36.(1.18485)t$$
$$\text{Log } Y=11.94188+0.16961t$$
$$(0.28577)(0.04213)$$

$$R^2=0.64$$

1980-1985

$$Y=519576.53+149190.51X$$
$$(90083.93)(23131.41)$$

1980 için X=1

$$R^2=0.91$$

$$Y=614944.37.(1.15208)t$$
$$\text{Log } Y=13.32928+0.14157t$$
$$(0.07061)(0.01813)$$

$$R^2=0.93$$

MAKİNA VE ULAŞIM ARAÇLARI İTHALATI SITC-7

1969-1985

$$Y=175567.80+155141.09X$$
$$(161953.62)(15805.05)$$

1969 için X=1

$$R^2=0.86$$

$$Y=422414.13.(1.13378)t$$
$$\text{Log } Y=12.95374+0.12556t$$
$$(0.15747)(0.01536)$$

$$R^2=0.81$$

1969-1979

$$Y=138108.85+168568.91X$$
$$(216618.14)(31938.60)$$

1969 için X=1

$$R^2=0.75$$

$$Y=313514.95.(1.20445)t$$
$$\text{Log } Y=12.65560+0.18602t$$
$$(0.19356)(0.02853)$$

$$R^2=0.82$$

1980-1985

$$Y=1292381.13+301057.48X$$
$$(121868.54)(31292.95)$$

1980 için X=1

$$R^2=0.95$$

$$Y=1416175.52.(1.14597)t$$
$$\text{Log } Y=14.16347+0.13625t$$
$$(0.08104)(0.02081)$$

$$R^2=0.91$$

GEŞİTLİ SİNAİ ÜRÜNLER İTHALATI SITC-8

1969-1985 1969 için X=1

$$Y = -11514.16 + 11091.30X \\ (20851.15)(2034.86)$$

$$R^2 = 0.66$$

$$Y = 22465.87 \cdot (1.13311)^t$$

$$\text{Log } Y = 10.01975 + 0.12497t \\ (0.17021)(0.01661)$$

$$R^2 = 0.79$$

1969-1979

1969 için X=1

$$Y = 21727.87 + 5421.4X \\ (12762.21)(1881.6)$$

$$R^2 = 0.47$$

$$Y = 24412.58 \cdot (1.12188)^t$$

$$\text{Log } Y = 10.10285 + 0.11501t \\ (0.21631)(0.03189)$$

$$R^2 = 0.59$$

1980-1985

1980 için X=1

$$Y = 1714.80 + 42577.2X \\ (14207.71)(3648.2)$$

$$R^2 = 0.97$$

$$Y = 44178.65 \cdot (1.36657)^t$$

$$\text{Log } Y = 10.69599 + 0.31230t \\ (0.09272)(0.02380)$$

$$R^2 = 0.97$$

TABLO 1- TÜRKİYE'DE İHRACATIN ÜRÜN ÖZELLİKLERİNE GÖRE DAĞILIMI
(BİN DOLAR)

SITC	RICARDO ÜRÜNLERİ	1975	1980	1985
001	Canlı Hayvanlar	25.321	98.846	175.881
011	Taze Et	21.034	20.648	86.289
012	Et-Tuzlanmış, Kurutulmuş	-	-	7
013	Et ve Et Ürünleri	-	1	901
022	Süt ve Kaymak	-	-	352
023	Tereyağı	-	-	1.063
024	Peynir ve Çökelek	-	1.446	4.213
025	Yumurtalar	-	-	45.651
031	Balıklar-Taze ve Kurutulmuş	11.041	19.448	20.041
032	Balık ve Balık Ürünleri	6.419	16.366	39.478
041	Öğütülmüş Buğday	-	52.038	48.078
042	Pirinç	-	52	29
043	Arpa-Öğütülmemiş	-	26.231	13.267
044	Mısır	-	1.232	1.217
045	Hububat-Öğütülmemiş	806	830	372
046	Buğday Unu	1.268	15.294	43.690
047	Hububat-Öğütülmüş	29	1.520	163
048	Hububat, Sebze, Meyve Unu	1.543	7.031	27.612
051	Meyvalar (Taze) ve Cevizler	199.047	524.222	386.533
052	Meyvalar (Kurutulmuş)	69.900	193.560	138.855
053	Meyva Konserve ve Ürünleri	6.618	61.262	81.787
054	Sebzeler	32.552	128.137	248.100
055	Sebze ve Konserve Ürünleri	17.348	30.296	77.244
061	Şeker	2.850	12.206	62.740
062	Şeker Ürünleri	425	1.446	3.553
071	Kahve	-	-	-
072	Kakao	-	-	122
073	Çikolata ve Ürünleri	-	3.495	2.914
074	Çay	139	7.733	4.774
075	Baharat	2.529	10.379	26.995
081	Hayvan Gıdaları	29.598	60	29.317
091	Yağlar (Margarin)	-	595	16.465
099	Gıda Maddeleri	342	1.243	6.093
111	Alkolsüz İçkiler	-	-	2.512
112	Alkollü İçkiler	1.674	3.542	3.995
121	Ham Tütün	183.213	233.741	330.143
122	Tütün Mamulleri	9	1.454	310
211	Kösele ve Deri-İşlenmemiş	3.338	147	1.667
212	Kürkler	535	-	74
221	Yağlı Tohum, Ceviz ve Bademler	4.959	6.514	6.840
231	Kauçuk	-	48	1.708
241	Odun ve Odun Kömürü	-	-	1
242	Odun-Ham, Yuvarlak, Yontulmuş	1.821	637	7.446
243	Odunlar-Biçilmiş ve Yontulmuş	1.609	1.673	13.991
244	Mantar (Ham)	-	-	-
251	Kağıt Hamuru	2.433	-	723

SITC	RICARDO ÜRÜNLERİ	1975	1980	1985
261	İpek	4.674	70	123
262	Yün ve Diğer Hayvani Kıllar	11.606	14.540	25.400
263	Pamuk	230.347	329.887	194.503
264	Jüt	-	-	40
265	Bitkisel Elyaf	-	-	33
266	Elyaf (Sentetik) Dokuma İçin	309	8.728	75.608
267	Dokuma Döküntüleri	-	135	1.826
271	Gübre (Ham)	-	-	-
273	Taşlar, Kumlar, Çakıllar	908	3.921	7.150
274	Kükürt ve Kavrulmamış Demir	-	-	-
275	Taşlar-Tabii, Aşındırıcı	864	1.010	1.704
276	Ham Madenler	42.887	148.871	180.631
281	Demir Cevherleri	-	-	593
282	Demir ve Çelik Döküntüleri	-	-	2.432
283	Maden Cevherleri	60.879	34.223	52.343
284	Maden Döküntüleri	-	18	850
285	Gümüş ve Platin	-	-	-
286	Uranyum ve Toryum	-	-	148
291	Ham Madenler-Hayvansal	13.750	17.554	12.684
292	Ham Madenler-Hayvansal ve Bitkisel	27.928	21.956	31.013
321	Kömür Kok ve Briket	16	2.945	155
331	Petrol (Ham) ve Yarı Rafine	-	-	54.427
332	Petrol Ürünleri	36.036	38.593	317.976
341	Doğal Gaz	-	-	2
351	Elektrik Enerjisi	-	-	-
411	Yağlar-Hayvansal	15	-	6.627
421	Yağlar-Bitkisel	17.304	5.820	36.145
422	Yağlar(Bitkisel) Diğer	396	564	9.949
431	Yağlar(Hazırlanmış) ve Muımlar	-	183	15.731
512	Organik Kimyasal Maddeler	2.459	12.285	31.083
513	İnorganik Kimyasal Maddeler	6.662	23.288	21.851
514	Kimyasal Mamuller	3.097	11.992	38.806
521	Petrol ve Kömürden Türetilmiş Kimyas.Ür.	13.972	17.956	4.521
631	Kontraplaklar, Ponolar	160	1.459	70.525
632	Ağaçtan Mamul Eşyalar	1.714	2.796	28.293
633	Mantardan Mamul Eşyalar	-	-	8
641	Kağıt ve Mukavva	720	450	111
642	Kağıt Hamuru, Kağıt ve Mukavva Mamulleri	527	1.504	24.984
681	Gümüş ve Platin	-	-	-
682	Bakır	5.728	193	43.760
683	Nikel	-	-	1
684	Alüminyum	5.312	14.897	49.799
685	Kurşun	-	-	15
686	Çinko	-	-	1.679
687	Kalay	-	-	17
689	Demirdışı Madenler	645	1.540	1.384
	TOPLAM	1102.216	2195.091	3329.135

<u>SITC</u>	<u>HECKSCHER-OHLİN ÜRÜNLERİ</u>	<u>1975</u>	<u>1980</u>	<u>1985</u>
611	Köseleler	58	76	1.268
612	Kösele ve Mamulleri	5	1	6.395
613	Kürkler-Aprelenmiş, Boyanmış	657	64	49
621	Kauçuk Mamuller	12	35	4.262
651	Dokuma İpliği	61.321	201.308	449.394
652	Pamuklu Dokuma	16.926	21.681	128.289
653	Dokuma Mamulleri	1.809	8.710	229.038
654	Tül, Dantel, Süs ve Dikiş Malzm.	293	181	4.967
655	Özel Dokuma Mamulleri	95	3.187	11.273
656	Dokumadan Eşyalar	11.963	23.580	133.821
657	Halı ve Halıcılık Ürünleri	17.133	83.856	87.290
661	Kireç, Çimento ve İnşaat Malz.	24.706	41.021	63.394
662	İnşaat Malzemesi	169	4.888	10.826
663	Madeni Mamul Eşyalar	506	1.145	19.023
664	Camlar	4.018	5.896	49.909
665	Cam Mamulleri	12.453	20.241	53.987
666	Çömlekçilik	8	248	26.856
672	Demir ve Çelik Külçeler	-	169	156.933
679	Demir ve Çelik Dökmeler	114	37	25.546
695	El Aletleri ve Makinalar İçin Aletler	504	829	32.483
696	Bıçakçı Mamulleri	141	1.393	16.815
731	Demiryolu Araçları	29	-	46
812	Sıhhi Tesisat, Isıtma ve Aydınlatma Cihaz.	465	4.075	11.219
821	Mobilyalar ve Döşeme Eşyaları	64	1.724	28.484
831	Çantalar ve Gezi Malzemeleri	122	188	13.747
841	Giyim Eşyaları	82.017	112.022	1195.168
842	Giyim Eşyaları-Kürkten	74	18.997	18.160
851	Ayakkabılar	3.295	335	18.722
894	Oyuncaklar	257	783	21.564
896	Sanat, Kollek. ve Antika Eşya	-	-	8
897	Mücevhercilik ve Kuyumculuk Eşyası	602	124	2.092
899	Mamul Maddeler	2.046	1.722	11.358
	TOPLAM	241.862	558.516	2833.016

SITC ÜRÜN DEVRESİ ÜRÜNLERİ

<u>1.</u>	<u>STANDARTLAŞMIŞ ÜRÜNLER</u>			
531	Boyayıcı Maddeler	30	-	10.653
532	Boyacılık ve Tabaklama Ürünleri	596	258	368
533	Pigmentler Boyalar Vernikler	36	132	21.832
541	Eczacılık Ürünleri	1.944	2.910	15.951
551	Uçan Yağlar	1.330	3.419	9.260
553	Parfümeri ve Kozmetik	110	148	617
571	Patlayıcı Maddeler	-	-	120
599	Kimyasal Maddeler	1.552	15.90	26.634
677	Demir ve Çelik Teller	260	54	4.323
692	Madeni Kaplar	4.351	268	16.842
693	Tel Kablolar	1.257	-	6.142
694	Çiviler, Vidalar	13	88	19.979

ŞİTİC	ÜRÜN DEVRESİ ÜRÜNLERİ	1975	1980	1985
1.	<u>STANDARTLAŞMIŞ ÜRÜNLER</u>			
697	Ev Eşyaları-Adi Madenden	4.720	7.419	22.163
698	Madenden Yapılmış Eşyalar	605	1.620	25.163
711	Jeneratörler (Elektriksiz)	1.577	4.916	47.830
712	Tarımsal Alet ve Makinalar	153	3.698	39.752
715	Makinalar-Maden İşlemek İçin	487	795	7.040
717	Makinalar-Dokuma Sanayii İçin	1.383	574	83.925
718	Makinalar-Diğer Sanayii Kolları İçin	2.342	1.916	5.671
719	Makinalar ve Cihazlar-Diğer	2.857	3.238	216.381
722	Elektrikli Güç Makinaları	345	2.440	13.630
723	Elektrik Dağıtımı İçin Teçhizat	23	633	40.033
724	Alıcı ve Verici Haberleşme Cihazları	179	3.812	27.308
725	Elektrikli Ev Aletleri	1.731	9.032	11.045
726	Elektrikli Tıbbi Alet ve Radyoloji Cihaz.	-	-	4
729	Elektrikli Makina ve Cihazlar	191	2.700	33.445
734	Hava Taşıtları	-	-	-
735	Gemiler ve Vapurular	378	19	8.238
861	Bilimsel, Tıbbi, Optik, Ölçü Kontrol Alet ve Cihazları	392	28	16.228
863	Sinema Filmi (İşlenmiş)	-	-	-
895	Büro Eşyaları	622	2.102	14.915
	TOPLAM	29.364	53.809	745.492
2.	<u>STANDARTLAŞMAMIŞ ÜRÜNLER</u>			
554	Sabunlar Temizleyiciler	8	1.556	15.276
581	Plastik Maddeler, Yapay Reçineler	9	933	35.749
629	Kauçuktan Yapılmış Maddeler	2.295	10.689	46.495
671	Fontlar, Aynalı Demirler	6.224	21.201	35.001
673	Demir ve Çelik Çubuklar	61	2.918	394.592
674	Levhalar ve Saclar	-	-	143.763
675	Demir ve Çelik Şeritler, Çemberler	73	85	10.475
676	Demiryolu Rayları	-	-	28
678	Borular	5.780	3.152	127.633
691	İnşaat Malzemesi	333	2.476	17.853
714	Makinalar-Büro için	2	-	165
732	Motorlu Kara Taşıtları	7.704	49.323	102.698
733	Motorsuz Kara Taşıtları	-	412	6.741
862	Sinemacılık ve Fotoğrafçılık Malzemesi	5	-	101
864	Saatlar	-	-	1.115
891	Müzik Aletleri	127	90	14.455
892	Matbualar (Basım)	216	1.238	22.509
893	Plastikten Yapılmış Mamuller	2.507	4.159	19.550
	TOPLAM	25.339	98.232	994.199
	TOPLAM İHRACAT	1401.075	2910.121	7958.051

KAYNAK: Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı 1.4.1986 Tarihli Bilgi İşlem Merkezi Verilerine Göre Düzenlendi.

TABLO 2- TÜRKİYE'DE İTHALATIN ÜRÜN ÖZELLİKLERİNE GÖRE DAĞILIMI (Bin Dolar)

SITC	RICARDO ÜRÜNLERİ	1975	1980	1985
001	Canlı Hayvanlar	5.366	5.982	4.028
011	Taze Et	-	-	42.360
012	Et-Tuzlanmış, Kurutulmuş	-	-	-
013	Et ve Et Ürünleri	-	-	3
022	Süt ve Kaymak	576	605	6.902
023	Tereyağı	1.994	-	822
024	Peynir ve Çökelek	-	944	12.020
025	Yumurtalar	-	2	3.346
031	Balıklar-Taze ve Kurutulmuş	-	-	706
032	Balık ve Balık Ürünleri	-	-	-
041	Öğütülmüş Buğday	102.713	-	119.877
042	Pirinç	36.609	2.830	27.192
043	Arpa-Öğütülmemiş	1.503	769	16.636
044	Mısır	-	-	18.832
045	Hububat-Öğütülmemiş	-	-	-
046	Buğday Unu	1.060	36	-
047	Hububat-Öğütülmüş	1.208	-	-
048	Hububat, Sebze, Meyve Unu	-	5	1.404
051	Meyvalar (Taze) ve Cevizler	377	454	1.093
052	Meyvalar (Kurutulmuş)	4	-	-
053	Meyva Konserve ve Ürünleri	-	1	1.121
054	Sebzeler	149	29	3.397
055	Sebze ve Konserve Ürünleri	-	-	2.569
061	Şeker	59.410	129.982	907
062	Şeker Ürünleri	-	6	48
071	Kahve	4.760	8	8.955
072	Kakao	3.705	3.027	9.057
073	Çikolata ve Ürünleri	-	-	299
074	Çay	-	-	140
075	Baharat	1.194	951	1.289
081	Hayvan Gıdaları	312	1.117	7.643
091	Yağlar (Margarin)	5.713	4.964	17
099	Gıda Maddeleri	536	126	659
111	Alkolsüz İçkiler	-	-	964
112	Alkollü İçkiler	1.508	200	815
121	Ham Tütün	-	-	-
122	Tütün Mamulleri	-	46	55.870
211	Kösele ve Deri-İşlenmemiş	7.987	4.984	31.950
212	Kürkler	-	-	30
221	Yağlı Tohum, Ceviz ve Bademler	2.538	625	30.641
231	Kauçuk	31.757	46.844	68.692
241	Odun ve Odun Kömürü	-	-	-
242	Odun-Ham, Yuvarlak, Yontulmuş	6.906	4.329	25.980
243	Odunlar-Biçilmiş ve Yontulmuş	16	15	4.736
244	Mantar (Ham)	480	143	291
251	Kağıt Hamuru	13.057	16.328	41.390

SITC	RICARDO ÜRÜNLERİ	1975	1980	1985
261	İpek	-	-	2.369
262	Yün ve Diğer Hayvani Kıllar	25.388	24.456	69.754
263	Pamuk	511	-	2.283
264	Jüt	50	1.172	1.168
265	Bitkisel Elyaf	460	294	652
266	Elyaf (Sentetik) Dokuma İçin	24.967	28.468	77.448
267	Dokuma Döküntüleri	21	-	51
271	Gübre (Ham)	57.656	42.006	28.977
273	Taşlar, Kumlar, Çakıllar	64	27	251
274	Kükürt ve Kavrulmamış Demir	1.326	7.134	19.536
275	Taşlar-Tabii, Aşındırıcı	936	295	1.167
276	Ham Madenler	8.324	10.198	16.823
281	Demir Cevherleri	5.572	30.279	55.100
282	Demir ve Çelik Döküntüleri	10.534	67.372	131.001
283	Maden Cevherleri	3.714	16.255	25.173
284	Maden Döküntüleri	1.933	2.294	2.048
285	Gümüş ve Platin	1	-	245
286	Uranyum ve Toryum	-	-	-
291	Ham Madenler-Hayvansal	1.236	1.007	2.520
292	Ham Madenler-Hayvansal ve Bitkisel	1.163	1.246	6.442
321	Kömür Kok ve Briket	1.682	40.869	166.024
331	Petrol (Ham) ve Yarı Rafine	718.088	2967.411	3321.404
332	Petrol Ürünleri	71.404	748.378	185.945
341	Doğal Gaz	18.817	153.144	111.798
351	Elektrik Enerjisi	-	-	-
411	Yağlar-Hayvansal	11.603	12.765	19.681
421	Yağlar-Bitkisel	69.352	100.686	142.727
422	Yağlar(Bitkisel) Diğer	32.620	2.660	45.136
431	Yağlar(Hazırlanmış) ve Muımlar	2.920	1.227	7.283
512	Organik Kimyasal Maddeler	187.434	288.871	464.162
513	İnorganik Kimyasal Maddeler	103.991	156.650	261.329
514	Kimyasal Mamuller	41.711	37.709	49.585
515	Radyoaktif Maddeler	219	415	1.339
521	Petrol ve Kömürden Türetilmiş Kim.Mad.	3.321	88	1.203
561	Gübreler (Hazırlanmış)	48.355	391.489	141.445
631	Kontraplaklar, Panolar	1.486	2.451	4.610
632	Ağaçtan Mamul Eşyalar	146	10	2.726
633	Mantardan Mamul Eşyalar	297	225	170
641	Kağıt ve Mukavva	21.878	53.628	45.797
642	Kağıt Hamuru, Kağıt ve Mukavva Ürün.	6.196	2.120	9.727
681	Gümüş ve Platin	172	237	958
682	Bakır	13.347	29.804	76.808
683	Nikel	966	953	1.618
684	Alüminyum	51.331	24.893	82.094
685	Kurşun	3.031	6.414	7.982
686	Çinko	16.577	806	23.913
687	Kalay	9.242	11.302	12.865
689	Demirdışı Madenler	1.616	2.553	2.586
	TOPLAM	1872.497	5493.881	6172.372

SITC	HECKSCHER-OHLİN ÜRÜNLERİ	1975	1980	1985
611	Köseleler	282	-	12.478
612	Kösele ve Mamulleri	331	344	929
613	Kürkler-Aprelenmiş, Boyanmış	-	-	2.842
621	Kauçuk Mamulleri	3.644	2.884	7.101
651	Dokuma İpliği	18.446	42.418	112.754
652	Pamuklu Dokuma	155	116	2.998
653	Dokuma Mamulleri	26.633	9.392	17.745
654	Tül Dantel Süs ve Dikiş Malzemeleri	87	78	386
655	Özel Dokuma Mamulleri	19.089	26.475	9.601
656	Dokumadan Eşyalar	2.034	1.123	1.652
657	Halı ve Halıcılık Mamulleri	38	3	30
661	Kireç, Çimento ve İnşaat Malzemeleri	339	338	1.074
662	İnşaat Malzemesi	13.362	20.349	30.046
663	Madeni Mamul Eşyalar	7.705	11.993	24.716
664	Camlar	4.989	3.747	7.792
665	Cam Mamulleri	1.174	576	3.413
666	Çömlekçilik	1	15	1.584
667	Değerli Taşlar	140	59	1.025
672	Demir ve Çelik Külçeler	174.902	53.059	404.184
679	Demir ve Çelik Dökemlere	4.420	5.774	9.706
695	El Aletleri ve Makinalar İçin Aletler	11.781	17.658	24.624
696	Bıçakçı Mamulleri	653	418	3.858
731	Demiryolu Araçları	10.421	9.585	40.221
812	Sihhi Tesisat Isıtma ve Aydınlatma Cih.	542	1.319	4.804
821	Mobilyalar ve Döşeme Eşyaları	244	149	1.385
831	Çantalar ve Gezi Malzemeleri	1	1	163
841	Giyim Eşyaları	183	29	1.828
842	Giyim Eşyaları-Kürkten	-	-	-
851	Ayakkabılar	23	54	4.902
894	Oyuncaklar	1.852	254	8.579
896	Sanat Koleksiyon ve Antika Eşya	45	3	-
897	Mücevhercilik ve Kuyumculuk Eşyası	365	297	2.079
899	Mamul Maddeler	3.467	2.659	12.450
	TOPLAM	307.348	211.799	756.947

SITC ÜRÜN DEVRESİ ÜRÜNLERİ

1. STANDARTLAŞMIŞ ÜRÜNLER

531	Boyayıcı Maddeler	34.527	34.662	50.727
532	Boyacılık ve Tabaklama Ürünleri	997	929	1.533
533	Pigmentler, Boyalar, Vernikler	18.786	15.709	39.932
541	Eczacılık Ürünleri	37.553	59.982	76.711
551	Uçan Yağlar	1.355	2.396	7.457
553	Parfümeri ve Kozmetik	2	-	1.678
571	Patlayıcı Maddeler	24.113	1.436	3.093
599	Kimyasal Maddeler	59.809	106.743	133.223
677	Demir ve Çelik Teller	7.916	1.991	5.191
692	Madeni Kaplar	6.116	14.445	3.888

SITC	ÜRÜN DEVRESİ ÜRÜNLERİ	1975	1980	1985
1.	<u>STANDARTLAŞMIŞ ÜRÜNLER</u>			
693	Tel Kablolar	1.386	3.749	15.140
694	Çiviler Vidalar	12.514	14.965	16.499
697	Ev Eşyaları-Adi Madenden	164	14	4.958
698	Madenden Yapılmış Eşyalar	8.787	8.364	16.720
711	Jeneratörler (Elektriksiz)	174.545	262.957	188.260
712	Tarımsal Alet ve Makinalar	91.554	34.463	39.072
715	Makinalar-Maden İşlemek İçin	72.535	68.357	100.772
717	Makinalar-Dokuma Sanayi İçin	189.965	66.471	256.748
718	Makinalar-Diğer Sanayi Kolları İçin	155.284	161.865	362.485
719	Makinalar ve Cihazlar-Diğer	383.221	298.203	549.449
722	Elektrikli Güç Makinaları	105.694	151.941	151.395
723	Elektrik Dağıtımı İçin Teçhizat	12.856	7.168	23.329
724	Alıcı ve Verici Haberleşme Cihazları	60.158	36.318	223.257
725	Elektrikli Ev Aletleri	977	1.591	8.575
726	Elektrikli Tıbbi Alet ve Radyoloji Cih.	7.442	9.284	17.692
729	Elektrikli Makina ve Cihazlar	120.812	112.285	304.423
734	Hava Taşıtları	6.186	335	196.081
735	Gemiler ve Vapurular	23.672	30.219	86.506
861	Bilimsel, Tıbbi, Optik, Ölçü Kontrol Alet ve Cihazları	37.744	25.785	81.135
863	Sinema Filmi İşlenmiş	985	295	722
895	Büro Eşyaları	1.078	926	9.674
	TOPLAM	1658.733	1533.848	2976.225
2.	<u>STANDARTLAŞMAMIS ÜRÜNLER</u>			
554	Sabunlar, Temizleyiciler	4.652	7.211	9.577
581	Plastik Maddeler Yapay Reçineler	87.478	114.970	231.935
629	Kauçuktan Yapılmış Maddeler	26.617	15.859	21.096
671	Fontlar, Aynalı Demirler	33.861	18.994	55.433
673	Demir ve Çelik Çubuklar	165.990	55.328	104.168
674	Levhalar ve Saclar	102.303	160.488	220.531
675	Demir ve Çelik Şerit ve Çemberler	4.825	9.193	9.579
676	Demiryolu Rayları	5.117	2.959	6.703
678	Borular	117.431	33.336	66.944
691	İnşaat Malzemesi	28.380	29.517	5.580
714	Makinalar-Büro İçin	18.347	7.250	86.406
732	Motorlu Kara Taşıtları	266.091	190.758	446.192
733	Motorsuz Kara Taşıtları	6.177	732	9.046
862	Sinemacılık ve Fotoğrafçılık Malzemesi	11.510	11.795	34.277
864	Saatler	3.893	2.497	18.301
891	Müzik Aletleri	6.109	1.804	75.880
892	Matbaa (Basım)	6.130	2.398	8.028
893	Plastikten Yapılmış Mamuller	3.140	1.991	13.832
	TOPLAM	898.051	667.080	1423.508
	TOPLAM İTHALAT	4738.558	7909.364	11343.558

KAYNAK: Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı 1.4.1986 Tarihli Bilgi İşlem Merkezi Verilerine Göre Düzenlendi

TABLO 1- SINAİ ÜRÜNLERDE STANDARTLAŞMA ORANLARI
VE İHRACAT PAYLARI

SITC	Standartlaşma Oranları (1980-1985)	Sınai Ürün İhracatı İçindeki Payı % 1984 - 1985
5	KİMYASAL MADDELER	5.58
51	KİMYASAL CİSİMLER VE BİLEŞİKLERİ	0.2562
512	Organik Kimyasal Maddeler	0.2738
513	İnorganik Elementler	0.3758
514	Diğer İnorganik Kimyasal Maddeler	0.4843
52	PETROL VE KÖMÜRDEN ÇIKARILAN KİMYASAL MADDELER	0.9981
521	Petrol ve Maden Kömürü	0.9981
53	BOYAMA, TABAKLAMA, RENKLENDİRME MADDELERİ	1.1307
531	Boyayıcı Maddeler	1.5499
532	Boyacılık ve Tabaklama Ürünleri	0.5505
533	Pigmentler Boyalar Vernikler	1.0643
54	TIBBİ VE ECZACILIK ÜRÜNLERİ	0.4519
541	Tıbbi ve Eczacılık Ürünleri	0.5665
55	UÇAN YAĞLAR, PARFÜM ÜRÜNLERİ	0.4992
551	Uçan Yağlar	0.4274
553	Parfümeri ve Kozmetik	1.3462
554	Sabunlar ve Temizleyiciler	0.6456
56	KİMYASAL GÜBRELER (Hazırlanmış)	0.9274
561	Gübreler (Hazırlanmış)	0.9274
57	PATLAYICI MADDELER	1.0471
571	Patlayıcı Maddeler	1.0471
58	PLASTİK MADDELER, YAPAY REÇİNELER	0.6437
581	Plastik Maddeler, Yapay Reçineler	0.6437
59	KİMYASAL MADDELER VE ÜRÜNLER	0.7626
599	Kimyasal Maddeler	0.7627
6	MAMUL ÜRÜNLER	51.50
61	DERİ ÜRÜNLERİ	1.5745
611	Köseleler	1.3887
612	Kösele ve Ürünleri	1.8000
613	Kürkler (Aprelenmiş Boyanmış)	0.9803
62	KAUÇUK ÜRÜNLERİ	0.5681

<u>SIIC</u>	<u>Standartlaşma Oranları (1980-1985)</u>	<u>Sınai Ürün İhracatı İçindeki Payı % 1984 - 1985</u>	
621	Kauçuk Ürünleri	1.0689	0.06
629	Kauçuktan Yapılmış Maddeler	0.6805	1.09
63	TAHTA VE MANTAR ÜRÜNLERİ	0.9675	1.36
631	Kontraplaklar Panolar	1.5664	0.88
632	Ağaçtan Yapılmış Eşyalar	0.6238	0.48
633	Mantardan Yapılmış Eşyalar	2.1111	0.00
64	KAĞIT, MUKAVVA, SELLÜLOZ HAMURU	0.6048	0.79
641	Kağıt ve Mukavva	0.5680	0.38
642	Kağıt Hamuru ve Mukavva Ürünleri	0.9139	0.41
65	DOKUMA İPLİĞİ, DOKUMALAR	0.3207	23.00
651	Dokuma İpliği	0.2708	10.15
652	Pamuklu Dokuma	0.4654	2.76
653	Dokuma Ürünleri (Pamuklu Dokuma Hariç)	0.9744	4.02
654	Tül Dantel	0.8083	0.12
655	Özel Dokuma Ürünleri	0.3869	0.25
656	Çeşitli Dokuma Ürünleri	0.4169	2.66
657	Halı ve Halıcılık Ürünleri	0.3421	3.04
66	MADENSEL MADDE ÜRÜNLERİ	0.3675	4.69
661	Kireç Çimento İnşaat Malzemeleri	0.6098	1.44
662	İnşaat Malzemeleri (Kilden ve Erimez Maddelerden)	0.2821	0.28
663	Madeni Mamul Eşyalar	0.7864	0.37
664	Camlar	0.4269	1.08
665	Cam Ürünleri	0.2625	1.13
666	Çömlekçilik	1.4389	0.39
667	Değerli Taşlar	2.0957	0.00
67	DEMİR VE ÇELİK	0.7980	16.03
671	Pik Demir	0.3015	0.83
672	Demir-Çelik Külçeler	1.1479	2.66
673	Demir-Çelik Çubuklar	0.7402	7.57
674	Demir-Çelik Levhalar	1.4856	1.96

<u>SITC</u>	<u>Standartlaşma Oranları (1980-1985)</u>	<u>Sınai Ürün İhracatı İçindeki Payı % 1984 - 1985</u>	
675	Demir ve Çelik Şeritler, Çember	1.3131	0.14
676	Demiryolu Rayları	1.2998	0.00
677	Demir ve Çelik Teller	0.7344	0.09
678	Demir ve Çelik Borular	0.6852	2.40
679	Demir ve Çelik Dökmeler	0.9735	0.38
68	DEMİRDİŞİ METALLER	0.5640	1.91
681	Gümüş ve Platin	1.5804	0.00
682	Bakır	0.9950	0.71
683	Nikel	2.1770	0.00
684	Alüminyum	0.4172	1.17
685	Kurşun	1.7050	0.00
686	Çinko	1.9011	0.01
687	Kalay	2.2360	0.00
688	Uranyum, Toryum	2.4266	0.00
689	Demir Dışı Metaller	0.3259	0.02
69	MADENDEN YAPILMIŞ EŞYALAR	0.5650	2.48
691	İnşaat Malzemesi	0.6211	0.43
692	Madeni Kaplar	0.5488	0.33
693	Tel Kablolar	1.0502	0.09
694	Çiviler Çelik Vidalar	0.9921	0.25
695	El Aletleri, Makina İçin Aletler	1.3548	0.40
696	Bıçakçı Ürünleri	1.0514	0.20
697	Ev Eşyaları (Adi Madenden)	0.2958	0.43
698	Madenden Yapılmış Eşyalar	0.6902	0.35
7	MAKİNA VE ULAŞIM ARAÇLARI		11.13
71	ELEKTRİKSİZ MAKİNALAR	0.8658	5.84
711	Elektriksiz Jeneratörler	0.5697	1.05
712	Tarımsal Alet ve Makinalar	0.7368	0.73
714	Büro Makinaları	0.8650	0.00
715	Makinalar (Maden İşlemek İçin)	0.6385	0.11

SITC	Standartlaşma Oranları (1980-1985)	Sınai Ürün İhracatı İçindeki Payı % 1984 - 1985	
717	Makinalar (Dokuma Sanayi İçin)	2.0614	0.97
718	Makinalar (Diğer Sanayi Kolları İçin)	0.4666	0.14
719	Makinalar (Elektriksiz)	1.2699	2.84
72	ELEKTRİKLİ MAKİNALAR	0.4734	2.63
722	Elektrikli Güç Makinaları	0.5804	0.29
723	Elektrik Dağıtımı İçin Teçhizat	0.6897	1.07
724	Alıcı ve Verici Haberleşme Cihazları	1.0729	0.45
725	Elektrikli Ev Aletleri	0.4252	0.31
726	Elektrikli Tıbbi Aletler ve Radyoloji Cihazları	1.7002	0.00
729	Elektrikli Makina ve Cihazlar	0.9898	0.51
73	ULAŞIM ARAÇLARI	0.2951	2.66
731	Demiryolu Araçları	1.8775	0.00
732	Motorlu Kara Taşıtları	0.2752	2.22
733	Motorsuz Kara Taşıtları	0.4571	0.16
735	Gemi ve Vapurlar	0.7333	0.28
8	ÇEŞİTLİ SINAİ ÜRÜNLER		31.32
81	SIHHİ TESİSAT, AYDINLATMA VE ISITMA CİH.	0.5090	0.23
812	Sıhhi Tesisat Isıtma ve Aydınlatma Cih.	0.5090	0.23
82	MOBİLYALAR DÖŞEME EŞYALARI	0.5215	0.68
821	Mobilya ve Döşeme Eşyaları	0.5215	0.68
83	ÇANTALAR VE GEZİ EŞYALARI	1.1212	0.19
831	Çantalar ve Gezi Eşyaları	1.1212	0.19
84	GİYİM EŞYALARI	0.6587	27.85
841	Giyim Eşyası	0.6805	27.06
842	Kürkten Giyim Eşyaları ve Diğer Ürünler	0.6603	0.79
85	AYAKKABILAR	1.0029	0.29
851	Ayakkabılar	1.0029	0.29
86	BİLİMSEL ALETLER	1.7049	0.19
861	Bilimsel Tıbbi Optik Ölçü ve Kontrol Aletleri	1.8592	0.18

<u>SITC</u>		<u>Standartlaşma</u> <u>Oranları</u> <u>(1980-1985)</u>	<u>Sınai Ürün</u> <u>İhracatı</u> <u>İçindeki</u> <u>Payı %</u> <u>1984 - 1985</u>
862	Sinemacılık ve Fotoğrafçılık Malzemeleri	1.0822	0.00
863	Sinema Filmi (İşlenmiş)	0.9405	0.00
864	Saatlar	1.7627	0.01
89	ÇEŞİTLİ İŞLENMİŞ ÜRÜNLER	0.5785	1.89
891	Müzik Aletleri	1.2817	0.19
892	Matbualar	0.9896	0.45
893	Plastikten Mamuller	0.5480	0.40
894	Oyuncaklar	1.2246	0.46
895	Büro Eşyaları	0.8146	0.20
896	Sanat Eserleri	1.2574	0.00
897	Mücevhercilik ve Kuyumculuk Eşyası	0.8949	0.03
899	Mamul Maddeler	0.5963	0.16

KAYNAK: Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Bilgi İşlem Merkezi 1.4.1986 tarihli verilerinden hesaplanmıştır.

TABLO 1- İLKSEL ÜRÜNLERDE İHRACAT BAŞARIM ORANLARI

<u>SITC-0</u>	<u>GIDA MADDELERİ VE CANLI HAYVANLAR</u>	<u>1977 - 1978</u> <u>Ortalaması</u>	<u>1981 - 1982</u> <u>Ortalaması</u>
001	Canlı Hayvanlar	2.60	13.35
011	Taze Et	0.26	1.82
012	Et Tuzlanmış, Kurutulmuş	0.02	0.02
013	Et ve Et Ürünleri	0.00	0.00
022	Süt ve Kaymak	0.00	0.00
023	Tereyağ	0.00	0.31
024	Peynir ve Çökelek	0.01	0.18
025	Yumurta	0.00	2.60
031	Balıklar Taze ve Konserve	1.12	0.44
032	Balık ve Balık Ürünleri	1.18	2.14
041	Öğütülmüş Buğday	4.24	0.75
042	Pirinç	0.00	0.00
043	Arpa	0.65	5.05
044	Mısır	0.00	0.00
045	Öğütülmüş Tahıl	0.94	0.04
046	Buğday Unu	2.84	5.38
047	Öğütülmüş Tahıl	0.13	0.27
048	Tahıl Ürünleri	1.28	1.03
051	Cevizler ve Meyvalar	14.75	11.98
052	Meyvalar (Kurutulmuş)	60.50	48.76
053	Meyva Ürünleri	1.09	2.88
054	Sebzeler	3.06	7.42
055	Sebze ve Konserve Ürünleri	2.36	4.90
061	Şeker	0.17	0.90
062	Şeker Ürünleri	0.25	0.72
071	Kahve	0.00	0.00
072	Kakao	0.00	0.00
073	Çikolata ve Ürünleri	0.00	0.17
074	Çay	0.88	0.66
075	Baharat	1.96	5.02
081	Hayvan Yemleri	3.23	0.05
091	Yağlar (Margarin)	0.00	3.08
099	Besin Maddeleri	0.10	0.38
111	Alkolsüz İçkiler	0.00	0.00

<u>SITC-1</u>	<u>İÇKİ VE TÜTÜN</u>	<u>1977 - 1978</u>	<u>1981 - 1982</u>
		<u>Ortalaması</u>	<u>Ortalaması</u>
112	Alkollü İçkiler	0.07	0.08
121	Ham Tütün	17.17	22.01
122	Tütün Ürünleri	0.00	0.00
<u>SITC-2</u>	<u>HAMMADELER</u>		
211	Kösele ve Deri (İşlenmemiş)	0.24	0.00
212	Kürkler (İşlenmemiş)	0.09	0.01
221	Yağlı Tohumlar (Cevizler, Bademler)	2.35	0.33
231	Kauçuk	0.00	0.13
241	Odun ve Odun Kömürü	0.00	0.00
242	Odunlar (Yuvarlak veya Yontulmuş)	0.03	0.54
243	Odunlar Biçilmiş	0.01	0.16
244	Mantar ve Döküntüleri	0.00	0.00
251	Kağıt Hamuru ve Döküntüleri	0.00	0.01
261	İpek	3.65	2.40
262	Yünler	1.71	1.16
263	Pamuk	14.11	11.33
264	Jüt	0.00	0.00
265	Bitkisel Elyaf	0.00	0.00
266	Sentetik Elyaf	0.45	2.17
267	Dokuma Döküntüleri	0.00	0.57
271	Gübre (Ham)	0.00	0.00
273	Taşlar Kumlar Çakıllar	0.41	2.43
274	Kükürt ve Kavrulmamış Demir	0.00	0.01
275	Taşlar (Doğal Aşındırıcı)	0.63	0.49
276	Ham Madenler	7.83	8.43
281	Demir Cevheri	0.00	0.00
282	Demir ve Çelik Döküntüleri	0.00	0.00
283	Maden Cevheri	9.03	0.65
284	Maden Döküntüleri	0.00	0.00
285	Gümüş ve Platin	0.00	0.00
286	Uranyum ve Toryum	0.00	0.00

<u>SITC-2</u>	<u>HAMMADELER</u>	<u>1977 - 1978</u>	<u>1981 - 1982</u>
		<u>Ortalaması</u>	<u>Ortalaması</u>
291	Hammaddeler (Hayvansal)	4.62	3.24
292	Hammaddeler (Bitkisel)	2.12	1.29
<u>SITC-3</u>	<u>MİNERAL VE YAKITLAR</u>		
321	Kömür Kok ve Briket	0.04	0.00
331	Ham Petrol	0.00	0.03
332	Petrol Ürünleri	0.00	0.46
341	Doğal Gaz	0.00	0.00
351	Elektrik Enerjisi	0.00	0.00
<u>SITC-4</u>	<u>BİTKİSEL VE HAYVANSAL YAĞLAR</u>		
411	Yağlar (Hayvansal)	0.05	0.15
421	Yağlar (Bitkisel)	1.95	3.43
422	Yağlar (Diğer Bitiksel)	0.05	0.11
431	Yağlar (Hazırlanmış) ve Muımlar	0.00	1.02

KAYNAK: Türkiye'ye ilişkin hesaplamalarda Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Bilgi İşlem Merkezi, 1.4.1986 tarihli verileri kullanılmıştır.

Dünya ihracat payının hesaplanmasında UNCTAD (1980) s.152-155, UNCTAD (1981), s.154-157, UNCTAD (1984), s.146-149, UNCTAD (1985), s.184-187 verilerinden yararlanılmıştır.

TABLO 2- SINAİ ÜRÜNLERDE İHRACAT BAŞARIM ORANLARI

<u>SITC-5</u>	<u>KİMYA SANAYİİ</u>	<u>1977 - 1978</u> <u>Ortalaması</u>	<u>1981 - 1982</u> <u>Ortalaması</u>
512	Organik Kimyasal Maddeler	0.25	0.31
513	İnorganik Elementler	3.28	1.07
514	Diğer İnorganik Kimyasal Maddeler	3.11	0.72
521	Petrol ve Maden Kömürü	0.60	0.65
531	Boyayıcı Maddeler	0.00	0.53
532	Boyacılık ve Tabaklama Ürünleri	5.04	0.82
533	Pigmentler, Boyalar, Vernikler	0.09	0.45
541	Tıbbi ve Eczacılık Ürünleri	0.25	0.29
551	Uçan Yağlar	1.67	2.10
553	Parfümeri ve Kozmetik	0.00	0.51
554	Sabunlar ve Temizleyiciler	0.03	2.52
561	Gübreler (Hazırlanmış)	-	1.29
571	Patlayıcı Maddeler	-	-
581	Plastik Maddeler, Yapay Reçine	0.00	0.21
599	Kimyasal Maddeler	0.24	0.24
<u>SITC-6</u>	<u>MAMUL ÜRÜNLER SANAYİİ</u>		
611	Köseleler	0.05	0.00
612	Kösele ve Ürünleri	0.00	0.13
613	Kürkler (Aprelenmiş-Boyanmış)	0.16	0.01
621	Kauçuk Ürünleri	0.03	0.16
629	Kauçuktan Yapılmış Maddeler	0.02	0.92
631	Kontraplaklar, Panolar	0.04	0.54
632	Ağaçtan Mamul Eşyalar	0.12	3.03
633	Mantardan Mamul Eşyalar	0.00	0.00
641	Kağıt ve Mukavva	0.01	0.27
642	Kağıt Hamuru ve Mukavva Ürünleri	0.12	0.35
651	Dokuma İpliği	28.96	12.55
652	Pamuklu Dokuma	5.69	5.43
653	Dokuma Ürünleri (Pamuklu Dokuma Hariç)	0.40	0.89
654	Tül Dantel	0.42	0.60
655	Özel Dokuma Ürünleri	0.50	0.96
656	Çeşitli Dokuma Ürünleri	6.42	9.72
657	Halı ve Halıcılık Ürünleri	15.87	21.05

<u>SITC-6</u>	<u>MAMUL ÜRÜNLER SANAYİİ</u>	<u>1977 - 1978</u> <u>Ortalaması</u>	<u>1981 - 1982</u> <u>Ortalaması</u>
661	Kireç, Çimento, İnşaat Malzemeleri	12.83	23.01
662	İnşaat Malzemeleri (Kilden ve Erimez Maddelerden)	0.32	1.39
663	Madeni Mamul Eşyalar	0.39	0.94
664	Camlar	5.62	4.70
665	Cam Ürünleri	13.15	7.79
666	Çömlekçilik	0.04	0.14
667	Değerli Taşlar	-	0.00
671	Fontlar Aynalı Demirler	5.40	1.48
672	Demir-Çelik Külçeler	-	0.69
673	Demir ve Çelik Çubuklar	0.01	4.04
674	Demir ve Çelik Levhalar	0.00	0.00
675	Demir ve Çelik Şeritler, Çemberler	0.04	0.23
676	Demiryolu Rayları	-	0.02
677	Demir ve Çelik Teller	0.00	0.86
678	Demir ve Çelik Borular	0.30	0.97
679	Demir ve Çelik Dökmeler	1.62	2.50
681	Gümüş ve Platin	-	0.00
682	Bakır	0.00	0.13
683	Nikel	-	0.0
684	Alüminyum	2.86	1.14
685	Kurşun	-	0.01
686	Çinko	-	-
687	Kalay	-	-
688	Uranyum, Toryum	-	0.00
689	Demirdışı Metaller	0.65	0.23
691	İnşaat Malzemesi	0.49	1.10
692	Madeni Kaplar	0.64	1.66
693	Tel Kablolar	0.65	0.04
694	Çiviler, Çelik Vidalar	0.04	0.93
695	El Aletleri, Makinalar İçin Aletler	0.12	0.33
696	Bıçakçı Ürünleri	0.03	1.90
697	Ev Eşyaları (Adi Madenden)	4.67	2.69
698	Madenden Yapılmış Eşyalar	0.14	0.47

<u>SITC-7</u>	<u>MAKİNA VE ULAŞIM ARAÇLARI SANAYİİ</u>	<u>1977 - 1978</u> <u>Ortalaması</u>	<u>1981 - 1982</u> <u>Ortalaması</u>
711	Elektriksiz Jeneratörler	0.19	0.34
712	Tarımsal Alet ve Makinalar	0.13	0.63
714	Büro Makinaları	0.00	0.00
715	Makinalar (Maden İşlemek İçin)	0.01	0.21
717	Makinalar (Dokuma Sanayii İçin)	0.24	0.04
718	Makinalar (Diğer Sanayi Kolları İçin)	0.20	0.12
719	Makinalar (Elektriksiz)	0.04	0.16
722	Elektrikli Güç Makinaları	0.12	0.34
723	Elektrik Dağıtımı İçin Teçhizat	0.51	1.47
724	Alıcı ve Verici Haberleşme Cihazları	0.84	0.03
725	Elektrikli Ev Aletleri	0.15	1.57
726	Elektrikli Tıbbi Alet ve Radyoloji Cih.	-	0.00
729	Elektrikli Makina ve Cihazlar	0.03	0.05
731	Demiryolu Araçları	0.66	0.00
732	Motorlu Kara Taşıtları	0.10	0.37
733	Motorsuz Kara Taşıtları	0.00	0.72
735	Gemi ve Vapurlar	0.00	0.17
<u>SITC-8</u>	<u>ÇEŞİTLİ SİNAİ ÜRÜNLER</u>		
812	Sıhhi Tesisat Isıtma ve Aydınlatma Ci- hazları	0.34	0.48
821	Mobilya ve Döşeme Eşyaları	0.22	0.84
831	Çanta ve Gezi Araçları	0.07	0.37
841	Giyim Eşyası	5.49	4.82
842	Kürkten Giyim Eşyaları ve Diğer Mamuller	25.47	8.94
851	Ayakkabılar	0.04	0.37
861	Bilimsel Tıbbi Optik Ölçü ve Kontrol Aletleri	0.00	0.02
862	Sinemacılık ve Fotoğrafçılık Malzemeleri	-	0.00
863	Sinema Filmi (İşlenmiş)	1.36	0.97
864	Saatler	0.00	0.00
891	Müzik Aletleri	0.01	0.06
892	Matbualar	0.13	0.13
893	Plastikten Mamuller	0.82	2.57

<u>SITC-8</u>	<u>ÇEŞİTLİ SİNAİ ÜRÜNLER</u>	<u>1977 - 1978</u> <u>Ortalaması</u>	<u>1981 - 1982</u> <u>Ortalaması</u>
894	Oyuncaklar	0.75	0.06
895	Büro Eşyaları	0.63	1.44
896	Sanat Eserleri	0.00	0.00
897	Mücevhercilik ve Kuyumculuk Eşyası	0.08	0.02
899	Mamul Maddeler	0.41	0.62

KAYNAK: Türkiye'ye ilişkin Hesaplamalarda Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Bilgi İşlem Merkezi 1.4.1986 Tarihli Verileri kullanılmıştır.

Dünya İhracat payı ile ilgili sayılar, UNCTAD (1980), s.152-155, UNCTAD (1981), s.154-157, UNCTAD (1984), s.146-149, UNCTAD (1985), s.184-187'deki verilerden hesaplanmıştır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Adam,G., "Multinational Corporations and Worldwide Sourcing", International Firms and Modern Imperialism içinde, Ed. Hugo Radice, Penguin Books, Middlesex 1979.
- Aktan,O.H.-Baysan,T., "Türk Ekonomisinin Dünya Ekonomisine Entegrasyonu: Liberasyon, Karşılaştırmalı Üstünlük ve Optimum Politikalar", O.D.T.Ü. Gelişme Dergisi, 12(1-2) 1984.
- Alkin,E., Turkey's International Economic Relations, University of Istanbul, Pub. No:3113, Istanbul 1983.
- Alkin,E., Uluslararası Ekonomik İlişkiler, İstanbul Üniversitesi Yayınlarından No:2389, İstanbul 1978.
- Alpar,C., Çokuluslu Şirketler ve Ekonomik Kalkınma, Turhan Yayınevi, Ankara 1980.
- Alpar,C., "İhracata Dayalı Sanayileşme", Ekonomik Yaklaşım, Cilt 3, Sayı:7, İlkbahar 1982.
- Balassa,B., A "Stages" Approach To Comparative Advantage, World Bank Staff Working Paper, No.256, May 1977.

- Balassa, B., Trade "Liberalisation and Released Comparative Advantage, Manchester School of Economics and Social Studies", Vol.33 May 1965.
- Balassa B., Turkey, Industrialization and Trade Strategy, World Bank 1981.
- Balassa, B., "Tariff Reductions and Trade in Manufactures among the Industrial Countries", American Economic Review, Vol.61, Number 3, June 1966.
- Balassa, B., "Export and Economic Growth Further Evidence", Journal of Development Economics, Vol.5, 1978.
- Baldwin, R.E., "Determinants of the Commodity Structure of U.S: Trade", American Economic Review, Vol.61, Number 1, March 1971.
- Banerji, R., "Major Determinants of the Share of Manufactures in Exports: A Cross-Section Analysis and Case Study on India", Weltwirtschaftliches Archiv, Band 108, Heft 3, 1972.
- Berksoy, T., Azgelismis Ülkelerde İhracat Yönelik Sanayileşme, Belge Yayınları, İstanbul 1982.
- Boratav, K., "Dünya Ekonomisi, Türkiye ve İktisat Politikaları", Türkiye'de ve Dünya'da Yaşanan Ekonomik Bunalım içinde, Ed. İlhan Tekeli, Yurt Yayınları, Ankara 1984.
- Bulutay, T., "Türkiye'nin 1950-1980 Dönemindeki İktisadi Büyümesi Üzerine Düşünceler", O.D.T.Ü. Gelişme Dergisi, Özel Sayısı, 1981.
- Chipman, J.S., "A Survey of the Theory of International Trade", Econometrica, Vol.34, No:1, January 1956.

- Cline,W., Exports of Manufactures from Developing Countries, The Brookings Institution, Washington.1984.
- Cline.W., "Can the East Asian Model of Development Be Generalized", World Development, Vol.10, No:2, 1982.
- Çiller,T., "İthalatta Son Gelişmeler ve İthalatın Liberasyonu", İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti, 18 Nisan 1985, İstanbul.
- Deardorff,A.V., "Testing Trade Theories and Predicting Trade Flows", Handbook of International Economics, Vol.I içinde, Editors Ronald V.Jones, Peter B.Kenen, North Holland, Amsterdam 1984.
- Devlet Bakanlığı, Türk Bilim Politikası 1983-2003, Ekim 1983.
- D.İ.E., Türkiye İstatistik Yıllığı 1977, Ankara, 1977.
- D.İ.E., Türkiye İstatistik Yıllığı 1985, Ankara, 1985.
- D.P.T., Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-1989, 1985.
- D.P.T., Beşinci Beş Yıllık Plan Destek Çalışmaları:1, Ocak 1985.
- D.P.T., Türkiye'de 6224 Sayılı Kanun Kapsamında Faaliyette Bulunan Firmalar (31.12.1985), Yabancı Sermaye Dairesi Başkanlığı.
- Ebiri,K., Bozkurt,Z., Çuflaz,A., Türkiye'de İmalat Sanayiinde Sermaye ve İşgücü, DPT Yayın No:1624-SPD:303, Ankara, 1977.
- Erdost,C., Sermayenin Uluslararasılaşması ve Teknoloji Transferi, Savaş Yayınları, Ankara, 1982.

Ersel,H.-Temel,A., "Türkiye'nin 1980 Sonrası Dışsatım Başarımının Değerlendirilmesi Üzerine Bir Deneme", Toplum ve Bilim, 27 Güz 1984.

Ertek,T., Sanayileşmede Ölçek Sorunu ve Türkiye, İSO, İstanbul, 1984.

Erzan,R., Turkey's Comparative Advantage Production and Trade Patterns in Manufactured An Application of the Factor Proportions Hypothesis With Some Qualifications, Institute for International Economic Studies, University of Stockholm, Edsbruk, 1983.

Fels,G., "The Choice of Industry Mix in the Division of Labour between Developed and Developing Countries", Weltwirtschaftliches Archiv, Band 108, Heft:1, 1978.

Finger,J.M., "A New View of the Product Cycle Theory", Weltwirtschaftliches Archiv, Band III, Heft:1, 1975.

Goodman,B.-Ceyhun,F., "U.S.Export Performance in Manufacturing Industries: An Emprical Investigation", Weltwirtschaftliches Archiv, Band 112, Heft:3, 1976.

Grubel,H.G.-Lloyd,P.J., Intra Industry Trade The Theory of Measurement of International Trade in Differentiated Products, John Wiley, New York, 1975.

Gruber,W.Metha,D., Vernon,R., "The R-D Factor in International Trade and International Investment of United States Industries", Journal of Political Economy, February, 1967.

Haberler,G., Dış Ticaret Teorisine Genel Bir Bakış, Çev.: Necati Mumcu, İstanbul Üniversitesi Yayın No:1503, İstanbul, 1970.

Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, Bilgi İşlem Merkezi Verileri, 1.4.1986.

Heckscher, E.F., "The Effects of Foreign Trade on The Distribution of Income", Readings in The Theory of International Trade içinde, American Economic Association, 1949.

Hirsch, S., Location of Industry and International Competitiveness, Oxford, 1967.

Hirsch, S., "Hypotheses Regarding Trade Between Developing and Industrial Countries", The International Division of Labour, Problem and Prospects içinde, Ed.H.Giersch, Institut Für Weltwirtschaft Kiel, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen 1974.

Hirsch, S., "Capital or Technology? Confronting the Neo Factor Proportions and Neo-Technology Accounts of the International Trade", Weltwirtschaftliches Archiv, Band 110, Heft:4, 1974.

Hirsch, S., "The Product Cycle Model of International Trade A Multi-Country Cross-Section Analysis", Oxford Bulletin of Economics and Statistics, Vol.37, No:4, November, 1975.

Hirschman, A.O., National Power and The Structure of Foreign Trade, University of California Press, Berkeley and Los Angeles, 1969.

Hone, A., "Multinational Corporations and Multinational Buying Groups: Their Impact on the Growth of Asia's Exports of Manufactures-Myths and Realities", World Development, Vol.2, No:2, February 1974.

Hufbauer,G.C., "The Impact of National Characteristics Technology on the Commodity Composition of Trade in Manufactured Goods", The Technology Factor in International Trade, içinde, Ed. Raymond Vernon, National Bureau of Economic Research, New York, 1970.

İSO, "Türkiye'nin 500 Büyük Firması 1980", İstanbul Sanayi Odası Dergisi, Sayı:188, 15 Ekim 1981.

İSO, "Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Firması 1983", İstanbul Sanayi Odası Dergisi, Yıl:19, Özel Sayı, 15 Ekim 1984.

İSO, "Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Firması 1984", İstanbul Sanayi Odası Dergisi, Yıl:20, Özel Sayı, 15 Ekim 1985.

İSO, "Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Firması 1985", İstanbul Sanayi Odası Dergisi, Yıl:21, Sayı:247, 15 Eylül 1986.

İşgüden,T., Pür Dış Ticaret Teorisi ve Azgelişmiş Ülkeler, Doktora Tezi, İ.İ.T.İ.A. Yayını, İstanbul, 1973.

İşgüden,T., Makro İktisat, İkinci Baskı, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul 1985.

İyibozkurt,M.E., Uluslararası İktisat Teorisi, Uludağ Üniversitesi Yayınları, Yayın No:3-043-0117, Bursa 1985.

İyibozkurt,M.E., "İhracat Politikamız", Uludağ Üniversitesi İktisat ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt IV, Sayı:2, Kasım 1983.

Jenkins, R., Latin America and The New International Division of Labour: A Critique of Some Recent Views, University of East Anglia, Norwich 1979.

- Kazgan,G., Ekonomide Dışa Açık Büyüme, Altın Kitaplar Yayın-
evi, İstanbul 1985.
- Kazgan,G., "Türkiye'nin Dışa Açılmasında İki Dışsal Etken:
Dünya Piyasası ve Yeni Sanayi Devrimi", İktisat Dergisi,
Sayı 248-249, Temmuz-Ağustos 1985.
- Keesing,D.B., "The Impact of Research and Development on
United States Trade", Journal of Political Economy,
Vol.75, Number:I, February 1975.
- Kenen,P.B., "Nature, Capital and Trade", Journal of Political
Economy, Vol.73, October 1965.
- Kepenek,Y., Gelişimi, Üretim Yapısı ve Sorunlarıyla Türkiye
Ekonomisi, O.D.T.Ü., Ankara 1983.
- Kepenek,Y.-Kavruk,N., "Türk İmalat Sanayiinde Ölçek Verimli-
lik Sorunlarının Dışsattımla İlgisi", Ticaret Bakanlı-
ğı ile UNIDO Tarafından Ortaklaşa Düzenlenen Sanayi
Ürünlerinin Dışsattımının Geliştirilmesi Semineri,
Ankara, 4-8 Aralık 1978.
- Klein,R.W., "A Dynamic Theory of Comparative Advantage",
American Economic Review, Vol.63 March 1973.
- Kreinin,M., International Economics A Policy Approach, Second
Edition, Harcourt Brace Jovanovich Inc., New York,
1975.
- Kubalı,A.N., "İhracatın Performansı ve Ekonomiye Maliyeti",
İktisat Politikaları ve Gelişme Doğrultuları içinde,
İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti, İstanbul, 18
Nisan 1985.

Lall, S., "Monopolistic Advantages and Foreign Involvement by U.S. Manufacturing Industry", Oxford Economic Papers, Vol.21, Number:1, February 1980.

Lall, S., "Export Manufactures by Newly Industrializing Countries, A Survey of Recent Trends", Economic and Political Weekly, Vol.15, No:50, December 13, 1980.

Lary, H.B., Imports of Manufactured From Less Developed Countries, National Bureau of Economic Research, New York, 1968.

Leontief, W., "Factor Proportions and Structure of American Trade: Further Theoretical and Ampric Analysis", Review of Economics and Statistics, Vol.38, 1956.

Lewis, A.W., The Evolution of the International Economic Order, Princeton University Press, New Jersey, 1978.

Linder, S.B., An Essay on Trade and Transformation, Almquist-Wiksell, Uppsala, 1961.

Love, J., "Trade Concentration and Export Instability", Journal of Development Studies, Vol.15, Number 3, 1979.

Manisalı, E., Gelişme Ekonomisi, İkinci Baskı, İstanbul Üniversitesi Yayın No:2446, İstanbul 1978.

Manisalı, E., "Sanayileşme Süreci İçinde İhracatın Gelişme Yönleri", Sanayimizin ve İhracatımızın Gelişme Yönleri içinde, İGEME, Ankara 20-25 Mayıs 1974.

Marrison, T.K., "Manufactured Exports and Protection in Developing Countries: A Cross-Country Analysis", Economic Development and Cultural Change, Vol.25, Number:1, October, 1976.

Michaely, M., Concentration in International Trade, North-Holland Publishing Company, Amsterdam, 1967.

Michaely, M., "Exports and Growth An Empirical Investigation", Journal of Development Economics, Vol:4, 1977.

Mill, J.S., Principles of Political Economy, Ed. W.J.Ashley, New York, 1920.

Moskowitz, H.-Wright, G.P., Statistics For Management and Economics, Charles E. Merrill Publishing Company, Ohio, 1985.

Mumcu, N., Pür Dış Ticaret Teorisi ve İktisadi Gelişme, İstanbul Üniversitesi Yayın No:1477, İstanbul, 1969.

Nayyar, D., "Transnational Corporations and Manufactured Exports From Poor Countries", Economic Journal, Vol.88, March 1978.

OECD, Investing in Developing Countries, Fifth Revised Edition, Paris, November, 1982.

Ohlin, B., Interregional and International Trade, Harvard University Press, 1957.

Olgun, H.-Togan, S., Türk Ekonomisinin Dünya Ekonomisine Entegrasyonu, Enka Vakfı Yayınları, İstanbul 1984.

Pekin, T.-Ergun, T., Türk Dış Ticaretinde Yapısal Değişme, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir 1984.

Prakash,V., Measuring Industrial Exports: A Comparative Statistical Study of Variations Arising form Differences of Definition, World Bank Staff Working Paper No: 225, February, 1976.

Prebisch,R., Kalkınma İçin Yeni Bir Ticaret Politikasına Doğru, Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı Genel Sekreteri Raporu, AÜSBF Yayını, Ankara, 1973.

Posner,M.V., International Trade and Technical Change, Oxford Economic Papers, Vol.13, October 1961.

Ricardo,D., "On the Principles of Political Economy and Taxation", The Works and Corrospendence of David Ricardo içinde, Ed. Pierro Sraffa, London, 1975.

Robinson,J., İktisat Felsefesi, Çev.: Vural Savaş, Marmara Üniversitesi Yayın No:417, İstanbul 1985.

Samuelson,P.A., "International Trade and the Equalisation of Factor Price", The Collected Scientific Papers of Paul A.Samuelson içinde, Ed.Joseph E.Stiglitz, M.I.T.Press. 1966.

Samuelson,P.A.-Stolper,W.F., "Protection and Real Wages", The Collected Scientific Papers of Paul A.Samuelson, içinde, Ed.Joseph E.Stiglitz,M.I.T. Press, 1966.

Savaş,V., Bunalım ve Çözüm, İ.İ.T.İ.A.Yayını, İstanbul, 1980.

Savaş,V., Türkiye Ekonomisi ve İstikrar Politikaları: 1980-1985 Dış Ticaretimizin Yapısı: (1977-1985), Marmara Üniversitesi Türkiye Ekonomisi Araştırma Merkezi, İstanbul, 1986.

- Seyidoğlu,H., Uluslararası İktisat Teori Politika Uygulama,
Turhan Kitabevi, Ankara 1986.
- Seyidoğlu,H., Türkiye'de Sanayileşme ve Dış Ticaret Politi-
kası, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara 1982.
- Seyidoğlu,H., Türkiye'nin Faktör Donatımı İle Dış Ticaretinin
Faktör Yapısı Arasındaki İlişkilerin Araştırılması
Heckscher-Ohlin Teorisinin Uygulamalı Testi, Yayınlan-
mamış Doçentlik Tezi, Erzurum 1976.
- Singer,H.W., Ansari,J.A., Ballance,R.H., Uluslararası Ekonomi
ve Sınai Kalkınma Üçüncü Dünya'da Dış Ticaret ve Yatı-
rim, Çev.: Canan Balkır ve Arif Ersoy, Çağlayan Kitab-
evi, İstanbul 1985.
- Smith,A., An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth
of Nations, Vol.I., Ed. Edwin Cannon, Methuen and Co.
Ltd. London 1950.
- Soete,L.G.L., "A General test of Technological Gap Trade
Theory", Weltwirtschaftliches Archiv, Band 117, Heft 4,
1981.
- Ticaret Bakanlığı, Dış Ticaret İstatistiklerine Uygulanan Üre-
tim Sektörleri Bakımından Ayırım, Kasım 1973.
- Torre,J.S., Export of Manufactured Goods From Developing
Countries: Marketing Factors and The Role of Foreign
Enterprises, American Business Abroad, Arno Press, 1976.
- Tunca,Z., Türkiye İmalat Sanayiinde İthal İkamesi ve Gelişme-
nin Kaynakları (1965-1975), İstanbul Teknik Üniversite
Matbaası, İstanbul 1981.

TÜSİAD, The Turkish Economy '86, İstanbul, 1986.

United Nations, Statistical Yearbook 1975, New York 1976.

United Nations, Statistical Yearbook 1977, New York 1978.

United Nations, Statistical Yearbook 1978, New York 1979.

United Nations, Statistical Yearbook 1979/1980, New York, 1981.

United Nations, Statistical Yearbook 1981, New York 1983.

United Nations, Statistical Yearbook 1982, New York 1985.

United Nations Centre on Transnational Corporations, Transnational Corporations in World Development, Third Survey, New York, 1983.

United Nations, International Standart Industrial Classification All Economic Activities, Statistical Papers, Series M. No:4, Rev.2, New York, 1968.

United Nations, Standart International Trade Classification, Revision 2, Statistical Papers, Series M, No:34, New York, 1975.

United Nations, Classification of Commodities By Industrial Origin Links Between the Standart International Trade Classification, Series M, No.43, Rev.1, New York, 1971.

United Nations, Multinational Cooperations in World Development, ST/ECA/190, New York 1973.

- UNIDO, World Industry in 1980, ID/269, Sales No:E.81, II.B.3, New York, 1983.
- UNIDO, World Industry Since 1960: Progress and Prospects, New York, 1979.
- UNCTAD, Handbook of International Trade and Development Statistics Supplement, 1985, New York, 1985.
- UNCTAD, Handbook of International Trade and Development Statistics 1983, New York, 1983.
- UNCTAD, Handbook of International Trade and Development Statistics Supplement 1981, New York, 1982.
- UNCTAD, Handbook of International Trade and Development Statistics 1979, New York, 1979.
- UNCTAD, Handbook of International Trade and Development Statistics Supplement 1977, New York, 1978.
- UNCTAD, Handbook of International Trade and Development Statistics 1976, New York, 1976.
- Vernon, R., "The Product Cycle Hypothesis in a New International Environment", Oxford Bulletin of Economics and Statistics, Vol.41, No:4, November 1979.
- Vernon, R., Sovereignty at Bay: The Multinational Spread of US Enterprises, Basic Books, New York, 1971.
- Vernon, R., "International Investment and International Trade in The Product Cycle", Quarterly Journal of Economics, Vol.80, May 1966.

- Walsted, B. et al., Export-Oriented Industries and Small-Scale Industries in Turkey, World Bank, August 17, 1977.
- Wells, L.T., "International Trade: The Product Life Cycle Approach", The Product Life Cycle and International Trade içinde, Ed. Louis T. Wells, Boston 1972.
- Wells, L.T., "Test of Product Cycle Model of International Trade: U.S. Exports of Consumer Durables", The Product Life Cycle and International Trade içinde, Ed. Louis T. Wells, Boston, 1972.
- World Bank, Turkey-Prospects for small-Medium Scale Industry Development and Employment Generation, Vol.3, September 10, Washington 1980.
- World Bank, World Development Report 1985, New York, 1985.
- Yeomans, K.A., Statistics for the Social Scientist:2, Penguin Books, Middlesex, 1979.
- Yıldırım, N., Uluslararası Şirketler, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1983.
- Yıldırım, N., "Türkiye Ekonomisinin İthalata Bağımlılığı: 1968 ve 1973 Yılları", O.D.T.Ü. Gelişme Dergisi, No:20, 1978.
- Zeytinoğlu, E., Türkiye Ekonomisi, Gözden Geçirilmiş 6. baskı, İ.İ.T.İ.A. Yayınları, No:290/517, İstanbul 1978.
- Zeytinoğlu, E., Genel Ekonomi-II, İ.İ.T.İ.A. Yayınları No:322-555, İstanbul 1980.
- Zeytinoğlu, E., Ekonomik Doktrinler, İ.İ.T.İ.A. Yayınları, No:325-557, İstanbul 1980.